

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ**  
**М. Є. ЖУКОВСЬКОГО «ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»**

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ**

*читай,  
аналізуй,  
спостерігай,  
опановуй,  
підкорюй,  
імпровізуй,  
самовдосконалюйся !*

**науково-виробничий журнал**

**№ 2 (34), 2019**

Харків 2019

## ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

№ 2 (34) 2019

Науково-виробничий журнал

засновано у 2010 році

Співзасновники: Східноукраїнський національний університет імені В. Даля; Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Журнал зареєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 23547-13387 ПР

від 31.08.2018 р.

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

## TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORMS

№ 2 (34) 2019

The scientific and production journal was founded in 2010

Founders: Volodymyr Dahl East Ukrainian National University; National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Registered by the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate

КВ № 23547-13387 ПР

dated 31.08.2018

ISSN 2221-8440 (Print)

ISSN 2663-2896 (Online)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук (економічні науки).**

**Наказ Міністерства освіти і науки України № 515 від 16 травня 2016 р.**

**Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :**

Index Copernicus International (*Польща*);

Ulrich's Periodicals Directory (*США*);

Research of Bible (*Японія*); РИНЦ (*Росія*);

Scientific Indexing Services (*США–Австралія*);

Google Scholar; CrossRef; WorldCat;

Eurasian Scientific Journal Index;

Open Academic Journal Index;

International Innovative Journal Impact Factor.

**Головний редактор:**

Т. В. Калінеску, д-р екон. наук, проф.,

заслужений діяч науки і техніки України, Scopus ID 57201301529

**Відповідальний редактор:**

Г. С. Ліхоносова, д-р екон. наук, доц., Scopus ID 57201290872

### Редакційна колегія:

Л. А. Костирко, д-р екон. наук, проф. (*заступник головного редактора*); С. К. Рамазанов, д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*голова редакційної колегії*); М. Г. Безпарточний, д-р екон. наук, доц.; І. Р. Бузько, д-р екон. наук, проф.; В. В. Дружиніна, д-р екон. наук, доц.; І. В. Заблюдська, д-р екон. наук, проф.; О. В. Панухник, д-р екон. наук, проф.; Е. Гамс, Ph.D. in Economic, проф. (*Естонія*); В. Драшко-вич, Ph.D. in Economic, проф. (*Чорногорія*); Ю. Закжевський, Ph.D. in Economic (*Польща*); Н. М. Іманов, д-р екон. наук, проф. (*Азербайджан*); М. Т. Койчуева, д-р екон. наук, проф. (*Киргизстан*); В. Г. Папава, д-р екон. наук, проф. (*Грузія*); П. Димова Пеева, д-р наук, проф. (*Болгарія*); А. Ф. Расулев, д-р екон. наук, проф. (*Узбекистан*); М. У. Рахімбердінова, Ph.D. in Economic (*Казахстан*); Б. Сегаль, Ph.D. in Economic, проф. (*Угорщина*); Л. Стемплевська, Ph.D. in Economic (*Польща*); А. Стратан, д-р екон. наук, проф. (*Молдова*); Сузі Сухендра, Ph.D. in Economic (*Індонезія*); У. С. Хикматов, д-р екон. наук, проф. (*Таджикістан*); Н. Цогані, Ph.D. in Economic (*Греція*).

**Відповідальний за випуск:** Рамазанов С. К., д-р екон. наук, д-р техн. наук, проф. (*Україна*).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet:

Вченою радою Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 13 від 20 червня 2019 р.).

Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 10 від 26 червня 2019 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

© Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2019

© National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», 2019



Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons із зазначенням авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна.

*Номер пропонує*  
**БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА**

**Калінеску Т. В.**  
Нові перспективи партнерства та розвитку освітньої діяльності \_\_\_\_\_ 5

**ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ**

• *Економіка*

**Колечков Д. В.**  
Теоретические аспекты конкурентоспособности строительного комплекса региона \_\_\_\_\_ 6

**Кракос Ю. Б., Приходько А. О.**  
Позиціонування логістичного підприємства на ринку меблів  
за умов міжнародного співробітництва \_\_\_\_\_ 16

**Ліхоносова Г. С.**  
Соціально-економічна доцільність управління фінансово-виробничими системами \_\_\_\_\_ 26

**Madiyarova E., Sorokina L., Kunafina G., Islyam G.**  
Innovations as the main lever of a business entity in increasing investment attractiveness \_\_\_\_\_ 35

• *Фінанси, банківська справа та страхування*

**Гаджиев Ю. А.**  
Консолидированный бюджет северного региона в условиях экономического кризиса \_\_\_\_\_ 44

**Долінська О. М.**  
Документування результатів діяльності внутрішнього аудиту банку \_\_\_\_\_ 54

**Костирко Л. А., Соломатіна Т. В.**  
Фінансове забезпечення розвитку підприємств АПК: тенденції, проблеми, пріоритети \_\_\_\_\_ 61

**Мустафаев А. А.**  
Инвестиции как ключевой фактор повышения конкурентоспособности АПК северного региона \_\_\_\_\_ 70

• *Менеджмент*

**Зеленко О. О., Перепелиця Ю. Р.**  
Інноваційні інструменти розвитку регіонального туризму \_\_\_\_\_ 79

**Тихонова Т. В., Щенявский В. А.**  
Корректировка индикаторов ресурсной эффективности на примере  
особо охраняемых природных объектов \_\_\_\_\_ 86

• *Облік і оподаткування*

**Калінеску Т. В.**  
Креативний облік і аудит економічної діяльності підприємств \_\_\_\_\_ 95

**Юрченко О. С.**  
Формування обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств \_\_\_\_\_ 103

• *Публічне управління та адміністрування*

**Asadullina N. R.**  
The issues of public administration in the aspect of increasing its efficiency \_\_\_\_\_ 110

**Носков В. А., Шишелов М. А., Дмитриева Т. Е.**  
Направления повышения эффективности лесного комплекса  
сельских территорий Республики Коми \_\_\_\_\_ 115

**НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ**

Підсумки проведення Міжнародної наукової конференції «Освіта, наука, економіка та технології»,  
що відбулася в Університеті імені Проф. Доктора Ассена Златарова, м. Бургас, Болгарія \_\_\_\_\_ 125

Застосування технології зовнішнього незалежного оцінювання для вступу в магістратуру \_\_\_\_\_ 126

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ**

Нові видання економічної літератури \_\_\_\_\_ 127

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ**

Перелік рецензентів поточного випуску журналу

Вимоги щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу

«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»



*Sentence of number*  
**BLOG SHEFF-EDITOR**

**Calinescu Tetyana**  
New prospects of partnership and development of educational activity \_\_\_\_\_ 5

**TOPICAL SUBJECTS**

• *Economy*

**Kolechkov D.**  
The theoretical aspects of the competitiveness the construction complex of the region \_\_\_\_\_ 6

**Krakos J., Prikhodko A.**  
Localization of logistic enterprises on the furniture market under the conditions  
of international cooperation \_\_\_\_\_ 16

**Likhonosova G.**  
Socio-economic feasibility of financial and production systems management \_\_\_\_\_ 26

**Madiyarova E., Sorokina L., Kunafina G., Islyam G.**  
Innovations as the main lever of a business entity in increasing investment attractiveness \_\_\_\_\_ 35

• *Finance, Banking and Insurance*

**Gadzhiev Y.**  
The consolidated budget of the northern region in the conditions of economic crisis \_\_\_\_\_ 44

**Dolinska O.**  
Documenting of an assurance engagement of internal auditors of the bank \_\_\_\_\_ 54

**Kostyrko L., Solomatina T.**  
Financial providers for development of agricultural companies: trends, problems, priorities \_\_\_\_\_ 61

**Mustafaev A.**  
Investment as a key factor of increasing the competitiveness of the  
agricultural sector of the northern region \_\_\_\_\_ 70

• *Management*

**Zelenko O., Perepelytsia. R.**  
Innovational tools for development of regional tourism \_\_\_\_\_ 79

**Tihonova T., Scheniavsky V.**  
Correction of resource efficiency indicators on the example of specially protected natural objects \_\_\_\_\_ 86

• *Accounting and taxation*

**Calinescu T.**  
Creative account and audit of the enterprises economic activity \_\_\_\_\_ 95

**Yurchenko O.**  
Formation of accounting and analytical support for profitability management \_\_\_\_\_ 103

• *Public administration and administration*

**Asadullina N.**  
The issues of public administration in the aspect of increasing its efficiency \_\_\_\_\_ 110

**Noskov V., Shishelov M., Dmytrieva T.**  
Directions of increasing the efficiency of the forest complex of the rural  
territories of the Komi Republic \_\_\_\_\_ 115

**NEWS SCIENCE AND PRACTICE**

Results of the international scientific conference "Education, science, economy and technology",  
University Prof. Doctor of Assen Zlatarov, Burgas, Bulgaria \_\_\_\_\_ 125

Application of the technology of external independent evaluation for admission to the magistracy \_\_\_\_\_ 126

**EDITORIAL BOARD RECOMMENDS**

New edition of economic literature \_\_\_\_\_ 127

**INFORMATION ABOUT AUTHORS**

The list of reviewers of the journal's current issue

**REQUIREMENTS** the content and the articles to scientific production journal  
"TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"



**Нові перспективи партнерства та розвитку  
освітньої діяльності**

Здійснена інавгурація нового президента, країна та її громадяни мають бути впевнені, що перспективи євроінтеграції та демократизації залишаються незмінними. Хоча після очікуваних виборів до Верховної Ради, можливо буде перенесено деякі акценти у організації наукової й освітянської діяльності, отриманні вчених ступенів, звань і таке інше... Як говориться: «Поживемо – побачимо!».

Немає сумніву, що нас чекають, реформи і не тільки у загальній початковій освіті, але і у вищій. Редакція журналу, зі свого боку, та виші, котрі є засновниками журналу, наразі, планують в рамках взаємовигідного партнерства на ниві освітнього, наукового розвитку в галузі економіки налагодити та переглянути договори про добросусідські відносини з Європейськими та світовими вишами, особливо з тими, представниками яких є члени нашої редколегії. Ціль такого співробітництва спрямована, перш за все, на підвищення якості статей, що публікуються; удосконалення; механізму сліпого рецензування та входження у науково-метричні бази Scopus, Web of Science та інші нові установи, що постійно з'являються у світових визнаних наукових рейтингах; дослідження пріоритетних напрямів наукової роботи, особливо в галузі економіко-гуманітарних та міждисциплінарних аспектів актуальних світових наукових розробок. В цьому плані редколегії цікавий досвід різних країн, бо вимоги до друку у більшості видань загалом подібні, проте є деяка специфіка, що визначає певний статус та наявність їх у найвищих квартелях світових науково-метричних баз.

Редакція журналу готова до постійних удосконалень, перетворень та сприймає новітні зміни з перспективою відповідати усім світовим науковим викликам. Запрошуємо усіх наших читачів, авторів, опонентів, прихильників до спільної творчої праці та разом з нами досягти найвищого наукового визнання у всіх областях діяльності не тільки в Україні, але і за її межами. То ж бажаємо усім наснаги, натхнення, бути відданим своїм цілям і досягати найвищих щаблів наукового й особистого визнання. І хай прийдешне спекотне літо усім нам в цьому не заважає. Комфортної літньої відпустки у всіх її проявах і добрих емоцій.

Головний редактор науково-виробничого  
журналу «Часопис економічних реформ»



Т. В. Калінеску



УДК 332.142

JEL Classification: O18, L41

КОЛЕЧКОВ Д. В.<sup>1</sup>

## ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРОИТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА РЕГИОНА

DOI: 10.32620/cher.2019.2.01

*Постановка проблемы.* В статье проанализированы основные теоретические подходы к конкурентоспособности строительного комплекса региона. Даны понятия конкуренции, конкурентоспособности, конкурентоспособности региона, конкурентоспособности строительного комплекса. *Цель статьи* – изучение теоретических подходов и определение содержательных характеристик, точно раскрывающих суть конкурентоспособности строительной отрасли. *Объектом исследования* являются приоритеты обеспечения конкурентоспособности строительного комплекса региона. *Гипотезой исследования* – специфика оценки строительных предприятий определяется особенностями строительной продукции как товара на рынке недвижимости. *Методы, которые были использованы в исследовании.* В исследовании были использованы методы монографического, факторного, корреляционного, межрегионального анализа, сравнения, индукции. *Изложение основного материала.* В основе конкурентоспособности строительного комплекса лежит система мотивов, которые являются мощной силой, побуждающей ее к саморазвитию и совершенствованию. Система мотивов стимулирует организацию к изменению миссии и принципов управления, проведению реинжиниринга бизнес-процессов, внедрению инноваций, системы управления качеством, выпуску более качественной продукции. *Оригинальность и практическое значение исследования.* Приведенная система показателей в целях исследования потенциала конкурентоспособности с учетом статистики дает богатый материал для их анализа. В условиях постоянно меняющейся конъюнктуры рынка число показателей, характеризующих конкурентоспособность, сокращается, они унифицируются, некоторые из них получают новое экономическое содержание, часть за ненадобностью отмирает, все большее значение приобретает разработка обобщающего показателя измерения конкурентоспособности. *Выводы исследования.* Разработка моделей развития потенциала конкурентоспособности на основе статистической методологии и методик – одно из неперемных условий познания конъюнктуры рынка, тенденций спроса и предложения и их прогнозирования, принятия оптимальных решений на всех уровнях управления, ведущих к росту конкурентоспособности экономики региона.

**Ключевые слова:**

конкуренция, конкурентоспособность, строительный комплекс, межрегиональный анализ, факторный анализ, корреляционный анализ.

## THE THEORETICAL ASPECTS OF THE COMPETITIVENESS THE CONSTRUCTION COMPLEX OF THE REGION

*Formulation of the problem.* The article analyzes the main theoretical approaches to the competitiveness of the construction complex of the region. The concepts of competition, competitiveness, competitiveness of the region, competitiveness of the construction complex are given. *The purpose of the research* is the study of theoretical approaches and the definition of meaningful characteristics that accurately reveal the essence of the competitiveness of the construction industry. *The object of the research* is the priorities ensuring the competitiveness of the construction complex of the region. *The hypothesis of the research* - the specificity of the assessment of construction enterprises is determined by the characteristics of construction products as a commodity in the real estate market. *Methods that were used in the study.* The study used the methods of monographic, factor, correlation, interregional analysis, comparison, induction. *The statement of*

<sup>1</sup> **Колечков Дмитро Васильович**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник Інституту соціально-економічних і енергетичних проблем Півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської академії наук, м. Сиктивкар, Росія.

**Kolechkov Dmitry**, Ph.D. in Economic, Senior research associate of Institute of social and economic and power problems of the North of Komi of scientific center of the Ural office of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0002-4784-7915

**e-mail:** Kdb1970@mail.ru



*basic materials.* The basis of the competitiveness of the building complex is a system of motives, which are a powerful force inducing it to self-development and improvement. The system of motives stimulates the organization to change the mission and principles of management, the reengineering of business processes, the introduction of innovations, the quality management system, and the production of higher quality products. *The originality and practical significance of the research.* The given system of indicators for studying the potential of competitiveness with regard to statistics provides rich material for their analysis. In the conditions of constantly changing market conditions, the number of indicators characterizing competitiveness is decreasing, they are unified, some of them receive new economic content, some of them die out of uselessness, the development of a generalizing indicator for measuring competitiveness is becoming increasingly important. *Conclusions of the research.* Development of competitiveness potential development models based on statistical methodologies and techniques is one of the indispensable conditions for understanding market conditions, supply and demand trends and forecasting them, making optimal decisions at all levels of management leading to the growth of competitiveness of the regional economy.

**Key words:**

competition, competitiveness, building complex, interregional analysis, factor analysis, correlation analysis.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ**

*Постановка проблеми.* У статті проаналізовано основні теоретичні підходи до конкурентоспроможності будівельного комплексу регіону. Надано поняття конкуренції, конкурентоспроможності, конкурентоспроможності регіону, конкурентоспроможності будівельного комплексу. *Мета статті* - вивчення теоретичних підходів і визначення змістовних характеристик, точно розкривають суть конкурентоспроможності будівельної галузі. *Об'єктом дослідження* є пріоритети забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу регіону. *Гіпотезою дослідження* - специфіка оцінки будівельних підприємств визначається особливостями будівельної продукції як товару на ринку нерухомості. *Методи, які були використані в дослідженні.* У дослідженні були використані методи монографічного, факторного, кореляційного, міжрегіонального аналізу, порівняння, індукції. *Виклад основного матеріалу.* В основі конкурентоспроможності будівельного комплексу лежить система мотивів, які є потужною силою, що спонукає її до саморозвитку і вдосконалення. Система мотивів стимулює організацію до зміни місії і принципів управління, проведення реінжинірингу бізнес процесів, впровадження інновацій, системи управління якістю, випуску більш якісної продукції. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Наведена система показників з метою дослідження потенціалу конкурентоспроможності з урахуванням статистики дає багатий матеріал для їх аналізу. В умовах постійно мінливої кон'юнктури ринку число показників, що характеризують конкурентоспроможність, скорочується, вони уніфікуються, деякі з них отримують нове економічний зміст, частина за непотрібністю відмирає, все більшого значення набуває розробка узагальнюючого показника вимірювання конкурентоспроможності. *Висновки дослідження.* Розробка моделей розвитку потенціалу конкурентоспроможності на основі статистичної методології та методик - одна з невідмінних умов пізнання кон'юнктури ринку, тенденцій попиту і пропозиції і їх прогнозування, прийняття оптимальних рішень на всіх рівнях управління, що ведуть до зростання конкурентоспроможності економіки регіону.

**Ключові слова:**

конкуренція, конкурентоспроможність, будівельний комплекс, міжрегіональний аналіз, факторний аналіз, кореляційний аналіз.

**Постановка проблеми.** Одним из ключевых элементов в социально-экономической системе страны является строительный комплекс, вопросы обеспечения конкурентоспособности которого сегодня находят место среди главных позиций стратегического планирования, в том числе и на региональном уровне. Стратегия социально-экономического развития Республики Коми реализуется с 2006 года с периодической актуализацией и продлением периода планиро-

вания. В 2015-2017 годах разработана новая редакция Стратегии с продлением периода планирования до 2035 года [8]. Ключевым направлением повышения эффективности экономики региона является повышение конкурентоспособности продукции, товаров и услуг для формирования привлекательного инвестиционного климата. Удовлетворение потребностей населения, государства и бизнеса в своевременном, безопасном и высоком качестве продуктов и услуг является основ-





ным приоритетом развития современного строительного комплекса республики. Для достижения поставленных стратегических целей необходимо изучение существующих теорий и концепций с позиций выделения тех их элементов, применение которых целесообразно для обеспечения конкурентоспособности региона и является необходимой базой исследования её сущности.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Первые научные подходы к исследованию региональной конкурентоспособности содержатся в трудах А. Смита и Д. Рикардо, сформулировавших основы международной торговли, А. Маршалла, разработавшего положения об экономии, возникающей вследствие расширения масштабов производства, и в работах И. Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера и В. Кристаллера, создавших базовые элементы теории территориального размещения сельского хозяйства и промышленности. С развитием экономической теории эволюционировали и взгляды учёных на понятие конкурентоспособности, которые сформировались в школы теории конкурентоспособности – американская, британская, скандинавская, советская.

Среди современных российских исследователей, внёсших вклад в развитие теории конкурентоспособности можно отметить В.А. Дятлова, Е.Б. Попову, В.В. Травина, Р.А. Фатхутдинова, В.И. Шаповалова, С.А. Головихина, Г.Б. Кочеткову.

В XX в. теория конкуренции получила развитие в трудах Дж. Акерлофа, Дж. Б. Кларка, Дж. Коммонса, Р. Коуза, А. Маршалла, Э. Мейсона, Дж. Робинсона, Дж. Стиглера, О. Уильямсона, Э. Чемберлина, Г. Штакельберга и др. [7].

**Цель статьи** – изучение теоретических подходов и определение содержательных характеристик, точно раскрывающих суть конкурентоспособности строительной отрасли. Выбрать имеющиеся в открытом доступе статистические показатели, позволяющие характеризовать конкурентоспособность строительного комплекса на региональном уровне.

**Изложение основного материала исследования.** Прежде чем перейти к выбору показателей, характеризующих конкурентоспособность строительного комплекса региона, необходимо проанализировать теоретические подходы к конкуренции и конкурентоспособности как таковых, затем дать

определение конкурентоспособности региона и отдельно строительного комплекса.

Понятие «конкуренция» впервые сложилось в процессе формирования политической экономии и затем усложнялось в процессе экономического развития. Эволюция понятия конкуренции берёт своё начало с конца 18-го века с работы А. Смита «Исследование о природе и причинах богатства народов» [10]. В данной работе выделим лишь основные этапы формирования взглядов на понятие «конкуренция». В XIX в. взгляды на теорию конкуренции получили развитие в трудах А. Курно, Ж. Дюпюи, Г. Госсена, Дж. Кэрнса, У. Джевонса, Ф. Эджуорта и др. [3]. Главным в их подходах является наличие свободной конкуренции, при которой товары обмениваются пропорционально затратам труда и капитала на их производство.

По определению классической школы, конкуренция есть соревнование ради прибыли, борьба за экономическое выживание. К. Маркс определяет конкуренцию как борьбу между предпринимателями за наиболее выгодные условия вложения капитала [10].

М.В. Лоскутова [7] обобщила основные определения современных понятий «конкуренция», которые представлены в табл. 1.

В 70-х гг. XX в. начала активно развиваться теория конкурентоспособности [12, с. 58-72]. За несколько десятилетий образовались школы теории конкурентоспособности, такие как:

- американская школа теории конкурентоспособности – М. Портер (концепция национальных конкурентных преимуществ), М. Энрайт (концепция региональных кластеров);
- британская школа теории конкурентоспособности – Дж. Даннинг (эклектическая ОЛИПарадигма), К. Фримэн (концепция технэкономической парадигмы);
- скандинавская школа теории конкурентоспособности – Б.-О. Лундваль и Б. Йонсон (концепция экономики обучения), Б. Асхайд (концепция региона обучения), Э. Райнерт («индекс качества» экономической деятельности);
- советская школа территориально-производственных комплексов (ТПК), в основе которой лежала идея концентрации производительных сил на определенной территории для оптимизации использования природных, трудовых ресурсов региона и комплексности развития в условиях плановой экономики [11, с. 32-33].



**Определения термина конкуренция**

Авторы	Определение
Г. Л. Азоев, П. С. Завьялов, Л. Ш. Лозовский, А. Г. Поршев, Б. А. Райзберг	Экономический процесс взаимодействия, взаимосвязи и борьбы между выступающими на рынке предприятиями в целях обеспечения лучших возможностей сбыта своей продукции, удовлетворения разнообразных потребностей покупателей
Г. Я. Киперман	Процесс взаимодействия, взаимосвязи и борьбы изготовителей и поставщиков при реализации продукции, экономическое соперничество между обособленными товаропроизводителями или поставщиками товаров (услуг) за наиболее выгодные условия сбыта
К. Р. Макконнел, С. Л. Брю	Наличие на рынке большего числа независимых покупателей и продавцов и возможность для покупателей и продавцов свободно входить на рынок и покидать его
А. Маршалл	Состязание одного человека с другим, особенно при продаже или покупке чего-либо
И. А. Спиридонов Н. И. Перцовский	Экономический процесс взаимодействия, взаимосвязи и борьбы между выступающими на рынке предприятиями в целях обеспечения лучших возможностей сбыта своей продукции, удовлетворения различных потребностей покупателей и получения наибольшей прибыли
Р. А. Фатхутдинов	1) Это процесс управления субъектом своими конкурентными преимуществами для достижения победы или других целей в борьбе с конкурентами за удовлетворение объективных или субъективных потребностей в рамках законодательства либо в естественных условиях. 2) Состязательность хозяйствующих субъектов, когда их самостоятельные действия эффективно ограничивают возможность каждого из них односторонне воздействовать на общие условия обращения товаров на соответствующем товарном рынке

*Источник:* разработано автором

Наибольшее распространение в научной литературе получило определение конкурентоспособности, данное в 1987 г. в докладе президентской комиссии США по конкурентоспособности «Мировая конкуренция: новая реальность»: «Конкурентоспособность определяется тем, насколько нация может в условиях свободной и честной конкуренции производить товары и услуги, которые отвечают запросам международных рынков, одновременно сохраняя на прежнем уровне или увеличивая реальные доходы своих граждан» [1].

На Международном форуме по развитию менеджмента (2003 г.) конкурентоспособность определяется как «область экономического знания, которая анализирует факты и политику, формирующие способность нации создавать и поддерживать такую среду, которая выдерживает создание все возрастающей стоимости на своих предприятиях и все большее процветание своего народа» [2].

В отечественной науке также уделяется внимание исследованию теоретико-

методологических проблем конкурентоспособности, в частности, по мнению заведующего Центром проблем управления ИСКР АН Г. Б. Кочеткова, «конкурентоспособность определяется как способность создавать условия, при которых отдельные личности и компании могут быть наиболее производительными, когда заработная плата и доходы на вложенные капиталы позволяют обеспечивать наивысший уровень жизни» [6, с. 21]. Р. Фатхутдинов считает, что в сложившейся ситуации разнотолкований и методологической неопределенности, «необходимо стандартизовать термины в области управления конкурентоспособностью», а также добавить новые, расширяющие параметры, оценки. Р. Фатхутдинов, например, предлагает ввести следующий термин: «Конкурентоспособность – это свойство объекта, характеризующееся степенью реального или потенциального удовлетворения им конкретной потребности по сравнению с аналогичными объектами, представленными на данном рынке» [11].



## Определения термина конкуренция

Авторы	Основные положения
1	2
А. Смит, Д. Рикардо	Сформулировали основы межгосударственной торговли. Теоретические положения об абсолютных и сравнительных преимуществах создали предпосылки для определения отраслей, на которых специализируют свою экономику регионы.
И. Тюнен, А. Вебер, В. Кристаллер	Создали базовые элементы теории территориального размещения сельского хозяйства и промышленности. Нацеленность исследований конкурентоспособности региона на необходимость учета его превосходств, обусловленных выгодным территориальным расположением производств и сокращением общих издержек производства.
Э. Хекшер, Б. Олин	Разработали теоретические положения о соотношении факторов производства, выступающие допущением для изучения конкурентных преимуществ, возникающих в результате более рационального разделения труда между регионами.
А. Лёш	Фундаментальные положения о размещении экономики позволяют строить модели пространственного экономического равновесия, выделять рыночные ареалы, размеры которых зависят от степени конкурентоспособности продаж определенных продуктов.
И. Г. Александров, Н. Н. Колосовский, Н. Н. Баранский, М. К. Бандман	Положения теории экономического районирования нацелены на формирование оптимальной системы планирования развития территорий, сокращение транспортных расходов и наиболее полное задействование сравнительных преимуществ того или иного экономического района. Сформированные положения целесообразно использовать федеральным органам власти и управления при выборе инструментов директивного планирования и разработке мер, направленных на повышение конкурентоспособности национальной экономики за счет факторов развития региона.
Ф. Перру	Разработал теорию «полюсов роста», указав на необходимость локализации поиска источников роста региональной конкурентоспособности, что нацеливает на выявление самых значимых точек роста региональной экономики.
Т. Хегерstrand	Разработанные научные положения о диффузии инноваций нацеливают на поиск конкурентных преимуществ, формируемых в регионе благодаря развитию инноваций с учетом специфики инновационных процессов и процессов распространения инноваций.
Дж. Бекатини	Указал на необходимость учета в исследованиях конкурентоспособности регионов, которые формируют свой основной конкурентный потенциал на базе крупных промышленных комплексов, преимуществ системы малого и среднего бизнеса.
Л. Вальрас, В. Парето, Дж. Милль, М. Алле, Я. Тинберген	Теория межрегионального экономического взаимодействия нацеливает на оптимизацию межрегиональных взаимодействий как инструмент повышения конкурентоспособности региона.
М. Портер	Концепция национальных конкурентных преимуществ указывает на необходимость учета причинно-следственных связей между конкурентоспособностью фирмы, формируемой на этой основе конкурентоспособностью отрасли и конкурентоспособностью страны, поддерживаемой конкурентоспособностью отраслей ее экономики. Концепция четырех стадий развития наций этого же автора создает основу для выработки макроэкономической и региональной политики стран за счет выделения стадий развития регионов
Р. Каплински, Дж. Хамфри, Х. Шмитц	В исследованиях взаимовлияния последовательности увеличения стоимости и процессов кооперации нацеливают на создание условий для разработки и применения новых наукоемких продуктов, совершенствования технологий, способов производства, маркетинга и иных видов совершенствования экономического управления региональными кластерами и региональным развитием.



1	2
Э. Райнерт	Подход к конструированию системы диагностики конкурентоспособности региона, вытекающий из построения индекса качества деятельности, с помощью которого экономическая деятельность ранжируется по ее возможности обеспечить высокую конкурентоспособность, разработан в концепции «индекса качества» экономической деятельности.
А. И. Гаврилова	Концепция четырех парадигм исследует регион как квазигосударство, квазикорпорацию, рынок, социум. Парадигма «регион-квазигосударство» актуализирует применение инструментов макроэкономического регулирования для формирования конкурентных преимуществ региона, парадигм «регион-квазикорпорация», «регион-рынок» – микроэкономических инструментов. Парадигма «регион-социум» указывает на необходимость выделения конкурентных преимуществ социального характера, тесно увязанных причинно-следственными отношениями с экономическими конкурентными преимуществами, что в современных условиях является ключевым подходом к обеспечению конкурентоспособности региона.

*Источник:* разработано автором

Региональная конкурентоспособность. Достаточно подробный анализ теорий конкурентоспособности региона проводит в своей работе С. А. Головихин и Е. А. Неживенко [4], из которой выделим несколько важных позиций, имеющих важное значение в контексте данного исследования.

Изучение обобщенных выше теорий и концепций показывает, что они рассматривают конкурентоспособность региона с точки зрения участия стран и регионов в международном разделении труда и территориальной организации производства, размещения производства в условиях постфордизма, межрегионального экономического взаимодействия, взаимодействия конкурентоспособности национальных экономик и регионов. При этом, по мнению С.А. Головихина и Е.А. Неживенко [4], собственно региональная конкурентоспособность еще не стала предметом комплексного экономического исследования, базой которого является выделение содержательных характеристик (базовых свойств) конкурентоспособности региона. Это становится препятствием в последующем расширении научных знаний об экономике региона и противоречит современным потребностям практики регионального развития. Без внесения ясности в вопрос о содержательных характеристиках конкурентоспособности невозможно разрешение проблем практического управления региональной конкурентоспособностью, целенаправленного формирования конкурентных преимуществ региона, корректной диагностики уровня конкурентоспособности, эффективная разработка и реализация региональной эко-

номической политики повышения конкурентоспособности.

Специфика оценки строительных предприятий определяется особенностями строительной продукции как товара на рынке недвижимости, а именно:

- строительная продукция на рынке сбыта сразу же попадает в активную конкурентную среду вторичного рынка недвижимости, т.е. рынка сбыта объектов недвижимости, которые уже находятся в эксплуатации и, в силу этого, в большинстве случаев имеют более низкую цену, но вместе с тем способны удовлетворить население и тем самым создают трудности с реализацией объектов нового строительства. Реализация вновь созданной строительной продукции в этих условиях в значительной степени зависит от ее потребительского качества, инвестиционной активности предприятий и платежеспособности населения;

- строительная продукция может быть продуктом отложенного потребления, когда потребитель довольствуется имеющимся у него продуктом, либо обращается на вторичный рынок за товаром худшего качества, намечая в перспективе приобретение другой недвижимости;

- строительная продукция ориентирована на длительное применение, вследствие чего покупатель редко обращается на рынок за новым продуктом, чаще его будут интересоваться улучшения продукта – ремонт, модернизация, реконструкция;

- локальная закреплённость продукции делает рынок подрядных работ локальным и его развитие может осуществляться только в





совокупности с социально-экономическим развитием региона, в котором определены перспективы создания рабочих мест, благоприятные рекреационные условия и т.п.;

– значительная длительность производственно-коммерческого цикла, что обуславливает необходимость учета фактора времени, наличия информации, дающей возможность довести объект до завершения; обоснованность проектных решений, сокращающих риск морального старения продукции;

– высокие требования к новизне строительной продукции в условиях создания нового производства, которое должно быть конкурентоспособным; в результате этого жизненный цикл товара, производимого строительной организацией, ограничен отдельным заказом и требуется высокая техническая и технологическая готовность к созданию новой единицы продукции;

– создание каждой единицы продукции требует вовлечения разных участников: застройщик, инвестор, подрядчик и субподрядчики, проектировщик, огромное количество всевозможных надзорных органов. Организация вступает в деловые отношения с целой группой новых партнеров, что является дополнительным источником риска;

– высокая стоимость конечной продукции строительного производства резко сужает круг ее возможных потребителей [13].

В основе конкурентоспособности строительного комплекса лежит система мотивов, которые являются мощной силой, побуждающей ее к саморазвитию и совершенствованию. Система мотивов стимулирует организацию к изменению миссии и принципов управления, проведению реинжиниринга бизнес-процессов, внедрению инноваций, системы управления качеством, выпуску более качественной продукции и т. д. Следовательно, конкурентоспособность является важнейшим условием достижения субъектом рынка конкурентных преимуществ в виде идеальной триады элементов «цена – качество – сервис»). Особое значение качества продукции, которое в строительной отрасли измеряется такими свойствами, как: надежность, эстетичность, функциональная пригодность, технологичность, эргономичность, безопасность, экологическая чистота, влагостойкость, гибкость архитектурных решений и др. Качество продукции строительного

производства последовательно формируется на всех стадиях: предпроизводственной (планирование, проектирование, производство строительных материалов, их доставка на стройплощадки), производственной (строительно-монтажный процесс) и послепроизводственной (приемка и эксплуатация объекта) [9].

Обеспечить конкурентоспособность строительной организации можно лишь при комплексном подходе к разработке стратегии конкурентоспособности, включающей решение двуединой задачи: с одной стороны, стратегия должна противодействовать влиянию факторов внешней и внутренней среды, а с другой, – обеспечивать строительной организации достижение конкурентных преимуществ на рынке.

Разработка стратегии должна основываться на результатах оценки уровня конкурентоспособности строительного комплекса региона. На сегодняшний день существует множество методик оценки конкурентоспособности строительной отрасли, большая часть которых базируется на анализе экспертных оценок, технических и организационных характеристиках конкретного предприятия. Автор статьи ставит перед собой цель в отборе статистических показателей, прямо или косвенно характеризующих конкурентоспособность строительного комплекса в регионе и предлагает следующий алгоритм исследования.

1-й этап. Ревизия показателей единой межведомственной информационно-статистической системы (ЕМИСС). На данном этапе выбрано около 50-ти показателей, представленных на рис. 1.

2-й этап. Отбор показателей.

1) Корреляционный анализ исходных показателей. На основе изучения матрицы корреляций необходимо сократить число используемых данных (до 20-30).

2) При обработке полученного выше массива первичных данных методом главных компонент факторного анализа с помощью программного продукта SPSS необходимо выделить наиболее важные компоненты (их может быть от 3-х до 5-ти) с собственным значением выше единицы, в совокупности объясняющие значительную долю всей дисперсии исходных показателей.

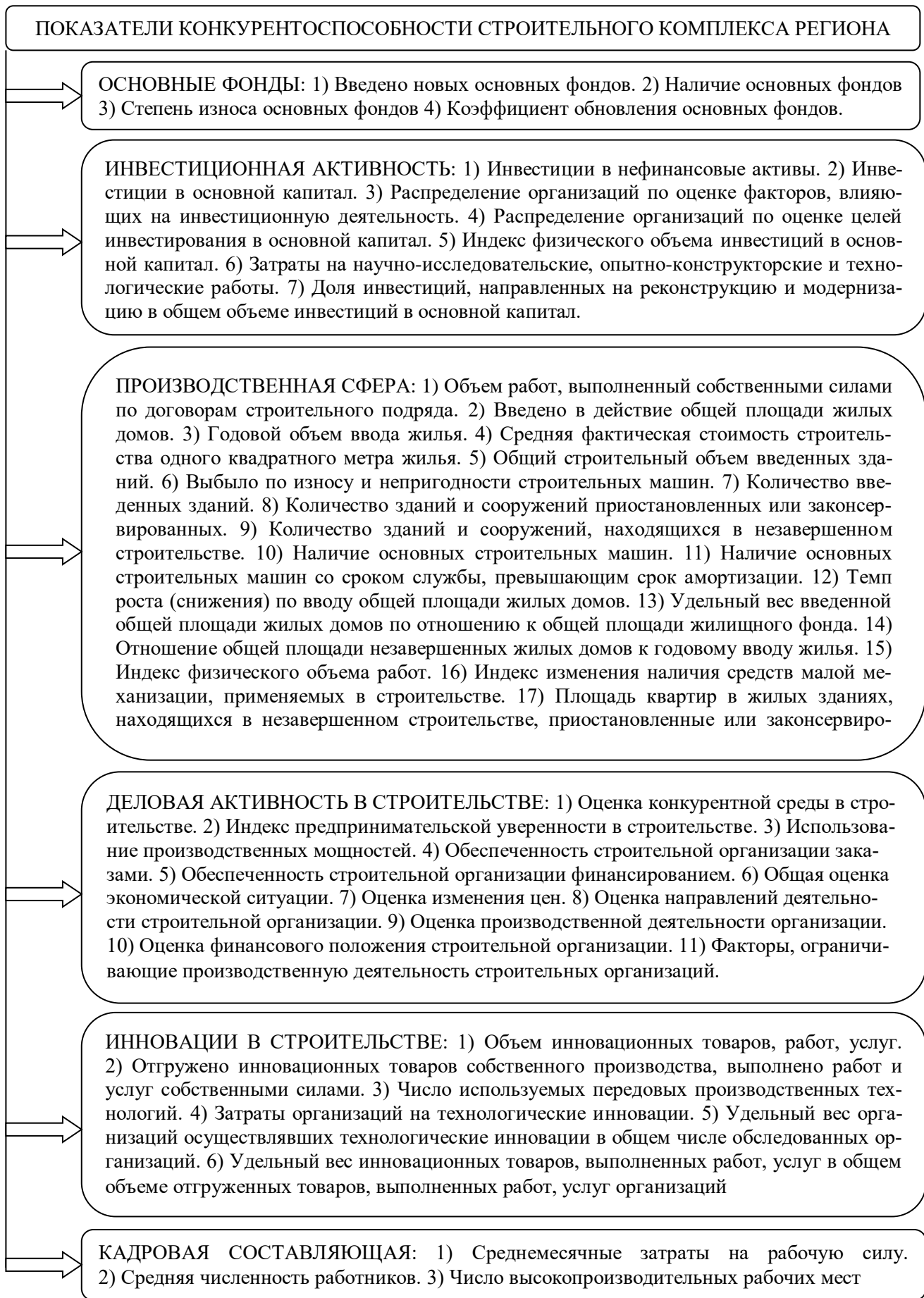


Рис. 1. Показатели конкурентоспособности строительного комплекса региона

Источник: разработано автором



3) Содержательная характеристика выделенных компонент.

3-й этап. Анализ конкурентоспособности строительного комплекса региона.

4-й этап. Межрегиональный анализ конкурентоспособности строительного комплекса.

5-й этап. Выработка мер повышения конкурентоспособности строительного комплекса региона.

**Выводы и перспективы дальнейших исследований.** С учетом вышеперечисленного сформулируем следующее определение конкурентоспособности строительного комплекса региона, под которой понимается комплексная характеристика строительных организаций, характеризующая их возможность в любой момент времени и в пределах своей компетенции обеспечивать свои конкурентные преимущества и прибыльность с учетом адаптации к постоянно изменяющимся условиям внутренней и внешней среды, а также выгодно отличающие предприятия от конкурентов и дающие рыночные преимущества выпускаемой продукции или оказываемых услуг.

Приведенная система показателей в целях исследования потенциала конкурентоспособности с учетом статистики дает богатый материал для их анализа. В условиях постоянно меняющейся конъюнктуры рынка число показателей, характеризующих конкурентоспособность, сокращается, они унифицируются, некоторые из них получают новое экономическое содержание, часть за ненадобностью отмирает, все большее значение приобретает разработка обобщающего показателя измерения конкурентоспособности. Классификацию показателей статистики, можно взять за основу определения потенциалов конкурентоспособности организации.

Разработка моделей развития потенциала конкурентоспособности на основе статистической методологии и методик – одно из непременных условий познания конъюнктуры рынка, тенденций спроса и предложения и их прогнозирования, принятия оптимальных решений на всех уровнях управления, ведущих к росту конкурентоспособности экономики региона.

Дальнейшая перспектива исследований – на основе отобранных статистических показателей разработать методику оценки конкурентоспособности строительного комплекса региона, что позволит проводить межотраслевой и межрегиональный анализ. Конечная цель исследования – разработка мер по повышению конкурентоспособности экономики региона.

## Литература

1. America's competitive crisis: confronting the new reality Council of competitiveness. Washington, 1987. – P. 3.
2. IMD's World Competitiveness Yearbook, 2003.
3. *Алиев З. Т.* Конкурентоспособность как объект научного анализа: теоретико-методологические аспекты / З. Т. Алиев // Вестник университета. Государственное и муниципальное управление. – 2008. – № 2(10).
4. *Головихин С. А.* Развитие теории конкурентоспособности региона / С. А. Головихин, Е. А. Неживенко // Вестник ЧелГУ. – 2016. – №2.
5. Единая межведомственная информационно-статистическая система Росстата [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fedstat.ru>
6. *Кочетков Г. Б.* Конкурентоспособность США / Г. Б. Кочетков // США, Канада. – 2007. – № 10. – С. 21.
7. *Лоскутова М. В.* Анализ теорий конкуренции и конкурентоспособности / М. В. Лоскутова // Социально-экономические явления и процессы. – 2011. – №9.
8. Постановление Правительства Республики Коми от 11 апреля 2019 г. № 185 «О Стратегии социально-экономического развития Республики Коми на период до 2035 года».
9. *Прохин Е. А.* Драйверы конкурентоспособности инвестиционно-строительного комплекса в условиях экономического кризиса / Е. А. Прохин, О. М. Белянцева, Н. А. Сафонова // Социально-экономические явления и процессы. – 2016. – №6.
10. *Стиглер Дж.* Совершенная конкуренция: исторический ракурс / Дж. Стглер // Вехи экономической мысли: теория фирмы. Т. 2 / под ред. В. М. Гальперина. – СПб., 1999, – 122 с.

11. *Фатхутдинов Р.* Стратегическая конкурентоспособность и экономика России / Р. Фатхутдинов // Общество и экономика. – 2003. – № 1. – С. 32-33.

12. *Швандар К. В.* Международная конкурентоспособность: трансформация понятия, критерии оценки, практические результаты / К. В. Швандар // Вестник Московского университета. Сер. 6: Экономика. – 2008. – № 2. – С. 58-72.

13. *Шуваев М. А.* Методический подход к оценке рейтинга конкурентоспособности строительного предприятия / М. А. Шуваев // ПСЭ. – 2012. – №1.

**References**

1. America's competitive crisis: confronting the new reality Council of competitiveness (1987). Washington, 3.

2. IMD's World Competitiveness (2003) Year-book.

3. *Aliyev, Z. T.* (2008). Competitiveness as an object of scientific analysis: theoretical and methodological aspects. University Bulletin. State and municipal government, 2(10).

4. *Golovikhin, S. A. & Nezhivenko, E. A.* (2006). Development of the theory of competitiveness of the region. Bulletin of CSU, 2.

5. Unified interagency information and statistical system of Rosstat. Retrieved from: <http://fedstat.ru>

**Стаття надійшла до редакції : 14.04.2019 р.**

6. *Kochetkov, G. B.* (2007). US Competitiveness. USA, Canada, 10, 21.

7. *Loskutova, M. V.* (2011). Analysis of theories of competition and competitiveness. Socio-economic phenomena and processes, 9.

8. Resolution of the Government of the Komi Republic of April 11, 2019 №. 185 “On the Strategy of Social and Economic Development of the Komi Republic for the Period up to 2035”.

9. *Prokhin, E. A. & Belyantseva, O. M. & Safonova, N. A.* (2016). Drivers of competitiveness of the investment and construction complex in the conditions of the economic crisis. Social and economic phenomena and processes, 6.

10. *Stigler, J.* (1999). Perfect Competition: Historical Perspective. Milestones in Economic Thought: The Theory of the Firm. V. 2. SPb., 122.

11. *Fatkhutdinov, R.* (2003). Strategic competitiveness and the economy of Russia. Society and the economy, 1, 32-33.

12. *Shvandar, K. V.* (2008). International Concurrence: Concept Transformation, Evaluation Criteria, Practical Results. Moscow University Bulletin. Ser. 6: Economics, 2, 58-72.

13. *Shuvaev, M. A.* (2012). A methodical approach to assessing the competitiveness rating of a construction company. PSE, 1.

**Стаття прийнята до друку: 26.06.2019 р.**

**Бібліографічний опис для цитування :**

Колечков Д. В. Теоретические аспекты конкурентоспособности строительного комплекса региона / Д. В. Колечков // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 6–15.



ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ МЕБЛІВ  
ЗА УМОВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

DOI: 10.32620/cher.2019.2.02

*Постановка проблеми.* У науковій статті досліджено питання щодо доцільності виявлення критеріїв оцінки міжнародних логістичних транспортно-експедиторських організацій в умовах стрімкого розвитку української меблевої галузі. *Метою статті* є формування критеріїв оцінки міжнародних логістичних транспортно-експедиторських фірм з огляду на існуючу перспективність в розвитку меблевої галузі України та її визначену орієнтацію на зовнішньо-економічну діяльність. *Об'єкт дослідження* – логістичне підприємство на ринку меблів України в ланцюжку міжнародного співробітництва та взаємодії. *Методи, використані в дослідженні.* Методологічне підґрунтя дослідження становить система наукових методів застосованих у комплексі для досягнення мети та вирішення поставлених завдань. Діалектичний метод дав можливість обґрунтувати причино-наслідкові зв'язки у процесі позиціонування логістичного підприємства на ринку меблів України. Історичний метод застосовано при вивченні історичного досвіду хронології подій і фактів на ринку меблів України. Для одержання дослідницьких висновків використано також загальнонаукові системний та логічний методи. Емпіричною базою стали міжнародні конвенції двосторонні договори, законодавчі акти України, довідкова література. *Гіпотеза дослідження.* Немає однозначного погляду на проблему формування єдиного набору критеріїв оцінки міжнародних транспортно-логістичних посередників, тому розгляд та дослідження особливостей оцінки таких елементів ланцюга міжнародних поставок є відкритим й необхідним для покращення діяльності українських меблевих підприємств. *Виклад основного матеріалу.* Розглянуто фактори, які призвели до активізації ЗЕД на меблевих підприємствах. Встановлено роль та основні переваги використання міжнародних транспортно-експедиторських посередників. Виявлено основні недоліки в наборах критеріїв в існуючих методиках оцінки транспортно-логістичних організацій. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає у запропонованні критеріїв оцінки в процесі вибору потенційних міжнародних логістичних транспортно-експедиторських партнерів, яких доцільно дотримуватися меблевим підприємствам. Обґрунтовано доцільність використання запропонованих критеріїв з метою облегшення процесу вибору потенційних транспортно-логістичних партнерів для ведення бізнесу в меблевій галузі. *Висновки дослідження.* Направленість українського ринку на «завоювання» іноземних ринків, зумовлює необхідність вдосконалення існуючих методів оцінки рівня якості надання міжнародних транспортних операцій, що допомагають менеджменту логістичних підприємств і клієнтам оптимально оцінити ступінь ефективності послуг, рівень задоволення потреб клієнтів, визначити слабкі і сильні місця в рамках даної діяльності, і скорегувати відповідно до цього систему менеджменту і впровадити інновації.

**Ключові слова:**

економічне зростання, активізація, меблева промисловість, митна логістика, транспортно-логістичний оператор.

<sup>1</sup> **Кракос Юлія Борисівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

**Krakos Julia**, Ph.D. in Economic, Associate Professor of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0001-8058-6336

**e-mail:** july.krakos@gmail.com

<sup>2</sup> **Приходько Аліна Олександрівна**, магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування», Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

**Prikhodko Alina**, Master's degree of Finance, Banking and Insurance Specialty National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0003-1109-0542

**e-mail:** aprikhodko96@gmail.com





## LOCALIZATION OF LOGISTIC ENTERPRISES ON THE FURNITURE MARKET UNDER THE CONDITIONS OF INTERNATIONAL COOPERATION

*Formulation of the problem.* The article deals with the issue of the expediency of identifying the criteria for the evaluation of international logistics freight forwarding organizations in the conditions of the rapid development of the Ukrainian furniture industry. *The purpose of the research* is to establish criteria for the evaluation of international logistics freight forwarding firms in view of the existing prospects in the development of the furniture industry in Ukraine and its definite orientation towards foreign economic activity. *The object of the research* is a logistics enterprise on the Ukrainian furniture market in a chain of international cooperation and interaction. *The methods used in the research.* The methodological basis for the study is the system of scientific methods used in the complex to achieve the goal and solve the tasks. The dialectical method made it possible to substantiate the causal relationships in the process of positioning a logistics company in the Ukrainian furniture market. The historical method has been used in the study of historical experience of the chronology of events and facts on the Ukrainian furniture market. In order to obtain research findings, also general scientific system and logical methods are used. The international conventions of bilateral treaties, legislative acts of Ukraine, reference books became the empirical base. *The hypothesis of research.* There is no unambiguous view on the problem of forming a single set of criteria for the assessment of international transport logistics intermediaries, therefore consideration and study of the peculiarities of the assessment of such elements of the international supply chain is open and necessary for the improvement of the activity of Ukrainian furniture enterprises. *The statement of basic material.* The factors that led to the activation of foreign economic activity at furniture enterprises were considered. The role and main advantages of using international forwarding intermediaries are established. The main shortcomings in the criteria sets in the existing methods of estimation of transport and logistics organizations are revealed. *The originality and practical significance* of the research is to offer evaluation criteria in the process of selecting potential international logistics freight forwarding partners, which should be observed by furniture companies. The expediency of using the proposed criteria was substantiated in order to facilitate the process of selecting potential transport and logistics partners for doing business in the furniture industry. *Conclusions of the research.* The direction of the Ukrainian market for the "conquest" of foreign markets, necessitates the improvement of existing methods for assessing the level of quality of international transport operations, helping management of logistics companies and clients to optimally assess the degree of service effectiveness, the level of satisfaction of customers, identify the weak and strong points within the framework of this activity, and adjust in accordance with this management system and innovate.

**Key words:**

economic growth, activation, furniture industry, customs logistics, transport and logistics operator.

## ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА РЫНКЕ МЕБЕЛИ В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

*Постановка проблемы.* В научной статье исследован вопрос о целесообразности выявления критериев оценки международных логистических транспортно-экспедиторских организаций в условиях стремительного развития украинского мебельной отрасли. *Целью статьи* является формирование критериев оценки международных логистических транспортно-экспедиторских фирм учитывая существующую перспективность в развитии мебельной отрасли Украины и ее определенную ориентацию на внешнеэкономическую деятельность. *Объект исследования* – логистическое предприятие на рынке мебели Украины в цепочке международного сотрудничества и взаимодействия. *Методы, использованные в исследовании.* Методологическое основание исследования составляет система научных методов, применяемых в комплексе для достижения цели и решения поставленных задач. Дialectический метод дал возможность обосновать причинно-следственные связи в процессе позиционирования логистического предприятия на рынке мебели Украины. Исторический метод применен при изучении исторического опыта хронологии событий и фактов на рынке мебели Украины. Для получения исследовательских выводов использовано также общенаучные, системный и логический методы. Эмпирической базой стали международные конвенции двусторонние договоры, законодательные акты Украины, справочная литература. *Гипотеза исследования.* Нет однозначного взгляда на проблему формирования единого набора критериев оценки международных транспортно-логистических посредников, поэтому рассмотрение и исследование особенностей оценки таких элементов цепи международных поставок является открытым и необходимым для улучшения деятельности украинских мебельных предприятий. *Изложение основного материала.* Рассмотрены факторы, которые привели к активизации ВЭД на мебельных предприятиях. Установлена роль и основные





преимущества использования международных транспортно-экспедиторских посредников. Выявлены основные недостатки в наборах критериев в существующих методики оценки транспортно-логистических организаций. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в предложении критериев оценки в процессе выбора потенциальных международных логистических транспортно-экспедиторских партнеров, которых целесообразно придерживаться мебельным предприятиям. Обоснована целесообразность использования предложенных критериев для облегчения процесса выбора потенциальных транспортно-логистических партнеров для ведения бизнеса в мебельной отрасли. *Выводы исследования.* Направленность украинского рынка на «завоевание» иностранных рынков, вызывает необходимость совершенствования существующих методов оценки уровня качества предоставления международных транспортных операций, помогают менеджмента логистических предприятий и клиентам оптимально оценить степень эффективности услуг, уровень удовлетворения потребностей клиентов, определить слабые и сильные места в рамках данной деятельности, и скорое соответствии с этим систему менеджмента и внедрить инновации.

**Ключевые слова:**

экономический рост, активизация, мебельная промышленность, таможенная логистика, транспортно-логистический оператор.

**Постановка проблеми.** Характерною особливістю сучасного періоду розвитку меблевого ринку України є зростання імпорту іноземних меблів в Україну, зростання експорту меблів українського виробництва, а також активний приплив в меблеву та деревообробну галузь іноземного капіталу. Такі тенденції обумовлюють зростання інтересу до невід'ємних складових цих процесів, а саме до транспортної логістики на самому підприємстві та до використання транспортно-експедиторських фірм в процесі ЗЕД.

Кожне підприємство в процесі своєї фінансово-господарської діяльності зіштовхується з проблемою вибору надійних партнерів, а відсутність єдиної методики їх оцінки, яка б підходила до всіх сфер діяльності фірм (зокрема меблевій галузі), обґрунтовує необхідність формування критеріїв для вибору та оцінки потенційних партнерів (в даному випадку – транспортно-експедиторських фірм) меблевих підприємств.

**Аналіз останніх джерел та публікацій.** Вивчення наукової літератури дало змогу встановити, що, незважаючи на достатньо високий рівень існуючих проблем оцінки транспортно-логістичних організацій, питання їх оцінки висвітлюється досить рідко. В даній статті автори опираються на результати дослідницької, фахової роботи таких науковців: Є. В. Крикавський [4], Д. В. Стаханов [5], І. В. Міщенко [9], В.І Лямець та А.Д. Тевяшев [6] та О.М. Горяїнов [15].

Немає однозначного погляду на проблему формування єдиного набору критеріїв оцінки міжнародних транспортно-логістичних посередників, тому розгляд та дослідження особливостей оцінки таких еле-

ментів ланцюга міжнародних поставок є відкритим й необхідним для покращення діяльності українських меблевих підприємств.

**Метою статті** є дослідження ролі міжнародних логістичних транспортно-експедиторських фірм з огляду на теперішню перспективність в розвитку меблевої галузі України та її визначену орієнтацію на ЗЕД.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання: визначення сучасного стану меблевої промисловості України; визначення основних факторів впливу на розвиток меблевої галузі України; формування ролі міжнародних логістичних транспортно-експедиторських фірм у ЗЕД меблевих підприємств; виявлення недоліків та необхідності запровадження відмінного від існуючого набору критеріїв для оцінки міжнародних логістичних транспортно-експедиторських фірм як партнерів меблевих підприємств; ідентифікація переваг від запровадження сформованих критеріїв оцінки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Підсумки розвитку економіки України за останні роки свідчать про продовження позитивних економічних тенденцій, які формують основу для подальшого якісного економічного зростання країни. Так, впродовж 2010-2013 років, спостерігалось стабільне зростання показників реального валового внутрішнього продукту (ВВП) в цінах попередніх років. Свій негативний відбиток у вигляді спаду в 2014-2015 рр. при розгляді динаміки росту показників валового внутрішнього продукту країни за 2010-2018 роки, залишила економічна й політична криза в країні (рис. 1).

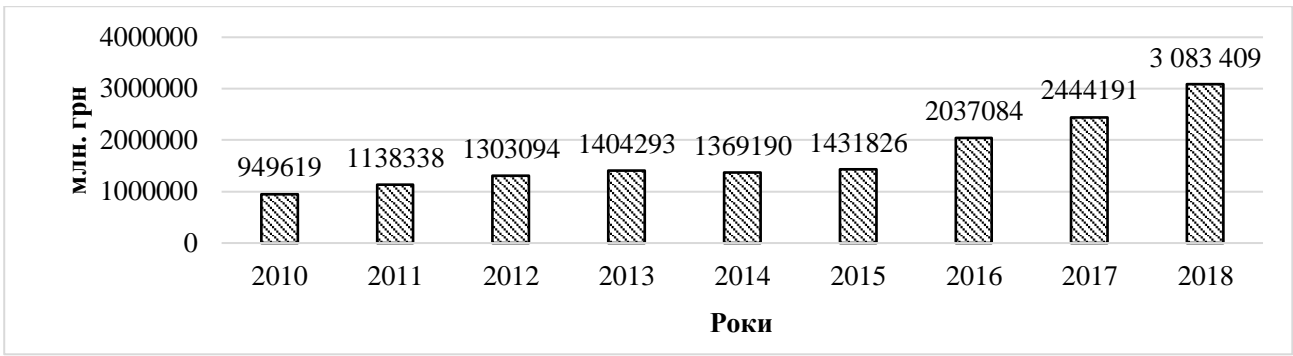


Рис. 1. ВВП України за 2010–2018 роки, млн. грн  
*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [1]

Як свідчить МЕРТ [11] основними факторами зростання були переважно внутрішні чинники – інвестиційний та споживчий попит на вітчизняну продукцію. Інтенсивний розвиток інвестиційної сфери став одним з основних джерел економічного зростання, який підтримувався покращенням фінансового стану підприємств та розширенням можливостей їх фінансування.

Зростання показників виробництва в останні роки, демонструють різні сфери про-

мисловості України, серед яких харчова промисловість, машинобудування, торгівля, виробництво будматеріалів та транспортна галузь, зокрема деревообробна та меблева промисловість.

Наразі, ситуація в вітчизняній меблевій галузі стабільно прогресуюча. Загальні обсяги виробництва меблів в Україні за 2012-2017 роки постійно зростають (рис. 2).

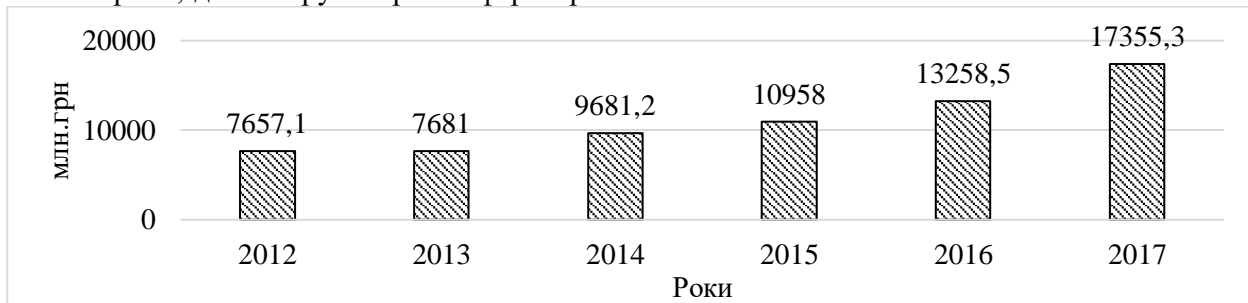


Рис. 2. Обсяги виробництва меблів в Україні за 2012-2017 роки, млн. грн  
*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [1]

Така динаміка беззаперечно демонструє прогрес розвитку меблевої галузі України, але потрібно розуміти, що лягло в основу такого стрімкого, не властивого українській продукції підйому. Через зростання курсу долара багато хто був змушений відмовитися від імпортованих меблів, віддавши перевагу вітчизняному виробнику. Меблеві компанії в свою чергу, щоб відповідати вимогам покупців і залишатися конкурентними в кризу, стрімкими темпами стали модернізувати застаріле обладнання, розширювати асортимент продукції і освоювати нові технології та тренди.

Сьогодні в Україні налічується понад 3 тисячі компаній-виробників меблів. Серед них: великі меблеві фабрики, що виготовляють меблі серійно, середні підприємства, що

працюють за індивідуальними замовленнями і дрібні, серед яких близько 30% – мікропідприємства. Великі виробники мають більш якісне обладнання, що забезпечує їм великі, в порівнянні з середніми і малими підприємствами, обсяги виробництва. При цьому великі виробники мають меншу виробничу гнучкість і не можуть швидко реагувати на зміну смаків, стилів і дизайнерських трендів. У меншій мірі такі виробники можуть задовольняти індивідуальні запити, що з успіхом здійснюють середні і малі суб'єкти господарювання меблевої галузі [5].

Меблі українського виробництва відрізняються від інших товарів на ринку, оскільки вони набагато дешевші за імпортовані, що пояснюється меншими витратами на виробництво, доставку і низькою ціною матеріалів,



в разі використання вітчизняної сировини, а також оподаткуванням.

Меблі – продукт тривалого використання, тому її випуск характеризується рядом особливостей, на які впливають різні чинники (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

**Особливості виготовлення меблів та чинники впливу**

Особливості виготовлення меблів	Чинники впливу
Складний цикл виробництва	Основні: – технологічні (перш за все розвиток технологій задіяних в виробництві); – організаційні (кваліфікація персоналу та стан робочих приміщень); – економічні (зміни цін на сировину та матеріали; наявність фінансових і кредитних ресурсів).
Тривалий період виведення на ринок нових моделей	– складність пошуку нових ринків збуту (бар'єри входу на європейські ринки); – особливості державного регулювання (квоти, регулювання експорту).
Високі вимоги до якості	До вітчизняних стандартів якості додаються стандарти товарів ЄС, через необхідність дотримання останніх при бажанні освоєння європейських ринків.
Наявність гарантійного та після-гарантійного обслуговування	– фінансова стабільність компанії; – розмір підприємства та розвиненість торгової мережі).
Конкуренція на ринку нових і бувших в потребі товарів	Фактичний тривалий фізичний знос.
Тривалий період вибору і здійснення покупки покупцями	– структура витрат споживачів; – співвідношення ціни і якості асортименту

*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [12]

З огляду на складену ситуацію на меблевому ринку можна сформулювати ряд основних проблем вітчизняного меблевого ринку (рис. 1).



Рис. 1. Основні проблеми меблевої галузі України

*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [12]



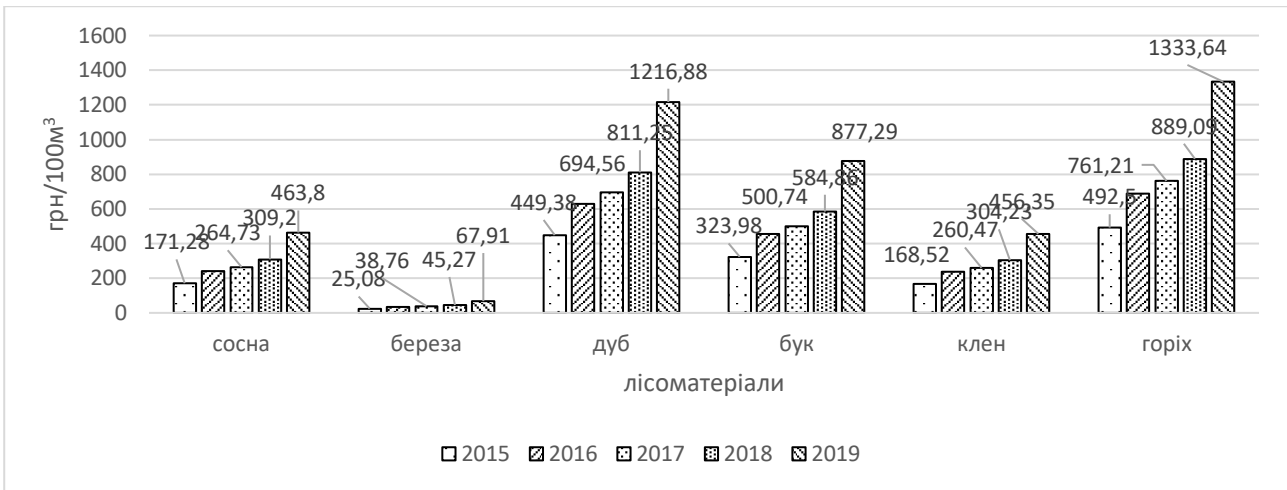


Рис. 3. Динаміка цін на лісоматеріали в Україні за 2015–2019 роки, грн/100 м<sup>3</sup>  
 Джерело: розроблено авторами на підставі [2]

Зокрема, ціни на лісоматеріали впродовж довгого періоду залишалися майже незмінними, суттєві зміни припали саме на період поживлення мебельної промисловості в останні роки (рис. 3).

Основною сировиною для виготовлення меблів є деревина та пиломатеріали. Україна щорічно заготовляє понад 20 млн. м<sup>3</sup> деревини і пиломатеріалів для виробництва меблів практично повністю українського виробництва. Виключення складають специфічні породи дерев, які не ростуть в Україні (наприклад, червоне дерево) [7].

У листопаді 2015 року в Україні був заборонений експорт всіх порід деревини, за винятком сосни, а в грудні 2017 року цю заборону також було поширено й на сосну. Україна експортує кругляк та інші лісоматеріали у країни Балтії та Європи, забезпечуючи

їхню промисловість дешевою сировиною. Але більшість лісоматеріалів споживається все ж таки на внутрішньому ринку. Метою заборони було зробити деревину менш дефіцитною та дорогою за рахунок зменшення обсягів експорту, особливо високоякісної деревини, для підтримки розвитку місцевої галузі та створення більшої доданої вартості в Україні. Наслідки цієї заборони є не дуже позитивними. Власники лісу (в основному держлігоспи) просто зменшили заготівлю або почали експортувати певні обсяги нелегально. «Сіра» рубка та незаконний експорт є дуже поширеними, і заборона експорту лісу зупинила їх лише частково [8].

Показники імпорту та експорту меблів в Україні значно змінювалися в останні роки під впливом змін в економіці і зміні політичного курсу країни (рис. 4).

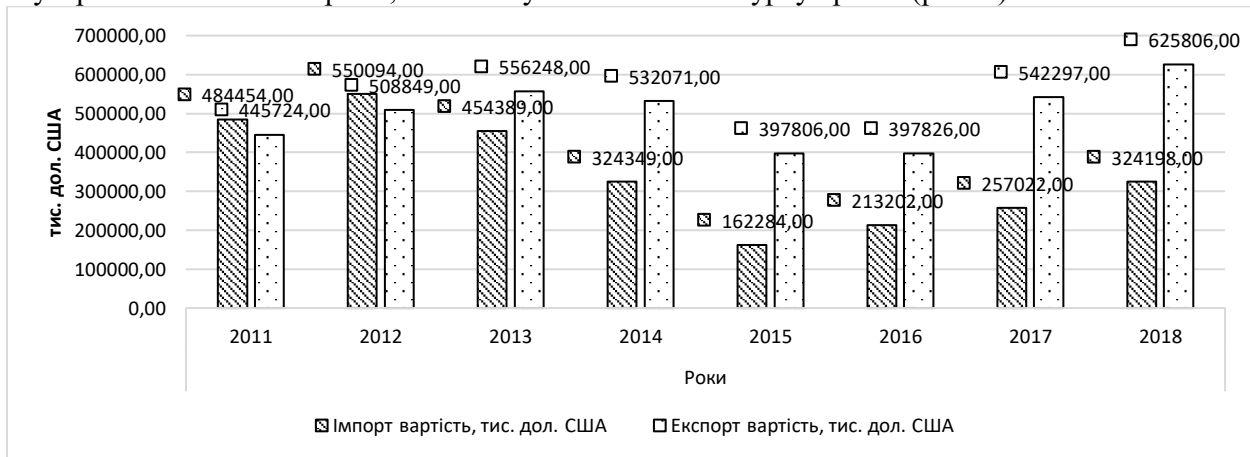


Рис. 4. Показники імпорту та експорту меблів України за 2011–2018 роки, тис. дол. США  
 Джерело: узагальнено авторами на підставі [2]

Зростання експорту та імпорту в цій галузі, породжує інтерес до невід’ємної части-

ни цих процесів, а саме до митної логістики. Визначення поняття «митна логістика» зу-





стрічається в роботах Смирнова І. Г. та Стаханова Д. В. [4,5]. Автори даної роботи дали цьому терміну наступне визначення: митна логістика – це комплекс дій, орієнтованих на міжнародну доставку вантажів і оформлення необхідних для цього документів. Логістичні послуги є важливими складниками ринкової системи господарювання, адже завдяки ним, забезпечується налагодження, безперервний рух матеріалів, ресурсів і готової продукції від виробника до споживача.

За допомогою митної логістики, підприємства, діяльність яких пов'язана з експортом чи імпортом готових товарів (послуг), або сировини для виробництва, мають можливість оптимізувати ці процеси, зробивши їх менш витратними та швидкими, адже спира-

ючись на думку експертів компанії «ZAMMLER» витрати на логістику – це одна зі складових формування собівартості виробленої продукції, витратна частина, яка, в підсумку, впливає на ціноутворення [10].

Логістична функція митної справи у свою чергу охоплює дві складові, а саме логістизацію процесу митної переробки вантажів (аналіз митно-логістичних потоків, пов'язаних з перетином митного кордону України зовнішньоторговельними потоками; стягнення відповідних митних зборів і платежів), та митну діяльність транспортно-логістичних компаній (як іноземних, що діють в Україні, так і українських) [9].

Складові митної логістики зображені на рис. 5.



Рис. 5. Складові митної логістики  
Джерело: розроблено авторами

При транспортуванні меблів, важливим рішенням для підприємства стає вибір транспортного засобу. Як показує практика, незалежно від розміру підприємств, автомобільний транспорт в вирішенні цього питання на думку авторів знаходиться майже поза конкуренцією. Це можна пояснити рядом переваг даного виду транспорту, а саме:

- високою доступністю;
- можливістю доставки вантажу «від дверей до дверей»;
- високою гнучкістю та маневреністю;
- високою швидкістю доставки;
- можливістю використовувати різні маршрути;
- можливістю відправки вантажу невеликими партіями;
- широкою можливістю вибору підходящого перевізника.

Такий вибір, знаходить своє підтвердження в отриманих даних Державної служ-

би статистики України, щодо обсягів перевезених вантажів України, залежно від вибору виду транспорту (табл. 2).

«Відчутна» конкуренція спостерігається лише зі сторони залізничного виду транспорту, що пояснюється його перевагою при перевезенні не готової продукції, а сировини та матеріалів для виробництва, що вимагають високої вантажопідйомності транспортного засобу.

Згідно з даними Державної служби статистики України у 2018 році загальний об'єм перевезення меблів автомобільним транспортом зріс у порівнянні з 2017 роком і склав 764,16 тисяч тон (у 2017 році – 568,60 тисяч тон (з нього в міжнародному сполученні за 2018 рік об'єм перевезених меблів склав 138,58 тисяч тон, а в 2017 році – 134,26 тисяч тон).

**Обсяг перевезених вантажів за видами транспорту за 2011-2018 роки, тис. грн**

Роки	Види транспорту			
	Залізничний	Морський	Автомобільний	Авіаційний
2011	469308,10	4145,60	1252390,30	92,10
2012	457454,50	3457,50	1259697,70	122,60
2013	443601,50	3428,10	1260767,50	99,20
2014	386276,50	2805,30	1131312,70	78,60
2015	349994,80	3291,60	1020604,00	69,10
2016	343433,50	3032,50	1085663,40	74,30
2017	339550,50	2253,10	1121673,60	82,80
2018	322342,10	1892,00	1205530,80	99,10

*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [1]

У рамках організації ланцюжка міжнародних поставок неминуче виникає питання доцільності організації власного центру логістичних послуг на підприємстві. Але власна логістика має ряд недоліків (рис. 6) у порів-

нянні з використанням послуг сторонніх професійних транспортних експедиторів як в частині прямих витрат у розрахунку на одиницю продукції, так і наданих можливостей і наявних ризиків.

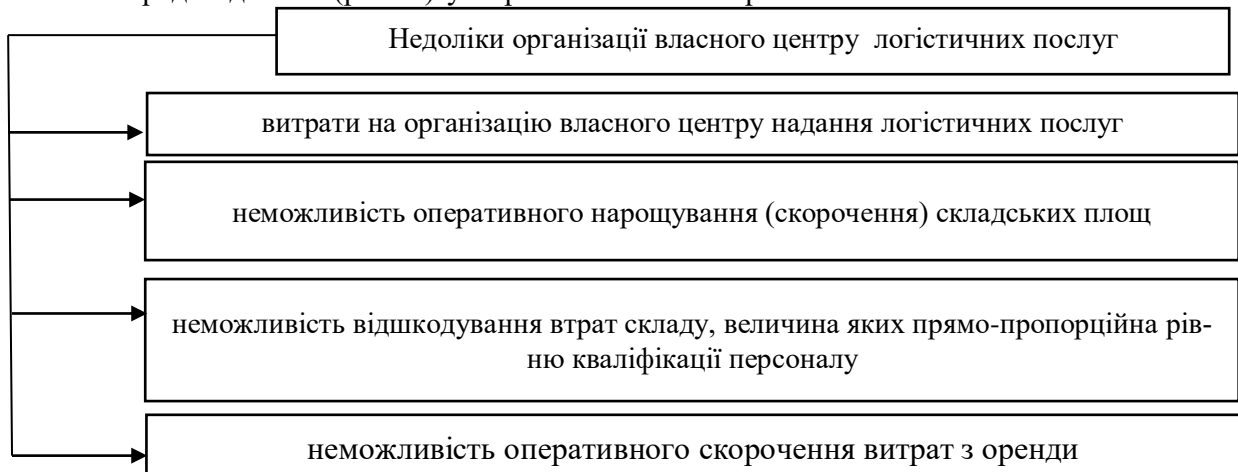


Рис. 6. Головні недоліки налагодження власного центру логістичних послуг

*Джерело:* узагальнено авторами на підставі [12]

Передача транспортної логістики професійному логістичному оператору дає можливість підприємствам, по-перше, сфокусуватися на основних виробничих процесах, а по-друге, мінімізувати всі можливі ризики помилок пов'язаних з транспортною логістикою та процесом складської обробки товарів.

Міжнародні транспортно-експедиторські фірми своїми функціями охоплюють всі процеси перевезення вантажів: від визначення маршруту транспортування до оформлення необхідної документації (звіти, митна документація та ін.).

Міжнародні експедитори забезпечують переміщення товарів від місця їх виробництва до країни розташування споживача. Так, якщо підприємство вирішило «покласти» всі

питання з перевезення, разом з усіма нюансами що стосуються даного процесу, на транспортного експедитора, вирішальним завданням для нього (підприємства), стане вибір партнера (партнерів) на ринку транспортно-експедиційного забезпечення розподілу товарів.

Аналіз існуючих методик оцінки логістичних транспортно-експедиторських фірм в загальному вигляді дозволив виділити критерії їх оцінки. Отже, при виборі логістичного оператора в багатьох методиках основними критеріями оцінки звичайно виступають зведені критерії на основі експертних оцінок О. М. Горяїнова [13]:

– релейні – наявність сертифікату;





- кількісні – надійність, тариф, загальний час (можливість відхилення від планової тривалості перевезення, %), фінансова стабільність;

- якісні – частота сервісу, збереженість, кваліфікація персоналу, готовність до переговорів.

При виборі перевізника в першу чергу перевіряються релейні показники. Серед перевізників з подальшого розгляду виключаються ті, що мають значення релейного показника «ні». Значення інтегральної оцінки встановлюють на основі значень якісних і кількісних оцінок з урахуванням вагових коефіцієнтів [13].

Використання таких критеріїв оцінки можливе тільки за умови, якщо транспортні засоби на кожному з потенційних (тобто міжнародних транспортно-логістичних організацій), мають однакові характеристики, що на практиці відбувається доволі рідко.

Розглянуті «головні критерії» оцінки логістичних посередників не охоплюють такі фактори впливу на рішення підприємства як:

- наявність додаткового обладнання обробки вантажів;
- наявність додаткових послуг комплектації і складування вантажу;
- гнучкість тарифних схем;
- пряма взаємодія з вантажоперевізниками і терміналами;
- наявність розвинутої мережі зв'язків;
- контроль руху, інформування.

Доповнень критеріїв оцінки потребують і кількісні показники вищезазначених методик. Обсяги перевезень, що виконуються логістичною компанією, кількість і термін експлуатації транспорту, загальні показники діяльності компанії в даних методиках на жаль не знаходять свого відображення.

Застосування вищезазначених критеріїв оцінки міжнародних логістичних транспортно-експедиторських фірм, значно розширить уявлення про потенційного партнера для ведення бізнесу.

Особливе місце серед зазначених «допоміжних критеріїв» належить релейним та якісним показникам, адже по-перше, пошук потенційних «транспортних партнерів» починається з огляду на власні вже складені вимоги до майбутніх партнерів, по-друге значимість кількісних показників не має сенсу при наявності не відповідності вимогам замовника перших.

На сьогодні багато українських транспортно-логістичних фірм зарекомендувало себе як надійні перевізники, що спеціалізуються на міжнародних перевезеннях, але більшість з них працює лише в одному напрямку, а саме в транспортній логістиці. Діяльність таких фірм потребує розширення на сфери складської, митної та налагодженню інформаційної логістики, щоб відповідати зростаючим вимогам підприємств-партнерів.

Треба розуміти, що остаточний вибір партнера є завершальним етапом аналізу, і саме від успішності його виконання залежать правильний вибір майбутнього контрагента і, відповідно, успіх або неуспіх майбутньої комерційної угоди.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Сьогодні, інвестиційна сфера України демонструє одну з найвищих за останнє десятиліття динаміку розвитку на фоні поліпшення ділових очікувань та поступового послаблення інвестиційних ризиків. Така позитивна динаміка говорить про значний потенціал українського меблевого ринку сьогодні і в перспективі. Розвиток і диференціація різних сфер життєдіяльності людей, впровадження нових технологій світової меблевої індустрії відкриватимуть нові можливості для виробників вітчизняних меблів і сприяти утворенню нових «ніш».

Отже, до головних тенденції на меблевому ринку України доцільно віднести:

- активний приплив в меблеву та деревообробну галузь іноземного капіталу;
- зростання імпорту іноземних меблів;
- зростання експорту меблів українського виробництва.

Направленість українського ринку на «завоювання» іноземних ринків, зумовлює необхідність вдосконалення існуючих методів оцінки рівня якості надання міжнародних транспортних операцій, що допомагають менеджменту логістичних підприємств і клієнтам оптимально оцінити ступінь ефективності послуг, рівень задоволення потреб клієнтів, визначити слабкі і сильні місця в рамках даної діяльності, і скорегувати відповідно до цього систему менеджменту і впровадити інновації. При впровадженні запропонованих «допоміжних критеріїв» до вже існуючих критеріїв оцінки міжнародних логістичних посередників, допоможе меблевим підприємствам ретельніше підходити до вибору потенційних «транспортних партнерів» без зайвих зусиль.



### Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>
3. *Смирнов І. Г.* Логістика у зовнішньоекономічній діяльності // Регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / І. Г. Смирнов, І. Г. Хільчевська / за ред. І. І. Дахна. – Київ, Центр навчальної літератури, 2009. – С. 65-150.
4. *Стаханов Д. В.* Таможенна логістика / Д. В. Стаханов, В. Н. Стаханов. – М.: ПРИОР, 2001. – 96 с.
5. Огляд ринку меблів в Україні : тенденції розвитку. Rubarb digital [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rubarbs.com/ua>
6. *Лямець В. І.* Системний аналіз / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – Харків : ХНУРЕ, 2013. – 448 с.
7. Стратегічний план експорту для меблевих підприємств України. Українська Асоціація Меблевіків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uafm.com.ua>.
8. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку української меблевої промисловості. Українська Асоціація Меблевіків : вебсайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uafm.com.ua>.
9. Міщенко І. В. Митна логістика в Україні : поняття та перспективи розвитку / І. В. Міщенко // Митна справа. – 2009. – № 2. – С. 26–29.
10. Логістика при експорті: с чого почати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.zammler.com.ua/ru/logistika-pri-nachat](http://www.zammler.com.ua/ru/logistika-pri-nachat).
11. Звіт про діяльність Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за 2017 рік. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
12. Поступове зростання вітчизняних виробників: аналітичний огляд ринку меблів України. PRO CONSULTING Аналітика ринків. Фінансовий консалтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pro-consulting.ua>.

**Стаття надійшла до редакції :** 01.05.2019 р.

13. Горяїнов О. М. Логістика / О. М. Горяїнов. – Харків: ХНАМГ, 2009. – 106 с.

### References

1. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. The Official Website of the State Fiscal Service of Ukraine. Retrieved from: <http://sfs.gov.ua>
3. *Smirnov, I. G. & Khilchevsky, I. G.* (2009). Logistics in foreign economic activity. Regulation of economic activity: a manual. Kyiv, 65–150.
4. *Stakhanov, D. V. & Stakhanov, V. N.* (2001). This is logistics. Moscow: PRIOR, 96.
5. Overview of the furniture market in Ukraine: trends of development. Rubarb digital: website. Retrieved from: <https://rubarbs.com/ua>.
6. *Lyametz, V. I. & Teyvashev, A. D.* (2013). System analysis. Introductory course. Kharkiv: KNURE, 448.
7. The strategic export plan for furniture enterprises of Ukraine. Ukrainian Association of Furniture Manufacturers. Retrieved from: <http://uafm.com.ua/>.
8. Road map of the competitive development of the Ukrainian furniture prom-word. Ukrainian Association of Furniture Manufacturers: Retrieved from: <http://uafm.com.ua>.
9. *Mischenko, I. V.* (2009). Customs Logistics in Ukraine: Concept and Prospects of Development. Customs business, 2, 26–29.
10. Logistics at export: where to start? Retrieved from: [www.zammler.com.ua/ru/logistika-pri-eksporte-s-chego-nachat](http://www.zammler.com.ua/ru/logistika-pri-eksporte-s-chego-nachat).
11. Report on the activities of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine for 2017. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua>.
12. Gradual growth of domestic producers: analytical review of the Ukrainian furniture market. PRO CONSULTING Market Analysis. Financial Consulting. Retrieved from: <https://pro-consulting.ua/ua>.
13. *Goryainov, O. M.* (2009). Logistics: Cons-pect lectures. Kharkiv: KSAME, 106.

**Стаття прийнята до друку:** 26.06.2019 р.

### Бібліографічний опис для цитування :

Кракос Ю. Б. Позичування логістичного підприємства на ринку меблів за умов міжнародного співробітництва / Ю. Б. Кракос, А. О. Приходько // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 16–25.



## СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ВИРОБНИЧИМИ СИСТЕМАМИ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.03

*Постановка проблеми.* У статті приводиться авторське думка щодо розробки критеріїв доцільності управління фінансово-економічними процесами в країні. Проводяться паралелі між корисністю та користю управління фінансово-виробничими системами. *Метою статті* є обґрунтування соціально-економічної доцільності управління фінансово-виробничими системами через використання коефіцієнта соціально корисної дії виробничої системи та відображення корисності як принципу пріоритетності на рівні формальної констатації факту наявності ефективності або можливого розміру заподіяного економічного збитку. *Об'єктом дослідження* виступає – фінансово-виробничі системи з точки зору їхньої можливості формування соціальної корисності різних рівнів її використання. *Методи, використані в дослідженні:* системний підхід, метод узагальнення, порівняння, логічно-змістовний метод, монографічний метод, методи індукції та дідукції тощо. Основною *гіпотезою* є те, прибутковість функціонуючого підприємства залежить від варіанту економічної політики, яка формується за рахунок економічної структури і соціальної корисності сфери його виробництва, тобто його економічного коефіцієнта корисної дії. *Виклад основного матеріалу.* Соціальна корисність обґрунтовується як ключовий показник, на який потрібно орієнтуватися в прийнятті управлінських рішень в сфері економіки і фінансів. гомеостаз не виконує функцію оптимізації виробничої системи, а лише врівноважує співвідношення зменшення та компенсації вартості в даній системі. В результаті досягається безперервність виробництва, тобто завжди виконуються умови за наявності позитивної вартості в кожному виробничому елементі при певному рівні невиробничого споживання вартості робочої силою. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає у розробці схеми управління виробничою системою з урахуванням соціальної корисності, а також математичної інтерпретації системності і гомеостазу виробничої системи. *У висновках дослідження* обґрунтовано, економічні показники виробничої системи можуть використовуватися тільки для оперативної оцінки результатів діяльності, але не можуть стати базисом прогнозування соціальної результативності діяльності фінансово-виробничої системи.

**Ключові слова:**

соціальна корисність, суспільна доцільність, економічна ефективність, управління виробничими системами .

## SOCIO-ECONOMIC FEASIBILITY OF FINANCIAL AND PRODUCTION SYSTEMS MANAGEMENT

*Formulation of the problem.* The author's opinion on developing criteria of expediency of management of financial and economic processes in the country is given in the article. There are parallels between the usefulness and benefits of managing financial and production systems. *The purpose of the article* is to justify the socioeconomic feasibility of managing financial and production systems through the use of the socially useful factor of the production system and the display of utility as a principle of priority at the level of formal statement of the fact of the availability of the effectiveness or possible size of the economic loss. *The object of the study* is financial-production systems in terms of their ability to form social utility. *Methods used in the research* are a systematic approach, a method of generalization, comparison, logical-content method, monographic method, methods of induction and deduction. *The hypothesis of research* the profitability of a functioning company depends on the variant of economic policy, which is formed at the expense of the economic structure and social utility of its sphere of production, that is, its economic efficiency. *The statement of basic materials.* Social utility is justified as a key indicator to be guided by in making manage-

<sup>1</sup> Лихоносова Ганна Сергіївна, д-р екон. наук, доцент кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

**Likhonosova Ganna**, Doctor of Economics Sciences, Associate of Professor of Finance Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0001-6552-8920

**e-mail:** a.likhonosova@gmail.com



rial decisions in the field of economics and finance. Homeostasis does not perform the function of optimizing the production system, but only balances the ratio of reduction and compensation of value in this system. As a result, the continuity of production is achieved, that is, the conditions are always satisfied at the presence of positive value in each production element at a certain level of non-productive consumption of labor costs. *Originality and practical significance of the research* is to develop a scheme for managing the production system, taking into account social utility, as well as mathematical interpretation of the systemic and homeostasis of the production system. *Conclusions of research* are reasonable, economic indicators of the production system can be used only for the operational evaluation of performance, but cannot be the basis for predicting the social performance of the financial and production system.

**Key words :**

social utility, social expediency, economic efficiency, management of production systems.

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ  
ФИНАНСОВО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ СИСТЕМАМИ**

*Постановка проблемы.* В статье приводится авторское мнение по разработке критериев целесообразности управления финансово-экономическими процессами в стране. Проводятся параллели между полезностью и пользой управления финансово-производственными системами. *Целью статьи* является обоснование социально-экономической целесообразности управления финансово-производственными системами через использование коэффициента социально полезного действия производственной системы и отображения полезности как принципа приоритетности на уровне формальной констатации факта наличия эффективности или возможного размера причиненного экономического ущерба. *Объект исследования* - финансово-производственные системы с точки зрения их возможности формирования социальной полезности. *Методы, использованные в исследовании:* системный подход, метод обобщения, сравнения, логически-содержательный метод, системный подход, монографический метод, методы индукции и дидукции тому подобное. *Гипотеза исследования* - доходность функционирующего предприятия зависит от варианта экономической политики, которая формируется за счет экономической структуры и социальной полезности сферы его производства, то есть его экономического коэффициента полезного действия. *Изложение основного материала.* Социальная полезность обосновывается как ключевой показатель, на который нужно ориентироваться в принятии управленческих решений в сфере экономики и финансов. гомеостаз не выполняет функцию оптимизации производственной системы, а лишь уравнивает соотношение уменьшения и компенсации стоимости в данной системе. В результате достигается непрерывность производства, то есть всегда выполняются условия по наличию положительной стоимости в каждом производственном элементе при определенном уровне непроизводственного потребления стоимости рабочей силой. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается разработке схемы управления производственной системой с учетом социальной полезности, а также математической интерпретации системности и гомеостаза производственной системы. В *выводах* обосновано, экономические показатели производственной системы могут использоваться только для оперативной оценки результатов деятельности, но не могут стать базисом прогнозирования социальной результативности деятельности финансово-производственной системы.

**Ключевые слова:**

социальная полезность, общественная целесообразность, экономическая эффективность, управление производственными системами.

**Постановка проблемы.** Саме спрямованість фінансово-економічних процесів відображає стан економічної стабільності і безпеки держави, а також є дзеркальним відображенням соціальної політики, що проводиться урядом країни, соціальної спрямованості та доцільності його економічного підґрунтя. Кожна людина, живучи в соціумі, виконує ту чи іншу суспільно значиму роль, тобто несе на собі певну соціальну корисність, безкорисність або марність. Так само й виробнича система, може

бути життєздатною і дієздатною, однак, малокорисною для суспільства і конкретного споживача. Багато в чому, це відображає сучасну виробничу систему України і можливості її фінансово-економічного забезпечення.

2018 рік для України був роком очікування. Країна чекала грошей Міжнародного валютного фонду [1], до того певним чином фінансово на країні відобразилася початок виборчої кампанії. Теперішній 2019 рік не зменшує внутрішні ризики для країни. За





даними Національного банку, Україні доведеться погасити понад 5,8 млрд.дол. своїх зовнішніх боргів [2]. Ця сума є еквівалентом третини валютних резервів країни на кінець 2018 року. Видача єврооблігацій у жовтні може допомогти Україні покрити принаймні половину необхідної суми, проте гривня знову втратить в ціні. Це не матиме катастрофічних наслідків, але відчуватиме падіння національної валюти кожен громадян [3, с. 23].

Саме в ситуації фінансово-економічної непрогнозованості та нестабільності керівництво країни має приділити увагу креативним імпульсам інтенсифікації національної економіки. Одним з таких факторів зі зворотньою дією є корисність фінансового оснащення виробних систем країни. Корисність – це здатність блага, товару або послуги задовольняти яку-небудь людську потребу [4, с. 582]. У зв'язку з тим, що в соціально-економічній системі практично всі результати носять суб'єктивний, соціально відчутний характер, доцільно використовувати показники управління фінансово-економічними процесами не на локальному рівні, а з точки зору саме соціально-економічної ефективності. Одним з критеріїв соціально-економічної ефективності є соціальна корисність, яка здатна відобразити соціальну та економічну користь.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Соціальну корисність найчастіше розглядають з точки зору доцільності соціального підприємництва [4, с. 57-61]. З точки зору державного забезпечення попри за-

гальну своєчасність і необхідність соціальних реформ з ними пов'язаний ряд ризиків, які наразі майже не прораховані. Наприклад, починаючи з 2020-го соціально незахищених людей щороку ставатиме приблизно на 100 тис. більше [5]. Авторські дослідження вже були спрямовані на пошук нестандартних рішень щодо поживлення соціально-економічного залучення та усунення проявів відторгнення на всіх стадіях виробничого процесу [6, с. 93–107] та різних рівнях управління [7, с. 135–146].

Виходячи з вищенаведеного, метою статті є обґрунтування соціально-економічної доцільності управління фінансово-виробничими системами через використання коефіцієнта соціально корисної дії виробничої системи та відображення корисності як принципу пріоритетності на рівні формальної констатації факту наявності ефективності або можливого розміру запланованого економічного збитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна користь, як критерій соціально-економічної ефективності, є показником завжди умовним, суб'єктивним і виражається через універсальні вартісні елементи [8]. Соціальна користь результатів людської діяльності проявляється тільки на стадії їхнього споживання, тому розмір доходу або прибутку, отриманий на стадії виробництва або реалізації продукції, не може свідчити про економічну ефективність, а тим більше про соціальну корисність відповідних результатів (рис. 1).



Рис. 1. Схематичне відображення трансформації корисності соціально-економічних процесів  
Джерело: розроблено автором

У зв'язку з неможливістю кількісно оцінити соціальну корисність, її можна виразити як принцип пріоритетності або порівняльної відносності на рівні формальної

констатації самого факту наявності ефективності або через показники можливого розміру предотвращеного економічного збитку (рис. 2).



Рис. 2. Варіативність кількісного оцінювання соціальної корисності  
Джерело: розроблено автором

Корисність виробничої системи визначається здатністю виконувати призначену нею функцію – задовольняти матеріальні потреби всіх споживачів. Отже, корисність виробничої системи повинна визначатися співвідношенням того, що безпосередньо споживається соціумом і того, що проводиться виробничою системою.

Забезпечення сталого розвитку економіки на будь-яких рівнях її формування та реалізації – це, перш за все, системне управління фінансовими потоками. Для цього необхідні повноваження, можливості, фінансові та матеріальні кошти, якими можуть розпоряджатися органи управління на різних рівнях. У рішенні задач управління економікою країни беруть участь всі її

людські, матеріальні та фінансові ресурси незалежно від форм власності володіння конкретним майном. Всі ресурси країни, що знаходяться в розпорядженні державних органів, складають соціально-економічний базис управління, в який входять (рис. 3):

- 1) матеріальні ресурси, включаючи частину коштів виробництва та ті природні ресурси, які є державною власністю;
- 2) фінансові ресурси, розпорядження якими знаходиться у виключній компетенції держав;
- 3) ресурси непрямого розпорядження приватним і кооперативним майном внаслідок використання законодавчих і організаційно-технічних механізмів в області економіки, фінансів і торгівлі.

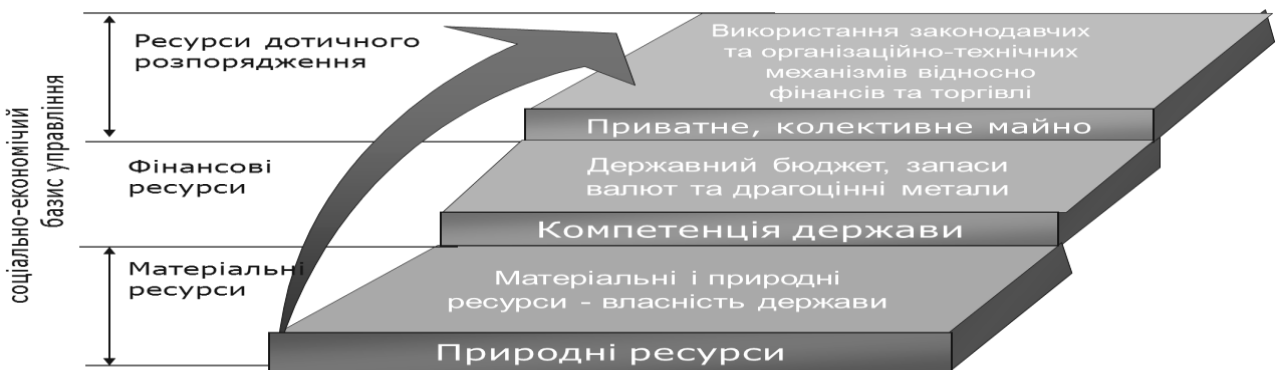


Рис. 3. Системність управління економіко-фінансовими процесами  
Джерело: розроблено автором





Рішення одних завдань вимагає прямого безпосереднього розпорядження фінансовими і матеріальними ресурсами. Це забезпечення державних соціальних гарантій пасивним учасникам виробництва (пенсіонерам, безробітним, студентам, інвалідам, дітям), утримання державного апарату, армії і служб безпеки.

На макрорівні управління економікою передбачає забезпечення організаційно-економічних трансформацій [6, с. 93–107]: злиття різних видів вартості і споживчої вартості в масштабі регіонів, країни і групи країн; взаємодія кругообігу виробничих елементів з кругообігом речовин в природі; взаємодія виробничих систем в масштабі регіонів, країн і груп країн.

Управління будь-яким процесом здійснюється шляхом впливу на нього з метою зміни ходу процесу в потрібному напрямку. Зміна ходу процесу, наприклад, зміна його напрямку, прискорення або уповільнення, вимагає витрат енергії, по-перше, на приведення в дію механізмів управління, по-друге, на зміну параметрів динаміки самого процесу. У більшості випадків інші витрати набагато перевищують перші, але зміна динаміки процесу можливо як за рахунок зовнішнього підведення енергії, так і за рахунок його внутрішньої енергії (рис. 4).



Рис. 4. Енергетичні витрати процесу управління  
Джерело: розроблено автором

Стосовно фінансово-економічних процесів, управління повинно зводитися до такого впливу, щоб її динаміка змінювалася, притому в потрібному напрямку, перш за все, за рахунок внутрішньої енергії на рівні саморегуляції і самоорганізації. Енергетичним базисом в економічній системі є праця людини та маса уречевленої праці, що міститься в виробничих елементах – робочій силі, засобах і предметах праці. Це вартість, яка додатково створюється працею. При цьому її створення формується на рівні суб'єктів господарювання, де економічні процеси протікають за рахунок внутрішньої вартісної «енергії» - за рахунок коштів, які акумулюються підприємствами

[9, с. 16–22], об'єднаннями, галузями.

З процесів мікрорівня щодо створення і перетворення енергетичного базису (вартості) утворюються процеси макрорівня по злиттю різних видів вартості в загальні потоки кругообігу виробничих елементів системи в цілому. Однак, це процеси взаємозалежні один від одного. Від того, в якому напрямку і з якою динамікою будуть здійснюватися процеси на рівні держави, будуть залежати процеси створення вартості і її перетворення в прибуток на рівні підприємств.

Прибутковість будь-якого підприємства істотно залежить від варіанту економічної політики, яка формується за рахунок

економічної структури і соціальної корисності його виробництва, тобто його економічного коефіцієнта корисної дії, який відображений в показнику (1).

$$X_b = \frac{A_b}{A}, A_b = A_1 + A_2 + A_3, \\ A = \sum_{k=1}^3 \sum_{l=1}^3 A_{kl}, k, l = 1, 2, 3, \quad (1)$$

где  $A_1, A_2, A_3$ — величина вартості відповідно робочої сили, засобів праці та предмета праці в сфері відтворення робочої сили;  $A_{kl}$  – величина вартості виробничих елементів в сферах відтворення.

Наприклад, в варіантах переважання у виробництві вагомості саме коштів праці, більш імовірна низька соціальна корисність виробництва. А це веде до низького рівня заробітної плати, зменшення додаткової праці, скорочення внутрішнього ринку і, як наслідок, падіння прибутковості підприємств.

Щоб загальні потоки вартості в процесах кругообігу виробничих елементів не були стихійними, а протікали в потрібному напрямку і з потрібною динамікою, ними необхідно системно управляти. Для цього потрібно розробити механізми управління. Як на рівні підприємства, так і на рівні держави відповідно до функцій і способами державного управління існують певні механізми і відповідні інструменти управління: 1) законодавчі механізми, які формуються нормами законів, актів, принципів, правил поведінки фізичних і юридичних осіб; 2) фінансово-економічні механізми, що утворюються фінансовим і економічним впливом органів управління на фінансово-економічні процеси; 3) організаційно-технічні механізми, утворені державними органами адміністративного та технічного управління суспільним виробництвом.

Органічне поєднання в потрібних пропорціях даних механізмів дозволяє створити ефективну систему управління суспільним виробництвом на кожному етапі його розвитку.

Виходячи з призначення суспільного виробництва, управління фінансово-економічними процесами на рівні держави має виконати три економічні завдання:

1) підтримувати високу прибутковість всіх або більшої частини виробничих підрозділів (підприємств, фірм, об'єднань, галузей), щоб забезпечувалася життєздатність виробничої системи в цілому;

2) підтримувати матеріально-

фінансову збалансованість господарства, щоб виробництво було дієздатним і функціонувало без економічних криз і екологічних катастроф;

3) підтримувати досить високою соціальною корисність виробництва, тобто його економічний коефіцієнт корисної дії, щоб життєвий рівень людей відповідав рівню розвитку виробництва.

Соціальна корисність виробництва визначається виробництвом і споживанням продуктів і послуг населенням, що залежить не тільки від величини використовуваних виробничих елементів, але і від їх співвідношення, тобто від економічної структури виробництва. Тому соціальна корисність суспільного виробництва характеризується, перш за все, часткою ( $X_b$ ) тієї частки виробничих елементів, яка задіяла у відтворенні робочої сили (2):

$$X_b = \frac{A_b}{A} = 1 - X_A, (A_b = A_{pc} + A_{ct} + A_{pt}), \quad (2)$$

звідки

$$X_A = \frac{A - A_b}{A} = 1 - X_b. \quad (3)$$

Пов'язаний показник  $X_A$  визначає частку виробничих елементів, що беруть участь у відтворенні засобів праці і предмета праці, і характеризує ступінь технічності виробництва. Чим він більший, тим вище озброєність праці і матеріаломісткість виробництва. Але чим більше показник  $X_A$ , тим менше показник  $X_b$ , що характеризує соціальну корисність виробництва. Показник  $X_A$  за своєю сутністю визначає соціальний коефіцієнт корисної дії виробництва, який, на відміну від технічного коефіцієнта корисної дії, має тенденцію до зниження.

З урахуванням величини показника соціальної корисності виробництва слід вирішувати задачу його матеріально-фінансової збалансованості та дієздатності. В першу чергу потрібно контролювати і забезпечувати збалансованість оплати праці, а також споживання матеріальних благ пасивною частиною населення – пенсіонерами, учнями, дітьми. Механізми саморегуляції і самоорганізації більше сприяють стримуванню, ніж стимуляції невиробничого споживання. Це може, по-перше, знижувати соціальну корисність і, по-друге, порушувати матеріально-фінансову збалансованість виробництва і навіть приводити до економічних криз.

Для підтримки стабільності виробництва і споживання необхідно, щоб плато-





спроможність населення відповідала вибраному варіанту економічної політики. З іншого боку, зайва платоспроможність населення, тобто зайве накопичення грошей населенням призводить або до інфляції, або до дефіциту товарів, якщо ціни на них незмінні. Останнє було особливо характерно для соціалістичних країн, так як їхні уряди намагалися утримувати досить високий рівень заробітної плати без розширення можливості і потреби для її витрачання.

Рівнем споживання матеріальних благ, платоспроможністю населення та інфляцією слід системно управляти. Показником, який характеризує підсумковий результат цих процесів управління буде (4):

$$n_b = B_d / D_b, \quad (4)$$

де

$$B_d = \sum_{i=1}^{10} B_{Di}, \quad (i = 1, 2, \dots, 10), \quad (5)$$

де  $B_{Di}$  - величина наявних матеріальних благ  $i$ -го виду (харчування, одяг, житло) в поточних цінах і вимагають оплати грошима;  $B_d$  - поточна платоспроможність населення за вартістю грошей, які є в розпорядженні населення.

Значним показників (4) і (5) повинна визначатися соціальна спрямованість і розвиток виробництва відповідно до вибраного варіанта економічної політики.

Виходячи з того, що виробнича система є складною динамічною і відкритою системою, управління нею слід розглядати з позиції системності. Будь-якої складної відкритої системи притаманні системні характеристики, однією з яких є гомеостаз.

Гомеостаз це – процес, який регулює або підтримує систему в стійкому стані щодо навколишнього середовища, яка постійно змінюється і оточує цю систему [10, с. 252].

Поняття про гомеостаз, як про вбудованих механізмах регулювання життєздатності живих організмів, в тому числі і людини, було сформульовано незабаром після появи кібернетичної науки. Н. Вінер поставив питання про пошук подібних механізмів в державі і, зокрема, в економіці [11, с. 65–68]. Однак, за його твердженням, тоді економічна наука ще не була достатньо розвинена, особливо в математичному плані, щоб можна було поставити і вирішити задачу розкриття гомеостазу економіки.

Розвиток форм суспільного буття,

особливо в державному устрої суспільства, було б неможливо, якби не існували і не вдосконалювалися ті внутрішні механізми, які постійно підтримують активність соціального організму на рівні його достатньої життєздатності.

Вбудований в суспільне виробництво механізм економічного гомеостазу діє на основі об'єктивних законів економіки виробництва, які також залежать від поведінки конкретних людей. Сам процес праці здійснюють люди. Свою працю і виробництво вони можуть організувати на свій власний, тобто суб'єктивному уявленню як кожного окремо індивідуума, так і суспільства в цілому.

Для суб'єктів виробничого процесу ця система надбудованих механізмів має суб'єктивно-об'єктивний характер. Люди можуть ці правила змінювати, але, після прийняття їх, зобов'язані їх виконувати. Причому змінювати правила, можливо, тільки спільноті або групі людей, а для індивідуумів вони є цілком об'єктивною реальністю. В результаті з системи надбудованих людьми механізмів утворюється зворотний зв'язок гомеостазу у вбудованих механізмах регулювання процесів відтворення.

Слід зазначити, що гомеостаз не виконує функцію оптимізації виробничої системи, а лише врівноважує співвідношення зменшення та компенсації вартості в даній системі. В результаті досягається безперервність виробництва, так що завжди виконуються умови за наявністю позитивної вартості в кожному виробничому елементі при певному рівні невиробничого споживання вартості робочої силою (рис. 4).

Такий же результат впливає з правил економічної динаміки [12, с. 45]. Згідно з правилом, яке виключає в економіці вічний двигун другого роду, вироблений продукт за своєю вартістю ніколи не може бути більше сумарної вартості виробничих елементів і додаткової праці, витраченого на його виробництво. Відповідно, будь-коли може бути перенесена вся вартість виробничих елементів, що і забезпечує безперервність виробництва. Виробництво створюється суспільством не заради самого виробництва, а для формування та примноження засобів існування [13].





Рис. 4. Категоризація гомеостазу виробничої системи  
Джерело: розроблено автором

Тому спонукальним мотивом реагування на кінцевий результат виробництва є величина саме невиробничого споживання частини вироблених продуктів. Ця мотивація через систему законодавчих, фінансово-економічних та адміністративно-технічних механізмів, в кінцевому рахунку, реалізується в виконавчу дію зміни параметрів виробництва. А це, в свою чергу, змінює величину споживання матеріальних благ.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, гомеостаз включає в себе жорсткий механізм стабілізації виробничої системи на основі об'єктивних законів економіки виробництва і податливий механізм зворотного зв'язку суб'єктивних дій спільноти людей.

В теорії управління зворотні зв'язки механізму гомеостазу, на відміну від інших видів зворотних зв'язків, характеризуються повільністю дії. У них сигнал виконання формується в результаті не поодиноких, а багатьох розсіяних в часі подій. Аналогічно і в суспільному виробництві, де в кожен хвилину відбуваються тисячі, мільйони і мільярди економічних подій різного виду: покупка і продаж, підвищення і зниження цін, відсоткових ставок, звільнення і прийом на роботу, міграція робочої сили, імпорт і експорт тощо. На всі ці події миттєво реагують зворотні зв'язки окремих індивідумів, колективів підприємств, органів управління. Зворотній зв'язок механізму гомеостазу, що утворюється у вигляді рішень законодавчих і виконавчих органів макrorівня, виробляє виконавчий сигнал у вигляді заборони і дозволу, покарання і заохочення за результатами аналізу суми подій мікро- і макrorівня за досить тривалий

проміжок часу. Виконання вироблених рішень на макrorівні також вимагає більшого часу, ніж на мікрорівні. Все це призводить до того, що зворотний зв'язок механізму гомеостазу суспільного виробництва має властивість повільності.

Таким чином, соціальна корисність, як критерій соціально-економічної ефективності, проявляється тільки на стадії споживання товарів, робіт, послуг. Тому економічні показники виробничої системи можуть використовуватися тільки для оперативної оцінки результатів діяльності, але не можуть стати базисом подальшого відображення соціальної результативності діяльності виробничої системи. Проте, в умовах цивілізації, коли очікуваний результат випадає з-під контролю не тільки індивіда, але й суспільства, користь втрачає свій універсальний сенс, роль якого поступово переходить до цінності. Відповідно, подальші авторські дослідження будуть спрямовані на виявлення ціннісних орієнтирів соціально-економічної корисності та фінансового підґрунтя для цього.

### Література

1. Качалова Г. Меморандум МВФ: чиє обов'язки взяла на себе Україна / Г. Качалова // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/>
2. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2019 // Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog>
3. Shavalyuk L. Slaloming the risk. Ukraine's economy will grow more resilient if it survives 2019 / L. Shavalyuk // The Ukrainian



Week. – 2019. – № 1(131). January. – С. 23.

4. *Ткачук І. Я.* Соціальне підприємництво як фактор розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / І. Я. Ткачук, Х.-І. В. Євчук // *Агросвіт*. – 2017. – № 9. – С. 57 – 61.

5. *Артюшенко В.* Соціальні реформи уряду — ризики чи користь? / В. Артюшенко // *Джеркало тижня [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <https://dt.ua/internal/socialni-reformi.html>

6. *Calinescu T.* Estimation of conditions the realization of democratic mechanisms the transformation of society: tearing away and social dialog / T. Calinescu, G. Likhonosova, O. Zelenko // *Montenegrin Journal of Economics*. – 2018. – Vol. 1(14). – С. 93–107.

7. *Druzhynina V.* Strategic imperatives ensuring population welfare with transformation exclusion conditions / V. Druzhynina, G. Likhonosova // *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2017. – № 3, 5 December. – С. 135–146.

8. *Соловьёв В. С.* Теория социальных систем: монография в 5 томах. Том 5. Улучшение в финансовой и кредитной системе / В. С. Соловьёв. – Новосибирск: СибАНС, 2006.

9. *Likhonosova G.* Synergistic justification capacity of socio-economic exclusion / G. Likhonosova // *Management and education. Economic, finance, accounting*. Vol. XII (1). Burgas: University «Prof. Dr Assen Zlatarov», България, 2016. – С. 16–22.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В. Бусела. – Київ, Ірпінь: «Перун», 2009. – 1732 с.

11. *Wiener N.* Individual and social homeostasis / N. Wiener // *Social sciences and modernity*. – 1994. – № 6. – С. 65–68.

12. *Мельник Л. Г.* Основы устойчивого развития: монография / Л. Г. Мельник – Суми: университетская книга, 2006.

13. *Бабицкий А. Ф.* Социал. Законы и теория экономических процессов настоящего и будущего : монография / А. Ф. Бабицкий. – К. : МАУП, 2005. – 495 с.

### References

1. *Kachalova, G.* The IMF Memorandum: What Ukraine Ukraine Undertook.

Стаття надійшла до редакції : 01.05.2019 р.

Ukrainian Pravda. Retrieved from : <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/>

2. Financial Stability Report. June 2019 // Official site of the National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/doccatalog>

3. *Shavalyuk, L.* (2019). Slaloming the risk. Ukraine’s economy will grow more resilient if it survives 2019. *The Ukrainian Week*, 1(131). January, 23.

4. *Tkachuk, I. Ya & Yevchuk, H.-I. V.* (2017). Social entrepreneurship as a factor of development of small and medium entrepreneurship in Ukraine. *Agrosvit*, 9, 57–61.

5. *Artyushenko, V.* Government Social Reforms – Risks or Benefits? *Mirror of the week*. Retrieved from: [https://dt.ua/internal/socialni-reformi-uryadu-riziki-chi-korist-254231\\_.html](https://dt.ua/internal/socialni-reformi-uryadu-riziki-chi-korist-254231_.html)

6. *Calinescu, T. & Likhonosova, G. & Zelenko, O.* (2018). Estimation of conditions the realization of democratic mechanisms the transformation of society: tearing away and social dialog. *Montenegrin Journal of Economics*, 14, 1, 93–107.

7. *Druzhynina, V. & Likhonosova, G.* (2017). Strategic imperatives ensuring population welfare with transformation exclusion conditions. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3,5 December, 135–146.

8. *Soloviev, V. S.* (2006). Theory of social systems: a monograph in 5 volumes. Volume 5. Improving the financial and credit system. *Novosibirsk: SibAHS*.

9. *Likhonosova, G.* (2016). Synergistic justification capacity of socio-economic exclusion. *Management and education. Economic, finance, accounting*. Vol. XII (1). Burgas: University «Prof. Dr Assen Zlatarov», България, 16–22.

10. *Busel, V.* (2009). Large Dictionary of Contemporary Ukrainian Language. Kyiv; Irpen: "Perun".

11. *Melnyk, L. G.* (2006). Fundamentals of Sustainable Development. Sumy: "University Book".

12. *Wiener, N.* (1994). Individual and social homeostasis. *Social sciences and modernity*, 6, 65–68.

13. *Babitsky, A. F.* (2005). Social. Laws and theory of economic processes of the present and the future. Kyiv: IAPM, 496.

Стаття прийнята до друку: 26.06.2019 р.

### Бібліографічний опис для цитування :

Ліхоносова Г. С Соціально-економічна доцільність управління фінансово-виробничими системами / Г. С. Ліхоносова // *Часопис економічних реформ*. – 2019. – № 2 (34). – С. 26–34.



**INNOVATIONS AS THE MAIN LEVER OF A BUSINESS ENTITY IN INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS**

**DOI: 10.32620/cher.2019.2.04**

*Formulation of the problem.* The problem of increasing the investment activity of an enterprise is quite relevant, since in a developing economy, investment is a financial resource, on the basis of which enterprises can build their long-term strategic policy. *The purpose of the research* was to develop methodological, scientific-practical recommendations for assessing and increasing the investment attractiveness of a service enterprise, taking into account the impact of innovative implementations. *The object of research.* The article focuses on the innovation of the process equipment of the installation for automatic heat treatment of welded joints by conducting a comparative analysis of the possibilities available. *The hypothesis of the research.* The concept of the utility of investments may include the realization of investment goals that are different from the only possible behavior of an economic agent in the neoclassical theory of goal — maximizing profit or income. *The methods used of the research* were the practical side of the built relationship between the population and authorities at all levels. *The statement of basic materials.* The actual implementation of the obtained research results determines the novelty of the type of service on the Kazakhstan market, in particular, the city of Ust-Kamenogorsk and the East Kazakhstan region. In addition, the article recommends ways to improve the efficiency of the research object, allowing to obtain a significant economic effect and investment attractiveness of the business entity, the presented project is beneficial and expedient for implementation in the production process. *The originality and practical significance of the research.* The effectiveness of the project can be determined by calculating the net present value of the project, the profitability index and the payback period of the project. *Conclusions.* The payback period, taking into account discounting, is the period from the initial moment to the “payback time, including discounting.” The payback time with discounting is the earliest time in the billing period, after which the net present value of the investment becomes, and in the future remains non-negative.

**Key words:**

investment activity, innovation process, customer service for goods, quality of service.

<sup>1</sup> **Мадиярова Ельвіра Собетоллаївна**, канд. екон. наук, доцент, декан Школи бізнесу та підприємництва, Східно-Казахстанський державний технічний університет ім. Д. Серикбаєва, м. Усть-Каменогорск, Казахстан.

**Madiyarova Elvira**, Ph.D. in Economic, Associate professor, Dean of the School of Business and Entrepreneurship, D. Serikbayev East Kazakhstan state technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

**ORCID ID:** 0000-0002-2944-6968

**e-mail:** emadiyarova@mail.ru

<sup>2</sup> **Сорокіна Людмила Іванівна**, канд. екон. наук, доцент Школи бізнесу та підприємництва, Східно-Казахстанський державний технічний університет ім. Д. Серикбаєва, м. Усть-Каменогорск, Казахстан.

**Sorokina Liudmila**, Ph.D. in Economic, Associate professor of the School of Business and Entrepreneurship, D. Serikbayev East Kazakhstan state technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

**ORCID ID:** 0000-0001-6819-7610

**e-mail:** lsi1702@mail.ru

<sup>3</sup> **Кунафіна Гульжан Тохтаргазинівна**, канд. екон. наук, доцент Школи бізнесу та підприємництва, Східно-Казахстанський державний технічний університет ім. Д. Серикбаєва, м. Усть-Каменогорск, Казахстан.

**Kunafina Gulzhan**, Ph.D. in Economic, Associate professor of the School of Business and Entrepreneurship, D. Serikbayev East Kazakhstan state technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

**ORCID ID:** 0000-0001-7677-2494

**e-mail:** GKunafina\_vkgtu@mail.ru

<sup>4</sup> **Іслям Гульнара Іслямівна**, канд. екон. наук, доцент Школи бізнесу та підприємництва, Східно-Казахстанський державний технічний університет ім. Д. Серикбаєва, м. Усть-Каменогорск, Казахстан.

**Islyam Gulnara**, Ph.D. in Economic, Associate professor of the School of Business and Entrepreneurship, D. Serikbayev East Kazakhstan state technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.

**ORCID ID:** 0000-0001-1080-1063

**e-mail:** kanc\_ekstu@mail.ru



## ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВНИЙ ВАЖІЛЬ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПІДВИЩЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

*Постановка проблеми.* Проблема підвищення інвестиційної активності підприємства є досить актуальною, оскільки в економіці, що розвивається, інвестиції є фінансовим ресурсом, на основі якого підприємства можуть будувати свою довгострокову стратегічну політику. *Метою дослідження* є розроблення методологічних, науково-практичних рекомендацій щодо оцінки та підвищення інвестиційної привабливості сервісного підприємства з урахуванням впливу інноваційних реалізацій. *Об'єкт дослідження.* Стаття присвячена нововведенням технологічного обладнання установки для автоматичної термообробки зварних з'єднань шляхом проведення порівняльного аналізу наявних можливостей. *Гіпотеза дослідження.* Поняття корисності інвестицій може включати реалізацію інвестиційних цілей, які відрізняються від єдино можливої поведінки економічного агента в неокласичній теорії мети – максимізації прибутку або доходу. *Методи дослідження* включають практичну сторону побудованих відносин між населенням і владою на всіх рівнях. *Виклад основного матеріалу.* Фактична реалізація отриманих результатів дослідження визначає новизну виду послуг на казахстанському ринку, зокрема, місто Усть-Каменогорськ та Східно-Казахстанська область. Крім того, у статті рекомендуються шляхи підвищення ефективності об'єкта дослідження, що дозволяє отримати значний економічний ефект і інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання, представлений проект є вигідним і доцільним для впровадження у виробничий процес. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Ефективність проекту може бути визначена шляхом розрахунку чистої поточної вартості проекту, індексу прибутковості та терміну окупності проекту. *Висновки.* Термін окупності, з урахуванням дисконтування, є періодом від початкового моменту до "часу окупності, включаючи дисконтування". , а в майбутньому залишається неотрицательним.

**Ключові слова:**

інвестиційна діяльність, інноваційний процес, обслуговування клієнтів товарів, якість обслуговування.

## ИННОВАЦИИ КАК ОСНОВНОЙ РЫЧАГ СУБЪЕКТА ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ

*Постановка проблемы.* Проблема повышения инвестиционной активности предприятия является весьма актуальной, поскольку в развивающейся экономике инвестиции являются финансовым ресурсом, на основе которого предприятия могут строить свою долгосрочную стратегическую политику. *Целью исследования* являлась разработка методических, научно-практических рекомендаций для оценки и повышения инвестиционной привлекательности сервисного предприятия с учетом влияния инновационных реализаций. *Предмет исследования.* Статья посвящена инновациям технологического оборудования установки автоматической термической обработки сварных соединений путем проведения сравнительного анализа имеющихся возможностей. *Гипотеза исследования.* Концепция полезности инвестиций может включать реализацию инвестиционных целей, которые отличаются от единственно возможного поведения экономического агента в неоклассической теории цели – максимизации прибыли или дохода. *Методы исследования* были практической стороной выстроенных отношений между населением и властью на всех уровнях. *Изложение основных материалов.* Фактическая реализация полученных результатов исследования определяет новизну вида услуг на казахстанском рынке, в частности, в городе Усть-Каменогорске и Восточно-Казахстанской области. Кроме того, в статье рекомендуются способы повышения эффективности объекта исследования, позволяющие получить значительный экономический эффект и инвестиционную привлекательность субъекта хозяйствования, представленный проект является выгодным и целесообразным для внедрения в производственный процесс. *Оригинальность и практическая значимость исследования.* Эффективность проекта может быть определена путем расчета чистой приведенной стоимости проекта, индекса рентабельности и срока окупаемости проекта. *Выводы.* Период окупаемости с учетом дисконтирования - это период от начального момента до «времени окупаемости, включая дисконтирование». Срок окупаемости с дисконтированием - это самое раннее время в расчетном периоде, после которого чистая приведенная стоимость инвестиций становится и в дальнейшем остается неотрицательным.

**Ключевые слова:**

инвестиционная деятельность, инновационный процесс, обслуживание клиентов по товарам, качество обслуживания.



**Formulation of the problem.** A successful business, results of work and long-term viability of any enterprise depends on a continuous sequence of reasonable management decisions. Each of these decisions ultimately has economic implications for the operation of the enterprise. In essence, the process of managing any enterprise is a series of economic decisions. Some decisions are major, such as investing in new equipment, borrowing large sums of money or manufacturing new products and providing new services. Most of the other decisions are part of the day-to-day process of managing all departments of an enterprise. Common to all decisions is the basic principle of “economic compromise,” according to which, before each decision, the manager must weigh the benefits, costs, and alternatives.

One of the most important areas of activity of any enterprise is investment operations, i.e. operations related to the investment of funds in the implementation of projects that will ensure that the enterprise benefits in a sufficiently long period of time. Entrepreneurial activity is the manufacture of products or the provision of services aimed at making a profit. In order to achieve more efficient business conditions, the constant implementation of new projects and ideas is necessary. Proper assessment of the investment attractiveness of an enterprise enables an enterprise to receive stable income, make informed decisions and remain competitive for a long time.

**Analysis of recent research and publications.** The economic evaluation of any investment project must take into account the peculiarities of the market, in particular the mobility of many parameters characterizing the project, the uncertainty of achieving the final result, the subjectivity of interests of various project participants and, as a result, the multiplicity of criteria for its evaluation [1].

Also no less important for the study is the term “investment attractiveness” Different points of view of economists on the nature and content of investment attractiveness are considered. Currently, the terms “investment attractiveness”, “investment potential” and “investment climate” are widely used in modern economic and management literature. In some sources, these concepts are used as synonymous, in others - with different semantic content.

Traditionally, the concept of "investment attractiveness" means the existence of such investment conditions that affect the investor's

preferences in the choice of an investment object. The principal disadvantage of such a traditional approach is that the investment attractiveness is viewed as certain given, with little or no suggestion of the possibility of active change. More precisely, the economic essence of investment attractiveness is given in the definition of L. Valinurova and O. Kazakova. They understand by the term set of objective characteristics, properties, assets and opportunities that lead to potential effective demand for investment. Such a definition is broader and allows to take into account the interests of any participant in the investment process.

There are other points of view (including L. Gilyarovskaya, V. Vlasova and E. Krylov and others) when investment attractiveness refers to an assessment of the effectiveness of using own and borrowed capital, analysis of solvency and liquidity (a similar definition is the structure of own and borrowed capital and its placement between different types of property, as well as the effectiveness of their use).

In theoretical and methodological research and financial management, the concept of “investment attractiveness” is common along with the definitions of “investment climate”, “investment preference”, “investment attractiveness of climate” and others, characterizing the strategy of developing an investment orientation one way or another (Table 1).

**The purpose of the article** is to analyze innovations as the main lever of a business entity in increasing investment attractiveness.

**The statement of basic materials.** Systematization of approaches to investment attractiveness from the point of view of various economic scientists shows that the main points discussed are:

1 Determining the place and role of investment attractiveness in the financial management system - is the investment attractiveness functional and subordinate to other strategic areas of development or is it a corporate-wide strategy for enterprises engaged in the development and implementation of investment projects.

2 Recognition of the isolation of investment attractiveness on the mechanisms of its formation and implementation in view of the features of intra-company organization and resources, the use of scientific and technological base and multi-factor nature of the results of investment activities directly dependent on the "human factor".



**The concept of "investment attractiveness of the enterprise" from the point of view of various authors**

Author	The concept of investment attractiveness
M.N. Kreinina	Investment attractiveness depends on all indicators characterizing the financial condition. However, if the problem is narrowed down, investors are interested in indicators that affect the profitability of the enterprise's capital, the stock price and the level of dividends.
E.I. Krylov	Investment attractiveness - is an independent economic category, characterized by the stability of the financial condition of the company, return on capital, stock price and the level of dividends paid; Investment attractiveness is also formed due to the competitiveness of products, customer-oriented enterprise, expressed in the most complete satisfaction of consumer needs.
I.S. Kradinov	The investment attractiveness of an enterprise is a system of economic relations between business entities regarding the effectiveness of business development and maintaining its competitiveness on the basis of its own and attracted capital.
G.S. Staroverov	Investment attractiveness is a generalizing characteristic of the advantages and disadvantages of individual investment objects from the perspective of a particular investor according to the criteria he forms.
V.M. Tarasov	The investment attractiveness of the industry is an objective economic category, characterizing the totality of funds that determine the investor's behavior relative to the industry, at a particular point in time.
A.V. Denchuk	The investment attractiveness of industrial enterprises is a component of the methodological support for the intensification of investment activities. The content of the investment attractiveness of an enterprise is the economic or socio-economic feasibility of investment, based on coordinating the interests and opportunities of the investor and the recipient of investments (including the issuer), which ensures the achievement of the goals of each of them an acceptable level of return and risk investment.
I.V. Goncharenko	Investment activity is a part of business activity, since the task is not only to receive capital from the investor, but to dispose of it, to make a profit; Investment or investment resources are capital intended for the production of goods and services.
D.V. Veseloe	The term "investment attractiveness of an enterprise" can be considered in two ways: - in a "broad" sense, determined on the basis of a combination of all factors that influence the investment attractiveness of an enterprise (country, industry and operating at the level of the enterprise itself); - in the "narrow" sense, determined on the basis of factors operating at the level of a particular analyte enterprise.
M.M. Stanekova	Investment attractiveness - is the presence of economic effect (income) from investing free cash in corporate securities with a minimum level of risk. It is possible with the help of market activity indicators to evaluate investment attractiveness.
G. Pribytkova	The investment attractiveness of an organization is a generalized characteristic from the point of view of prospects, profitability, efficiency and minimization of the risk of investing in development at the expense of the organization's own funds and attracted funds from investors.
I.M. Volkov, V.Grachev	The investment attractiveness of the industry is a combination of various objective characteristics, properties, means and capabilities of the industry, which determine the effective demand for capital-forming investments of a specific industry; The investment attractiveness of the economy - the improvement of investment legislation, the stabilization of the banking system, the provision of tax incentives, the protection of investors' rights, informational openness.
N.V. Smirnova	Investment attractiveness is an assessment of the objective possibilities of the state of the object and directions of investment, which is formed during the preparation of the investor's decision making.
V.V. Glukhov, T.P. Nekrasov	Investment attractiveness is a function of the innovation potential.
LeThiThuyNga	Investment attractiveness as a set of objective financial and economic characteristics, values and indicators of the state of an object for a specific date, meeting the requirements of each type of investors in terms of the "return-risk" ratio for investing in the respective categories of objects provided that the achievement of the investor's goals over a certain period of time.
FamNgocThang	The investment attractiveness of an enterprise means an economic category characterizing the efficiency of using the enterprise's assets, its solvency, financial stability, ability for innovative development on the basis of increasing capital yield, technical and economic level of production, quality and competitiveness of products.

Source: compiled by the authors based on [2 – 6]



3 Justification of the degree of centralized state regulation and the formation of the main institutions of the investment process development.

4 Inclusion of the investment attractiveness of the business entity in the number of priority directions of the socio-economic system and the predestination of the rationally oriented nature of the investment strategy instead of the technocratic and administrative approaches.

Among the most significant differences pointing to the institutional nature of the category “investment – enterprise attractiveness”, we note the following:

1. The category “utility”, considered in the context of investment decisions, is more significant than this category, understood in the traditional, narrowly neoclassical sense.

The concept of the utility of investments may include the realization of investment goals that are different from the only possible behavior of an economic agent in the neoclassical theory of goal — maximizing profit or income. For example, one of the modern directions of the new institutional economic theory is the agreements economy (conventionalism) provides for several possible modalities of actions in the system of various ways of coordinating the activities of economic agents. From this it follows that the utility of investment decisions can be assessed from different angles, dictated by different modalities of action. Thus, the neoclassical principle of maximizing profits and income can only be a private version of the mechanism of goal-setting when planning investments from a variety of possible alternatives.

2. The subjectivism of the category “investment attractiveness of an enterprise” is limited by objective frameworks, in contrast to the subjectivism of the category “utility” in the traditional sense. Investors' expectations regarding the achievement of their goals - initially subjective - are expressed in certain assessments. And the procedure for assessing investment attractiveness is governed by certain rules and regulations, that is, it has an institutional nature.

Therefore, as a result of the appraisal process, the objectification of investors' expectations occurs: the range of possible expectations is limited by the framework of the objective procedure of the appraisal procedure [7].

In modern, rapidly changing socio-political and economic conditions, the enterprise faces the challenge of ensuring not only survival, but also continuous development, and realizing

the existing potential in the future. Issues of strategic behavior of economic entities of particular importance: the profitability of products and the investment attractiveness of enterprises largely depend on the ability of producers to respond flexibly to the dynamic movement of the market, to use its market conditions and pricing mechanism, information technology and communications.

As one of the measures to increase the investment attractiveness of SAEM-Service-A LLP (object of study), it is proposed to introduce an induction heating unit for the automatic heat treatment of welded joints ELISIT-80TX-5FC.

This is facilitated by a number of reasons:

- firstly, it is the automation of the process of heat treatment of pipelines;

- secondly, the reduction of electricity consumption in comparison with the previous installation "Transformer throttle TD-500" almost doubled;

- thirdly, it is an innovation for the service company in the field of repair and installation work.

At the moment, the installation “Transformer throttle TD-500” is in operation at the enterprise.

Comparative characteristics of the installation “Transformer throttle TD-500”, which the company had during the period under review (2015-2017) and the installation “ELISIT-80TX-5FC”, which the company is offered to introduce “SAEM-Service-A” in 2018 are presented in the table 2.

Disadvantages of the installation “Transformer throttle TD-500” in comparison with the installation “ELISIT-80TX-5FC”:

- difficult to manufacture, maintain and repair;

- requires a large layer of thermal insulation;

- requires more time for installation and operation;

- takes a long time to cool;

- requires a lot of time and effort to remove the insulation.

The “ELISIT-80TX-5FC ”installations include induction heating of the upgraded “ELISIT” series, which has all the advantages of modern industrial equipment:

1. High efficiency.

2. Heating of modern power elements (high efficiency) eliminates the need for a specialized cooling station.



Table 2

**Comparative characteristics of the installations “Transformer choke TD-500” and “ELISIT-80TX-5FC”**

The name of the indicator, unit of measurement	“Transformer throttle TD-500”	“ELISIT-80TX-5FC ”
Purpose	Heat treatment of pipelines	Automatic heat treatment (annealing, tempering) of welded joints of high-pressure pipelines; heating of pipe ends before welding, preheating.
Rated power kW	40	80
Supply network	380 V, 50 Hz, 3 phases	380 V, 50 Hz, 3 phases
Heating time	Permanent	Heating is gradual. The heating and cooling time can be adjusted.
Power cable for connecting the inductor, m	50-60	20
Temperature control, number of thermocouples	2	1
Heating temperature, C°	Up to 275	up to 850

Source: compiled by the authors

3. Low losses of the transformer-capacitor unit are provided by using cores of amorphous nanocrystalline alloys, as well as capacitors with a small  $tga$ .

4. High reliability is provided by nine types of protection and unique circuit solutions based on modern components.

5. Low maintenance costs.

6. Light weight and size.

7. Easy to connect and maintain.

8. 100% ready for operation, no need for commissioning.

9. Convenient and intuitive interface with the operator.

10. Availability of a built-in programmable timer and the possibility of connecting exter-

nal temperature sensors (pyrometer, contact sensors) to control the heating.

11. A memory for 30 modes of operation.

12. Wide opportunities for automation, connecting external devices and programming the algorithm of their work.

13. Easy to integrate into an existing process line.

14. The use of modern materials for insulating inductors.

As a result of these advantages, the company has to follow the increase in productivity, decrease downtime, saves electricity, and reduces the influence of the human factor.

The cost of purchasing a new installation is presented in Table 3.

Table 3

**The cost of the purchase of "ELISIT-80TX-5FC"**

Equipment identification	Capital costs, thousand tenge	Service time	Depreciation, thousand tenge
"ELISIT-80TX-5FC"	4580	10	458

Source: compiled by the authors

Capital expenditures for the purchase of the “ELISIT-80TX-5FC” unit amount to 4,580 thousand tenge. The service life is 10 years with depreciation of 458 thousand tenge. The company plans to perform the installation "ELISIT-80TX-5FC" up to 170 joints per year. The main indicators of the services of automatic heat treatment of welded joints for 2018 are presented in Table 4.

Comparative calculations of revenues before and after the purchase of the installation for the automatic heat treatment of the ELISIT-80TX-5FC pipelines are presented in Table 5.

The table shows that after the introduction of the automatic heat treatment of the ELISIT-80TX-5FC pipelines, revenues increased by 1,414,280 tenge (22.7%), costs decreased by 85,113 tenge (16.3%), profits increased by 22,656,600 tenge (220, 2%).





Table 4

**The main indicators of the service of automatic heat treatment of welded joints with the installation "ELISIT-80TX-5FC" for 2018**

The name of the indicator, unit of measurement	2018-year
1 Revenue from the provision of 1 service, tenge	45000
2 Cost of 1 service, tenge, including:	25623
2.1 Salary of 1 worker	4180
2.2 Electricity costs	312,01
2.3 Inventory	21131
Profit from the provision of 1 service, tenge	14377
Number of welded joints, pcs.	170
Revenue from the provision of services, tenge	7650000
Cost of services, tenge	4355910
Profit, tenge	3294090

Source: compiled by the authors

Table 5

**Comparative table of revenues with the installation "Transformer throttle TD-500" and after the purchase of "ELISIT-80TX-5FC"**

Indicators, tenge	Before	After	$\Delta$
Income	6235720	7650000	1414280
Expenses	5207230	4355910	-851320
Profit	1028490	3294090	2265600

Source: compiled by the authors

The cost reduction occurred due to the reduction of electricity costs (by almost 2%) and due to the refusal of services from contractors for the control of pipeline joints. The profitability of sales (the ratio of profit to revenue) services for automatic heat treatment of welded joints of high-pressure pipelines using the ELISIT-80TX-5FC installation is calculated:

$$R_{S(2018)}^{sub} = \frac{3294090 \text{enge}}{7650000 \text{enge}} \cdot 100\% = 43,06\%$$

The profitability of sales (the ratio of profit to revenue) of the service of automatic heat treatment of welded joints using the "Transformer throttle TD-500" installation is calculated:

$$R_{S(2018)}^{sub} = \frac{1028490 \text{enge}}{6235720 \text{enge}} \cdot 100\% = 16,49\%$$

Thus, the profitability of sales of services for automatic heat treatment of pipelines from the installation "ELISIT-80TX-5FC" is higher than the profitability of selling services from the installation "Transformer throttle TD-500" by 26.57%. This is a very good indicator, which is obviously significant already in the first year of operation of the new installation. In 2019, the number of welded joints performed by the automatic thermal treatment unit "ELISIT-80TX-5FC" is planned to increase by 8-10%, and then in subsequent years to increase by 10-15% until 2022. Following from the increase in the number of welded joints using a three-period moving average, we make a forecast of revenue from the provision of services until 2022 (Table 6).

Table 6

**Net profit forecast**

Period	Revenue from the provision of services, tenge	Forecast
1-quarter of 2018	1530000	-
2-quarter of 2018	1912500	1785000
3-quarter of 2018	1912500	2040000
4-quarter of 2018	2295000	4102500
Year 2019	8100000	6465000
Year 2020	9000000	9000000
Year 2021	9900000	9900000
Year 2022	10800000	6900000

Source: compiled by the authors



Following from the increase in the number of welded joints using a three-period moving average, we make a forecast of the cost of services sold until 2022 (Table 7). Using the fore-

cast data from tables 6 and 7, we fill in table 8 and find the estimated profit for the company until 2022.

Table 7

**Forecast of the cost of services sold**

Period	Revenue from the provision of services, tenge	Forecast
1-quarter of 2018	871182	-
2-quarter of 2018	1088978	1016379
3-quarter of 2018	1088978	1161576
4-quarter of 2018	1306772	2335963
Year 2019	4612140	3681171
Year 2020	5124600	5124600
Year 2021	5637060	5637060
Year 2022	6149520	6149520

Source: compiled by the authors

Table 8

**Dynamics of sales profitability from the installation “ELISIT-80TX-5FC” for forecast periods**

The name of the indicator, unit of measurement	Years			
	2019	2020	2021	2022
Number of welded joints, pcs	180	200	220	240
Revenue from the provision of services, tenge	8100000	9000000	9900000	10800000
Cost of services, tenge	4612140	5124600	5637060	6149520
Profit, tenge	3487860	3875400	4262940	4650480
Net profit, tenge	2790280	3100320	3410352	3720384

Source: compiled by the authors

The effectiveness of the project can be determined by calculating the net present value of the project, the profitability index and the payback period of the project.

The discount rate is taken from the calculation of the forecast value of inflation for 2018 - 8% and adjusted for the risk of shortfall in income due to non-approval of the increase in tariffs. The risk adjustment is 5%, so the discount rate is 13%.

$$PV = \frac{7650000}{(1+0,13)^1} + \frac{8100000}{(1+0,13)^2} + \frac{9000000}{(1+0,13)^3} = 19350850 \text{ tenge}$$

$$NPV = 1935080 - 4580000 = 14770850 \text{ tenge}$$

The net present value of the project will be 14770850 tenge, i.e. NPV > 0, which means that the project can be considered profitable and accepted.

Control over investments is carried out by quantitative calculation of the return on invest-

ment. The results of the profitability index of investment calculation:

$$PI = \frac{14770850}{4580000} = 3,2$$

The index of profitability of investments was 3.2, i.e. PI > 1, which means that such investment of money is profitable and acceptable, in accordance with the chosen discount rate.

The simple payback period of the project is 8 months, which means that the implementation of this project will pay off in the third quarter of 2018. A simple payback period is a widely used indicator for assessing whether initial investments will be repaid during the life cycle of an investment project.

**Conclusions and prospects for further research.** The payback period, taking into account discounting, is the period from the initial moment to the “payback time, including discounting.” The payback time with discounting is the earliest time in the billing period, after which the net present value of the investment becomes, and in the future remains non-negative. The dis-



counted payback period of the project is 10 months.

Thus, the simple payback period for new services of the enterprise will be 8 months. Discounted payback period is 10 months. The project of introducing new services at the enterprise is effective, since  $NPV = 14770850 \text{ тенге} > 0$ ,  $PI = 3.2 > 1$ , the payback period of the project is small, which means it is an economically profitable investment of money that will bring profit. The implementation of this project will increase the investment attractiveness of the object of study.

### References

1. The Republic of Kazakhstan President's Decree of August 1, 2014 № 874 «State program of industrial-innovative development of Kazakhstan for 2015 – 2019».

2. Krylov, E.I. & Vlasov, V.M. & Yegorova M.G. (2003). Analysis of the financial condition and investment attractiveness of the enterprise. Moscow: Finance and Statistics, 192.

3. Kreinina, M. N. (2005). Analysis of the financial condition and investment attractiveness of joint-stock companies in industry, construction and trade. Moscow: Business and Service, 256.

4. Goncharenko, I. V. (2006). Assessment of investment attractiveness and the formation of the investment strategy of the enterprise: author. Belgorod, 26.

5. Skurikhina, E. V. (2012). Theoretical aspects and methodological approaches to assessing the investment and innovation potential of the region. Young Scientist, 4, 171–174.

6. Tarasov, V. M. (2010). On the definition of the category of investment climate and the attractiveness of industries. Management: Theory and Practice, 1–2, 35–45.

7. The Message of the President of the Republic of Kazakhstan – Leader of the Nation N. A. Nazarbayev to the People of Kazakhstan «Strategy «Kazakhstan – 2050»: New political course of the established state» of 12/14/2012.

### Литература

1. Указ Президента Республики Казахстан от 1 августа 2014 года № 874 «Государственная Программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы».

2. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности предприятия: Уч. пособие / Э. И. Крылов, В.М. Власова, М. Г. Егорова и др. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 192 с.

3. Крейнина М. Н. (2005). Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле. – М.: Дело и Сервис, 2005. – 256 с.

4. Гончаренко И. В. Оценка инвестиционной привлекательности и формирование инвестиционной стратегии предприятия: автореф. – Белгород, 2006. – 26 с.

5. Скурихина Е. В. Теоретические аспекты и методологические подходы к оценке инвестиционного и инновационного потенциала региона / Е. В. Скурихина // Молодой ученый. – 2012. – № 4. – С. 171–174.

6. Тарасов В. М. К определению категории инвестиционный климат и привлекательность отраслей промышленности / В. М. Тарасов // Менеджмент: теория и практика. – 2010. – № 1–2. – С. 35–45.

7. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н. А. Назарбаева Народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» от 14.12.2012 года.

---

Стаття надійшла  
до редакції : 01.03.2019 р.

---

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

---

### Бібліографічний опис для цитування :

Madiyarova E. S. Innovations as the main lever of a business entity in increasing investment attractiveness / E. S. Madiyarova, L. I. Sorokina, G. T. Kunafina, G. I. Islyam // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 35–43.

---



УДК 368.86

JEL Classification: G22

ГАДЖИЕВ Ю. А.<sup>1</sup>

## КОНСОЛИДИРОВАННЫЙ БЮДЖЕТ СЕВЕРНОГО РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

DOI: 10.32620/cher.2019.2.05

*Постановка проблемы.* Одной из важных задач выхода из кризиса и устойчивого экономического роста страны и регионов является формирование и эффективное использование финансовых средств в бюджетной сфере. *Цель статьи* состоит в анализе формирования доходов и направлений использования расходов в условиях кризиса экономики и предложения практических рекомендаций в обеспечении сбалансированности и устойчивости консолидированного бюджета Республики Коми (РК). *Предметом исследования* являются денежно-экономические отношения по поводу формирования и использования денежных средств консолидированного бюджета в целях исполнения своих обязательств и обеспечения экономического роста региона. *Методы, использованные в исследовании:* анализ и синтез, индукция и дедукция, логический и исторический метод, научная абстракция и статистические сравнения. *Гипотеза исследования* состоит в возможности обеспечения сбалансированности и устойчивости консолидированного бюджета РК в долгосрочной перспективе. *Изложение основного материала.* Проведен анализ динамики и структуры реальных доходов и расходов консолидированного бюджета РК в 2013-2017 гг. Выявлены причины падения и роста реальных доходов и расходов, изменения их структуры и особенно резкого увеличения долговой нагрузки бюджета. Показан уровень несбалансированности бюджета и определены рекомендации по обеспечению сбалансированности консолидированного бюджета региона. *Оригинальность и практическая значимость исследования* заключается в том, что сбалансированность и устойчивость консолидированного бюджета региона рассматривается как основной инструмент обеспечения устойчивого роста экономики и повышения благосостояния населения региона. *Выводы исследования* состоят в возможности восстановления сбалансированности и устойчивости консолидированного бюджета РК в условиях кризиса путем увеличения объема налоговых доходов, особенно налога на имущество организаций, снижения ставки обслуживания долга – уменьшения объема накопленного государственного и муниципального долга.

**Ключевые слова:**

консолидированный бюджет, доходы, расходы, государственный и муниципальный долг, производительные и непроизводительные расходы, сбалансированность бюджета, Республика Коми.

## THE CONSOLIDATED BUDGET OF THE NORTHERN REGION IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC CRISIS

*Formulation of the problem.* One of important tasks of overcoming the crisis and sustainable economic growth of the country and its regions is formation and effective use of financial resources in the budgetary sphere. *The purpose of the research* is to analyze the formation of income and the direction of expenditures in the context of the economic crisis and offer practical recommendations to ensure the balance and stability of the consolidated budget of the Republic of Komi (RK). *The object of the research* is the monetary and economic relations of the formation and use of funds of the consolidated budget in order to fulfill its obligations and ensure the economic growth of the region. *Methods used of the research* are analysis and synthesis, induction and deduction, logical and historical method, scientific abstraction and statistical comparison. *The hypothesis of the research* is the possibility of ensuring the balance and stability of the consolidated budget of the RK in the long term. *The statement of basic materials.* The analysis of the

<sup>1</sup> Гаджиєв Юсиф Алімович, канд. екон. наук, страший науковий співробітник, завідувач лабораторії фінансово-економічних проблем ФДБУН Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської академії наук, м. Сиктивкар, Росія.

**Gadzhiev Yusuf**, Ph.D. in Economic, senior researcher, head of the laboratory of financial and economic problems of the Federal Institute of Socio-Economic and Energy Problems of the North Komi Scientific Center of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0003-4557-3526

**e-mail:** gajiev@iespn.komisc.ru



dynamics and structure of real revenues and expenses of the consolidated budget of the Republic of Komi in 2013-2017. The reasons for the fall and the growth of real incomes and expenses, changes of their structure and especially sharp increase of the debt load of the budget are revealed. Level of imbalance of the budget is shown and recommendations on ensuring balance of the consolidated budget of the region are defined. *Originality and practical significance of the research* is the fact that the balance and stability of the consolidated budget of the region is considered as the main tool for ensuring sustainable economic growth and improving the welfare of the population of the region. *Conclusions of the research* are the possibility of restoring the balance and stability of the consolidated budget of the Republic of Komi in the crisis conditions by increasing the volume of tax revenues, especially property tax, reducing the debt service outlays – reducing the amount of accumulated public and municipal debt.

**Key words:**

consolidated budget, revenues, expenses, state and municipal debt, productive and non-productive expenses, budget balance, Republic of Komi.

---

## КОНСОЛІДОВАНИ БЮДЖЕТ ПІВНІЧНОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

*Постановка проблеми.* Однією з важливих завдань виходу з кризи і сталого економічного зростання країни та регіонів є формування та ефективне використання фінансових коштів у бюджетній сфері. *Мета статті* полягає в аналізі формування доходів і напрямків використання видатків в умовах кризи економіки і пропозиції практичних рекомендацій в забезпеченні збалансованості і стійкості консолідованого бюджету Республіки Комі (РК). *Предметом дослідження* є грошово-економічні відносини з приводу формування і використання грошових коштів консолідованого бюджету з метою виконання своїх зобов'язань і забезпечення економічного зростання регіону. *Методи, використані в дослідженні:* аналіз і синтез, індукція і дедукція, логічний і історичний метод, наукова абстракція і статистичні порівняння. *Гіпотеза дослідження* полягає в можливості забезпечення збалансованості та стійкості консолідованого бюджету РК в довгостроковій перспективі. *Виклад основного матеріалу.* Проведено аналіз динаміки та структури реальних доходів і витрат консолідованого бюджету РК в 2013-2017 рр. Виявлено причини падіння і зростання реальних доходів і витрат, зміни їх структури і особливо різкого збільшення боргового навантаження бюджету. Показаний рівень незбалансованості бюджету та визначено рекомендації щодо забезпечення збалансованості консолідованого бюджету регіону. *Оригінальність і практична значущість дослідження* полягає в тому, що збалансованість і стійкість консолідованого бюджету регіону розглядається як основний інструмент забезпечення сталого зростання економіки та підвищення добробуту населення регіону. *Висновки дослідження* полягають в можливості відновлення збалансованості та стійкості консолідованого бюджету РК в умовах кризи шляхом збільшення обсягу податкових доходів, особливо податку на майно організацій, зниження ставки обслуговування боргу – зменшення обсягу накопиченого державного та муніципального боргу.

**Ключові слова:**

консолідований бюджет, доходи, витрати, державний і муніципальний борг, продуктивні і непродуктивні витрати, збалансованість бюджету, Республіка Комі.

---

**Постановка проблеми.** В последние годы сложная социально-экономическая ситуация в стране, связанная с изменением геополитических параметров, падением цен на нефть на мировом рынке, рецессией и медленными темпами роста экономики, спадом инвестиций в основной капитал, отрицательными темпами роста денежных доходов населения крайне негативно отразилась на финансовом состоянии федерального бюджета и бюджетов субъектов Федерации.

Консолидированные бюджеты большинства регионов Российской Федерации (РФ) исполнялись с дефицитом, заметно снизились налоговые и неналоговые доходы, межбюджетные трансферты, резко увеличился размер процентов на обслуживание госу-

дарственного долга, существенно уменьшился уровень производительных расходов.

Особенно остро эта проблема стоит в регионах Севера, в том числе в Республике Коми в силу суровых природно-климатических условий, обширности территории, низкой плотности населения, очагового типа развития экономики, преобладания добывающих отраслей в экономике, трудностей жизнеобеспечения, требующих использовать большие денежные средства.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Проблемы формирования и исполнения региональных и местных бюджетов нашли свое отражение в работах Н. В. Акиндиновой, А. В. Чернявского, А. А. Чапеля, А. Л. Кудрина, А. Н. Дерюгина, А.Н. Назаро-





ва, А. А. Мамедова, Н. В. Головановой, Е. А. Домбровского, А. Д. Андриякова, М. В. Мильчакова, Н. И. Малиса, Л. Н. Лыковой, Н. М. Сабитовой, В. Б. Христенко и др. [1–10]. В трудах этих авторов исследуются особенности формирования доходов и направления использования расходов региональных и местных бюджетов, разделение полномочий органов власти в бюджетной и налоговой сферах, межбюджетные отношения между региональным и местными бюджетами, управление региональным государственным и муниципальным долгами, сбалансированность и устойчивость региональных и местных бюджетов, соотношение между объемами производительных и непроизводительных расходов.

Практические вопросы функционирования и совершенствования различных уровней бюджетов и налогообложения в северных регионах изучены в работах С.И. Чужмаровой, Т.И. Барашевой, Н.В. Дядик, Н.С. Томиной, Т.А.Найденовой, Ю.А. Гаджиева, Е.Н. Тимушева, Е.Э. Антоновича, Т.Н. Гаврильевой и др [11–18]. Эти авторы рассматривали сильную зависимость бюджетно-налоговой политики в северных территориях от внешних факторов, повышение эффективности механизмов налогового регулирования, интересов центра, северных регионов и бизнеса в сфере налоговых отношений, усиление централизации бюджетных средств и снижение самостоятельности местных бюджетов, наращивание дефицита и государственного и муниципального долга бюджетов, соотношение между производительными и непроизводительными расходами на различных уровнях территориальных бюджетов, сбалансированность и устойчивость различных видов регионального бюджета.

В зарубежной финансово-экономической литературе проблемам функционирования и развития бюджетно-налоговой системы уделяется внимание в работах таких авторов, как Р.А. Масгрейв, П.Б. Масгрейв, Н.Сай, Д. Треисман, Р. Гордон, Д. Кинг, Ж. Соренс, М. Алам, Е. Теслич, Л. Поп, М. Грош и др [19-23]. В работах этих авторов исследованы вопросы бюджетного устройства, организация бюджетного процесса в унитарных и федеративных государствах, обеспечение сбалансированности бюджетов регионов при помощи налогов и трансфертов, уровень финансирования расходов за счет

трансфертов стран с развивающейся экономикой на субнациональном уровне, понятия, виды анализа межбюджетных трансфертов, устойчивость и гибкость общественного сектора в условиях децентрализации, аспекты эффективности децентрализованного общественного сектора и др.

**Цель статьи** – анализ формирования доходов и направлений использования расходов в условиях кризиса экономики и предложения практических рекомендаций в обеспечение сбалансированности и устойчивости консолидированного бюджета Республики Коми.

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- проанализировать динамику и структуру доходов консолидированного бюджета РК;
- оценить динамику и структуру расходов консолидированного бюджета РК;
- выявить уровень обслуживания государственного и муниципального долга, и сбалансированности консолидированного бюджета РК;
- предложить практические рекомендации по обеспечению сбалансированности консолидированного бюджета в условиях кризиса.

**Изложение основного материала исследования.** Анализ динамики (за 2006-2017 гг.) формирования доходов консолидированного бюджета РК показывает неустойчивый тренд. Так, в 2006-2012 гг. отмечен резкий рост реальных доходов бюджета, который составил 131,3%, а в 2013-2017 гг. они существенно снизились на 13,8% (рис. 1). Этот спад доходов был обусловлен заметным падением объемов неналоговых доходов и безвозмездных поступлений. В 2006-2017 гг. реальные доходы данного бюджета практически не выросли, что является негативной тенденцией.

В период затяжного экономического кризиса (2013-2017 гг.) резко упали собственные доходы консолидированного бюджета региона (-9,9%), что вызвано существенной отрицательной динамикой неналоговых (-55,3%) и незначительной налоговых (-3,1%) доходов.

Незначительное падение налоговых доходов бюджета объясняют выросшие на 58,4% поступления по налогу на имущество и на прибыль (3,5%).

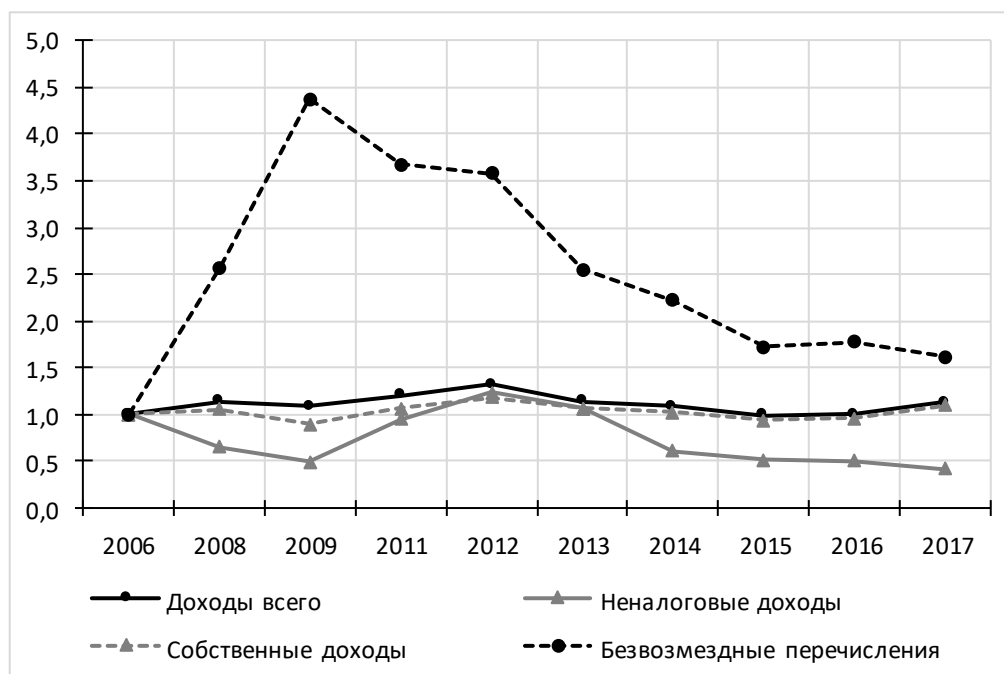


Рис. 1. Динамика доходов консолидированного бюджета Республики Коми в 2006-2017 гг., %  
*Джерело:* обобщено автором на основании 24; 25

Высокий рост первого налога связан с изменением ставки и переходом к определению налоговой базы по кадастровой стоимости имущества организаций и физических лиц, а второй – резкой девальвацией рубля по отношению к доллару в конце 2014 г. из-за резкого снижения цен на нефть на мировом рынке, что обеспечило получение дополнительных доходов предприятиями-экспортерами.

Негативным изменением в составе налоговых доходов в условиях кризиса (в 2013-2017 гг.) является резкий спад общей суммы налога на доходы физических лиц (НДФЛ) на 22,1%, что объясняется существенным падением денежных доходов населения, особенно заработной платы работников организаций из-за негативных последствий экономического кризиса и большим объемом налоговых вычетов или налоговых расходов из этого налога.

Структура доходов бюджета. Главной составляющей доходов консолидированного бюджета РК в анализируемый период явились налоговые доходы, доля которых за 2013-2017 гг. выросла с 79,4 до 87,5% [25]. Следует отметить, что их доля так же, как в центральных бюджетах развитых стран, составляет 80-90% [26, с.209]. При этом большую их часть составляли так называемые «регулирующие» (федеральные) налоги:

налог на прибыль, налог на доходы физических лиц (НДФЛ), акцизы и прочие. Совокупный вклад этих налогов в доходы консолидированного бюджета РК заметно возрос с 68,2 в 2013 г. до 77,4% в 2017 г., что обусловлено резким ростом удельного веса налога на имущество и налога на прибыль нефтяных предприятий.

Наиболее значимыми налогами консолидированного бюджета республики является налог на доходы физических лиц. Его доля в общем объеме доходов заметно сократилась с 36,5% в 2013 г. до 27,7% в 2017 г. [25]. Причиной снижения является сокращение объема денежных доходов населения, особенно заработной платы работников организаций в связи с негативными последствиями затяжного экономического кризиса в стране и в регионе. Так, индексы роста реальных денежных доходов населения региона резко снизились с 100,4% в 2013 г. до 90,8% в 2015 г. и 94,4% – в 2017 г., существенно упали темпы реальной начисленной заработной платы работников организаций со 103,8% в 2013 г. до 89,3 в 2015 г., затем увеличившись до 101,1% в 2017 г. [25]. Следует отметить, что высокий удельный вес НДФЛ в структуре доходов в 2013 г. обусловлен, в основном, повышением окладов работникам бюджетной сферы в силу «майских» указов Президента Российской Федерации.





Налог на прибыль является вторым по значимости в доходах консолидированного бюджета РК. Его удельный вес в структуре доходов заметно увеличился с 19,6% в 2013 г. до 27,7% в 2017 г., но доля его еще ниже, чем в 2005 г. (30,6%) [24; 25]. Это вызвано повышением цен на нефть на мировом рынке, что привело к росту прибыли добывающих отраслей республики и увеличением скорости деловой активности не нефтегазовых предприятий региона.

Налог на имущество организаций. За 2013-2017 гг. доля этого налога в общем объеме доходов консолидированного бюджета РК резко выросла с 10,1 до 22,0%, что связано с налогообложением недвижимости по кадастровой стоимости и увеличением перечня объектов налогообложения [25]. В перспективе налог на имущество является один из источников роста налоговых доходов регионального бюджета.

Небольшой удельный вес в структуре доходов консолидированного бюджета РК составляют акцизные доходы, налог на добычу полезных ископаемых и налог на совокупный доход. Доля доходов этих налогов в совокупности составила 8,3% в 2017 г., против 9,2% в 2013 г. Это снижение в этот период обусловлено падением акцизных доходов и налога на совокупный доход. Низкий уровень налога на добычу полезных ископаемых (0,5%) главным образом объясняется перечислением данного налога почти полностью в федеральный бюджет. На наш взгляд, в связи со специализацией экономики РК на добывающие отрасли можно было бы оставить большую часть этого налога в регионе.

В 2013-2017 гг. было отмечено резкое снижение удельного веса неналоговых доходов в консолидированном бюджете республики с 8,2 до 4,2%, что обусловлено завершением приватизации республиканской и муниципальной собственности, а также неэффективным управлением ею. В среднесрочном периоде не ожидается заметного увеличения доходов от этой деятельности.

Негативным сдвигом в структуре доходов консолидированного бюджета РК за рассматриваемый период является заметное снижение удельного веса безвозмездных перечислений или финансовой помощи из федерального бюджета. Так, их доля в общем

объеме доходов республики в 2013-2017 гг. сократилась с 12,4 до 8,2%. Причиной является сокращение доходов федерального бюджета из-за негативных последствий экономического кризиса и заметного увеличения налоговых доходов республики из-за роста цен на нефть на мировом рынке и оживления деловой активности не нефтяных предприятий в регионе. В 2017 г. такой уровень финансовой помощи из федерального бюджета способствовал обеспечению сбалансированности (профицит) консолидированного бюджета РК, однако нет гарантии среднесрочного ее поддержания. Причем этот профицит бюджета получен в условиях падения ВРП на -4%, что противоречит закономерности развития экономики, поскольку такой уровень падения этого показателя не может обеспечить профицит консолидированного бюджета.

Расходы бюджета. Анализ динамики (в 2006-2017 гг.) реальных расходов консолидированного бюджета РК показывает незначительный их рост. Они в этот период увеличились на 11,1% (рис. 2). Однако отмечен неравномерный рост расходов бюджета внутри рассматриваемого периода. Так, если они за 2006-2013 гг. (до экономического кризиса) выросли на 40,4%, то, наоборот, за 2013-2017 гг. (в условиях кризиса) упали на 20,8%.

Заметное сокращение расходов консолидированного бюджета РК 2013-2017 гг. вызвано существенным снижением почти во всех статьях бюджета, особенно высокие темпы падения их были на общегосударственные затраты (-31,1%), национальную экономику (-26,4%), и социально-культурные мероприятия (-22,8) (за исключением социальной политики). В этот период наблюдался резкий рост (на 291,7%) расходов на обслуживание государственного и муниципального долга, что вызвано получением регионом большого объема различных видов займов.

Структура расходов. Наиболее существенны расходы на социально-культурные мероприятия в консолидированном бюджете РК – деятельность учреждений образования, здравоохранения, социальной политики, культуры, кинематографии, физической культуры и спорта, средств массовой информации. Доля затрат на них в общей величине расходов за 2013-2017 гг. незначительно снизилась с 68 до 67,0% [25].



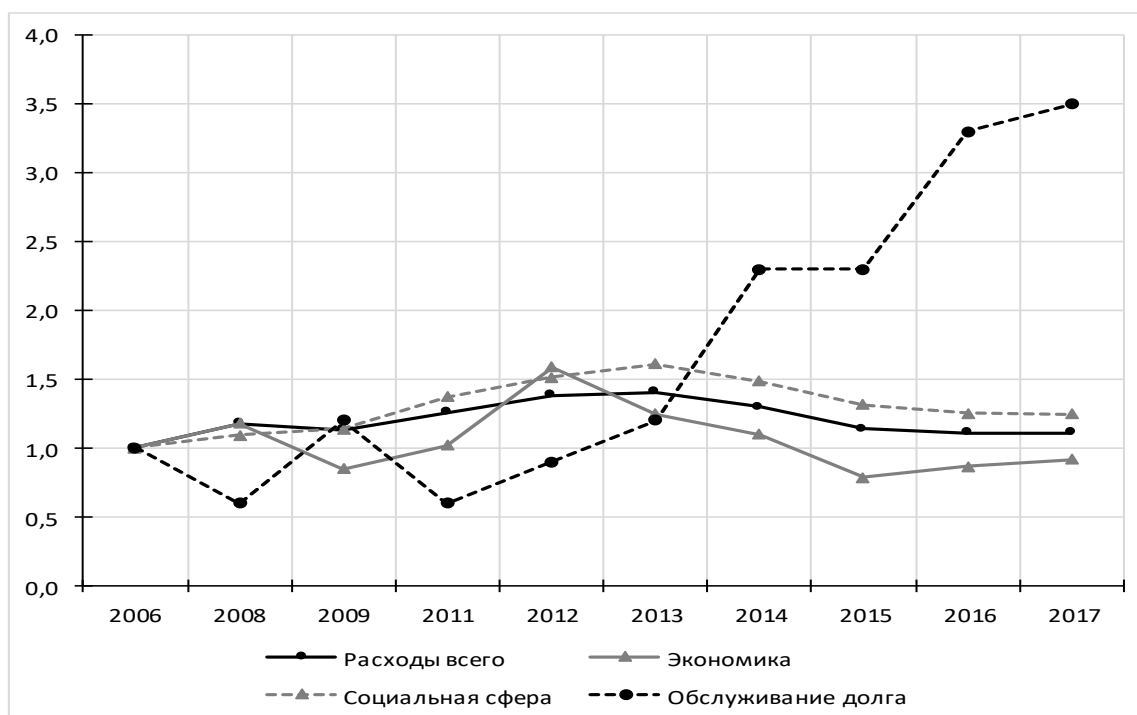


Рис. 2. Динамика расходов консолидированного бюджета Республики Коми в 2006-2017 гг., %  
*Источник:* обобщено автором на основании [24; 25]

Такое снижение объясняется уменьшением удельного веса расходов на образование и здравоохранение. Это очень высокий уровень социальных расходов в консолидированном бюджете (в развитых странах их уровень обычно составляет около 50%), однако он связан не с быстрым ростом затрат на социально-культурные отрасли, а с отставанием темпов роста расходов на национальную экономику.

Наиболее значителен вклад образования – это была и остается самая весомая часть консолидированного бюджета РК. В условиях затяжного кризиса доля расходов на образование в 2013-2017 гг. снизилась с 33,0% до 30,0, что вызвано завершением цикла вложения больших финансовых средств в этой отрасли.

Второе место по вкладу в общих расходах консолидированного бюджета РК занимает социальная политика. Доля их в 2013-2016 гг. увеличилась с 13 до 16,6%, что объясняется возрастанием объема пособий социальной помощи в области содействия занятости населения и других расходов на социальную защиту из-за сокращения реальных доходов населения. Резкий скачок расходов на социальную политику в 2017 г. до 23,9% связан в основном с техническими факторами учета расходов неработающего населения: в

2017 г. в разделе «Социальная политика» как социальные выплаты населению, а в 2016 г. эти расходы отражались по разделу «Здравоохранение» [27, с.77].

Сократилась доля расходов на здравоохранение – с 16,4% в 2013 г. до 14,5% в 2016 г., что было связано с реформой в здравоохранении и передачей значительной части финансирования медицинских услуг во внебюджетные фонды [25]. А резкое падение их удельного веса до 7% в 2017 г., как указано выше, связано с техническими факторами.

Сохраняются высокие расходы на общегосударственные вопросы, хотя в 2013-2017 гг. их доля в общем объеме расходов консолидированного бюджета РК незначительно снизилась с 7 до 6,6%. Несмотря на снижение этих расходов в условиях кризиса, они достаточно велики для государственного управления. Положительным моментом в 2013-2017 гг. является сохранение удельного веса расходов на национальную безопасность и правоохранительную деятельность на уровне 2% [25].

Негативным моментом в 2012-2017 гг. является сокращение расходов на национальную экономику РК с 18 до 12,9%, что вызвано резким снижением расходов на дорожное хозяйство (дорожные фонды). Так, его доля за этот период сократилась с 11,1% до 5,4%



из-за недостаточности средств связанной с последствиями экономического кризиса. В кризисные годы сохраняются на уровне 1,7% расходы на сельское хозяйство и рыболовство, мизерный объём расходов на транспорт (0,6-1%)[25]. В целом наблюдается очень малый объём финансирования поддержки реального сектора экономики РК, что не может обеспечить выход на траекторию устойчивого роста экономики.

За 2005-2017 г. наблюдается неравномерный рост удельного веса расходов на жилищно-коммунальное хозяйство в консолидированном бюджете республики. Если в 2005-2013 г. он снизился с 12 до 6,7%, то в 2013-2017 гг. – увеличился до 7,2% [25]. Это оптимальный уровень поддержания этой отрасли в условиях кризиса.

В условиях затяжного кризиса резко возрос объём расходов на обслуживание государственного и муниципального долга в общих расходах консолидированного бюджета РК. Так, их доля возросла с 1,2% в 2013 г. до 4,4% в 2017 г. [25]. Однако этот уровень обслуживания находится в пределах нормы, установленной Минфином РФ: не более 15% расходов (за вычетом субвенций). Этот рост вызван существенным увеличением объёма государственного и муниципального долга. Так, в 2009-2017 гг. он резко увеличился в 5,8 раза (с 7,1 до 41 млрд руб.), в том числе государственный долг в 6,6 раза (с 5,8 до 38,5 млрд руб.), а муниципальный – в 1,9 раза (с 1,3 до 2,5 млрд руб.) [24; 29]. В основном, существенный рост его начался с 2012 г. из-за нехватки доходов для исполнения «майских» указов Президента России. Это свидетельствует о том, что устойчивость регионального бюджета снизилась и возросла его

зависимость от возможности привлечения и обслуживания заемных средств.

Следует отметить, что общий уровень долговой нагрузки на консолидированный бюджет РК – отношение государственного и муниципального долга к собственным доходам (налоговым и неналоговым) в 2013-2017 гг. заметно вырос. Так, он в 2013 составил 42,1%, в 2016 г. – 61,4 и в 2017 г. – 54,1%, т.е. в пределах ограничений группы регионов установленной Минфином РФ – не более 100% от объема собственных доходов. Однако это очень большой объем накопленного государственного и муниципального долга и поэтому в дальнейшем необходимо его сокращение в целях укрепления устойчивости консолидированного бюджета РК.

С точки зрения соотношения «производительных» (человеческий капитал, национальная экономика и инфраструктура) и «непроизводительных» расходов консолидированного бюджета республики за 2005-2017 гг., отмечено увеличение удельного веса непроизводительных расходов. Так, их доля в общих расходах бюджета в 2013 г. составила 25,5%, 2016 г. – 34,1% и 2017 г. – 43,1%. Данное увеличение обусловлено сокращением объёма расходов на национальную экономику, образование и здравоохранение. На наш взгляд, необходимо удерживать «производительные» и «непроизводительные» расходы в таком соотношении, которое обеспечивало бы рост экономики и повышение благосостояния населения в регионе.

В период экономического кризиса консолидированный бюджет РК исполнялся с большим дефицитом (расходы превышали доходы) (табл. 1).

Т а б л и ц а 1

**Сбалансированность консолидированного бюджета  
Республики Коми в 2005-2017 гг.\***

Показатели	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Доходы, млрд руб.	24,5	49,6	62,2	65,8	67,4	71,8	82,7
Расходы, млрд руб.	23,5	48,6	74,6	76,7	76,1	78,1	79,8
Дефицит (-), профицит (+), млрд руб.	1,0	1,0	-12,4	-10,9	-8,7	-6,3	2,9
Собственные доходы, млрд руб.	22,4	41,4	54,5	58,5	60,8	64,8	75,9
Дефицит (-), профицит (+) к собственным доходам, %	4,5	2,4	-22,8	-18,6	-14,3	-9,7	3,8

*Джерело:* обобщено автором на основании [24; 25]

Так, доля дефицита его в 2013 г. составила 22,8% от общего объема собственных

доходов, в 2014 г. – 18,6%, что превышало порог (15%), установленный Правительством



РФ. Положительным моментом является снижение уровня дефицита в 2015 г. и 2016 г., соответственно, 14,3 и 9,7% и особенно исполнение его с профицитом в 2017 г. (+3,8%), что, в основном, объясняется повышением цен на нефть на мировом рынке и деловой активности не нефтегазовых предприятий региона.

**Выводы и перспективы дальнейших исследований.** Анализ динамики и структуры доходов и расходов консолидированного бюджета РК в период экономического кризиса выявил:

- в области доходов – тенденция падения объёма реальных доходов консолидированного бюджета (за исключением в 2017 г.); незначительное изменение их в структуре – рост доли налоговых доходов, резкое снижение неналоговых доходов и безвозмездных перечислений из федерального бюджета; увеличение удельного веса налога на прибыль и налога на имущество; небольшое снижение доли налога НДФЛ; незначительный уровень акцизных доходов, налога на добычу полезных ископаемых и налога на совокупный доход.

- в области расходов – падение реальных объёмов расходов, хотя более медленное, чем доходов; заметное снижение расходов на национальную экономику, особенно на дорожное хозяйство (дорожные фонды); существенный рост расходов на обслуживание государственного и муниципального долга; негативные изменения в структуре – рост непроизводительных и снижение производительных расходов; высокий уровень и постепенное снижение несбалансированности (дефицитности) в 2013-2016 гг. и восстановление сбалансированности (профицитности) в 2017 г.

Для обеспечения сбалансированности и устойчивости консолидированного бюджета РК в перспективе необходимо: распределение объёма налоговых поступлений и платежей между федеральными и региональными бюджетами в соотношении 50:50; увеличение доходов от налога на имущество организаций и физических лиц; ускоренное развитие среднего и малого бизнеса для роста доходов от налога на совокупный доход; оставление в регионе относительно большей части НДС в связи со специализацией экономики на добывающие отрасли; сохранение высокого уровня собираемости налогов; оптимизация (снижение) объёма налоговых льгот налога

на прибыль, НДФЛ, налога на имущество; сокращение накопленного государственного и муниципального долга; увеличение производительных затрат путем роста расходов на образование, здравоохранение и национальную экономику.

### Литература

1. Акиндинова Н. В. Региональные бюджеты в условиях кризиса: можно ли достичь сбалансированности? / Н. В. Акиндинова, А. В. Чернявский, А. А. Чепель // Вопросы экономики. – 2016. – №10. – С. 31–48.
2. Дерюгин А. Н. Формирование консолидированных бюджетов субъектов Российской Федерации в среднесрочной перспективе: проблемы и решения / А. Н. Дерюгин, В. С. Назаров, А. А. Мамедов // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. – 2014. – № 3. – С. 5–19.
3. Голованова Н. В. Федеральный центр и регионы: изменение разграничения полномочий в 2005–2015 гг. / Н. В. Голованова, Е. А. Домбровский // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. – 2016. – № 2. – С. 41–51.
4. Андрияков А. Д. Сбалансированность и устойчивость региональных бюджетов в 2008-2016 гг. / А. Д. Андрияков // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. – 2017. – № 6. – С. 25–39.
5. Мильчаков М. В. Региональные бюджеты: формирование государственного долга и финансирование расходов / М. В. Мильчаков // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. – 2016. – №3. – С. 66–78.
6. Малис Н. И. Налоговые поступления в региональные бюджеты: резервы роста / Н. И. Малис // Научно-исследовательский финансовый институт. Финансовый журнал. – 2015. – №2. – С. 25–32.
7. Лыкова Л. Особенности бюджетно-налоговой политики в 2019-2021 гг. / Л. Лыкова, И. Букина // Федерализм. – 2018. – №4 (92). – С. 134–152.
8. Кудрин А. Субнациональные бюджетные правила: зарубежный и российский опыт / А. Кудрин, А. Дерюгин // Экономическая политика. – 2018, Т.13. – №1. – С. 8–35.





9. Бюджет и бюджетная политика субъекта Российской Федерации (на примере Республики Татарстан): монография / Н. М. Сабитова. – М.: ИНФРА-М, 2017. – 199 с.
10. Христенко В. Б. Межбюджетные отношения и управление региональными финансами: опыт, проблемы, перспективы. – М.: Дело, 2002. – 608 с.
11. Барашева Т. И. Совершенствование системы бюджетно-налогового регулирования в регионах Севера / Т. И. Барашева // ЭКО. – 2014. – №6 (480). – С. 179–189.
12. Дядик Н. В. Институциональные проблемы формирования региональных бюджетов Севера / Н. В. Дядик, Н. С. Томилина // Север и рынок: формирования экономического порядка. – 2017. – №4(55). – С. 137–149.
13. Найденова Т. А. Бюджетное выравнивание как инструмент реализации бюджетной политики северных территорий / Т. А. Найденова // Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2012. – №3. – С. 45–56.
14. Чужмарова С. И. Методология формирования и реализации налоговой политики в северных регионах России. Монография / Под ред. А. Г. Шеломенцева, В. В. Фаузера. – М.: Экон-Информ, 2014. – 385 с.
15. Тимушев Е. Н. Снижение самостоятельности и централизация. Анализ расходов консолидированного бюджета Республики Коми / Е. Н. Тимушев // Экономическая политика. – 2016. – Т.11. – №4. – С. 131–152.
16. Гаджиев Ю. А. Безопасность финансовой сферы. Экономическая безопасность Республики Коми (оценка и регулирование) / [Коллектив авторов]. В II томах. – Сыктывкар, 2003. – 478 с.
17. Антонец Е. Э. Доходы бюджета субъекта Федерации: структура, формирование, контроль (На примере Республики Саха (Якутия)): дисс. канд. экон. наук: 08.00.10: Санкт-Петербург, 2004. – 302 с.
18. Гаврильева Т. Н. Управление бюджетными расходами в субъектах Российской Федерации: на примере Республики Саха (Якутия): дисс. докт. экон. наук 08.00.10, Новосибирск, 2009. – 389 с.
19. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Р. А. Масгрейв, П. Б. Масгрейв / Пер. с англ. – М.: Бизнес Атлас, 2009. – 250 с.
20. Cai H. State Corroding Federalism / H. Cai, D. Treisman // Journal of Public Economics, 2004, Vol. 88, Issues 3–4. – P. 819–843.
21. Sorens J. Fiscal Federalism, Jurisdictional Competition, and the Size of Government / J. Sorens // Constitutional Political Economy, 2014, Vol. 25, Issue 4. – P. 354–375.
22. Alam M. Intergovernmental Fiscal Transfers in Developing Countries: Case Studies from the Commonwealth / M. Alam // Commonwealth Secretariat Local Government Reform Series. – 2014. – № 5. – P. 15.
23. Tesliuc E. Income Support for the Poorest: A Review of Experience in Eastern Europe and Central Asia / E. Tesliuc, L. Pop, M. Grosh, R. Yemtsov // Directions in Development. WorldBank. – 2014.
24. Статистический ежегодник Республики Коми. 2012: стат.сб. / Комистат - Сыктывкар, 2012. – 412 с.
25. Статистический ежегодник Республики Коми. 2018: стат.сб. / Комистат - Сыктывкар, 2018. – 363 с.
26. Государственные и муниципальные финансы: Учебник. – Изд. 2-е, доп. и перераб. / Пол общ. ред. И.Д. Мацкуляка. – М.: Изл-во РАГС, 2007. – 640 с.
27. Российская экономика в 2016 году. Тенденции и перспективы. Вып. 38 / В. Мау и др.; под ред. Синельникова-Мурылева С. Г. (гл. ред.), Радыгина А. Д.; Ин-т экон. политики им. Е.Т. Гайдара. – М.: Изд-во Ин-та Гайдара, 2017. – 520 с.
28. Государственный долг Республики Коми / Официальный сайт Министерства финансов Республики Коми [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minfin.rkomi.ru/page/279/>
29. Муниципальный долг Республики Коми / Официальный сайт Министерства финансов Республики Коми [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minfin.rkomi.ru/page/281/>.

## References

1. Akindinova, N. & Chernyavskiy, A. & Chepel, A. (2016). Regional budgets in crisis: can we achieve balance? Economic issu, 10, 31-48.
2. Deryugin, A. N. & Nazarov, V. S. & Mammadov, A. A. (2014). Formation of consolidated budgets of subjects Russian Federation in the medium term: problems and solutions. Research financial Institute. Financial magazine, 3, 5-19.
3. Golovanova, N. & Dombrowski, E. A. (2016). Federal center and the regions: the chang-

ing division of powers in 2005-2015. Scientific research financial Institute. Financial magazine, 2, 41-51.

4. *Andryakov, A. D.* (2017). Balance and stability of regional budgets in 2008-2016. Research financial Institute. Financial magazine, 6, 25-39.

5. *Milchakov, M. V.* (2016). Regional budgets: formation of public debt and financing of expenses. Scientific and research financial Institute. Financial magazine, 3, 66-78.

6. *Malis, N. So.* (2015). Tax revenues to regional budgets: growth reserves. Scientific and research financial Institute. Financial magazine, 2, 25-32.

7. *Lykova, L., Bukina, I.* (2018). Features of fiscal policy in 2019-2021. Federalism, №4 (92), 134-152.

8. *Kudrin, A., Deryugin, A.* (2018). Subnational budget rules: foreign and Russian experience. Economic policy, 13, 1, 8-35.

9. *Sabitova, N. M.* (2017). Budget and budget policy of the subject of the Russian Federation (on the example of the Republic of Tatarstan): monograph. Moscow: INFRA-M, 199.

10. *Khristenko, V. B.* (2002). Inter-Budgetary relations and regional Finance management: experience, problems, prospects. Moscow: Case, 608.

11. *Barasheva, T. I.* (2014). Improvement of the system of budget and tax regulation in the regions of the North. ECO, 6 (480), 179-189.

12. *Dyadik, N.* (2017). In. Tomilina N. S. Institutional problems of formation of regional budgets of the North. North and market: formation of economic order, 4(55), 137-149.

13. *Naydenova, T. A.* (2012). Budget alignment as a tool for the implementation of the budget policy of the Northern territories. Bulletin of The research center of corporate law, management and venture investment Syktyvkar state University, 3.

14. *Shelomentsev, A. G. & Fauser V. V.* (2014). Methodology of formation and implementation of tax policy in the Northern regions of Russia. Monograph. Moscow: Ekon-Inform, 385.

15. *Timushev, E. N.* (2016). The decrease of autonomy and centralization. Analysis of expenses of the consolidated budget of the Republic of Komi. Economic policy, 11, 4, 131-152.

16. *Gadzhiev, Y.* (2003). Safety of the financial sector. Economic security of the Republic of

Komi (assessment and regulation). In two volumes. Syktyvkar, 478.

17. *Antonevich, E. E.* (2004). Budget revenues of the subject of the Federation: structure, formation, control (On the example of the Republic of Sakha (Yakutia)): Diss. Econ. Sciences: 08.00.10: St. Petersburg, 302.

18. *Gavrileva, T. N.* (2009). Management of budget expenditures in the subjects of the Russian Federation: on the example of the Republic of Sakha (Yakutia): Diss. doctor Econ. Sciences 08.00.10, Novosibirsk, 389.

19. *Musgrave, P. A. & Musgrave, P. B.* (2009). Public Finance: theory and practice. Moscow: Business Atlas.

20. *Cai, H. & Treisman, D.* (2004). State Corroding Federalism // Journal of Public Economics, 2004, Vol. 88, Issues 3-4, pp. 819-843.

21. *Sorens, J.* (2014). Fiscal Federalism, Jurisdictional Competition, and the Size of Government. Constitutional Political Economy, 25, 4, 354-375.

22. *Alam, M.* (2014). Intergovernmental Fiscal Transfers in Developing Countries: Case Studies from the Commonwealth. Commonwealth Secretariat Local Government Reform Series, 5, 15.

23. *Tesliuc, E. & Pop, L. & Grosh, M. & Yemtsov, R.* (2014). Income Support for the Poorest: A Review of Experience in Eastern Europe and Central Asia. Directions in Development. World Bank.

24. Statistical Yearbook of the Komi Republic. (2012). Syktyvkar, 412.

25. Statistical Yearbook of the Komi Republic. (2018). Syktyvkar, 363.

26. *Mackulyaka, I. D.* (2007). State and municipal finances Ed. 2nd, Rev. and EXT. Moscow, 640.

27. *Mau, V. & Sinel-Murylev, S. G. & Radygina, A. D.* (2017). Russian economy in 2016. Trends and prospects. Vol. 38, Institute of Econ. politics them. E. T. Gaidar. Moscow: Gaidar Inst., 520.

28. State debt of the Republic of Komi / Ministry of Finance of the Republic of Komi. Retrieved from: <http://minfin.rkomi.ru/page/279>.

29. Municipal debt of the Republic of Komi / Ministry of Finance of the Republic of Komi. Retrieved from: <http://minfin.rkomi.ru/page/281>.

**Стаття надійшла**  
до редакції : 09.03.2019 р.

**Стаття прийнята**  
до друку: 26.06.2019 р.

#### **Бібліографічний опис для цитування :**

Гаджиев Ю. А. Консолидированный бюджет северного региона в условиях экономического кризиса / Ю. А. Гаджиев // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 44–53.



## ДОКУМЕНТУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ БАНКУ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.06

*Постановка проблеми.* у статті розглянуто необхідність документування аудиторського завдання внутрішніх аудиторів банку та організації даного процесу підрозділом внутрішнього аудиту. *Мета статті* – проаналізувати новітні вимоги до документування результатів роботи внутрішнього аудиту згідно Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту. *Об’єкт дослідження* – документи про виконання завдань з надання впевненості внутрішніх аудиторів. *Методи, використані в дослідженні:* аналізу та синтезу, індукції, методи наукового пізнання. *Гіпотеза дослідження:* професійне судження сформоване на задокументованих аудиторських доказах для осіб, які використовують оцінку результатів діяльності підрозділу внутрішнього аудиту для конкретних цілей. *Виклад основного матеріалу.* За результатами аналізу визначено документи, які використовує внутрішній аудитор з метою обґрунтування висновків за результатами аудиторського дослідження. На основі організації процесу документування виділено та згруповано документи, які відповідають виконанню завдання на кожному етапі внутрішнього аудиту. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає в розробці пакету документів, які покращать процес організації та виконання завдання внутрішнього аудиту та будуть становити доказову базу при формуванні результатів в аудиторському звіті. *Висновки дослідження:* встановлено, що здійснення документування забезпечує отримання аудиторських доказів для розробки рекомендацій щодо мінімізації рівня ризиків та управління ними, покращення системи внутрішнього контролю банківської діяльності та сприяння удосконаленню корпоративного управління.

**Ключові слова:** внутрішній аудит, Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, підрозділ внутрішнього аудиту, корпоративне управління, управління ризиками, система внутрішнього контролю, аудиторські докази.

## DOCUMENTING OF AN ASSURANCE ENGAGEMENT OF INTERNAL AUDITORS OF THE BANK

*Formulation of the problem.* The article deals with the need to document of an assurance engagement of internal auditors of the bank and the organization of this process by the internal audit department. *The purpose of the research* is to analyze the latest requirements for documenting the results of the internal audit work in accordance with the International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. *The object of research* – the documents of an assurance engagement of internal auditors. *The methods used of the research:* analysis and synthesis, induction, methods of scientific knowledge. *The hypothesis of research:* a professional judgment is formed on documented provides receiving audit evidence for individuals who use an assessment of the activities of the internal audit department for specific purposes. *The statement of basic material:* the results of the analysis identify the documents used by the internal auditor to substantiate the findings of the audit findings. On the basis of the organization of the documentation process, the documents that selected to the implementation of an assurance engagement of internal auditors at each stage of the internal audit are selected and grouped. *The originality and practical significance* of the research is to develop of documents that will improve the organization and execution of an assurance engagement of internal auditors and will provide an evidence base for the results in the audit report. *Conclusions of the research.* Established that the implementation of documentation provides receiving audit evidence for the development of recommendations for decrease of risk and risk management, improving the system of internal control of banking activities and promoting the improvement of governance.

**Key words:** internal audit, International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing, internal audit department, governance, risk management, the system of internal control, audit evidence.

<sup>1</sup> Долінська Оксана Михайлівна, аспірант кафедри «Облік і оподаткування», ДВНЗ «Університет банківської справи», м. Київ, Україна.

**Dolinska Oksana**, Ph.D. student of Accounting and taxation Department Banking University, Kyiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0003-2939-6435

**e-mail:** dolinska\_om@ukr.net



## ДОКУМЕНТИРОВАНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА БАНКУ

*Постановка проблемы.* В статье рассмотрена необходимость документирования аудиторского задания внутренних аудиторов банка и организации данного процесса подразделением внутреннего аудита. *Цель статьи* – проанализировать новые требования к документированию результатов работы внутреннего аудита согласно Международным стандартам профессиональной практики внутреннего аудита. *Объект исследования* – документы о выполнении заданий по предоставлению уверенности внутренних аудиторов. *Методы, использованные в исследовании:* анализа и синтеза, индукции, методы научного познания. *Гипотеза исследования:* профессиональное суждение сформировано на документированных аудиторских доказательствах для лиц, использующих оценку результатов деятельности подразделения внутреннего аудита для конкретных целей. *Изложение основного материала:* по результатам анализа определены документы, которые использует внутренний аудитор с целью обоснования выводов по результатам аудиторского исследования. На основе организации процесса документирования выделено и сгруппированы документы, соответствующие выполнению заданий на каждом этапе внутреннего аудита. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в разработке пакета документов, которые улучшат процесс организации и выполнения задания внутреннего аудита и будут составлять доказательную базу при формировании результатов в аудиторском отчете. *Выводы исследования:* установлено, что осуществление документирования обеспечивает получение аудиторских доказательств для разработки рекомендаций по минимизации уровня рисков и управления ими, улучшение системы внутреннего контроля банковской деятельности и содействие совершенствованию корпоративного управления.

**Ключевые слова:** внутренний аудит, Международные стандарты профессиональной практики внутреннего аудита, подразделение внутреннего аудита, корпоративное управление, управление рисками, система внутреннего контроля, аудиторские доказательства.

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах посилюється значення внутрішнього аудиту як інструменту забезпечення стабільного розвитку банку. Функція внутрішнього аудиту повинна відповідати Міжнародним стандартам професійної практики внутрішнього аудиту, що забезпечується через призму своєчасного та систематичного ризикорієнтованого підходу у сприянні удосконаленні корпоративного управління, контролю та управління ризиками. Новітні погляди внутрішніх аудиторів для стратегічних та оперативних рішень формують цінність та довіру до них і забезпечують ефективне управління діяльністю банку.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Наукову проблематику досліджували такі вчені, як Т. О. Каменська [2], О. І. Скаско [10], Н. М. Проскуріна [8], С. М. Петренко [6], Т. І. Сафонов [9], М. А. Маркевич [3], М. С. Письменна [7], Г. М. Білокінь [1], Філозоф [13], К. С. Сурніна [12]. Цілісної концепції організаційних засад документального ведення завдання з внутрішнього аудиту у банку не розроблено. Недосконалість інформаційного забезпечення загострює питання документального відображення результатів роботи внутрішнього аудиту банку. Питання потребує дослідження теоретичних по-

нять та організаційних вимог щодо документального забезпечення виконання аудиторського завдання.

**Мета статті** полягає у дослідженні новітніх вимог Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту щодо документування на усіх етапах виконання завдання внутрішніми аудиторами для формування доказової бази та відображення в аудиторському звіті результатів перевірки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Внутрішній аудит у банку проводиться у відповідності до Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту (далі – МСППВА) редакції 2017 року [5], переклад яких здійснений Всеукраїнською громадською організацією «Інститут внутрішніх аудиторів України». Ефективно виконати аудиторське завдання допоможе правильна організація робочого процесу на основних етапах внутрішнього аудиту. Для отримання аудиторських доказів внутрішній аудитор зазначає відповідні робочі записи у своїх робочих документах, які є додатками до його звіту за результатами виконаного аудиторського завдання. Згідно глосарію МСППВА під аудиторським завданням розуміється «конкретне завдання внутрішнього аудиту, задача або перевірка, такі, як





внутрішній аудит, перевірка самооцінки контролю, розслідування фактів шахрайства або надання консультацій. Завдання може включати різноманітні задачі або діяльність, що спрямовані на досягнення ряду пов'язаних цілей». Структура МСППВА складається з стандартів якісних характеристик (Attribute Standards), які описують специфіку організації роботи осіб, що задіяні у внутрішньому аудиті та стандартів діяльності (Performance Standards), які зазначають безпосередню професійну спрямованість для ефективного виконання аудиторського завдання, а також функціонування підрозділу внутрішнього аудиту.

Стандарти якісних характеристик (Attribute Standards) мають наступну структуру:

- 1000 – Цілі, повноваження та обов'язки;
- 1010 – Визнання обов'язкових керівництв у статуті внутрішнього аудиту;
- 1100 – Незалежність і об'єктивність;
- 1110 – Організаційна незалежність;
- 1111 – Пряма взаємодія з радою;
- 1112 – Функції керівника внутрішнього аудиту, які не стосуються діяльності внутрішнього аудиту;
- 1120 – Індивідуальна об'єктивність;
- 1130 – Обмеження незалежності та об'єктивності;
- 1200 – Професійна компетентність та належна ретельність;
- 1210 – Професійна компетентність;
- 1220 – Належна професійна ретельність;
- 1230 – Постійний професійний розвиток;
- 1300 – Програма забезпечення та підвищення якості;
- 1310 – Вимоги до програми забезпечення та підвищення якості;
- 1311 – Внутрішні оцінки;
- 1312 – Зовнішні оцінки;
- 1320 – Звітність за програмою забезпечення та підвищення якості;
- 1321 – Використання фрази «Відповідає Міжнародним стандартам професійної практики внутрішнього аудиту»;
- 1322 – Розкриття інформації про невідповідність.

Внутрішній аудит потребує ретельної організації. Ефективно здійснити аудит допоможе виділення його основних етапів. Аудиторські докази формуються на всіх його етапах. З метою врахування вимог стандартів діяльності (Performance Standards) розглянемо детально, яких з них потрібно дотримуватись на основних етапах внутрішнього аудиту при формуванні аудиторських доказів (табл. 1).

Між цими стандартами має бути взаємоув'язка та взаємозалежність для надання послуг з внутрішнього аудиту. Одночасно стандарти якісних характеристик та стандарти діяльності доповнюють стандарти практичного застосування (Implementation Standards), які деталізують окремі аудиторські завдання щодо їх специфіки у виконанні вимог надання безумовної впевненості та гарантії виконання такої діяльності. Такі стандарти мають відмітку «А», що відноситься до аудиторських послуг та відмітку «К», що належить до проведення консультаційних послуг. Відповідна літера стоїть після чотиризначного номеру стандарту. Кожен банк з метою побудови та подальшого удосконалення ефективного підрозділу внутрішнього аудиту, забезпечення якісного аналізу й оцінки ефективності системи внутрішнього контролю приймає Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту в якості своїх внутрішніх стандартів, якими керуються при виконанні вимог щодо професійної організації та практичної діяльності внутрішнього аудиту. До прийнятих стандартів можуть вноситись уточнюючі корективи для одночасного дотримання законодавчих вимог, а також врахування міжнародних вимог. На кожному з трьох основних етапів ведеться документування результатів діяльності, що дозволяє досягати цілей аудиторського завдання та загалом функції внутрішнього аудиту.

Етап планування характеризується організацією роботи підрозділу внутрішнього аудиту та планування аудиторського завдання. Розробляється ризик-орієнтований план для забезпечення функції внутрішнього аудиту, який подається на затвердження вищому виконавчому керівництву та раді банку.

Здійснюються запити до структурних підрозділів щодо необхідної інформації про об'єкти, які будуть підлягати перевірці.



**Відповідність Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту етапам аудиторського завдання**

Етапи	Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту
Планування	2000 – Управління функцією внутрішнього аудиту 2010 – Планування 2020 – Надання інформації та затвердження 2030 – Управління ресурсами 2040 – Політика й процедури 2050 – Координація діяльності та покладання на роботу 2060 – Звітування вищому виконавчому керівництву та раді 2070 – Зовнішній постачальник послуг та відповідальність організації за внутрішній аудит 2100 – Сутність роботи внутрішнього аудиту 2110 – Корпоративне управління 2120 – Управління ризиками 2130 – Контроль 2200 - Планування завдання 2201 – Фактори, що необхідно враховувати при плануванні 2210 – Цілі завдання 2220 – Обсяг завдання 2230 – Розподіл ресурсів завдання 2240 – Робоча програма завдання
Виконання аудиторського завдання	2300 – Виконання завдання 2310 – Збір інформації 2320 – Аналіз та оцінка 2330 – Документування інформації 2340 – Контроль за виконанням завдання
Результативний	2400 – Звітування результатів 2410 – Критерії звітування 2420 – Якість звітів 2421 – Помилки та упущення 2430 – Використання фрази «Виконано у відповідності до Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту» 2431 – Розкриття інформації про невідповідність 2440 – Поширення результатів 2450 – Загальні висновки 2500 – Моніторинг подальших заходів 2600 – Звітування про прийняття ризику

*Джерело: розроблено автором на підставі [5]*

Обробка інформації на етапі планування майбутньої перевірки внутрішніми аудиторами проводиться для забезпечення управління функцією внутрішнього аудиту. В основу банківської діяльності покладені ризики, а саме функція внутрішнього аудиту встановлює та оцінює процес управління ризиками для задоволення ризик-апетиту банку. Визначаються ризики діяльності банку на основі яких формується перелік об'єктів перевірки у робочій програмі завдання. Для формування програми аудиторського завдання керівнику внутрішнього аудиту необхідно визначити ресурси, цілі та обсяг робіт і організувати обмін інформацією. Ефективне

планування та організація стане основою для якісного здійснення аудиторського завдання та забезпечить виконання плану. Цінність внутрішнього аудиту полягає у сприянні удосконаленню процесів корпоративного управління, управління ризиками та контролю в банку.

Етап виконання аудиторського завдання забезпечується підрозділом внутрішнього аудиту на чолі з керівником. Внутрішні аудитори повинні документально оформлювати інформацію для досягнення цілей завдання. В ході перевірки аудитори розробляють та формують робочі документи, які надають наглядне документальне підтвердження ви-





явлених фактів порушення та є аудиторськими доказами. Робочі документи аудиторського завдання оформлюються внутрішніми аудиторами під час здійснення аудиторської перевірки. Робоча документація – це сукупність документів, які використовуються внутрішніми аудиторами під час виконання аудиторського завдання та слугують аудиторськими доказами при формуванні думки і складанні Аудиторського звіту. Документи, що пов'язані з проведенням аудиту містять інформацію про операції у відповідності предмету перевірки. Інформація може міститись на електронних та паперових носіях і може становити комерційну таємницю. Збереження сформованих у справу робочих документів забезпечується відповідно до чинного законодавства України та внутрішніх нормативних актів банку. Зберігаються робочі документи у підрозділі внутрішнього аудиту згідно термінів, які встановлені внутрішніми положеннями, а потім передаються до архіву. Робочі документи, після спливу терміну зберігання, знищуються, або це може відбуватися за ініціативою керівника підрозділу внутрішнього аудиту. Повідомлення про знищення документації зберігається у підрозділі. Керівник контролює ведення реєстру усіх документів. Отримана інформація про об'єкт аналізується та оцінюється на ймовірність ризиків та їх суттєвості для діяльності банку. Для отримання доказів виконуються аудиторські процедури. Всі результати аудиту фіксуються у таблицях, тестах, анкетах, тощо. Підтверджені результати формулюють висновки аудиторського завдання, що містяться у звіті. Якісну роботу забезпечить кваліфікований аудиторський персонал, що залежить від їх професійної компетенції. На керівника внутрішнього аудиту покладається функція контролю за виконанням завдання.

Результативний етап характеризується завершенням завдання та формуванням результатів. Виявлені порушення узагальнюються і систематизуються, розробляються рекомендації та пропозиції, які формуються у звіті та висновках внутрішнього аудиту. Попередньо складається проект аудиторського звіту та план заходів щодо усунення виявлених порушень, недоліків та виконання рекомендацій за результатами аудиторської перевірки для ознайомлення, обговорення та внесення коректив відповідальними особами. Документально погоджені результати пе-

ревірки оформлюються в аудиторському звіті. Аудиторський звіт відображає результати аудиторської перевірки та формує висновки і рекомендації щодо усунення виявлених недоліків та порушень, мінімізації рівня ризиків, покращення системи внутрішнього контролю банківської діяльності. До якісних характеристик звіту можна віднести точність, об'єктивність, своєчасність, чіткість та зрозумілість інформації, що формує незалежну і неупереджену думку внутрішнього аудиту та показує досягнення цілей завдання. Висновок підтверджується отриманими фактами та доказами і враховує стратегічні цілі, очікування й ризики банку. Керівник внутрішнього аудиту звітує про результати завдання вищому виконавчому керівництву та раді банку. Внутрішніми аудиторами здійснюють моніторинг дій та заходів по усуненню порушень та недоліків, тим самим виконуючи функцію контролю за наданими пропозиціями та рекомендаціями.

За вищезазначеною інформацією можемо сформувати документи у відповідності до етапів, які фіксують результати діяльності внутрішнього аудиту (табл. 2).

Діяльність підрозділу внутрішнього аудиту регулюється внутрішніми документами банку у яких слід чітко прописувати форми документів для фіксації результатів. Розробити методикку заповнення документів та визначення уніфікованого підходу до організації робочого процесу згідно Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту. При створенні типових форм, відповідність єдиній структурі буде прослідковуватися єдиний підхід до відображення інформації та у подальшому її трактування користувачами. У подальшому внутрішній аудит забезпечує стратегічне управління банком.

Надалі результати роботи підрозділу внутрішнього аудиту можуть використовувати зовнішні аудитори для отримання аудиторських доказів, згідно МСА 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів» [4]. Оцінку підрозділу внутрішнього аудиту зовнішній аудитор надає оцінюючи: політики та процедури підрозділу, підтвердження об'єктивності і компетентності внутрішніх аудиторів застосовуючи професійні судження, систематичний підхід, включаючи контроль якості. Зовнішній аудитор вивчає звіти про результати роботи підрозділу внутрішнього аудиту, яку планується використати для оцінки обсягу аудиторських процедур.

**Перелік документів фіксації результатів діяльності внутрішнього аудиту**

Етапи	Документи	Призначення
Планування	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Ризик-орієнтований план;</li> <li>– Робоча програма завдання;</li> <li>– Повідомлення про проведення перевірки;</li> <li>– Запит на отримання документів для планування.</li> </ul>	Складання плану на основі оцінки ризиків, визначення процедур збору, оцінки аудиторського завдання.
Виконання аудиторського завдання	<ul style="list-style-type: none"> <li>– Запит на отримання документів для виконання завдання;</li> <li>– Документи за операціями згідно предмету аудиту;</li> <li>– Анкети аудиторської перевірки;</li> <li>– Тести контролю;</li> <li>– Інші робочі документи.</li> </ul>	Фіксація аудиторських доказів.
Результативний	<ul style="list-style-type: none"> <li>– План заходів щодо усунення виявлених порушень, недоліків та виконання рекомендацій;</li> <li>– Аудиторський звіт;</li> <li>– Звіт про виконання пропозицій та плану заходів за результатами перевірки.</li> </ul>	Узагальнення результатів аудиторського завдання, розробка заходів щодо усунення виявлених порушень та контроль їх виконання.

*Джерело:* розроблено автором на підставі [5]

Аудиторські процедури зовнішніх аудиторів щодо роботи підрозділу внутрішнього аудиту включають інформацію про відповідність планів та їх належного виконання, достатній обсяг доказів, які дали змогу дійти до обґрунтованих висновків, звіти, складені у відповідності результатам виконаної роботи підрозділом внутрішнього аудиту.

Також зовнішніми аудиторами може використовуватись пряма допомога внутрішніх аудиторів для виконання аудиторських процедур під їх керівництвом та наглядом з подальшою перевіркою роботи. Внутрішні аудитори повинні гарантувати конфіденційність інформації та повідомляти про будь-які загрози щодо об'єктивності виконання завдання.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Внутрішні аудитори несуть відповідальність за відповідність Міжнародним стандартам професійної практики внутрішнього аудиту. Фіксації результатів діяльності внутрішнього аудиту відбувається за допомогою документування. Етап планування характерний документи, які забезпечать розробку робочої програми завдання. На етапі виконання аудиторського завдання розробляються робочі документи аудитори, які фіксують отримання аудиторських доказів для подальшого формування висновків та розробки рекомендацій. На результативному етапі розробляються документи, що узагальнюють результати виконаного аудиторського завдання. Основним документом даного етапу є аудиторський звіт. Професійні судження, об'єктивність та компетентність внутрішніх аудиторів підвищує довіру до підрозділу внутрішнього аудиту і з боку зовнішніх аудиторів. Останні можуть викори-

стовувати роботу внутрішніх аудиторів або залучати їх до прямої допомоги при виконанні аудиторських процедур. Для цього зовнішній аудитор здійснює оцінку підрозділу внутрішнього аудиту.

### Література

1. Білокін Г. М. Становлення і вдосконалення аудиторської служби в банках України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Білокін Ганна Миколаївна ; Київський національний економічний ун-т. – К., 2005. – 20 с.
2. Каменська Т. О. Внутрішній аудит: методологія та організація: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Каменська Тетяна Олександрівна ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2011. – 40 с.
3. Маркевич М. А. Організація і методика внутрішнього аудиту в банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Маркевич Микола Андрійович ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2011. – 20 с.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Вид. 2016-2017 рр. Ч.І: пер. з англ. – Київ: Міжнар. Федерація бухгалтерів: Аудит. палата України, 2018. – 1141 с.
5. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (стандарти), редакція 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iaa.org.ua/>
6. Петренко С. М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Петренко Світлана Миколаївна ; Держ. акад. статистики,

обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2010. – 36 с.

7. *Письменна М. С.* Внутрішній аудит в банківській системі: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Письменна Марія Сергіївна ; Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса, 2011. – 265 с.

8. *Проскуріна Н. М.* Розвиток процедур аудиту: теорія та методологія: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Проскуріна Неля Миколаївна; Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2012. – 38 с.

9. *Сафонов Т. І.* Документування результатів роботи внутрішнього аудиту / Т. І. Сафонов // Науково-практичне видання «Незалежний АУДИТОР». – 2014. – № 9(III). – С. 89–95.

10. *Скаска О. І.* Теорія, методологія та організація системи контролю в банках України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 / О. І. Скаска; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2014. – 40 с.

11. *Сметанко О. В.* Документування роботи служби внутрішнього аудиту / О. В. Сметанко // Економічні науки. Сер. Облік і фінанси. – 2010. – Вип. 7, Ч. 5. – С. 304–312.

12. *Сурніна К. С.* Аналітичні процедури в аудиті: методологія та організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 / К. С. Сурніна – Київ, 2012. – 35 с.

13. *Філозоп О. В.* Розвиток внутрішнього аудиту в Україні: організація і методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Філозоп Олег Володимирович ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2010. – 20 с.

### References

1. *Bilokin, G. M.* (2005). Becoming and improvement of public accountant service in the banks of Ukraine. The dissertation on gaining of the scientific degree of Candidate of Economic Science, speciality 08.06.04. Accounting, analysis and audit. Kyiv: Kyiv National Economic University.

2. *Katenska, T. O.* (2011). Internal auditing: methodology and organization. Doctoral candidate's thesis in economical studies specialized in 08.00.09 Accountancy, analysis and auditing (for types of the economical activities). Kiev: National Academy of Statistics, Accounting and Auditing.

3. *Markevych, M. A.* (2011). Organization and methods of internal auditing in the bank. The dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.09 Accounting, Analysis

and Auditing (by types of economic activity). Odessa State Economic University, Odessa.

4. Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements: 2016–2017 Edition. (2018). Volume I. International Auditing and Assurance Standards Board. International Federation of Accountants, 1141.

5. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. The Institute of Internal Auditors. (2017). Retrieved from: <https://www.iaa.org.ua>.

6. *Petrenko, S. M.* (2010). Internal control of activity of enterprises and its informative providing: theory, methodology, organization. Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic sciences at the specialty 08.00.09 – accounting, analysis and auditing (according to the type of economic activity). Kyiv: State Academy of Statistics, Accounting and Auditing of the State Committee of Statistics of Ukrainian.

7. *Pysmenna, M. S.* (2011). Internal Audit in the Banking System: diss. Candidate econ Sciences: 08.00.09; Odessa state econ. Odessa, 265.

8. *Proskurina, N. M.* (2012). Development of audit procedures: theory and methodology: author's abstract. dis ... Dr. Econ. Sciences: 08.00.09; The state Statistics Service of Ukraine, National acad. statistics, accounting and auditing. Kyiv, 38.

9. *Safonov, T. I.* (2014). Documentation of Internal Audit Results. Scientific and Practical Edition of "Independent Auditor", 9, 89–95.

10. *Skasko, O. I.* (2014). Theory, methodology and organization of control system in banks of Ukraine: author's abstract. dis ... Dr. Econ. Sciences: 08.00.09. Ternopil, 40.

11. *Smetanko, O. V.* (2010). Documentation of the work of the Internal Audit Service. Economic sciences. Accounting and finance, 7, 304–312.

12. *Surnina, K. S.* (2012). Analytical procedures in auditing: methodology and organization. Dissertation on the receipt of scientific degree of doctor of economic sciences after speciality 08.00.09 is a record-keeping and audit (after the types of economic activity). Kyiv: National academy of statistics, account and audit.

13. *Filozop, O. V.* (2010). Development of Internal Audit in Ukraine: Organization and Methods. Thesis for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences by specialty 08.00.09 Accounting, Analysis and Auditing (by types of economic activity). Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr.

Стаття надійшла  
до редакції : 11.05.2019 р.

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

### Бібліографічний опис для цитування :

Долінська О. М. Документування результатів діяльності внутрішнього аудиту банку / О. М. Долінська // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 54–60.



УДК 631.164.23:330.341.1  
 JEL Classification: Q18, F65

КОСТИРКО Л. А.<sup>1</sup>, СОЛОМАТИНА Т. В.<sup>2</sup>

## ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АПК: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТИ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.07

*Постановка проблеми.* Стаття присвячена дослідженню проблем та обґрунтуванню пріоритетних напрямків фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств. *Мета статті* – проаналізувати сучасний стан, тенденції для визначення проблем та пріоритетів фінансового забезпечення розвитку підприємств АПК. *Об’єкт дослідження* – інструменти фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств. *Методи, використані в дослідженні:* логічно-змістовний, методи наукового пізнання, індукції, аналізу та синтезу. *Гіпотеза дослідження:* пріоритетні джерела фінансування розвитку підприємств АПК: державна підтримка, кредитування, інвестування, злиття/поглинання, фондові інструменти. *Виклад основного матеріалу:* за результатами аналізу стану та тенденцій розвитку підприємств аграрного сектору визначено пріоритетні напрямки його фінансового забезпечення. На основі дослідження світового досвіду моделей ресурсних субсидій показано можливість адаптації ключових моделей підтримки окремих сегментів діяльності аграрних підприємств з урахуванням особливостей їх господарювання. На даному етапі для реформування аграрного сектору необхідна державна підтримка у формі введення пільг на інноваційний розвиток та кредитування. Фінансування інновацій на вітчизняних аграрних підприємствах здійснюється за власні кошти в невеликих обсягах. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає в обґрунтуванні інструментів покращення фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств, які об’єднують податкові пільги на інновації, лізингові програми, кредити стосовно інноваційної діяльності, венчурне фінансування, фондові механізми, земельну іпотеку, ринкові інструменти. *Висновки дослідження:* покращенню фінансового забезпечення сприятиме вдосконалення системи державної підтримки шляхом стимулювання розвитку особливо значущих сегментів агросектору для регіону і країни в цілому.

### Ключові слова:

фінансове забезпечення, аграрні підприємства, державна підтримка, фондові інструменти, кредитні ресурси, інвестиції, злиття, поглинання.

## FINANCIAL PROVIDERS FOR DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COMPANIES: TRENDS, PROBLEMS, PRIORITIES

*Formulation of the problem.* The article is devoted to research of problems and substantiation of priority directions of financial support of development of agrarian enterprises. *The purpose of the research* is to analyze the current state, tendencies for identifying problems and priorities of financial support for the development of agribusiness enterprises. *The object of research* - the tools of financial support for the development of agrarian enterprises. *Methods used in the research:* logical-content, methods of scientific knowledge, induction, analysis and synthesis. *The hypothesis of research:* priority sources of financing for the development of enterprises of agroindustrial complex: state support, lending, investment, mergers / acquisitions, stock instruments. *The statement of the basic material:* according to the results of the analysis of the state and trends of development of enterprises of the agricultural sector, the priority directions of its financial support were determined. Based on the study of world experience of resource subsidy models, the possibility of adapting key support models for separate segments of the agrarian enterprises activity, taking

<sup>1</sup> Костирко Лідія Андріївна, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси та банківська справа», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

**Kostyrko Lydia**, Doctor of Economic Sciences, Head of Finances and Banking Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0002-3447-2343

**e-mail:** lidiyakostyrko@gmail.com

<sup>2</sup> Соломатина Тетяна Василівна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Фінанси та банківська справа», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

**Solomatina Tetyana**, Associate Professor, Ph.D. in Economic, Associate Professor of Finances and Banking Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0002-1949-3277

**e-mail:** t.solomatina@i.ua





into account the peculiarities of their management, is shown. At this stage, the reform of the agrarian sector requires state support in the form of introducing privileges for innovative development and lending. Financing of innovations at domestic agrarian enterprises is usually carried out at its own expense in small volumes. *The originality and practical significance of the research* is to justify the tools for improving financial support for the development of agrarian enterprises, which combine tax incentives for innovation, leasing programs, innovation-oriented loans, venture financing, stock mechanisms, land mortgages, market instruments. *Conclusions of the research:* improving financial support will help to improve the system of state support by stimulating the development of particularly significant segments of the agro-sector for the region and the country as a whole.

**Key words:**

financial support, agrarian enterprises, state support, stock instruments, credit resources, investments, mergers, acquisitions.

---

## ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК: ТЕНДЕНЦИИ, ПРОБЛЕМЫ, ПРИОРИТЕТЫ

*Постановка проблемы.* Статья посвящена исследованию проблем и обоснованию приоритетных направлений финансового обеспечения развития аграрных предприятий. *Цель статьи* – проанализировать современное состояние, тенденции для определения проблем и приоритетов финансового обеспечения развития предприятий АПК. *Объект исследования* - инструменты финансового обеспечения развития аграрных предприятий. *Методы, использованные в исследовании:* логически-содержательный, методы научного познания, индукции, анализа и синтеза. *Гипотеза исследования:* приоритетные источники финансирования развития предприятий АПК: государственная поддержка, кредитование, инвестирование, слияния/поглощения, фондовые инструменты. *Изложение основного материала:* по результатам анализа состояния и тенденций развития предприятий аграрного сектора определены приоритетные направления его финансового обеспечения. На основе исследования мирового опыта моделей ресурсных субсидий показана возможность адаптации ключевых моделей поддержки отдельных сегментов деятельности аграрных предприятий с учетом особенностей их хозяйствования. На данном этапе для реформирования аграрного сектора необходима государственная поддержка в форме введения льгот на инновационное развитие и кредитование. Финансирование инноваций на отечественных аграрных предприятиях осуществляется за собственные средства в небольших объемах. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в обосновании инструментов улучшения финансового обеспечения развития аграрных предприятий, объединяющих налоговые льготы на инновации, лизинговые программы, кредиты на инновационную деятельность, венчурное финансирование, фондовые механизмы, земельную ипотеку, рыночные инструменты. *Выводы исследования:* улучшению финансового обеспечения способствует совершенствование системы государственной поддержки в направлении стимулирования развития особо значимых сегментов агросектора для региона и страны в целом.

**Ключевые слова:**

финансовое обеспечение, аграрные предприятия, государственная поддержка, фондовые инструменты, кредитные ресурсы, инвестиции, слияния, поглощения.

---

**Постановка проблемы.** На даний час підтримку сталого розвитку підприємств аграрного сектору слід розглядати через призму їх фінансового забезпечення. Для вітчизняних агропідприємств характерними є ряд проблем, що обмежують процес відтворення їх капіталу: політична нестабільність, нестабільність конкурентних позицій вітчизняної продукції на зовнішніх ринках; несприятливий інвестиційний клімат, диспропорції у використанні капіталу в окремих сферах діяльності, недостатність державної підтримки, відсутність ринку землі та доступних фінансових ресурсів, високий рівень податкового навантаження, нестабільний курс валюти,

низька купівельна спроможність всередині країни. Подолання кризових явищ в аграрному секторі можливе за умови використання ефективних інструментів формування їх капіталу, зокрема, державної підтримки, форвардного фінансування, фондових інструментів, лизингових кредитів, залучення іноземних інвестицій. Насамперед, необхідним є визначення пріоритетних напрямків фінансового забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Основні теоретичні і методологічні, а також практичні питання, пов'язані з фінансовим забезпеченням діяльності аграрних під-

приємств, їх особливостями в умовах ринкових відносин, висвітлені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Абрамова І. [1], Андрійчук В. Г. [2], Вініченко І. І. [3], Гудзь О. Є. [4], Мазнев Г. Є. [5], Стецюк П. [6], Лоуренц Дж [7], Ілляшенко С. М. [8], Джафф А. [9]. В цих працях узагальнено міжнародний досвід і тенденції фінансування підприємств сільського господарства. Виходячи з того, що ресурси аграрної галузі динамічні за характером, схильні до змін внаслідок впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, тому потребують подальшого дослідження та аналітичної оцінки фінансового забезпечення з метою визначення пріоритетних напрямків його.

**Мета статті** – проаналізувати сучасний стан, тенденції для визначення проблем та пріоритетів фінансового забезпечення розвитку підприємств АПК.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Аграрний сектор – найдинамічніший у національній економіці за останні 5 років. За підсумками 2018 року частка АПК у ВВП країни – близько 12% або 340 млрд гривень. Понад 40% усього українського експорту (15 млрд. дол за 10 місяців 2018 року) [10] припадає на продукцію сільгоспвиробництва, переважно – сировинну, за результатами 2018 року, увійшла до п'ятірки топ-країн поставщиків аграрної продукції до Європи [11]. До-

слідження стану і тенденцій аграрного виробництва України свідчать, що воно має значний потенціал, але для його реалізації, в першу чергу, необхідна ефективна державна підтримка, яка б базувалась на досвіді європейських країн, і ця позиція збігається з думкою інших вчених [6; 12; 13]. Так, наприклад, загальний обсяг підтримки аграрного сектору в країнах Європейського Союзу сягає близько 20% від валової продукції сільського господарства, в той час як в Україні даний показник майже у 20 разів менше.

Згідно з Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначено такі види державної підтримки: фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсацію лізингових платежів (ст. 13.1); бюджетна тваринницька дотація (ст. 15); бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції (ст. 16-1). На такі субсидарні програми у 2018 році було виділено 6.2 млрд. грн. [14].

Протягом останніх двох років рівень державної підтримки агросектору зріс до рівня 2011 року, але його загальне фінансування скоротилося до 58 млрд. дол. за рахунок скасування податкових пільг, зокрема, ПДВ (рис. 1).

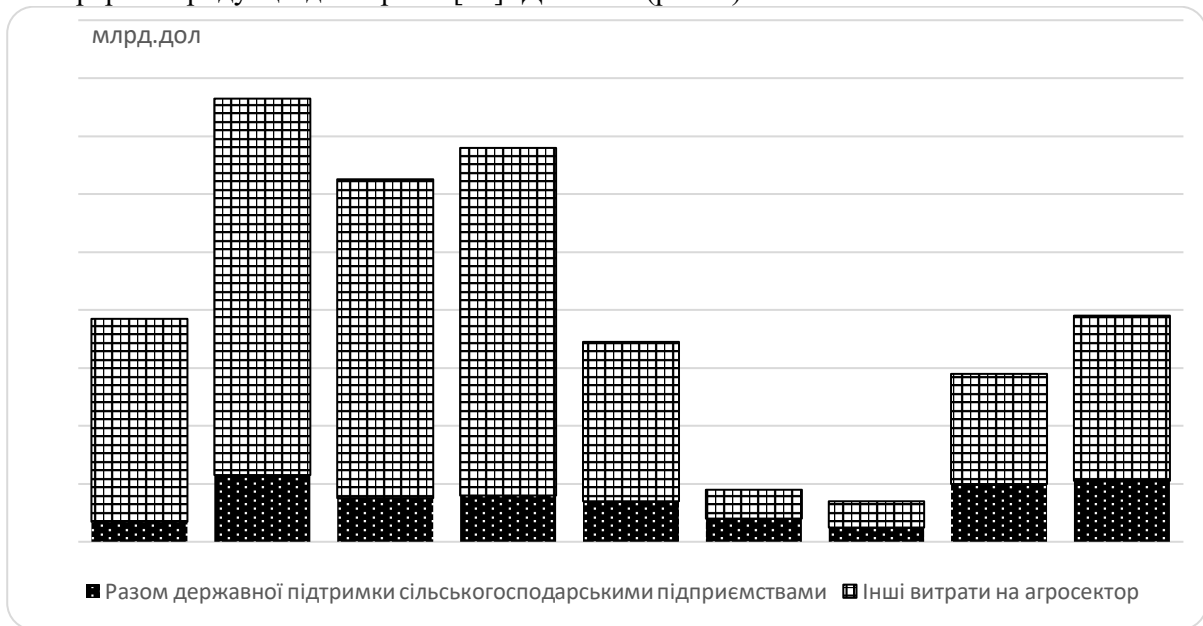


Рис. 1. Обсяг державної підтримки агросектору в складі витрат на Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2010-2018 рр.

Джерело: узагальнено авторами на підставі [15]

Основною формою фінансування до 2017 року були прямі державні субсидії, які

безпосередньо спрямовувалися на фінансування та підтримку окремого напрямку агра-





рної галузі та непрямі – податкові пільги від держави. Податкові пільги з ПДВ (20 %) сприяли забезпеченню обіговими коштами, проте, вони суперечать принципам ринкової економіки, що підтверджується нарощуванням обсягів виробництва аграрної галузі без податкових пільг.

Субсидіарна форма призводить до збільшення змінних витрат шляхом втручання в ринковий механізм; державні витрати замінюють інвестиції та заважають ринковому «відбору». Крім того, збільшення державних витрат формує дисбаланс в інших галузях або податкове навантаження. Такі наслідки призвели до того, що країни Європи почали впро-

ваджувати механізми субсидій, що прямо не пов'язані з обсягом виробництва. Це, переважно, прямі платежі за використання ресурсів і платежі, що залежать від площі земельної ділянки. Їх виплачують незалежно від обсягів виробництва [16].

З 2017 року в Україні використовується модель ресурсних субсидій, яка розповсюджена в Європі та інших країнах. Аналіз переваг і недоліків ключових моделей підтримки сільського господарства в табл. 1 свідчить про можливість адаптації світових практик щодо впровадження цих моделей з урахуванням особливостей функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Т а б л и ц я 1

**Ключові моделі підтримки сільського господарства, їхні переваги та недоліки для України**

Модель підтримки сільського господарства	Переваги та перспективи	Недоліки та обмеження
Підтримка за рахунок прямих субсидій (ЄС-28)	можливості контролю за агросектором та економікою в цілому; гарантія достатнього внутрішнього рівня запасів та зменшення впливу сезонних цінових коливань поряд з підвищенням фінансової стійкості; зростання обсягу виробництва сприяє зниженню цін та підвищенню добробуту споживачів	значне навантаження на бюджет, високий рівень податкового навантаження; в цілому негативний вплив на економіку, що охоплює зниження зайнятості, конкуренції на зовнішніх ринках, продуктивності; великі можливості для «шукачів ренти»
Відмова від прямої підтримки (Нова Зеландія)	зниження державних витрат та податкового навантаження; підвищення продуктивності на рівні господарств; витіснення менш ефективних галузей та експорту сировини; витіснення експорту продукції з більшою доданою вартістю	зниження можливості контролю за сільським господарством; короткострокові шоки для економіки та закриття значної кількості господарств; непопулярність реформи серед фермерів та населення
Кредитна підтримка (Канада)	потенційне збільшення вартості обладнання на одну людину, підвищення ефективності використання ресурсів та продуктивності праці заміщенням людської праці машинною; підвищення попиту на висококваліфікованих працівників збільшує рівень їх заробітних плат, стимулює витрати в людський капітал	потенційна концентрація боргів в агросекторі та збільшення державної частки на кредитних ринках; скорочення попиту на малокваліфіковану та сезонну робочу силу знижує рівень добробуту населення та сприяє більшим темпам урбанізації; брак реальних результатів реформи в короткостроковому періоді
Підтримка науково-дослідних робіт (Нідерланди)	підтримка власних наукових розробок знижує імпорту технологій та збільшує виробництво продукції з високою доданою вартістю; підвищення врожайності	зменшення мотивації до фінансування власних науково-дослідних робіт та розробок; відсутність видимих результатів реформ в короткостроковому періоді

Джерело: узагальнено авторами на підставі [16]



Вибір оптимальної моделі державної підтримки залежить від стратегії розвитку аграрної галузі та пріоритетів держави. У 2018 році державне фінансування було спрямовано на: розвиток фермерських господарств – 1 млрд. грн; часткову компенсацію витрат на будівництво та реконструкцію тваринницьких ферм, в тому числі, за рахунок кредитних коштів – 2,3 млрд. грн. [16].

Важливе значення у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку підприємств АПК має кредитування. Результати аналізу даних в табл. 2 показали, що середній темп приросту кредитування за останні 20 років – 15,6%, проте, за останні 4 роки він є від'ємним, що пов'язано зі зростанням кредитної ставки, яка в середньому зросла з 4,7 % у 2008 році до 12% – у 2018, тобто у 2,5 рази, причому 14,3% прострочених кредитів [17].

Т а б л и ц я 2

**Загальна сума кредитів підприємствам АПК**

Рік	Усього, млн.грн.	Зміни за рік, %	Частка прострочених платежів, %
1998	27,6		6
1999	33,9	23	25,1
2000	39,9	16,8	17,5
2001	45,3	14,5	33,1
2002	78,8	73,9	20,2
2003	112,6	42,9	13,5
2004	141,7	25,8	9,2
2005	202,3	42,8	6,2
2006	284,1	40,4	4,7
2007	483,9	70,4	2,7
2008	800,7	65,5	2,2
2009	1221,8	52,6	2,1
2010	1029,3	-15,8	12,8
2011	815,7	-20,7	17,7
2012	1142,7	40,1	9,5
2013	1310,5	14,7	7,7
2014	1490,9	13,8	5
2015	1252,2	-16	17,2
2016	822,8	-34,3	22,9
2017	631,5	-23,2	23,9
2018	498,6	-21,1	14,3
Зміна за період 1998-2018, %	1708,3	-	-
Середньорічна зміна, %	15,6	-	-

*Джерело:* побудовано авторами на підставі [17]

Зазначимо, що на березень 2019 року середні ефективні ставки по аграрним кредитам в національній валюті були на рівні 24 % а за лізинговими партнерськими програмами 26,5 %. Середня рентабельність аграрного сектору у 2018 році склала 23,5 % [10]. Частка лізингових програм у фінансуванні сільського господарства України склала 6,5 млрд грн. (27%), з них 85% закупівля техніки та устаткування [18].

Альтернативою кредитування для аграріїв може стати форвардна програма, яка проста за оформленням, а ставка фінансування становить 15% до 18% (з прив'язкою), 22,5–27,5% – без прив'язки [19], що є більш дешевшим у порівнянні з банківським кредитуванням.

Таким чином, питання доступності кредитних ресурсів залишається актуальним, а інноваційно-кредитні програми – відсутні. Більша їх частина спрямована на закупівлю техніки, проте, аграрний комплекс потребує нового, автоматизованого та роботизованого підходу. Наприклад, використання дронів для діагностики стану та якості земель, стиглості урожаю, ступеню забур'яненості або автоматизації бізнес-процесів. Це потребує значних ресурсів на розробку та наукові дослідження в цій сфері.

На даному етапі для реформування аграрного сектору необхідна державна підтримка у формі введення пільг на інноваційний розвиток та кредитування. Фінансування інновацій на вітчизняних аграрних підприєм-





ствах здійснюється, як правило, за власні кошти в невеликих обсягах. За даними Укрстату [10], на всі інноваційні дослідження в Україні продовж останніх 8 років було виділено 98,1 млн. грн або 3,3 млн. євро. Питома вага підприємств, що займаються інноваціями залишилась на рівні 2000 року (16%).

Додатковим джерелом відтворення капіталу підприємств АПК можуть бути інвестиційні ресурси. Підприємства АПК є інвестиційно привабливими для іноземних інвесторів, тому в якості інструменту залучення фінансових ресурсів слід розглядати іноземні інвестиції. Найбільшими іноземними інвесторами в сільському господарстві України 2017 року є Кіпр (28,7%), Віргінські острови (14,5%) і Німеччина (13,4%), частка яких становить майже 60% обсягу прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор України. Обсяг інвестицій звідси протягом 2018 р. зріс на 6,8% до 622 млн. дол. Проте, статистичні дані свідчать про те, що Кіпр за 2018 рік вклав у сільське господарство України \$137,5 млн, Британські Віргінські острови – \$85,2 млн, Німеччина – \$80,7 млн, Данія – \$53,3 млн, а

Польща – \$31 млн [20]. Загальний акціонерний капітал сільського, лісового і рибного господарства України склав \$560,9 млн, тобто з 2017 року знизився на 3% за рахунок спаду в тваринницькому секторі, де обсяг інвестицій зменшився на 6,2% [21].

Одним із способів залучення зовнішніх інвестицій є первинне публічне розміщення акцій (IPO) [22]. Зацікавленість зарубіжних інвесторів в українських компаніях підтверджується наявністю окремого індексу WIG-Ukraine, який розраховується Варшавською фондовою біржею з 31 грудня 2010 р. Це перший і поки єдиний фондовий індекс поза Україною, в кошику якого будуть виключно компанії з нашої країни. До складу індексу WIG Ukraine входять компанії, акції яких котируються на Головному ринку WSE (Warsaw Stock Exchange), з офісом в Україні, або ж компанії, в яких українське підприємство є головною частиною холдингової структури з офісом поза Україною. Склад індексу WIG-Ukraine станом на 11 березня 2016 року наведено у табл. 3 [22].

Т а б л и ц я 3

**Склад WIG-Ukraine станом на 11 березня 2016 р.**

Інструмент	Код ISIN	Пакет, шт.	Ринкова вартість пакету (PLN)	Частка в портфелі (%)
KERNEL	LU0327357389	7,387,000	409,461,410	43,784
ASTARTA	NL0000686509	9,053,000	312,419,030	33,407
OVOSTAR	NL0009805613	1,404,000	128,466,000	13,737
IMCOMPANY	LU0607203980	9,809,000	62,679,510	6,702
MILKILAND	NL0009508712	8,276,000	10,510,520	1,124
AGROTON	CY0101062111	6,399,000	6,526,980	0,698
KSGAGRO	LU0611262873	5,282,000	5,123,540	0,548

Джерело: узагальнено авторами на підставі [14]

Практичним підтвердженням переваг проведення IPO є досвід вітчизняних агропромислових підприємств "Астарта-Київ" та "Кернел".

Компанія агропромхолдинг "Астарта-Київ", яка провела IPO 17.08.2006 р. на Варшавській Фондовій Біржі (ВФБ), випустила 5000000 акцій по емісійній ціні 19 злотих. Акції агропромхолдингу "Астарта-Київ", вітчизняного виробника цукру, були розміщені по ціні 19,05 злотих (зростання на 0,3 %). Кошти, залучені в результаті розміщення, використали на [5, 13,15]:

- поглинання та модернізацію цукрових заводів;
- купівлю сучасного обладнання та технологій для вирощування цукрових буряків;

- збільшення обігового капіталу й оптимізацію витрат.

Внаслідок проходження IPO агропромхолдинг "Астарта-Київ" отримав наступні переваги порівняно з іншими вітчизняними виробниками цукру [22]: відбулося збільшення обсягів виробництва, що дало змогу "Астарта-Київ" збільшити свою частку на вітчизняному ринку виробництва цукру за перший рік після IPO з 4,6 % до 6 %. Крім того, "Астарта-Київ" отримала доступ до дешевих кредитних ресурсів, оптимізувала свій кредитний портфель, що дозволило фінансувати цукрове виробництво та інші види діяльності.

Публічне розміщення "Кернел" охоплювало 22766750 акцій, 16671000 із яких

становили акції нової емісії, емісійна ціна яких становила 24 злотих. Завдяки коштам, які компанія отримала від емісії коштів 23 листопада 2007 р., вона зміцнила позицію лідера на українському ринку виробництва соняшникової олії, а додаткові кошти дали змогу реалізувати ряд інвестиційних заходів на [4]: будівництво нового маслоекстракційного заводу в Україні; забезпечення виробничих потужностей; купівлю портових елеваторів тощо.

Далі випуск єврооблігацій, який відбувся у кінці січня 2017 р., компанія «Кернел» вдало розмістила п'ятирічні бонди на суму 500 млн. дол. США, що перевищує обсяг усіх емісій корпоративних облігацій у 2016 р. на вітчизняному ринку. В цілому, компанія «Кернел» попри рейтинг субінвестиційного рівня демонструє позитивну динамку щодо ринкової вартості та доходності до погашення.

Для полегшення доступу підприємств на міжнародні ринки слід максимально спростити, здешевити та чітко упорядкувати механізм прямого залучення коштів підприємствами на основі емісії єврооблігацій. Для зменшення ризику вкладень у корпоративні облігації необхідно на нормативно-правовому рівні імплементувати комплекс заходів щодо підвищення їх надійності. До числа таких заходів належить упровадження системи запобіжних ковенант [23].

Агросектор став першим, де поступово відновлюється докризовий рівень злиттів/поглинань. У 2017 році у АПК відбулися майже половина (\$ 452 млн. або 44%) цих операцій, що в три рази більше, ніж в попередньому році. Інвестиції в цей сектор як для іноземних інвесторів, так і для локальних, пов'язані з невисокими валютними ризиками в зв'язку з наявністю експортної виручки та порівняно високою рентабельністю капіталу.

Провідним учасником M&A є група «Кернел», яка реалізувала найважчу операцію року – придбання 100 % агрохолдингу «Українські аграрні інвестиції» (УАІ). Сума угоди склала \$155 млн. за рослинницький бізнес УАІ в обсязі понад 190 000 га сільгоспземель, розбитих на 62 сільгосп підприємства в 16 областях України і 200 000 тонн потужностей зі зберігання. У результаті цієї угоди земельний банк «Кернела» перевищив 600 000 га, а продавець – російська «Ренесанс Груп» – вийшла з українського бізнесу. Також у 2017 році «Кернел» заклав операцію з

придбання у компанії Glencore 10 агропідприємств у Черкаській, Київській та Вінницькій областях і отримав погодження АМКУ на покупку частки в статутних капіталах 10 агропідприємств холдингу «Агро Інвест Україна» серба Міодрага Костица [24].

Таким чином, основними пріоритетами покращення фінансового забезпечення підприємств АПК є: впровадження дієвих інструментів системи оподаткування інноваційного розвитку аграрного сектору з урахуванням його економічних особливостей та соціальної ролі шляхом застосування спеціального режиму оподаткування; надання бюджетної підтримки аграрного сектору через інструменти середньострокового бюджетного планування, компенсаційних виплат, лізингу за умови відповідальності за кінцевий результат впровадження проєктів, орієнтованих на сталий його розвиток; активізація використання фондів інструментів для відтворення капіталу агропідприємств; фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів на засадах державно-приватного партнерства; впровадження ефективної фінансово-кредитної політики на засадах створення дієвої системи земельної іпотеки та розвитку системи кредитного забезпечення аграрного сектору; зниження ризиків аграрних підприємств за рахунок ринкових інструментів (страхування, гарантійних фондів, форвардної торгівлі, торгівлі деривативами, електронної торгівлі).

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Дослідження тенденцій фінансового забезпечення аграрних підприємств дозволяє зробити висновок про необхідність стабільного відтворення капіталу за допомогою використання сучасних фінансових інструментів, ефективних інструментів державної підтримки інноваційного розвитку, лізингових операцій та кредитної політики.

Перспективним напрямком розвитку аграрних підприємств є активізація IPO, що дозволить додатково залучити кошти для фінансування інноваційних проєктів, покращити фінансовий стан шляхом зміни вартості капіталу та оптимізації структури капіталу. Характерна тенденція збільшення злиттів/поглинання (M&A) останнім часом пов'язана з необхідністю збільшення обсягів залучення позикових коштів та інвестицій в агросектор, зниженням поточних витрат, оптимізації податків та зростання обігового капіталу.





Покращенню фінансового забезпечення сприятиме вдосконалення системи державної підтримки у формі введення пільг: інноваційні технології; лізингові партнерські програми, кредити стосовно стратегії розвитку особливо значущих сегментів агросектору.

Подальші дослідження полягають у розробці методологічних засад щодо формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку аграрних підприємств.

### Література

1. *Абрамова І.* Фінансова політика в аграрному секторі економіки: стан та перспективи: монографія / І. Абрамова, О. Віленчук, Д. Дема та інш. – Житомир: ЖНАЕУ, 2015. – 364 с.
2. *Андрійчук В. Г.* Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку / В. Г. Андрійчук. – Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 212 с.
3. *Вініченко І. І.* Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / І. І. Вініченко, Ю. О. Сорока // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – №22. – С. 34–37.
4. *Гудзь О. Є.* Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О. Є. Гудзь. – К.: ННЦ, 2007. – 578 с.
5. *Мазнев Г. Є.* Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору / Мазнев Г. Є. // Економіка АПК. – 2014. – № 9. – С. 5.
6. *Стецюк П.* Теорія та практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / П. Стецюк. – Київ: ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.
7. *Lawrence J. Gitman.* Fundamentals of investing / Lawrence J. Gitman, Michael D. Joehnk. – Cambridge, MA: MJT Press, 1997. – 1025 p.
8. *Illiashenko S. M.* Knowledge management as a basis for innovative development of the company / S. M. Illiashenko, Y. S. Shypulina, N. S. Illiashenko // Actual Problems of Economics. — 2015. — № 6 (168). — P. 173—181.
9. *Jaffe A.* Innovation Policy and the Economy / A. Jaffe, J. Lerner, S. Stern // Technology Policy for Energy and the Environment. — 2004. — № 4. — P. 35—68.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Аналітична доповідь Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade\\_oct2018\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_oct2018_en.pdf)
12. *Катан Л. І.* Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери / Л. І. Катан. – Суми : Довкілля, 2012. – 350 с.
13. *Ярмоленко Ю. О.* Стан та тенденції розвитку аграрного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk\\_4\\_2017-47-58.pdf](https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2017-47-58.pdf)
14. *Малишенко А. А.* Державні субсидії для сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://politeka.net/news/666234-gosudarstvennye-subsidii-dlja-selskogo-hozjajstva>
15. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [liga-zakon.ua](http://liga-zakon.ua)
16. *Яблонський Д.* Яка модель субсидування аграрного сектору потрібна Україні. Центр економічної стратегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/>
17. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
18. *Ярошук О.* Фінансова «сімка» — основні способи отримати кошти для розвитку аграрного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekt>
19. *Меленчук Ю.* Аграрний фонд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://latifundist.com/interview/>
20. *Захарчук О.* Залучений капітал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article/>
21. *Ярошук О.* Найбільші країни - інвестори агросектору. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/>
22. *Костирко Л. А.* Фондові інструменти формування капіталу суб'єктів господарювання: тенденції, проблеми, пріоритети / Л. А. Костирко // Часопис економічних реформ. – 2017. – № 3(27). – С. 57–65.
23. *Стецько М. В.* Інструментарій корпоративних облігацій у фінансуванні підприємств / М. В. Стецько // Вісник Тернопільського національного економічного університе-

ту Економічний аналіз. – 2017. – Том 27. – № 2. – С. 34–47.

24. Які новації приніс в АПК рік, що минає [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agoreview.com/news/>

### References

1. *Abramova, I. & Vilenchuk, O. & Demya, D.* (2015). Financial policy in the agrarian sector of economy: state and prospects: monograph. Zhytomyr: ZNAMEU, 364.

2. *Andriichuk, V. G.* (2007). Capitalization of agriculture: state and economic regulation of development. Nizhyn: View of "Aspect-Polygraph", 212.

3. *Vinichenko, I. I. & Soroka, Yu. O.* (2015). Efficiency of using resource potential of agricultural enterprises. Investments: practice and experience, 22, 34-37.

4. *Gudz, O. Y.* (2007). Financial resources of agricultural enterprises]: monograph. Kyiv: NSC, 578.

5. *Maznev, G.* (2014). There are Problems of Financial Provision of Innovative Development of the Agrarian Sector. Economy of AIC, 9, 5.

6. *Steciuk, P.* (2008). Theory and practice of management of financial resources of agricultural enterprises: a monograph. Kyiv: NSC IAE, 386.

7. *Lawrence J. Gitman & Mixael D. Joehnk.* (1997). Fundamenes of investing. Cambridge, MA: MJT Press, 1025.

8. *Illiashenko, S. M. & Shypulina, Y. S. & Illiashenko, N. S.* (2015). Knowledge management as a basis for the innovative development of the company. Actual Problems of Economics, 6 (168), 173–181.

9. *Jaffe, A. & Lerner, J. & Stern S.* (2004). Innovation Policy and the Economy. Technology Policy for Energy and the Environment, 4, 35-68.

10. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. European Commission Analytical Report. Retrieved from:

[https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade\\_oct2018\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/trade/documents/monitoring-agri-food-trade_oct2018_en.pdf)

12. *Katan L. I.* (2012). Economic Sustainable Development of the Agrarian Sector. Sumy: Environment, 350.

13. *Yarmolenko, Yu. O.* State and trends of agrarian production in Ukraine. Retrieved from: [https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk\\_4\\_2017-47-58.pdf](https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2017-47-58.pdf)

14. *Malishenko, A. A.* State subsidies for agriculture. Retrieved from: <https://politeka.net/>

15. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from: [ligazakon.ua](http://ligazakon.ua)

16. *Yablonnsky, D.* What is the subsidy model for the agrarian sector Ukraine needs. Center for Economic Strategy. Retrieved from: <http://stats.oecd.org/wbos/fileview>

17. Data of the National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua>

18. *Yaroshuk, O.* Financial "Seven" - the main ways to get funds for the development of agrarian business. Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/>

19. *Melenchuk, Y.* Agrarian Fund. Retrieved from: <https://latifundist.com/interview/329-yurij-melenchuk-agrarnyj-fond-planiruet-zakupit-okolo-1-mln-tonn-zernovyh>

20. *Zakharchuk, O.* Capital attracted. Retrieved from: <http://www.agrotimes.net/journals>

21. *Yaroshuk, O.* The largest investors in the agricultural sector. Retrieved from: <https://agropolit.com/news/11617-nazvano>

22. *Kostyrko, L. A.* (2017). Stock instruments for capital formation of business entities: trends, problems, priorities. Journal of Economic Reforms, 3 (27), 57-65.

23. *Stetsko, M. V.* (2017). Corporate Bond Instruments for Enterprise Financing. Bulletin of the Ternopil National Economic University Economic Analysis. Vol. 27, 2, 347.

24. What innovations brought in the agroindustrial complex a passing year. Retrieved from: <https://agoreview.com/news/yaki>

Стаття надійшла  
до редакції : 10.05.2019 р.

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

### Бібліографічний опис для цитування :

Костирко Л. А. Фінансове забезпечення розвитку підприємств АПК: тенденції, проблеми, пріоритети / Л. А. Костирко, Т. В. Солонатіна // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 61–69.



## ИНВЕСТИЦИИ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АПК СЕВЕРНОГО РЕГИОНА

DOI: 10.32620/cher.2019.2.08

*Постановка проблемы.* Активизация инвестиционной деятельности АПК Республики Коми представляет собой ключевой фактор повышения конкурентоспособности его сфер и предприятий. *Цель исследования* состоит в раскрытии роли и значения инвестиций в обеспечении конкурентоспособности АПК. *Предметом исследования* является выявление различных сторон исследуемого объекта, связанное с отраслевыми свойствами, территориальными особенностями и природно-экономическими условиями хозяйствования. *Методы, использованные в исследовании:* анализ и синтез, системный подход, методы исследования операций, обобщение, исторический и логический метод, научные абстракции, табличные методы. *Гипотеза исследования* состоит в формировании некоторых доводов по увеличению масштабов внедрения инновационных составляющих, повышению конкурентоспособности АПК на перспективу. *Изложение основного материала.* Основной акцент сделан на обеспечении предприятий АПК высококачественными материальными и нематериальными активами. За годы реформ в аграрном секторе региона не были созданы нормальные условия эффективного функционирования предприятий. Причинами этому являлись нехватка финансовых ресурсов и неполная самостоятельность ведения предпринимательской деятельности, а также низкий уровень конкурентоспособности производимой продукции, отсутствие конкурентных преимуществ. Недостаточность стимулов к выпуску высоко-качественной продукции и чрезмерно слабое развитие финансово-инвестиционных отношений приводили к неравноправному межотраслевому распределению денежных и материально-технических ресурсов АПК региона. *Оригинальность и практическое значение* заключается в том, что исходя из производственных и рыночных позиций, категории «инвестиции» и «конкурентоспособность» АПК следует рассматривать как в едином контексте, так и раздельно. *Выводы дальнейших исследований* состоят в том, что чем большим и качественным ресурсным потенциалом обладают предприятия АПК, тем легче удастся им обеспечить высокую конкурентоспособность.

**Ключевые слова:**

инвестиции, конкурентоспособность, потенциал, качества, ресурсы, особенность, отрасль, стадия.

## INVESTMENT AS A KEY FACTOR OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NORTHERN REGION

*Formulation of the problem.* Activation of the investment activity of the agro-industrial complex of the Komi Republic is a key factor in increasing the competitiveness of its industries and enterprises. *The purpose of the research* is to reveal the role and value of investments in ensuring the competitiveness of the agro-industrial complex. *The subject of the research* is the identification of various aspects of the object under investigation, associated with sectoral properties, territorial features and natural-economic conditions of management. *The methods used in the research:* analysis and synthesis, systems approach, methods of operations research, generalization, historical and logical method, scientific abstractions, tabular methods. *The hypothesis of the research* is the formation of some arguments to increase the scale of the introduction of innovative components, increase the competitiveness of the agro-industrial complex for the future. *The statement of the basic main material.* The main focus is on providing agricultural enterprises with high-quality tangible and intangible assets. During the years of

<sup>1</sup> **Мустафаев Азиз Агасалимович**, канд. экон. наук, старший научный сотрудник Федеральной государственной бюджетной организации Институт социально-экономических и энергетических проблем Севера Уральского филиала Российской академии наук, м. Сиктивкар, Коми, Россия.

**Mustafaev Aziz**, Ph.D. in Economic, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

ORCID ID: 0000-0002-5142-8360

e-mail: mustafaev@iespn.komisc.ru



reforms in the agricultural sector of the region, normal conditions for the effective functioning of enterprises were not created. The reasons for this were the lack of financial resources and the incomplete autonomy of doing business, as well as the low level of competitiveness of the products produced, the lack of competitive advantages. The lack of incentives to produce high-quality products and the excessively weak development of financial and investment relations led to an unequal intersectoral distribution of monetary and material and technical resources of the regional agro-industrial complex. *The originality and practical significance of the research* lies in the fact that, based on production and market positions, the categories of "investment" and "competitiveness" of the agro-industrial complex should be considered both in a single context and separately. *The conclusions of research* are that the larger and better resource potential agricultural enterprises have, the easier they are able to ensure high competitiveness.

**Key words:**

investment, competitiveness, potential, quality, resources, feature, industry, stage.

---

## ІНВЕСТИЦІЇ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК ПІВНІЧНОГО РЕГІОНУ

*Постановка проблеми.* Постановка проблеми. Активізація інвестиційної діяльності АПК Республіки Комі є ключовий фактор підвищення конкурентоспроможності його сфер і підприємств. *Мета дослідження* полягає в розкритті ролі та значення інвестицій в забезпеченні конкурентоспроможності АПК. *Предметом дослідження* є виявлення різних сторін досліджуваного об'єкта, пов'язане з галузевими властивостями, територіальними особливостями і природно-економічними умовами господарювання. *Методи, використані в дослідженні:* аналіз і синтез, системний підхід, методи дослідження операцій, узагальнення, історичний і логічний метод, наукові абстракції, табличні методи. *Гіпотеза дослідження* полягає у формуванні деяких доводів по збільшенню масштабів впровадження інноваційних складових, підвищення конкурентоспроможності АПК на перспективу. *Виклад основного матеріалу.* Основний акцент зроблений на забезпеченні підприємств АПК високоякісними матеріальними і нематеріальними активами. За роки реформ в аграрному секторі регіону не були створені нормальні умови ефективного функціонування підприємств. Причинами цього були нестача фінансових ресурсів і неповна самостійність ведення підприємницької діяльності, а також низький рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється, відсутність конкурентних переваг. Недостатність стимулів до випуску високоякісної продукції і надмірно слабкий розвиток фінансово-інвестиційних відношень приводили до нерівноправних міжгалузевому розподілу грошових і матеріально-технічних ресурсів АПК регіону. *Оригінальність і практичне значення* полягає в тому, що виходячи з виробничих і ринкових позицій, категорії «інвестиції» і «конкурентоспроможність» АПК слід розглядати як в єдиному контексті, так і окремо. *Висновки подальших досліджень* полягають у тому, що чим більшим і якісним ресурсним потенціалом володіють підприємства АПК, тим легше вдається їм забезпечити високу конкурентоспроможність.

**Ключові слова:**

інвестиції, конкурентоспроможність, потенціал, ресурси, особливість, галузь, стадія.

---

**Постановка проблемы.** Следует особо отметить, что своевременные и в достаточном объеме вложенные, а также эффективно использованные инвестиционные ресурсы АПК создают все необходимые предпосылки для обеспечения конкурентного преимущества его сфер и предприятий. С этой точки зрения, инвестиции являются ключевым фактором формирования полноценного производственного потенциала АПК. Именно они создают благоприятную атмосферу для улучшения качественной характеристики факторных составляющих производства – капитала, труда, земли.

Если обратить внимание на роль и значение инвестиций, то заметим, что периодический рост их объема является основой достижения взаимовыгодной деятельности между производственными сферами АПК и инновационными секторами, расширения ареалов выполняемых научных разработок. Низкий уровень инвестиционной деятельности АПК способствует отрыву производства от инновационных сфер, замедляет темпы выполнения научно-исследовательских работ. По данным компетентных специалистов, сегодня в сельском хозяйстве России только 4% предприятий используют результаты





научных разработок. Аналогичный показатель в развитых странах составляет свыше 50%. По оценкам, только 1,5% крупных сельскохозяйственных предприятий и 0,5% крестьянских (фермерских) хозяйств используют инновационную технику и технологию [1, с. 32]. Показатели использования современных достижений науки и техники в сферах и предприятиях АПК региона еще ниже.

Актуальность исследования состоит в удовлетворении растущих потребностей сфер и предприятий АПК региона в необходимых капитальных ресурсах для перехода их на новый уровень развития с устойчивой конкурентоспособностью и платежеспособностью. Основной задачей является улучшение финансово-экономического состояния АПК региона, достижение регулярного роста объема инвестиционной составляющей. Цель исследования состоит в осуществлении новых научных разработок, способных увеличить возможности применения новейших достижений научно-технического прогресса с целью повышения конкурентоспособности АПК.

Функциональный облик инвестиций показывает, что они занимают основное исходное положение в производственной и иной деятельности, являются источником позитивных перемен в АПК. Это требует разработки соответствующих концепций, способных улучшать качественные характеристики применяемых ресурсов, выпускать конкурентоспособную продукцию, удовлетворять растущие потребности населения в продовольствии. Нельзя забывать о том, что инвестиционный потенциал АПК во многом зависит от формируемых прогрессивных принципов, объективных условий и необходимых предпосылок инвестирования.

Суть исследования заключается в том, что чем большим и более качественным ресурсным потенциалом обладают предприятия АПК региона, тем легче удастся им обеспечить высокую эффективность производства и повышение конкурентоспособности товаров на рынке, решать более сложные хозяйственные, экологические, инфраструктурные и иные задачи, удовлетворять растущие потребности населения в продуктах питания. Чем полнее организационно-управленческие и иные формы хозяйствования АПК соответствуют новым рыночным принципам функционирования, тем эффективнее реализуется

имеющийся ресурсный потенциал его предприятий [2, с. 90].

Активные темпы инвестирования АПК тесно связаны с повышением уровня технико-технологической оснащенности его предприятий – ростом капитала предприятий, характеризующегося высокой механизацией, автоматизацией, роботизацией и компьютеризацией. Иными словами, позитивная динамика инвестирования АПК всегда создает благоприятную атмосферу для обеспечения его высококачественными материальными и нематериальными ценностями, достижения конкурентных преимуществ. Переход на рыночные условия функционирования требует совершенно новых подходов к разработке инвестиционной стратегии АПК региона – активизации процессов перехода на новые формы ресурсообеспечения и эффективные методы их использования.

Таким образом, решающее условие эффективного функционирования АПК Республики Коми заключается в обеспечении полноценного инвестиционного потенциала его сфер и предприятий. С точки зрения классического подхода, инвестиции являются не только исходным пунктом теоретико-методологического анализа макроэкономики, но и реальной практической основой развития микроэкономики – главным фактором обеспечения эффективности производственной и рыночной деятельности. Как экономическая категория, инвестиции более ярко характеризуют стратегические цели и выполняемые задачи устойчивого воспроизводства АПК, повышение его конкурентоспособности.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Среди множества исследований, данная проблема является особенно сложной и требует углубленных разработок. Более тщательно она исследована в трудах многих зарубежных классиков (Й. Шумпетер, П. Ромер, Б. Хендерсон, О. Уильямсон, Ф. Котлер, Ж. Ламбен, Ж. Жоке и др.) и отечественных исследователей (Е.П. Голубков, В.В. Катков, Р.А. Фатхутдинов, Г.Л. Азоев, В.В. Царев, А.П. Челенков и др.). В современных условиях наиболее основательным исследователем теории конкуренции является Майкл Портер. Особое значение в его работах принадлежит выделению факторов конкурентоспособности в различные группы. Его модель пяти конкурентных сил (матрица конкуренции) представляет собой выявление



отдельных уровней конкурентоспособности реализуемого товара. Суть данной модели конкурентоспособности состоит как в максимальной защите от влияния конкурентных сил, так и в оказании влияния (сопротивления) на них. Научная разработка М. Портера – способы, методы, инструментарию управления конкурентоспособностью компании – может находить своё практическое отражение и в управлении АПК региона.

По мнению большинства авторов, важной задачей обеспечения конкурентных преимуществ АПК является концентрация капитала и специализация производства, что говорит об активизации долгосрочной инвестиционной деятельности. Естественно, инвестиционно-инновационные составляющие являются основой достижения прироста производительного капитала, формирования устойчивой конкурентной стратегии АПК. Поэтому системный инвестиционный подход к производственной и рыночной деятельности АПК дает полное представление о роли и значении инвестиций в повышении конкурентоспособности.

Исходя из вышеизложенного, оценочные показатели конкурентоспособности АПК необходимо делить на две группы: а) характеризующие финансово-инвестиционную, научную и производственную деятельность; б) характеризующие рыночную деятельность, состояние её инфраструктуры. Это говорит о необходимости правильного сочетания производственных и рыночных факторов АПК региона.

Основной целью статьи является разработка соответствующих рекомендаций по регулярному росту объема инвестиций. Для достижения цели необходимо решить ниже следующие задачи: изучить ретроспективную динамику инвестиций в основном капитале АПК региона; выявить состояние его основных производственных фондов; определить состояние машинно-тракторного парка сельского хозяйства; оценить динамику приобретения и списания техники и оборудования; измерить потенциальную эффективность использования капитальных, трудовых и земельных ресурсов.

Немаловажная задача также состоит в выявлении происходящих изменений в агропродовольственном товарном рынке и основных требований к товаропроизводителям, поскольку агропродовольственный рынок как крупнейшая сфера товарообмена всегда дик-

тует свои условия. Значит, нужно устранение возможных стратегических барьеров в функционировании предприятий АПК региона, применение различных научных разработок, способных поддержать их конкурентоспособность на необходимом уровне.

**Изложение основного материала исследования.** Сегодня основной акцент должен быть сделан на совершенствовании хозяйственной системы АПК, ускорении процессов его инвестиционного преобразования. Для достижения данной цели рассмотрим динамику инвестиционного развития сельского хозяйства Республики Коми за период 2012-2017 гг. и некоторые аспекты его хозяйственной деятельности. Так, в среднем за этот период удельный вес инвестиций в основной капитал сельского хозяйства республики в общем объеме инвестиций в основной капитал экономики составил лишь 0,4%. Это не способствует позитивному изменению хозяйственной деятельности АПК, повышению конкурентоспособности продукции. За анализируемый период инвестиции в основной капитал сельского хозяйства колебались в интервале от 565,7 до 760,0 млн. руб., или в 1,3 раза.

Если такое колебание в животноводстве составляло 1,5 раза, то в растениеводстве – несколько десятков раз, а в растениеводстве в сочетании с животноводством – 2,3 раза. В среднем объемы вложений в животноводстве значительно опережали объемы вложений в растениеводстве. Это говорит о том, что за длительный период времени дисбалансовое межотраслевое инвестирование АПК региона не смогло стать надежным источником повышения конкурентоспособности агропродовольственной продукции. Усилия по активизации инновационной деятельности АПК носили не системно-целесообразный, а «стихийный» характер.

Это негативно отразилось на основных экономических показателях сельского хозяйства региона. Так, в среднем за 2012-2017 гг. индекс производства сельскохозяйственной продукции равнялся 98,8%, а его колебание в отдельных годах составило от 92,5 до 102,9%. При низком уровне финансирования аграрных предприятий удельный вес выпуска их продукции в валовом выпуске продукции региона составил лишь 1,4%. При этом сальдированный финансовый результат имел колебание от 568,7 до 820,1 млн. руб., или почти в 1,5 раза. Самый высокий уровень рентабель-





ности сельского хозяйства региона отмечен в 2015 г. (9,9%), а самый низкий – в 2013 г. (4,6%). Аналогичная ситуация по затратам на один руб. продукции отмечена в 2017 г. (86,3%) и в 2016 г. (100,9%) [3, с. 5, 16; 4, с. 5].

Подчеркнем, что сегодня рынок требует по-новому взглянуть на проблему финансирования АПК региона и эффективного функционирования ресурсов. Необходимо изучить совокупные требования рынка, особенно спрос покупателей, выявить стимулирующие факторы реализации товаров, которые способствуют росту их конкурентоспособности. Нельзя забывать о том, что конкурентоспособность продукции в основном формируется под влиянием двух факторов: производственного, связанного с затратами на выпуск продукции и изменением её качественных характеристик, и рыночного, связанного с определением соотношений спроса и предложения.

Что касается ценовой политики на рынке продовольствия, то она, нося универсальный характер, решает множество производственно-рыночных задач. Нельзя забывать о том, что ценовая стратегия АПК является частью общей стратегии его предприятий и должна соответствовать основной цели функционирования данных предприятий [5, с. 269]. Следует особо отметить, что ценообразование АПК во многом зависит от государственного регулирования цен, от ценовой политики и задач предприятий.

Изучение агропродовольственного рынка должно носить систематический и непрерывный характер, поскольку развитие АПК во многом зависит от следующих рыночных факторов: спроса; конъюнктуры и ёмкости рынка; характеристик товаров у конкурентов; деятельности малых и средних аграрных предприятий. Выяснение вышеуказанных обстоятельств завершается решением вопросов о параметрах сбыта товаров и успешным преобразованием производства исходя из требований рынка.

Если рассмотреть некоторые тенденции и аспекты реализации основных продуктов в крупных сельскохозяйственных организациях Республики Коми, то заметим, что за период 2012-2017 гг. стоимостное соотношение продукции животноводства по сравнению с продукцией растениеводства имеет определенные тенденции к росту. Причиной этого является не только рост физического объема животноводческой продукции, но и роста цен

на неё на внутреннем рынке. Заметное преимущество в реализации животноводческой продукции наблюдается в организациях сельского хозяйства, наименьшее – в хозяйствах населения и крестьянских (фермерских) хозяйствах, в производстве и реализации растениеводческой продукции – наоборот.

Изменение вышеуказанных обстоятельств можно представить в наблюдениях динамики товарности сельскохозяйственного производства республики во всех категориях хозяйств. Анализ показывает, что в среднем за 2015-2017 гг. наиболее высокий уровень товарности производства картофеля наблюдается в сельскохозяйственных организациях и крестьянских (фермерских) хозяйствах (46,6 и 27,6%, соответственно), наименьший – в хозяйствах населения (7%). Аналогичный показатель по овощам составляет 92,6, 82,6 и 6,0% соответственно. Несмотря на высокий удельный вес производства картофеля и овощей в хозяйствах населения республики, их уровень товарности значительно ниже. Причиной этого является то, что, в отличие от других категорий, в хозяйствах населения почти вся производимая продукция (картофель и овощи) используются для личного потребления. Что касается производства мяса скота и птиц (в живом весе), а также молока и яиц, то их уровень товарности почти по всем категориям хозяйств высок, в среднем за 2015-2017 гг. он составил, соответственно, 86,6, 74,6 и 82,7% [3, с. 74; 4, с. 64-66].

Естественно, уровень производства и конкурентоспособности товарной продукции АПК региона во многом определяется изменениями в соотношении вывоза и ввоза агропродовольственной продукции. Статистические данные подтверждают, что за период 2012-2017 гг. по всем основным видам сельскохозяйственной продукции республики физические объемы ввоза значительно опережают вывоз. Например, в среднем за эти годы соотношение ввоза и вывоза по мясу скота и птиц составило 5,7:1, по яйцу – 2,7:1. Если за этот период ввоз физического объема молока и молочных продуктов равнялся 70,2 тоннам, то вывоз вообще отсутствовал. При значительном объеме ввоза картофеля и овощей (в среднем за этот период соответственно – 1262,5 и 1735,7 тонн) почти отсутствовал их вывоз [3, с. 74; 4, с. 66]. Это связано с тем, что за последние двадцать лет в производстве вышеперечисленных видов продукции произошло значительное сокращение, а продук-

ция, подлежащая реализации, не обладала достаточной конкурентоспособностью.

Вся проблема заключается в том, что за годы реформ в аграрном секторе региона не были созданы нормальные условия эффективного функционирования предприятий. Причинами этому являлись нехватка финансовых ресурсов и неполная самостоятельность ведения предпринимательской деятельности, а также низкий уровень конкурентоспособности производимой продукции, отсутствие конкурентных преимуществ. Недостаточность стимулов к выпуску высококачественной продукции и чрезмерно слабое развитие финансово-инвестиционных отношений приводили к неравноправному межотраслевому распределению денежных и материально-технических ресурсов АПК региона.

Если рассмотреть состояние используемых основных фондов сельскохозяйственных организаций республики, то заметим, что в среднем за 2012-2017 гг. степень износа основных фондов равнялась 47,3%. Удельный вес полностью изношенных основных фондов составил почти 19%. При этом коэффициент ликвидации и коэффициент обновления фондов в различные годы составляли, соответственно, от 1,2 до 2,2% и от 9,9 до 15,1% [3, с. 17; 4, с. 11].

Это указывает на то, что сельскохозяйственные организации АПК региона не имеют достаточного темпа инвестирования и обновления производства. Несмотря на высокую степень изношенности основных фондов сельского хозяйства, из выбывающих фондов большая часть не ликвидируется, а эксплуатируется дальше. Следовательно, эксплуатация старой, но еще работоспособной техники и технологий, повышая объемы затрат на производство продукции, противоречит экономическим закономерностям развития АПК региона. Данный «метод» эксплуатации капитальных ресурсов, сдерживая внедрение новейших достижений научно-технического прогресса, способствует повышению себестоимости продукции и снижению ее конкурентоспособности.

По своей объективной природе конкурентоспособность продовольственной продукции не является постоянным признаком. Это относительное понятие, привязанное к определенному рынку и определенному времени сбыта товарной продукции. Следовательно, конкурентоспособность АПК определяется множеством внешних (природно-

климатические условия; территориальная организация производства и размещения производительных сил; инвестиционная, финансово-кредитная, налоговая, таможенная, протекционистская политика; состояние инфраструктуры и рынка: цены, спрос и предложение; уровень покупательной способности населения и т.д.) и внутренних факторов (объемы, качество и себестоимость производимой продукции; технология производства; уровень инновационной и маркетинговой деятельности предприятий; состояние производственной и социальной инфраструктуры предприятий; финансовая устойчивость предприятий и их структурная организация; размеры предприятий и т.д.).

На основе ретроспективного анализа хозяйственной деятельности АПК региона мы пришли к выводу, что сегодня большую часть инвестиций следует направить для приобретения тех ресурсов, которые обладают более высокими инновационными характеристиками. Особое место принадлежит маркетинговым инновациям, стратегическим ориентирам рынков новшеств, так как это дает возможность выявить ключевые моменты рыночной конкуренции, определить конкурентные позиции других производителей, их научные и технические возможности развития продукта. Следовательно, широкомаштабные маркетинговые исследования позволяют определить объемы и качество выпускаемой продукции, выявить потребительские свойства и товарные характеристики нового продукта [6, с. 93].

Повышение конкурентоспособности товарной продукции требует регулярной «чистки» в составе используемых ресурсов. Данная «чистка» заключается в том, что из состава производственного потенциала предприятий следует исключить не только морально и физически изношенные, но и малоэффективные средства. Иными словами, в состав производственного потенциала АПК региона необходимо включить только те запасы, которые имеют явные инновационные преимущества по сравнению с аналогичными ресурсами. Приобретенные ресурсы должны соответствовать не только природно-климатическим условиям, но и действующему хозяйственному механизму предприятий. Так как старая техника и оборудование не могут принести достаточную пользу, их эксплуатация в большей степени требует допол-





нительных средств и длительного периода окупаемости.

Исследования подтверждают, что сегодня принимаемые инвестиционные решения АПК региона не соответствуют современным требованиям продовольственного рынка, вследствие чего конкурентоспособность товарной продукции остается низкой, а полученный доход незначительным. Выход из сложившейся ситуации состоит в упорядочении государственной инвестиционной поддержки АПК региона, переходе к прогрессивным методам инвестирования. Одна из основных задач состоит в оптимизации распределяемых капитальных вложений между производственными, социальными, экологическими и рыночными сферами АПК – обеспечении правильных сочетаний вложений в землю, человека, экологию, инфраструктуру.

Особую сложность представляет фактор ценообразования операционных активов, неоднократной переоценки действующих основных фондов предприятий. Как правило, регулярно проводимая переоценка используемых фондов способствует повышению себестоимости производимой продукции и, соответственно, цены товара. Следовательно, «искусственный» рост стоимости операционных активов не дает правильного представления об изменении качественной характеристики и увеличении натуральной величины ресурсов, а главное, необходимой отдачи от инвестиции. Реальные инвестиции в отраслях АПК образуют двоякий эффект – абсолютный, связанный с высвобождением «излишних» (старых и некачественных) трудовых, земельных и капитальных ресурсов из оборота производства, и относительный – внедрение более совершенной техники, оборудования и технологий, приводящее к повышению потенциальной производительности ресурсов и их экономической ценности по сравнению с предыдущими аналогами.

В принципе, сокращение затрат живого труда и роста урожайности земли должно привести к уменьшению себестоимости продукции и росту рентабельности (прибыльности) производства. Однако это не всегда соответствует реальной действительности, так как регулярный рост издержек производства в сельском хозяйстве, связанный с ростом цен на приобретаемую промышленную продукцию и оказываемые услуги, носит систематический характер. В результате экономические условия воспроизводства в сельскохо-

зяйственных предприятиях становятся крайне неустойчивыми, а принципы их самофинансирования и самоокупаемости не реализуются. Другая сложность в том, что долгие годы цены на материально-технические ресурсы, используемые в сельском хозяйстве, росли быстрее, чем их качественные характеристики, т.е. индекс цен на капитальные ресурсы сельского хозяйства всегда опережал индекс их производительности.

Сегодня материально-технический потенциал АПК региона находится в неудовлетворительном состоянии, ухудшается его качественный состав, прежде всего за счет снижения удельного веса энергонасыщенной техники, продуктивного и рабочего скота. Наблюдается диспропорциональная тенденция развития отдельных направлений между сельскохозяйственными категориями, формируется несбалансированное сочетание между растениеводством и животноводством – уменьшение роли и значение растениеводства по сравнению с животноводством. Это говорит о необходимости оптимизировать масштабы и виды деятельности агропромышленных предприятий, обеспечить их высокотехнологичную модернизацию, так как высокотехнологичные предприятия могут достичь значительных конкурентных преимуществ [7, с. 125].

**Выводы и перспективы последних исследований.** Анализируя сложившуюся ситуацию, приходим к выводу, что конкурентоспособность во многом зависит от формируемых эффективных экономических предпосылок, позволяющих увеличить коэффициент полезности капитальных, трудовых и земельных ресурсов. Превращение их производственного потенциала в самостоятельный фактор устойчивого развития АПК региона дает возможность ускорить процессы повышения конкурентоспособности его предприятий. Иными словами, основная задача состоит в коренном изменении качества факторных составляющих производства АПК, их трансформации из «пассивных» ресурсов в активные носители капитала.

Анализируя совокупные рыночные отношения АПК региона, приходим к выводу, что одной из причин отсутствия крупных продовольственных рынков и функционирования локальных является недостаточное освоение территорий республики – неравномерное размещение сельскохозяйственного производства по природно-климатическим

зонам и административным районам, так как величина агропродовольственного рынка определяется не только физическим объемом производимого собственного товара и поступающего импорта, но и скоростью товарооборота. Сегодня высокий удельный вес импорта продовольствия региона сужает ареал фактически стимулирующих факторов повышения конкурентоспособности местной продукции. Активная тенденция роста импорта во внутренних рынках не только сдерживает процессы увеличения объема производства отечественной продукции, но и тормозит переход местных товаропроизводителей к товарным рынкам, обеспечивает доступ производителей в сетевые системы мелкооптовой и розничной торговли.

Исследования подтвердили, что сложная и неудовлетворительная организация перехода к рынку в большей степени демонстрируется как существующей изолированностью и дискретностью мелких и средних сельхозпредприятий от продовольственных рынков, так и удаленностью производителей от потребителей. Это постепенно приводит к разрушению связей между предприятиями и товарными рынками. Вся проблема состоит в формировании оптимальных соотношений между капиталом, выпуском и потреблением.

Резюмируя, отметим, что в начале реформы дезинтеграционная и дезинвестиционная установка АПК региона, раздробление его крупных предприятий на неэффективные мелкие, а также малый опыт рыночного функционирования привели к усложнению реализации производимой товарной продукции. Разбалансированность фазовой модели инновационной деятельности АПК региона «создание – применение – распространение новой продукции» в основном завершилась провалом, из-за нечего не удалось формировать полноценный экономический потенциал АПК региона инновационного профиля. Это привело к снижению конкурентоспособности выпускаемой продукции, уменьшению её ассортимента и масштаба производства.

Возникшие парадоксальные ситуации явились результатами нижеследующих факторов: а) сильного ослабления государственной инвестиционной поддержки АПК региона; б) неопределенности основного вида деятельности и отсутствием инновационной деятельности у мелких агропромышленных образований. Большинство предприятий АПК региона не реализовали должное участие во

внешних и внутренних рынках. Вследствие этого большую часть внутреннего рынка занимали импортные продовольственные товары. Быстрорастущие сегменты внутреннего продовольственного рынка не соответствовали организационно-управленческому механизму функционирования АПК региона, а инвестиционно-инновационные процессы носили стихийный характер. В общей сложности, инвестиционные факторы не могли обеспечить нормальную конкурентоспособность АПК региона, а адаптация его сфер и предприятий к рыночным условиям хозяйствования не увенчалась успехом.

Следовательно, многие причины снижения темпов воспроизводства АПК региона связаны как со слабым инвестиционным развитием, так и с недостаточным регулированием рыночных отношений. Это говорит о том, что переход к рынку и повышение конкурентоспособности агропромышленной сферы следует рассматривать как особое состояние, поскольку в условиях переходного периода уровень изменчивости и неопределенности организационно-экономической среды гораздо выше, чем у развитого рынка [8, с. 147].

Таким образом, стратегические задачи повышения конкурентоспособности АПК региона должны рассматриваться только в рамках оптимально-интеграционного поведения и активного инвестирования его сфер и предприятий. Данная констатация может послужить основой обеспечения стратегической конкурентоспособности АПК региона исходя из следующих принципов: а) достижения системности, целостности и целенаправленности инвестиционно-инновационной деятельности регионального АПК – формирования полноценного экономического потенциала его сфер и предприятий; б) укрепления и расширения масштабов интегрирования и кооперирования региональных агропромышленных организаций – создания крупных сельских кооперативов, агропромышленных образований, холдингов и т.д.; в) обеспечения активности перехода к внутренним и внешним агропродовольственным рынкам с развитой инфраструктурой; г) формирования всесторонних связей между крупными предприятиями АПК и региональными банковскими структурами, а также фондовыми рынками; д) организации выпуска необходимого объема и вида агропромышленных ценных бумаг; е) совершенствования производствен-



но-рыночных отношений АПК региона, обеспечения долгосрочной связи между ними; ж) достижения стабильной деятельности и эффективной расстановки работников предприятий АПК региона на основных и вспомогательных работах; з) улучшения качественных характеристик капитальных, трудовых и земельных ресурсов в едином контексте.

### Литература

1. Немченко А. В. Модернизация как залог роста конкурентоспособности сельскохозяйственного производства / А. В. Немченко // Международный научно-исследовательский журнал. – 2018. – № 4(70). – С. 31–33.
2. Мустафаев А. А. Экономический потенциал – основа устойчивого развития АПК / А. А. Мустафаев // Факторы и условия устойчивого развития агропродовольственного комплекса и сельских территорий Севера. – Сыктывкар, 2011. – 252 с.
3. Сельское хозяйство в Республике Коми (стат. сборник). – Сыктывкар: Комистат, 2017. – 88 с.
4. Сельское хозяйство в Республике Коми (стат. сборник). – Сыктывкар: Комистат, 2018. – 81 с.
5. Орлова Е. В. Ценовая стратегия предприятия: формирование и реализация / Е. В. Орлова, И. С. Ульмасова // Молодой ученый. – 2015. – №14 (94). – С. 269–272.
6. Мараховская И. Ю. Системный анализ инновационных процессов при обосновании необходимости разработки новой концепции обеспечения конкурентоспособности наукоемкой продукции / И. Ю. Мараховская, П. И. Каниец // Материалы VIII Международной научно-практической конференции «Конкуренция и конкурентоспособность. Организация производства конкурентоспособной продукции». – Новочеркасск, 2010. – 192 с.
7. Ромашов А. В. Реинжиниринг как метод управления инновационными преобразованиями на высокотехнологичном предприятии / А. В. Ромашов, В. В. Баранов // Сборник статей Международной научно-практической

Стаття надійшла

до редакції : 20.05.2019 р.

конференции «Формирование новой экономики XXI века». – Пенза, 2009. – 218 с.

8. Павлов К. В. Рыночные отношения: методология моделирования / К. В. Павлов // Социально-экономические модели из мирового опыта. – М.: Экономика, 2005. – 287 с.

### References

1. Nemchenko A. V. (2018). Modernization as a guarantee of growth of competitiveness of agricultural production. International Scientific Research Journal, № 4(70), 31–33.
2. Mustafayev, A. A. (2011). Economic potential - the basis of sustainable development of the agro-industrial complex. Factors and conditions for the sustainable development of the agricultural and food complex and rural areas of the North. Syktyvkar, 252.
3. Agriculture in the Komi Republic (stat. Collection) (2017). Syktyvkar: Komi-stat, 88.
4. Agriculture in the Komi Republic (stat. Collection) (2018). Syktyvkar: Komi-stat, 81.
5. Orlova, E. V. & Ulmasova, I. S. (2015). Pricing strategy of an enterprise: the formation and implementation. Young Scientist, 14(94), 269-272.
6. Marakhovskaya, I. Yu. & Kaniets, P. I. (2010). System analysis of innovative processes while justifying the need to develop a new concept to ensure the competitiveness of high technology products. Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference “Competition and competitiveness. Organization of the production of competitive products. - Novoche Kask, 192.
7. Romashov, A. V. & Baranov, V. V. (2009). Reengineering as a method of managing innovative transformations at a high-tech enterprise. Collection of articles of the International Scientific and Practical Conference “Forming a New Economy of the 21st Century”. Penza, 218.
8. Pavlov, K. V. (2005). Market Relations: A Modeling Methodology. Social and Economic Models from World Experience. Moscow: Economy, 287.

Стаття прийнята

до друку: 26.06.2019 р.

### Бібліографічний опис для цитування :

Мустафаев А. А. Инвестиции как ключевой фактор повышения конкурентоспособности АПК северного региона / А. А. Мустафаев // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 70–78.



УДК 338.48

JEL Classification: Q01, R11

ЗЕЛЕНКО О. О.<sup>1</sup>, ПЕРЕПЕЛИЦЯ Ю. Р.<sup>2</sup>

### ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.09

*Постановка проблеми.* Україна, втративши позитивний імідж країни, безпечної, для подорожей, постала перед проблемою його відновлення. Розпочинати необхідно з власного населення, яке замість рідних регіонів постійного проживання віддає перевагу для відпочинку закордонним курортам. Тому пошук інноваційних інструментів відновлення регіонального туризму є актуальною проблемою для більшості областей України. *Мета дослідження* - визначення сучасних проблем та систематизація релевантних інноваційних інструментів розвитку регіонального туризму із урахуванням наявних умов функціонування національної туристичної індустрії. *Об'єкт дослідження:* теоретико-прикладні аспекти застосування відносних інноваційних інструментів розвитку туристичної індустрії на регіональному рівні. *Методи, використані в дослідженні:* системний підхід, структурно-логічний та статистичний аналіз, синтез та узагальнення. *Гіпотеза дослідження* передбачає використання підходу, за яким розвиток туризму на регіональному рівні має бути повністю гармонізований із загальною стратегією розвитку території та держави з урахуванням потреб всіх зацікавлених сторін. *Виклад основного матеріалу.* Огляд попередніх досліджень та сучасних тенденцій розвитку національної туристичної галузі в розрізі окремих областей та регіонів дозволили визначити шість основних проблем та три групи актуальних інноваційних інструментів розвитку регіонального туризму, серед яких: впровадження концепції соціального діалогу та формування на її основі соціального партнерства; брендинг місцевості, як ефективний інструмент управління іміджем території; використання технології «продакт-плейсмент» та ІТ-новацій. *Оригінальність та практична значимість дослідження:* представлені пропозиції є особливо актуальними для старопромислових областей та окремих депресивних територій, для яких розвиток туристичної галузі на базі власних туристичних потоків дозволить подолати системну соціально-економічну кризу. *Висновки.* Запропоновані інноваційні інструменти розвитку туристичної галузі на регіональному рівні не є абсолютними інноваціями для України, але їх розповсюдження повинно мати сталий характер для всіх без виключення областей, що дозволить вирішити більшість ідентифікованих проблем.

**Ключові слова:**

інновації, регіональний туризм, інструменти, розвиток, управління, партнерство.

### INNOVATIONAL TOOLS FOR DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM

*Formulation of the problem.* Ukraine, having lost its positive image as a country safe for traveling, faced the problem of its restoration. It is necessary to start from the own population, which instead of native regions of permanent residence preferring to have vacation on abroad resorts. Therefore, the search of innovative tools for the restoration of regional tourism is an urgent problem for most regions of Ukraine. *The purpose of the research* – definition of modern problems and systematization of relevant innovative tools for the development of regional tourism, taking into account the existing conditions for the functioning of the national tourism industry. *The object of the research:* theoretical and applied aspects concerning application of relative innovative tools for the development of tourism industry at the regional level. The methods of the research: systematic approach, structural-logical and statistical analysis, synthesis and generalization. *The hypothesis of the research:* envisages the

<sup>1</sup> Зеленко Олена Олександрівна, д-р екон. наук, професор кафедри «Міжнародна економіка і туризм», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Zelenko Olena, Doctor of Economic Science, Professor of International Economics and Tourism Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0003-4880-246X

e-mail: zelenko.olena@gmail.com

<sup>2</sup> Перепелиця Юрій Романович, магістрант спеціальності «Туризм», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, Україна.

Perepelytsia Y., Master of Tourism specialty, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

ORCID ID: 0000-0002-8847-6200

e-mail: meo@snu.edu.ua





use of the approach by which the development of tourism at the regional level should be fully harmonized with the overall strategy of the territory and state development strategy taking into account the needs of all stakeholders. *The statement of basic materials.* Overview of previous research and current trends of national tourism industry development in the context of certain territories and regions has allowed to identify six main problems and three groups of topical innovative tools for the development of regional tourism, among them: the introduction of the social dialogue concept and the formation of social partnership on its basis; branding of the area as an effective tool for managing the image of the territory; using technology "product placement" and IT innovations. *The originality and practical significance of the research:* the presented proposals are especially relevant for the old industrial regions and separated depressed territories, for which the development of the tourism industry on the basis of its own tourist flows will overcome the systemic socio-economic crisis. *Conclusions.* The proposed innovative tourism development tools at the regional level are not absolute innovations for Ukraine, but their distribution should have a lasting character for all without exception areas, which will solve most of the identified problems.

**Key words:**

innovation, regional tourism, tools, development, management, partnership.

---

## ИННОВАЦИОННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА

*Постановка проблеми.* Україна, потеряв положительный имидж страны, безопасной для путешествий, предстала перед проблемой его восстановления. Начинать необходимо с собственного населения, которое вместо родных регионов постоянного проживания предпочитает для отдыха зарубежным курортам. Поэтому поиск инновационных инструментов восстановления регионального туризма является актуальной проблемой для большинства областей Украины. *Цель исследования* – определение современных проблем и систематизация релевантных инновационных инструментов развития регионального туризма с учетом имеющихся условий функционирования национальной туристической индустрии. *Объект исследования:* теоретико-прикладные аспекты применения относительных инновационных инструментов развития туристической индустрии на региональном уровне. *Методы, использованные в исследовании:* системный подход, структурно-логический и статистический анализ, синтез і обобщение. *Гипотеза исследования:* предусматривает использование подхода, согласно которому развитие туризма на региональном уровне должно быть полностью гармонизировано с общей стратегией развития территории и государства с учетом потребностей всех заинтересованных сторон. *Изложение основного материала:* обзор предыдущих исследований и современных тенденций развития национальной туристической отрасли в разрезе отдельных областей и регионов позволили определить шесть основных проблем и три группы актуальных инновационных инструментов развития регионального туризма, среди которых: внедрение концепции социального диалога и формирование на ее основе социального партнерства; брендинг местности, как эффективный инструмент управления имиджем территории; использование технологии «продакт-плейсмент» и IT-новаций. *Оригинальность и практическая значимость исследования:* представлены предложения особенно актуальны для старопромышленных областей и отдельных депрессивных территорий, для которых развитие туристической отрасли на базе собственных туристических потоков позволит преодолеть системный социально-экономический кризис. *Выводы.* Предложенные инновационные инструменты развития туристической отрасли на региональном уровне не являются абсолютными инновациями для Украины, но их распространение должно иметь устойчивый характер для всех без исключения областей, позволит решить большинство идентифицированных проблем.

**Ключевые слова:**

инновации, региональный туризм, инструменты, развитие, управление, партнерство.

---

**Постановка проблеми.** Інтенсивний розвиток туристичної індустрії на світовому рівні вимагає від країн-провайдерів якісних послуг, які відповідали б вибагливим вимогам сучасних споживачів комплексного туристичного продукту.

Україна, володіючи багатьма природно-рекреаційними ресурсами поки що не може конкурувати з провідними туристичними країнами. Події останніх років, змінили імідж нашої держави з позитивного (у основі якого було покладено уявлення про нас, як про те-

риторію, що стабільно розвивається та є безпечною для подорожей) на вкрай негативний (за даними обстежень міжнародних організацій Україна та окремі її території вважається найбільш небезпечними для подорожей [1]) і така тенденція зберігається протягом останніх п'яти років. Єдиним виходом з цієї патової ситуації залишається розвиток внутрішнього регіонального туризму який досі не є популярним. Відповідно, вже давно існує потреба пошуку та реалізації новітніх інструментів, що дозволять генерувати та



розповсюдити нові регіональні туристичні маршрути та супутні послуги індустрії гостинності, якими зможуть скористатися як самі мешканці території так і гості з інших регіонів країни.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Інноваційним засобом розвитку внутрішнього регіонального туризму приділяється багато уваги з боку українських вчених та практиків. Вирішенням цієї проблеми займалися Р. Кожухівська [2], В. Кулеш [3], С. Сисоева [4], Т. Смирнова та І. Приварникова [5], В. Кужель [6] та ін.

Так, Р. Кожухівська, досліджуючи проблему розвитку туризму на регіональному рівні напряму пов'язує її економічною безпекою регіону, пропонуючи ряд заходів та систему моніторингу, що покликана відстежувати рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання на регіональному рівні [2, с. 104-105].

В. Кулеш, висвітлюючи проблему розвитку туризму у промислових регіонах сходу України, наголошує на важливості розвитку промислового туризму, який дозволить підвищити конкурентоспроможність туристичної галузі та вигідно представити туристичний продукт індустріальних районів на внутрішньо-регіональному та національному ринку [3, с. 109].

Привертає увагу дослідження С. Сисоевої, яка проаналізувала складові механізми розвитку регіонального туризму, визначаючи перспективні напрями, а також важелі впливу з боку державних органів влади на туристичну галузь в межах окремих регіонів [4, с. 148].

Т. Смирнова та І. Приварникова у своєму дослідженні наголошують на важливості формування позитивного іміджу території, який дозволить підвищити її привабливість для внутрішніх туристів регіону та з

інших областей країни, а згодом стати платформи для розвитку туристичної дестинації на міжнародному рівні [5, с. 93].

Розкриваючи проблеми розвитку туризму сільських районів України, В. Кужель вважає за потрібне впроваджувати кластерний підхід для підвищення конкурентоспроможності сільського зеленого туризму, який може стати «рятівним колом» для депресивних регіонів, де існує гостра проблема безробіття [6].

Основна проблема публікацій зазначених вище та інших авторів полягає у тому, що більшість з них представлена до, або протягом 2014 року. «Свіжих» досліджень дуже мало, а ті, які є доступними, торкаються проблем розвитку регіонального туризму південних чи західних областей України. Натомість, сьогодні виникає потреба ідентифікації наявних актуальних сучасних підходів щодо інтенсифікації процесів відновлення внутрішнього регіонального туризму для всіх без виключення областей України.

**Мета дослідження.** Визначення сучасних проблем та систематизація релевантних інноваційних інструментів розвитку регіонального туризму із урахуванням наявних умов функціонування національної туристичної індустрії.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Стан туристичного ринку нашої держави повністю корелює із становищем національної економіки. Долаючи гостру соціально-економічну кризу, що переживає країна протягом останніх п'яти років, туристична галузь також, як і інші сфери економічної діяльності, поступово нарощує темпи власного розвитку. Але, як свідчать дані статистики, обсяги обслуговування, які були наявні до 2014 року так і не досягнуто; проблема відновлення внутрішнього туризму залишається невирішеною (табл 1).

Т а б л и ц я 1

Кількість внутрішніх туристів, осіб

Рік	Україна	Луганська область	Донецька область	Львівська область	Івано-Франківська область
2012	773970	9630	36877	41274	97310
2013	702615	12957	32269	40828	59891
2014	322746	27	7920	28648	55672
2015	357027	67	1859	48585	57708
2016	453561	82	1931	98580	68912
2017	476967	46	3899	86455	55779

Джерело: [7]





За даними табл. 1 можна зробити висновки, що кількість внутрішніх туристів в цілому по Україні за останні п'ять років скоротилася майже на 40%, у 2014-му цей показник був ще більший. Цікавим є той факт, що проблема негативної динаміки показників внутрішнього туризму спостерігається не тільки у найбільш депресивних областях на сході України, але й у туристично розвинутих регіонах, які вже давно зарекомендували себе як провайдери якісних туристичних послуг, а більшість їх районів мають статус курортних територій. Для наглядного порівняння поточної ситуації у табл. 1 представлено статистичні дані Львівської та Івано-Франківської областей, які також свідчать про наявну кризу, причому її витoki, як і загалом по всій Україні, мають свій початок ще у 2013-му, коли спостерігається поступовий спад кількості внутрішніх туристів. Найбільш проблемною територією у контексті розвитку регіонального туризму є Луганська область, яка зараз має менше одного відсотка від обсягу внутрішніх споживачів туристичних послуг порівняно з 2012 роком.

У попередніх публікаціях вже робилася спроба систематизувати підходи щодо інноваційних методів стимулювання попиту в індустрії туризму [8, с. 131]. На той час було визначено дві основні групи методів: методи прямого впливу, та методи опосередкованого впливу на потенційних носіїв попиту, але враховуючи той факт, що дослідження здійснювалося у 2012 р. і в ньому відсутній регіональний фокус (дослідження здійснювалося для підприємств галузі), необхідно критично переглянути запропонований спектр інструментів, та визначити ті, які будуть найбільш ефективними саме для розвитку регіонального туризму для всіх регіонів без виключення.

Серед основних проблем, які притаманні туристичній галузі на регіональному рівні можна виділити наступні [4, с. 149]:

- низький рівень кваліфікації трудових ресурсів, працевлаштованих у національній туристичній індустрії; незважаючи на достатню кількісну пропозицію на ринку праці, якість сервісу залишається заниженою з причини міграції молодих кадрів за межі країни, в результаті у галузі задіяно багато працівників без профільної освіти;

- нерозвиненість транспортної інфраструктури у сільській місцевості, що значно

ускладнює доступ до туристичних об'єктів; відсутність відповідних транспортних розв'язок та супутньої інфраструктури значно скорочує кількість бажаючих відвідати віддалені території;

- незадовільний стан більшості об'єктів історико-культурної спадщини, які є потенційно привабливими для туристів – це ще одна велика проблема, про яку говорять багато фахівців туристичної індустрії, але політика фінансування культури та заходів на відновлення об'єктів історичної спадщини за залишковим принципом не сприяє їх відбудові, а навпаки – призводить до втрати цілих туристичних дестинацій;

- відсутність міжсезонних пропозицій регіональних провайдерів туристичних послуг; переважна кількість вітчизняних підприємств туристичної індустрії працює у так званій високий сезон, у той час як, закордонні конкуренти пропонують широкий асортимент послуг цілий рік; як наслідок – населення нашої країни замість відпочинку в межах області вимушене рушати за межі країни;

- обмеженість інформації, що висвітлює роботу туристичної галузі на регіональному рівні; проблема має дві сторони: з одного боку населення регіону не має уявлення про можливості відпочинку у власному регіоні, з іншого боку – туристичні агенції, не володіючи тією ж інформацією, замість власного регіонального туристичного продукту просувають послуги відомих національних туристичних регіонів чи інших країн світу;

- відсутність міжрегіонального співробітництва між суміжними областями для розвитку граничних депресивних територій; більшість регіональних стратегій розвитку не узгоджено з такими самими документами сусідніх регіонів, що призводить до їх дезорієнтації та поляризації поставлених цілей.

Досвід розвитку економічної сфери загалом, та, зокрема, туристичної галузі дає можливість визначити основні інноваційні інструменти, що дозволять поживити українські регіональні ринки туристичних послуг:

1) впровадження концепції соціального діалогу для гармонізації взаємодії між регіональними органами влади, представниками туристичного бізнесу та населенням регіону з метою визначення подальших спільних

пріоритетів розвитку й ефективного управління процесом їх провадження на засадах соціального партнерства;

2) в межах регіональних стратегій розвитку туризму і курортів областей України запланувати та поступово реалізовувати брендинг регіонів, або окремих міст та населених пунктів України, що дозволить не тільки підвищити інтерес потенційних туристів, але покращити їх імідж у очах майбутніх партнерів та інвесторів.

3) використання «продакт-плексмент», а також інноваційних ІТ-технологій щодо просування туристичної галузі регіону на регіональному, національному та міжнародному ринку.

Серед трьох представлених інноваційних інструментів розвитку на особливу увагу заслуговує перший, який стане основою для реалізації двох наступних груп заходів. У березні 2017 р. було схвалено «Стратегію розвитку туризму та курортів України на період до 2026 р.» [9]. При цьому, аналогічного документу не існує у більшості областей України. Найчастіше у регіонах планують річний календар заходів в межах реалізації зазначеної стратегії, але за відсутності належної координації та узгодженості дій між регіональними органами влади, представниками туристичного бізнесу та населенням регіону ефективної реалізації національної стратегії чекати не варто. Впровадження зазначеної концепції соціального діалогу дозволить досягнути консенсусу між всіма учасниками економічної діяльності, узгодити інтереси постійних мешканців та визначитися зі спільними стратегічними орієнтирами розвитку туристичної галузі регіону в межах національної стратегії.



Рис. 1. Оновлені логотипи Донецької та Луганської області  
Джерело: [10, 11]

На Луганщині процес формування бренду пройшов певні етапи громадських обговорень та офіційно прийнятий на рівні обласних органів влади. У той же час новий логотип Донеччини, якій потерпає від критики,

Другий інструмент інноваційного розвитку – брендинг території – вже достатньо відомий у всьому світі, але у в Україні застосовується дуже обмежено. Науковці розглядають це поняття як комплекс сталих ціннісних характеристик, які можуть бути потенційно привабливими для відвідувачів та надавати конкурентні переваги регіону і його постійним мешканцям [3, с. 110]. Використання даного інструменту дуже актуальне у разі необхідності радикально змінити уявлення про територію.

В Україні вже є успішні приклади брендингу та ребрендингу різних місцевостей. Окремо можна виділити м. Львів, який своїм слоганом і логотипом засвідчує статус туристичного, культурного центру приналежності міста до культурно-історичної спадщини країни і світу. Успішним можна вважати процес брендингу м. Кривий ріг, яке завдяки своїм масштабам та ефективному використанню даного інструменту поступово стає центром промислового туризму в Україні. Заслуговує на увагу проведений ребрендинг м. Шостка Сумської області, яке із міста хімічної промисловості (у минулому саме тут було розташоване підприємства «Свема», що спеціалізувалося на випуску фото- та кіноплівки) перетворилося на відомого виробника харчової промисловості, а сири, що тут виготовляються, користуються попитом не тільки в нашій країні, а й за її межами, приваблюючи більшу кількість туристів [5, с. 95].

Спроба сформуванню новий бренд території була здійснена і на сході України. Зокрема, як частина бренду, були представлені нові логотипи Донецької і Луганської областей (рис. 1).

як на регіональному так і на національному рівні, в результаті досі не став повноцінним символом області [12]. Даний факт ще раз підкреслює важливість впровадження першого інноваційного інструменту – концепції



соціального діалогу, яка б дозволила уникнути цієї конфліктної ситуації.

Остання представлена пропозиція, передбачає активне використання технології «продакт-плейсмент» та ІТ-розробок для просування регіонального туристичного продукту. «Продакт-плейсмент» також не можна назвати абсолютно новим інструментом для національного територіального маркетингу. Ця технологія, опосередковано використовується для просування культурно-історичних та природно рекреаційних ресурсів Карпатського регіону у багатьох продуктах сучасної національної кіноіндустрії. Але цього недостатньо, набутий досвід, та вже отримані позитивні результати мають бути розповсюджені на всі області.

Про новітні ІТ-технології було сказано дуже багато у попередніх дослідженнях [8]. На жаль, за останні п'ять років ситуація на регіональному рівні істотно не змінилася. Дійсно, у 2017 р. розпочав свою роботу національний туристичний інтернет-портал «Zruchno.travel», але регіональних аналогів такого актуального інструменту дуже небагато. Серед лідерів, які мають власні туристичні портали: Львівщина, м. Одеса, Черкаська область, смт. Кирилівка, тощо; тобто це вже давно визнані туристичні центри. Щодо промислових регіонів, особливо у східній частині України, актуальну інформацію стосовно закладів розміщення та відпочинку знайти достатньо важко.

Дуже обмеженим залишається спектр промоційних ІТ-інструментів, що використовується для просування туристичних послуг на регіональному рівні, але є і позитивні приклади: у 2018 р. при презентації нового бренду Луганської області прискіпливу увагу отримав вперше представлений на національному рівні «трєвел-бокс» - це спеціальний пристрій, який дозволяє переглядати в об'ємному зображенні кращі види регіону в режимі віртуальної реальності [11]. Гаджет працює за допомогою смартфона і дуже простий у застосуванні, а його використання на регіональних, національних і міжнародних туристичних виставках, ярмарках дозволить наглядно продемонструвати всі туристичні принади області її потенційним відвідувачам.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Туристична галузь вже не перший рік займає одну з лідируючих позицій у світовій економіці, що підтверджує доцільність її розвитку у регіонах нашої держави,

але несистемний характер використання інновацій, наявні акценти розвитку даної сфери тільки у вже відомих туристичних центрах не сприяють активізації внутрішньо-регіонального туризму в тих областях, які не мають відомих дестинацій.

Запропоновані інноваційні інструменти розвитку туристичної галузі на регіональному рівні не є абсолютними інноваціями для України, але їх розповсюдження повинно мати сталий характер для всіх без виключення областей, що дозволить поступово вирішити більшість ідентифікованих проблем та зробити регіони привабливими для подорожування, принаймні для власного населення, а у перспективі – і для інших відвідувачів регіонів нашої держави.

## Література

1. Карта ризикованості подорожей 2019: International SOS. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.internationalsos.com/>
2. Кожухівська Р. Б. Менеджмент економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії у регіонах України / Р. Б. Кожухівська // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 102–107.
3. Кулеш В. Г. Промисловий туризм як основа формування туристичного бренду індустріального регіону / В. Г. Кулеш // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 109–114.
4. Сисоєва С. І. Механізм вдосконалення розвитку регіонального туризму в Україні / С. І. Сисоєва // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 3. – С. 148–153.
5. Смирнова Т. А. Формування бренду міста як інноваційний шлях підвищення його привабливості для туристів / Т. А. Смирнова, І. Ю. Приварникова // Вісник дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. – 2015. – № 5. – С. 93–100.
6. Кужель В. В. Інноваційні інструменти розвитку підприємств сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Кужель // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
7. Регіональна статистика: Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/ka/publ2\\_u.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/ka/publ2_u.htm)

8. *Зеленко О. О.* Інноваційні методи стимулювання попиту в індустрії туризму / *О. О. Зеленко* // Часопис економічних реформ. – 2014. – № 2. – С. 129–134.

9. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» № 168-р від 16 березня 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>

10. *Степура А. У* Донецкой области новый логотип / *А. Степура* // Краматорск пост. – 2017. – 1 мая. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kramatorskpost.com>

11. Луганщина моя: сайт регіонального бренду Луганської області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://brand.lg.ua/>

12. *Максимов І.* Вибори близько: Як Жебрівський бюджетним коштом просуває свій логотип // Депо Донбас. – 2017 – 12 липня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dn.depo.ua/ukr/kramatorsk/oblast-vlasnogo-piaru-20170712604452>

**Reference**

1. Travel risk map 2019: International SOS. – Retrieved from: <https://www.internationalsos.com/risk-outlook>

2. *Kozhukhivska, R. B.* (2013). Management of Economic Security and Competitiveness of Enterprises of the Tourist Industry in Regions of Ukraine. Sustainable Development of the Economy, 4, 102-107.

3. *Kulesh, V. G.* (2012). Industrial tourism as the bases for forming of the tourist brand for the industrial region. Bulletin of the DITB, 16, 109-114.

4. *Sysoeva, S. I.* (2014). The Mechanism of Improving the Development of Regional Tourism in Ukraine. Theory and Practice of Public Administration, 3, 148–153.

5. *Smirnova, T. A. & Privarnikova, I. Yu.* (2015). Formation of the city’s brand as an innovative way to increase its attractiveness for tourists. Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Innovation Management, 5, 93-100.

6. *Kuzhel, V. V.* (2015). Innovative tools for the development of enterprises of rural green tourism in Ukraine. Effective economy, 5. Retrieved from mode: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

7. Regional statistics: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: [https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat12\\_u.htm](https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat12_u.htm)

8. *Zelenko, O. O.* (2014). Innovative methods of stimulating demand in the tourism industry. Time description of Economic Reforms, 2, 129-134.

9. Resolution of the CMU (2017). “On approval of the Tourism Development and Resorts Development Strategy for the period up to 2026” No. 168-r, March 16, Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>

10. *Stepura, A. U.* (2017). There are a new logo of Donetsk region. Kramatorsk post. 1<sup>st</sup> of May. Retrieved from: <http://www.kramatorskpost.com/2017/05/01/>

11. My Luhansk region: site of the regional Luhansk region brand / Retrieved from: <http://brand.lg.ua/>

12. *Maximov I.* (2017). There are the elections soon. How Zhebrovsky fuels his logo. Depo Donbass. July 12th. Access mode: <https://dn.depo.ua/ukr/kramatorsk/oblast-vlasnogo-piaru-20170712604452>.

**Стаття надійшла до редакції :** 15.05.2019 р.

**Стаття прийнята до друку:** 26.06.2019 р.

**Бібліографічний опис для цитування :**

Зеленко О. О. Інноваційні інструменти розвитку регіонального туризму / *О. О. Зеленко, Ю. Р. Перепелиця* // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 79–85.



## КОРРЕКТИРОВКА ИНДИКАТОРОВ РЕСУРСНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ НА ПРИМЕРЕ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ОБЪЕКТОВ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.10

*Постановка проблемы.* Одним из интегральных методов оценки ресурсной эффективности является корректировка чистых накоплений, в которую входят показатели, отражающие потребление основного капитала, амортизацию, расходы на образование, затраты на охрану окружающей среды и ценность особо охраняемых природных территорий (ООПТ), истощение природного капитала и ущерб здоровью населения от загрязнения среды обитания. *Целью исследования* является оценка вклада ООПТ на основе ценности их экосистемных услуг с учетом рассмотрения региональных дестинаций туристско-рекреационных услуг. *Объектом исследования* выступают наиболее значимые особо охраняемые природные объекты Республики Коми. *Методологическая основа.* Для определения экономической ценности регулирующих и культурных услуг применялись методы рыночной косвенной оценки, компенсационных затрат и транспортно-путевых расходов. Оценка эффективности функционирования туристской дестинации на рекреационных ресурсах ООПТ базировалась на комбинировании целевого подхода, включающего показатели вклада дестинации в ВРП, роста туристского потока, добавленной стоимости и оценки объема сетевого взаимодействия субъектов туризма. *Гипотезой* стало предположение сокращения вклада ценности ООПТ в ВРП региона за продолжительный период исследования, а значит малой эффективности использования природного капитала. *Изложение основного материала.* Получен стоимостной вклад ООПТ в валовые накопления, ВРП за период 2000-2018 гг. Реализован подход оценки туристско-рекреационных услуг ООПТ с учетом внедрения региональной/локальной дестинации, объединенной общей логистикой, туристскими ресурсами и продуктами, нацеленной на снижение транзакционных издержек, увеличение загруженности производственных мощностей, объема и качества инвестиций, сокращение потерь в цепочке создания и распределения ценности, улучшение качества туристского продукта, снижение расходов на совершенствование и разработку новых продуктов. Определено качество функционирования продуктовой цепочки дестинации. *Оригинальность исследования* заключается в комплексном рассмотрении ООПТ как ресурса для экономики региона. *Выводы.* Выполненный анализ и проведенные расчеты позволят в дальнейшем определить резервы и пути достижения эко-эффективности использования природного капитала территорий особой охраны и развития туризма на ООПТ.

**Ключевые слова:**

особо охраняемые природные территории, экосистемные услуги, туристско-рекреационные дестинации, эффективность, экологический туризм.

## CORRECTION OF RESOURCE EFFICIENCY INDICATORS ON THE EXAMPLE OF SPECIALLY PROTECTED NATURAL OBJECTS

<sup>1</sup> **Тихонова Тетяна В'ячеславівна**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії «Економіка природокористування» Інституту соціально-економічних і енергетичних проблем півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської академії наук, м. Сиктивкар, Росія.

**Tikhonova Tatyana**, Ph.D in Economics, Senior Researcher, Head of Environmental Economics Laboratory Institute of Socio-Economic and Energy Problems of the North Komi Scientific Center of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0002-2912-1696

**e-mail:** tikhonova@iespn.komisc.ru

<sup>2</sup> **Щенявський Віталій Анатолійович**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник лабораторії «Проблем територіального розвитку» Інституту соціально-економічних і енергетичних проблем півночі Комі наукового центру Уральського відділення Російської академії наук, м. Сиктивкар, Росія.

**Scheniavsky Vitaly**, Ph.D in Economics, Senior Researcher of Territorial Development Problems Laboratory Institute of Socio-Economic and Energy Problems of the North Komi Scientific Center of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0001-9051-5769

**e-mail:** vital@iespn.komisc.ru





*Formulation of the problem.* One of the integral methods for assessing resource efficiency is the adjustment of net savings, which includes indicators reflecting consumption of fixed capital, depreciation, education costs, environmental protection costs and the value of specially protected natural areas (PAs), depletion of natural capital and damage to public health from habitat pollution. *The purpose of the research* is to assess the contribution of protected areas based on the value of their ecosystem services, taking into account the consideration of regional destinations of tourist and recreational services. *The object of the research* is the most significant specially protected natural objects of the Komi Republic. *Methodological basis.* To determine the economic value of regulating and cultural services, the methods of market indirect assessment, compensatory costs and travel expenses were used. Evaluation of the effectiveness of the tourist destination on recreational PAs resources was based on a combination of the target approach, including indicators of the contribution of the destination to the GRP, the growth of tourist flow, value added and an assessment of the volume of network interaction of tourism subjects. *The hypothesis* was the assumption of reducing the contribution of the value of protected areas to the region's GRP over a long study period, which means low efficiency in the use of natural capital. *The statement of basic materials.* Received the contribution of protected areas to gross savings, GRP for the period 2000-2018. An approach to assessing the tourist and recreational services of protected areas has been implemented, taking into account the implementation of a regional / local destination, integrated logistics, tourism resources and products aimed at reducing transaction costs, increasing production capacity, volume and quality of investment, reducing losses in the value chain and distribution, improving the quality of the tourist product, reducing the cost of improving and developing new products. The quality of the functioning of the food chain of destination has been determined. *The originality of the research* lies in the comprehensive consideration of protected areas as a resource for the regional economy. *Conclusion of the research.* The analysis carried out and the calculations carried out will make it possible in the future to determine the reserves and ways to achieve eco-efficiency in the use of the natural capital of the territories of special protection and development of tourism in PAs.

**Key words:**

specially protected natural areas, ecosystem services, tourist and recreational destinations, efficiency, ecological tourism.

**КОРЕКТУВАННЯ ІНДИКАТОРІВ РЕСУРСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ОСОБЛИВО ОХОРОНЮВАНИХ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ**

*Постановка проблеми.* Одним з інтегральних методів оцінки ресурсної ефективності є коригування чистих накопичень, в яку входять показники, що відображають споживання основного капіталу, амортизацію, витрати на освіту, витрати на охорону навколишнього середовища і цінність особливо охоронюваних природних територій (ООПТ), виснаження природного капіталу і шкоди здоров'ю населення від забруднення довкілля. Метою дослідження є оцінка внеску ООПТ на основі цінності їх екосистемних послуг з урахуванням розгляду регіональних дестинацій туристично-рекреаційних послуг. *Об'єктом дослідження* виступають найбільш значущі особливо охоронювані природні об'єкти Республіки Комі. *Методологічна основа.* Для визначення економічної цінності регулюють і культурних послуг застосовувалися методи ринкової непрямої оцінки, компенсаційних витрат і транспортно-дорожніх витрат. Оцінка ефективності функціонування туристичної дестинації на рекреаційних ресурсах ООПТ базувалася на комбінуванні цільового підходу, що включає показники вкладу дестинації в ВРП, зростання туристичного потоку, доданої вартості та оцінки обсягу мережевого взаємодії суб'єктів туризму. *Гіпотезою* стало припущення скорочення внеску цінності ООПТ в ВРП регіону за тривалий період дослідження, а значить малої ефективності використання природного капіталу. *Виклад основного матеріалу.* Отримано вартісної внесок ООПТ до валових накопичення, ВРП за період 2000-2018 рр. Реалізовано підхід оцінки туристично-рекреаційних послуг ООПТ з урахуванням впровадження регіональної / локальної дестинації, об'єднаної загальною логістикою, туристськими ресурсами і продуктами, націленої на зниження транзакційних витрат, збільшення завантаженості виробничих потужностей, обсягу і якості інвестицій, скорочення витрат в ланцюжку створення і розподілу цінності, поліпшення якості туристичного продукту, зниження витрат на вдосконалення і розробку нових продуктів. Визначено якість функціонування продуктового ланцюжка дестинації. *Оригінальність дослідження* полягає в комплексному розгляді ООПТ як ресурсу для економіки регіону. *Висновки.* Виконаний аналіз і проведені розрахунки дозволять в подальшому визначити резерви і шляхи досягнення еко-ефективності використання природного капіталу територій особливо охорони і розвитку туризму на ООПТ.

**Ключові слова:**

особливо охоронювані природні території, екосистемні послуги, туристсько-рекреаційні зони відпочинку, ефективність, екологічний туризм.

**Постановка проблемы.** Опыт зарубежных исследований и ключевых докумен-

тов в вопросах современного экономического развития доказывает неизбежность оценки



эффективности использования/переработки природных ресурсов при обязательном условии уменьшения негативных воздействий на природную среду [1-4]. Из этого следует, что низкоуглеродная, природосберегающая, ресурсоэффективная и социально-ориентированная экономика наиболее приемлема на современном этапе развития общества в мире. Поэтому сохранение природного капитала, адекватная оценка ценности экосистем и учет социальных, экономических и экологических факторов входят в оценку эффективности использования природных ресурсов. В России ресурсная эффективность на практике рассматривается лишь в аспекте повышения использования материальных ресурсов в производстве. Мировой опыт как в научных исследованиях, так и в политических инициативах диктует совершенно другой комплексный подход с участием социальных и экологических факторов, влияющих на экономические показатели эффективности использования природного капитала. В связи с этим, с позиции устойчивого развития территорий широкое распространение получил один из индикаторов – индекс скорректированных чистых накоплений, который производит учет необходимых аспектов ресурсопользования [5]. Этот индекс был разработан английскими учеными (Д. Пирс и Дж. Аткинсон) и в дальнейшем получил свою теоретическую и практическую разработку специалистами Всемирного Банка (К. Гамильтон, Д. Диксон и др.). Индекс учитывает потребление основного капитала, амортизацию, расходы на образование, затраты на охрану окружающей среды и ценность особо охраняемых природных территорий (ООПТ), истощение природного капитала и ущерб здоровью населения от загрязнения среды обитания. Наша задача оценить один из показателей – ООПТ. Отличительной особенностью индикатора оценки вклада ООПТ является ее положительное/ плюсовое значение к валовым накоплениям и валовому региональному продукту (ВРП).

**Анализ последних исследований и публикаций.** Корректировке ключевого показателя экономического роста – ВРП посвящены многолетние исследования, где особенно выделяются экологические, социальные и природно-ресурсные показатели. Так, наиболее детальный анализ был проведен Эржени Зомоновой, в котором проведена систематизация измерения экологически ориен-

тированного развития экономики [6]. На примере расчетов по Уральскому региону выполнены корректировки согласно различным методическим подходам оценки ВРП (Статистической комиссии ООН и подходов Всемирного Банка) Борисом Коробицыным [7]. Практические расчеты с анализом значимости экологических показателей в корректировке ВРП представлены Е.В. Рюминой, И.С. Белик, Д.А., Пряхиным и другими исследователями [8, 9]. Анализ экономического состояния по регионам страны или конкретных областей с учетом всех корректировок представлены в работах С.В. Соловьевой, С.Н. Бобылева и других ученых [5, 10, 11]. Однако, предложенный расчет значимости ООПТ и вклад в рост валовых накоплений не подвергаются в работах дискуссии. Повышенное внимание к эффективности объектов охраны возрос с распространением экосистемного подхода и учета экосистемных услуг.

Учитывая специфику использования ООПТ – проведение допустимой хозяйственной деятельности, которая наносит минимальное воздействие на окружающую среду – экологический туризм, более детально следует использовать дестинации. Дестинация рассматривается как наиболее оптимальная форма взаимодействия субъектов туризма и в этом значении оно близко к пониманию кластера М. Портером – «это географически соседствующие взаимосвязанные компании и связанные с ними организации, действующие в определенной сфере и характеризующиеся общностью деятельности и взаимодополняющих друг друга» [12]. В основе лежит цепочка создания и распределения туристского продукта [13], как форма межфирменных сетевых взаимоотношений в туристской сфере деятельности, имеющая долгосрочную ориентацию и представляющая собой устойчивую структуру, состоящую из партнеров (поставщиков, посредников и потребителей туристских продуктов) [14]. Под дестинацией авторами понимается территория создания цепочки добавленной стоимости в процессе эффективного сетевого взаимодействия субъектов туризма с формированием единой системы управления и продвижения туристского продукта. Оценка эффективности работы дестинации осуществляется на базе международного методологического подхода к статистическому учету добавленной стоимости в туризме [15], эффективности организации



туристского бизнеса, в том числе через целевые ориентиры [16] и эффективности отношений в туристской цепочке [17].

Таким образом, авторская позиция заключается в расчете вклада ООПТ на основе ценности их экосистемных услуг с учетом рассмотрения региональных дестинаций туристско-рекреационных услуг.

**Целью статьи** является оценка вклада ООПТ на основе ценности их экосистемных услуг с учетом рассмотрения региональных дестинаций туристско-рекреационных услуг.

Для скорректированных чистых накоплений нами были выдвинуты предложения по изменению расчета экологического показателя – оценки ООПТ. Согласно методике С.Н. Бобылева [5] логика определения этой оценки состоит в том, что производство ВРП на территории региона распределено равномерно. Учитывая, что ООПТ – это территории, полностью или частично изъятые из хозяйственной деятельности, их оценка равна недополученному доходу за счет содержания. Спецификой авторского расчета является применение экономической оценки экосистемных услуг к затратной составляющей ООПТ, где суть сводится к финансовому расчету предоставляемых благ на этих объектах. Значение каждой функции/услуги представляет собой произведение натуральной и финансовой величин. Порядок расчета определяют методы и ключевые параметры, которые более подробно объяснены ранее [18]. В ходе исследования рассчитаны регулирующие (водорегулирование, депонирование CO<sub>2</sub>, водоочистка, защита почв от эрозии, сохранение биоразнообразия) и культурные (рекреация и туризм) услуги. В оценке регулирующих услуг преобладает метод компенсационных затрат за исключением услуги депонирования CO<sub>2</sub>, для которого применена косвенная рыночная оценка. Регулирующие услуги рассчитываются в пределах лесничеств и административных районов; для ООПТ расчет проводится пропорционально занимаемой ими площадями в лесничествах и административных районах. Рекреационные услуги рассчитываются методом транспортно-путевых затрат. Особый интерес, с точки зрения практического внедрения оценки этих услуг представляет динамичный ряд суммарной ценности ООПТ. Важным моментом оценки стоимостного вклада ООПТ в валовые накопления, фиксируемого за период

2000-2018 гг. является приведение указанных показателей в сопоставимый вид (с учетом инфляции), что позволит корректно отразить динамику их соотношений.

Оценка эффективности функционирования туристской дестинации основывается на комбинировании целевого подхода, отражающегося через показатели вклада дестинации в ВРП, роста туристского потока, валовой добавленной стоимости и оценку объема сетевого взаимодействия субъектов туризма по ключевым видам туристской деятельности, которая отражает уровень использования ресурсов. Сетевое взаимодействие субъектов туризма определялось с помощью опроса руководителей, представителей организаций, как в ходе экспедиционных исследований, так и в рамках туристских выставок на территории Республики Коми, предлагающих туристские услуги этих дестинаций. Вклад субъектов туризма определялся экспертным путем, на базе результата опроса представителей организаций.

**Изложение основного материала исследования.** Объектом исследования являются ООПТ Республики Коми. Рассчитана суммарная ценность экосистемных услуг Национального парка «Югыд ва», Печоро-Ильчского биосферного заповедника и 31 комплексного заказника на площади 3,89 млн. га. Оценка ценности ООПТ за период исследования 2000-2018 г. показала рост (практически в два раза) финансовых величин, где основной вклад в динамику вносят рекреационные услуги национального парка и заказников, несмотря на свою незначительную долю в общих показателях (рис.1).

Учитывая то, что рекреационные услуги формируются за счет потока и затрат на проведение отдыха, здесь наблюдается одновременное повышение натуральных и монетарных величин. Увеличение значений ценности регулирующих услуг формируется благодаря только росту цен за такой длительный период времени (например, роста ставки за пользование подземными водами для промышленных предприятий для расчета водорегулирующей функции; курса доллара для оценки функции депонирования углекислого газа лесными экосистемами; цены водоочистных установок для расчета водоочистной функции болот лесных экосистем и т.д.).



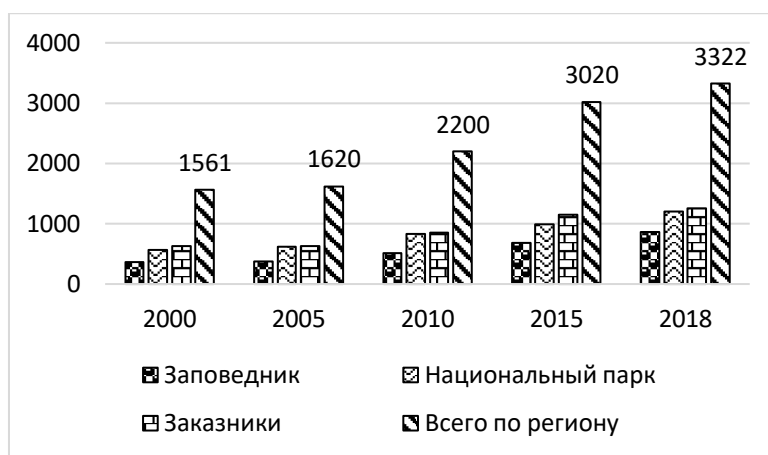


Рис. 1. Ценность экосистемных услуг ООП за период 2000-2018 гг., млн.руб/год.

Источник: разработано авторами

Среди регулирующих экосистемных функций, участвующих в расчетах наиболее значимыми, являются способность защиты почв от эрозии и способность водорегулирования лесными экосистемами, которые составляют соответственно 60-68% и 12-19% от общей суммы ценности. По структуре объектов ООП в общей ценности экосистемных услуг доминируют Национальный парк (как наиболее крупный посещаемый объект туризма и рекреации в регионе) и заказники за счет большого числа (31 объект), занимаемой площади (1,3 млн.га) и доступности для населения.

Учитывая инфляцию за длительный период исследования, важно оценить вклад ценности ООП (как позитивный фактор

формирования валовых накоплений) и его долю в ВРП. Для этого используется индекс физического объема ВРП в % к предыдущему году, благодаря которому значения приводятся к уровню цен 2000 года (для показателей ВРПкорр.) [19, 20]. Корректировка значений оценки ООП в соответствии с инфляцией рассчитывается по значениям уже скорректированных значений ВРП (каждого последующего года к предыдущему, например, ВРПкорр. за 2005 г к ВРПкорр. за 2000 г) перемножая на фактические значения ценности ООП за конкретный год. Приведенные и фактические значения показателей ВРП и ценности ООП за период исследования и их долей представлены в табл. 1.

Таблица 1

**Динамика соотношений ценности ООП и ВРП в фактических и сопоставимых величинах**

Показатели	Период исследования				
	2000	2005	2010	2015	тренд
ВРП, млрд.руб	59,47	171,31	353,85	523,21	рост
Ценность ООП, млн.руб	1,56	1,62	2,20	3,02	рост
ВРПкорр. (в ценах 2000 г), млрд.руб.	59,47	70,40	79,50	78,60	рост
Ценность ООПкорр. млн.руб (в ценах 2000 г.)	1,56	1,89	3,43	4,04	рост
Доля ООП в ВРП, %	2,7	0,9	0,6	0,6	спад
Доля ООПкорр. в ВРПкорр. %	2,7	2,7	4,3	5,1	рост

Источник: разработано авторами

Как видно из данных таблицы темпы роста ВРП значительно выше темпов роста ценности ООП, поэтому долевые показатели (от 2,7% до 5,1% от ВРПкорр) отражают положительную тенденцию лишь в случае приведения величин к сопоставимым данным (согласно инфляционному коэффициенту). Учитывая незначительную прибавку к валовым

накоплениям и ВРП значимость данного показателя «ценности ООП» мала. В случае рассмотрения лишь рекреационных услуг в системе экосистемных услуг, можно отметить их незначительную величину, которая объясняется многими объективными и субъективными причинами. Это, низкая степень доступа к объектам туризма; слабая привле-



кательность объектов и инфраструктурная комфортность; информационная недостаточность; низкий уровень дохода населения; отсутствие статистической отчетности приводящая к средней степени достоверности данных (основанных на экспертных оценках); слабая заинтересованность местного населения в развитии туристического бизнеса и другие. Несмотря на это, данный подход позволяет более адекватно оценить вклад ООПТ в рост ВРП/валовых накоплений, а значит рост благосостояния населения, положительное влияние экологических благ территорий особо охраняемых объектов, не задействованных в активной хозяйственной деятельности. Также, благодаря экосистемному подходу, позволяющему оценить выгоду от деятельности туризма на территории объекта и вне его, возможно провести оценку эффективности финансовых показателей, как это было сделано на территории Национального парка ранее авторами [21].

В рамках экспертной оценки туристских дестинаций, находящихся на территории Национального парка «Югыд ва» и Печоро-Илычского биосферного заповедника, определен вклад дестинаций в ВРП Респуб-

лики Коми, который составил в 2016 г. 0,02% (101,37 млн. руб.). В 2018 г. туристический поток по сравнению с 2016 годом возрос на 32,3% и достиг 10500 чел. Взаимодействие в дестинациях осуществляется между туристами, «владельцами» аттракторов Национальным парком «Югыд ва», Печоро-Илычским биосферным заповедником, туристическими операторами: «Северный Урал», «NordUral Активный отдых на Урале», ГАУ РК «Финно-угорский этнопарк» и несколькими субъектами, предоставляющими транспортные и сервисные услуги (проживание, сопровождение туристов, аренда инвентаря и т.д.).

В настоящее время ключевым звеном продуктовой цепочки выступают транспортные услуги. Объем взаимодействия транспортных компаний с ООПТ по доставке туристов составляет 61,4 % доходов дестинации или 62,27 млн. руб. Туроператорами охвачено лишь 4,7% туристов, которые генерируют 14,32 млн. руб. (14,1%) дестинаций (табл. 2). При этом необходимо отметить что туроператор «Северный Урал» предоставляет услуги еще и по воздушной перевозке туристов, в первую очередь, на плато Маньпупунер.

Т а б л и ц а 2

**Вклад субъектов туризма, располагающихся на территории ООПТ национального парка «Югыд ва» и Печоро-Илычского заповедника**

Показатели	Дестинация национального парка «Югыд ва»	Дестинация Печоро-Илычского заповедника
	млн. руб. (2018 г.)	млн. руб. (2018 г.)
Питание (без участия ООПТ)	25,55	3,20
Проживание на ООПТ	0,15	0,6
Проживание, предоставленное другими субъектами	0,20	-
Авиационные транспортные услуги и услуги туроператора «Северный Урал»	1,75	6,0
Железнодорожные транспортные услуги (РЖД)	24,00	-
Автомобильные и другие транспортные услуги	29,00	1,52
Услуги туроператоров (с сопровождением гидов)	3,00	0,00
Услуги других субъектов туризма	3,00	-
Сувенирная продукция и другие туристские услуги представленными ООПТ	0,15	2,0
Итого:	88,15	13,32

Источник: разработано авторами

С позиций эффективного использования ресурсов и наращивания туристского потока, является важным условием усиления

взаимодействия ООПТ с сервисными компаниями, предоставляющими услуги питания. На территории дестинации предоставляется





только 0,2% питания, остальное закупается за ее пределами. Строительство качественной автомагистрали от г. Инты до Национального парка смогло бы уменьшить издержки на одного туриста с 4000 руб. до 1000 руб. или до 10 млн. руб. для Национального парка «Югыд ва». Одной из причин являются низкие доходы от средств размещения на территории дестинации (2,3% от доходов всей дестинации). В целом, в Республике Коми вклад средств размещения составлял более 80% от туристских услуг.

Необходимо отметить, что ООПТ выступают по сути администраторами системы управления представленных дестинаций, делегируя частично полномочия по продвижению туристских услуг туроператорам, поскольку они имеют права ограничивать доступность объектов турпоказа для туристов и в этом плане они выступают монополистами на представленных территориях, что в свою очередь отражается на эффективности туристской деятельности.

Таким образом, оценка вклада валовой добавленной стоимости отражает эффективность функционирования региональных дестинаций на базе ООПТ, оценка взаимодействия между ключевыми игроками туристского рынка дестинаций отражает вклад и качество каждого сегмента рынка, и дает возможность оценить эффективность функционирования отдельных элементов дестинации.

**Выводы и перспективы дальнейших исследований.** Положительная динамика экологического туризма, который зачастую сконцентрирован на территориях особой охраны во всём мире отражает растущую тенденцию экологизации общественного сознания. Поэтому для России, находящейся на стадии зарождения этого процесса, именно сейчас важно определить приоритеты его устойчивого развития. Зачастую тенденции роста экотуризма фиксируются двумя показателями – ростом посещения и доходом от данной деятельности [22, 23, 24], гораздо меньше аналитических сведений об организации данного процесса, последовательности получения выгод от сопутствующих задействованных отраслей [25]. С точки зрения мировой экономики вклад туризма в глобальный ВВП в наши дни составляет 10%, он обеспечивает каждое 11-е рабочее место в мире и 6% глобального экспорта [26]. Как видно из результатов наших исследований

регион не обладает таким радужным состоянием организации туризма на ООПТ. Тем не менее тренд роста характеристик, положительно влияющих на развитие экотуризма и отражающий эко-эффективность развития экономики в регионе наблюдается. Результаты исследования доказали определенную значимость, казалось бы, неиспользованных ресурсов – экосистемных (регулирующих) услуг природной среды. В дальнейшем для повышения эффективности их использования необходимы мероприятия и механизмы воздействия по повышению «выгод» от них для территории региона. Детальное рассмотрение эффективности ключевых туристских дестинаций показали также незначительную эффективность, хотя и с положительным трендом своего развития, что уже хорошо. Проведенные расчеты позволят в дальнейшем определить резервы и пути достижения эко-эффективности в области развития туризма на ООПТ.

### Литература

1. World Bank. 2017. The Little Green Data Book 2017. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO doi:10.1596/978-1-4648-1034-3.
2. The 2017 Atlas of Sustainable Development Goals: a new visual guide to data and development [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://blogs.worldbank.org/>
3. Resource efficiency: potential and economic implications a Report by the International Resource Panel March 2017. 167 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unep.org/>
4. IRP (2017). Assessing global resource use: A systems approach to resource efficiency and pollution reduction. A Report of the International Resource Panel. United Nations Environment Programme. Nairobi, Kenya [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.resourcepanel.org/>
5. Бобылев С. Н. Эколого-экономический индекс регионов РФ / С. Н. Бобылев, В. С. Минаков, С. В. Соловьева, В. В. Третьяков / Всемирный фонд дикой природы (WWF), РИА Новости, 2012. – 152 с.
6. Зомонова Э. М. Стратегия перехода к «зеленой» экономике: опыт и методы измерения: аналитический обзор / Э. М. Зомонова. – Новосибирск: ГПНТБ СО РАН, 2015. – 283 с.

7. *Коробицын Б. А.* Методический подход к учету истощения природных ресурсов, изменения состояния окружающей среды и человеческого капитала в валовом региональном продукте / Б. А. Коробицын // Экономика региона. – 2015. – № 3. – С. 77–88.

8. *Рюмина Е. В.* Экологические аспекты качества жизни / Е. В. Рюмина // Экономика региона. — 2016. — Т. 12, вып. 4. — С. 1113–1122.

9. *Белик И. С.* Социально-экологическая составляющая устойчивого развития региона / И.С. Белик, Д.А., Пряхин // Экономика региона. – 2013. – № 3. – С. 142–151.

10. *Бобылев С. Н.* Индикаторы устойчивого развития Уральского региона / С. Н. Бобылев, С. В. Соловьева, К. С. Ситкина // Экономика региона. – 2013. – № 2. – С. 10–17.

11. *Кирюшина А. Н.* Эколого-экономическое развитие Самарской области / А. Н. Кирюшина, А. А. Курилова // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2017. – Т. 6. – № 2(19). – С. 118–121.

12. *Портер М.* Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 946с.

13. *Меллер К.* Рост стратегических сетей – новые модели создания ценности / К. Меллер, А. Райала // Российский журнал менеджмента. – 2008. – Том 6. – №4. – С 113–140.

14. *Рубцова Н. В.* Социально-экономическая эффективность туристской деятельности: теория, методология, практика / Н. В. Рубцова. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2015. – 212 с.

15. *Вспомогательный счет туризма: рекомендуемая методологическая основа, 2008 год.*: ООН, ЮНВТО, ОЭСР, Евростат. Люксембург, Мадрид, Нью-Йорк, Париж, 2010. – 145 с.

16. *Исмиева Р. Т.* Управление эффективностью функционирования организаций туристического бизнеса: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Р. Т. Исмиева; ДГТУ. – Махачкала, 2011. – 26 с.

17. *Pyo S.* Measuring tourism chain performance / S. Pyo // The Service Industries Journal. – 2010. – Vol. 30. – № 10 (August). – P. 1669–1682.

18. *Тихонова Т. В.* Экосистемные услуги: пути практического использования /

Т. В. Тихонова // Проблемы развития территории. – 2019. – № 1 (99). – С. 25–39.

19. Статистический ежегодник Республики Коми. 2010: стат. сб./ Комистат. Сыктывкар, 2010. – 502 с.

20. Статистический ежегодник Республики Коми. 2017: стат. сб. / Комистат. Сыктывкар, 2017. – 395 с.

21. *Тихонова Т. В.* Современные методы оценки экосистемных услуг и потенциал их применения на практике / Т. В. Тихонова // Известия Коми НЦ, 2018. – № 4 (36). – С.122-135.

22. *Мирзеханова З. Г.* Могут ли ООПТ регионов нового освоения стать центрами развития экологического туризма? / З.Г. Мирзеханова, А.А. Кольцова // Сервис в России и за рубежом. 2016. – Т.10. – № 8 (69). – С. 58-67.

23. *Праздникова Н. Н.* Анализ развития сферы туризма в Алтайском крае / Н. Н. Праздникова, Н. Г. Прудникова, О. С. Стрижева // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. 2017. – № 9 (155). – С. 53-60.

24. *Шкиперова Г. Т.* Оценка эколого-экономического эффекта особо охраняемых природных территорий / Г. Т. Шкиперова // Социальное пространство. – 2018. – № 3 (15). – С. 1-10.

25. Оценка влияния въездного туризма на экономику России: Доклад. Аналитический центр при Правительстве Российской Федерации. Сентябрь 2018. – 25 с.

26. World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Benchmarking reports 2017. – June 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wttc.org>

## References

1. World Bank. 2017. The Little Green Data Book 2017. Washington, DC: World Bank. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0.

2. The 2017 Atlas of Sustainable Development Goals: A new visual guide to data and development. Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/>

3. Resource efficiency: a report on the International Resource Panel: March 2017, 167. Retrieved from: <http://www.unep.org/>

4. IRP (2017). Assessing global resource use: A system approach to resource efficiency and pollution reduction. A Report of the Interna-



tional Resource Panel. United Nations Environment Program. Nairobi, Kenya. Retrieved from: <http://www.resourcepanel.org/>

5. *Bobylev, S. N. & Minakov, V. S. & Solovyeva S. V. & Tretyakov, V. V.* (2012). Ecological-economic index of regions of the Russian Federation. World Wide Fund for Nature (WWF), RIA Novosti, 152.

6. *Zomonova, E. M.* (2015). The strategy of transition to a "green" economy: experience and methods of measurement: an analytical review. Novosibirsk: GPNTB SB RAS, 283.

7. *Korobitsyn, B. A.* (2015). Methodical approach to accounting for the depletion of natural resources, changes in the state of the environment and human capital in the gross regional product. *Economy of the region*, 3, 77–88.

8. *Ryumina, E. V.* (2016). Ecological Aspects of Quality of Life. *Economics of the region*, 12, 4, 1113–1122.

9. *Belik, I. S. & Pryakhin, D. A.* (2013). Socio-environmental component of the region's sustainable development. *Economy of the region*, 3, 142–151.

10. *Bobylev, S. N. Solovyova, S. V. & Sitkina K. S.* (2013). Indicators of sustainable development of the Ural region. *Economy of the region*, 2, 10–17.

11. *Kiryushina, A. N. & Kurilova, A. A.* (2017). Ecological and economic development of the Samara region. *Azimuth of scientific research: economics and management*, 6, 2(19), 118–121.

12. *Porter, M.* (2016). *International Competition: Competitive Advantages of Countries*. Moscow: Alpina Publisher, 946.

13. *Meller, K. & Rajal, A.* (2008). Growth of strategic networks - new models of value creation. *Russian Management Journal*, 6, 4, 113–140.

14. *Rubtsova, N. V.* (2015). Socio-economic efficiency of tourist activities: theory, methodology, practice. Irkutsk: BSUEP publishing house, 212.

15. *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Basis*, 2008. (2010). UN, UNWTO, OECD, Eurostat. Luxembourg, Madrid, New York, Paris, 145.

16. *Ismieva, R. T.* (2011). Management of the Efficiency of the Activities of Tourism Business Organizations: author. diss. cand. econ sciences: 08.00.05. Makhachkala, 26.

17. *Pyo, S.* (2010). Measuring tourism chain. *The Service Industries Journal*, 30, 10 (August), 1669–1682.

18. *Tikhonova, T. V.* (2019). Ecosystem Services: Ways of Practical Use. *Problems of Territory Development*, 1(99), 25–39.

19. *Statistical Yearbook of the Republic of Komi.* (2010): stat. Sat. / Comistat. Syktyvkar, 502.

20. *Statistical Yearbook of the Republic of Komi.* (2017). Stat Comistat. Syktyvkar, 395.

21. *Tikhonova, T. V.* (2018). Modern methods for assessing ecosystem services and the potential for their practical application. *Izvestia Komi Scientific Center*, 4(36), 122–135.

22. *Mirzekhanova, Z. G. & Koltsova, A. A.* (2016). Can the protected areas of new development regions become centers of ecological tourism development? *Service in Russia and abroad*, 10, 8 (69), 58–67.

23. *Prazdnikova, N. N. & Prudnikova, N. G. & Strizheva, O. S.* (2017). Analysis of the development of tourism in the Altai Territory. *Bulletin of the Altai State Agrarian University*, 9 (155), 53–60.

24. *Shkiperova, G. T.* (2018). Evaluation of the ecological and economic effect of specially protected natural territories. *Social Space*, 3(15), 1–10.

25. Assessment of the impact of inbound tourism on the Russian economy: Report. Analytical Center under the Government of the Russian Federation. (2018), 25.

26. *World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Benchmarking reports 2017.* (2017). Retrieved from: <http://www.wttc.org>

---

Стаття надійшла  
до редакції : 10.05.2019 р.

---

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

---

**Бібліографічний опис для цитування :**

Тихонова Т. В. Корректировка индикаторов ресурсной эффективности на примере особо охраняемых природных объектов / Т. В. Тихонова, В. А. Щенявский // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 86–94.

---



УДК 657.1.01.21

JEL Classification: B5; C81; D2

КАЛІНЕСКУ Т. В.<sup>1</sup>

## КРЕАТИВНИЙ ОБЛІК І АУДИТ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.11

*Постановка проблеми.* Сучасні процеси гармонізації національних облікових систем та використання світового досвіду проведення незалежного аудиту породжують необхідність широко застосовувати креативних підходів у економічній діяльності підприємств та вміло проявляти креативність до сучасного рівня розвитку бухгалтерського обліку і аудиту на підприємствах. *Метою дослідження* означено обґрунтування призначення креативного обліку і аудиту в умовах виробництва, універсального прояву і використання креативного потенціалу підприємств, управління знаннями, продуктивним мисленням та творчим баченням людського капіталу. *Об'єктом дослідження* виступає економічна діяльність підприємств різних галузей економіки України, котрі використовують креативний облік і аудит у реальній практиці господарювання. *Методологічною основою дослідження* стали способи і принципи наукового пізнання, загальні та спеціальні методи, прийоми, що використані у процесі обґрунтування дієвості й прикладної цінності впровадження креативного обліку і аудиту у практичній діяльності підприємств. У тому числі, методи систематизації і узагальнення використані для аналізу існуючих підходів щодо застосування креативного обліку і аудиту у різних галузях діяльності підприємств; індукції та дедукції – для обґрунтування прикладної цінності використання креативного обліку і аудиту; аналогії – для оцінювання застосування та адаптування креативного обліку та аудиту до умов функціонування сучасних підприємств, його інтелектуального потенціалу. Основною *гіпотезою дослідження* стало припущення, що застосування креативного обліку і аудиту в різних галузях національної економіки України не повинно порушувати встановлене законодавство, сприяти правильному формуванню і обліку фінансових показників, об'єктивному розкриттю корисної інформації та її адаптуванню до потреб користувачів. *Виклад основного матеріалу.* Доведено, що методи креативного обліку і аудиту на підприємстві пов'язані з особистістю, яка їх застосовує на основі ґрунтовної досвідченості, гнучкості і оригінальності мислення, логічності міркувань та інтуїтивного проникнення в суть явищ, що відбуваються на підприємстві. Тому важливою компонентою діяльності підприємств, де залучається креативний облік і аудит, стає створення умов для творчості, як самостійної цінності, наявність матеріальних і моральних стимулів професійного розвитку працівників (бухгалтерів, аудиторів); доступ усіх членів трудового колективу до інформації; демократичність та гуманізація діяльності підприємства, можливість кар'єрного росту, соціальна стабільність на підприємстві, високий рівень фінансово-економічної безпеки, становлення і розвиток загального креативного виробництва у всіх формах його прояву; взаємодія наукових, освітніх установ з виробництвом, швидке запровадження новітніх; організація якісної освіти, розвинена інфраструктура отримання знань; створення стратегії розвитку підприємства, що має в наявності програми мотивацій. Запропоновані підходи *мають оригінальність та практичну значимість* і дозволяють спрямувати розвиток креативної компетентності з обліку і аудиту в різні освітні програми майбутніх фахівців, що навчаються за спеціальністю «Облік і оподаткування», залучення молодих науковців до досліджень, що стосуються розвитку обліку і аудиту суб'єктів господарювання в умовах креативної економіки. Проведене дослідження дозволило сформулювати *висновок*, що фахівці з обліку й аудиту в умовах креативної економіки повинні мати уявлення про ті проблеми, що існують сьогодні на підприємствах різних галузей; володіти необхідною інформацією, розуміти і знати яким чином слід застосовувати свої інноваційні, творчі підходи для підвищення ефективності діяльності підприємства та досягнення поставлених пріоритетів; розвивати бухгалтерську та аудиторську діяльність у напрямі творчого донесення бухгалтерської інформації й фінансової звітності до усіх зацікавлених осіб, виявлення резервів виробництва та застосування неординарних, унікальних, інноваційних підходів до їх розкриття в рамках кожного окремого підприємства.

**Ключові слова:**

креативний облік, аудит, діяльність підприємств, розвиток, інтелектуальний потенціал.

<sup>1</sup> **Калінеску Тетяна Василівна**, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

**Calinescu Tetyana**, Doctor of Economics Sciences, Professor, Head of Finances Department National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0003-4919-5788

**e-mail:** tetyana.calinescu@gmail.com



## CREATIVE ACCOUNT AND AUDIT OF THE ENTERPRISES ECONOMIC ACTIVITY

*Formulation of the problem.* The modern processes of harmonization the national registration systems and use of world experience of realization of independent audit are generated a necessity widely to apply creative approaches in economic activity of enterprises and able to show creative to the modern level of development of record-keeping and audit on enterprises. A *research purpose* is marked the ground of setting creative account and audit in the conditions of production, universal display and using of creative potential of enterprises, management of knowledge, productive thought and creative vision of human capital. As an *object of research* there are economic activity of enterprises the different industries comes forward economies of Ukraine, which use a creative account and audit in the real practice of manage. *Methodological basis of research* are became methods and principles of scientific cognition. The general and special methods and receptions are used for grounding the effectiveness, process of the applied value of the using the creative account and audit in practical activity of enterprises. Including the methods of systematization and generalization, which are used for the analysis of the existent aspects of the using the creative account and audit in different industries of enterprises activity; inductions and deductions, which are used for the grounding the applied value of the using of creative account and audit; analogies, which are used for the evaluation of application and adaptation the creative account and audit to the operating of modern enterprises conditions and its intellectual potential. *The basic hypothesis of research* became the supposition, that application of creative account and audit in different industries of Ukraine national economy must not violate the set legislation, assist correct forming and account of financial indexes, the objective are opened the useful information and adapted its to the necessities of users. *Statement of basic material.* It is well-proven that the methods of creative account and audit on an enterprise are related to personality, which applies its on the basis of same experience, flexibility and originality of thought, logic of reasoning and intuitional penetration in essence of the phenomena, which take place on an enterprise. Therefore, where a creative account and audit are attracted, conditioning becomes important parts of enterprises activity for creation, as independent to the value, presence of wage and moral incentives of professional development of workers (accountants, auditors), development of high level of internal culture of enterprise, access of all members of labor collective to information, democratization and humanizing of enterprise activity, possibility of quarry height, social stability on an enterprise, high financial and economic strength, becoming security and development of general creative production in all forms of its display; co-operating the scientific, educational establishments with a production, rapid the input of the newest, original methods and management methods in a production; organization of high-quality education, developed infrastructure of receipt the knowledge, creation of strategy the development of enterprise, which should has in a presence the program of rewards, encouragements and using the wide spectrum of stimulus the innovative creative activity. It is offered, that approach have *originality and practical meaningfulness* and allow to send development of creative competence from an account and audit in the different educational programs of future specialists, which study specialty "Account and taxation", bringing in of young research workers to researches, which touch development of account and audit the subjects of manage in the conditions of creative economy. The conducted research allowed to formulate a *conclusion*, that specialists on an account and audit in the conditions of creative economy must know about those problems, which exist today on enterprises of different industries; to own necessary information, to understand and know how it follows to apply the innovative, creative approaches for the increase of efficiency of activity of enterprise and achievement of the put priorities; to develop book-keeping and audit activity in the direction of creative report of book-keeping information and financial reporting to all interested persons, exposure of backlogs of production and application of the eccentric, unique, innovative aspects its opening in the framework of every separate enterprise.

**Key words:**

creative account, audit, activity of enterprises, development, intellectual potential.

---

## КРЕАТИВНЫЙ УЧЕТ И АУДИТ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

*Постановка проблемы.* Современные процессы гармонизации национальных учетных систем и использования мирового опыта проведения независимого аудита порождают необходимость широкого применения креативных подходов в экономической деятельности предприятий и умелого проявления креативности в современном уровне развития бухгалтерского учета и аудита на предприятиях. *Целью исследования* является обоснование предназначения креативного учета и аудита в условиях производства, выявление универсального проявления и использования креативного потенциала предприятий, управление знаниями, производительным мышлением и творческим видением человеческого капитала. В качестве *объекта исследования* выступает экономическая деятельность предприятий разных отраслей экономики Украины, которые используют креативный учет и аудит в





реальной практике ведения хозяйства. *Методологической основой* исследования стали способы и принципы научного познания, общие и специальные методы, приемы, которые использованы в процессе обоснования действенности и прикладной ценности использования креативного учета и аудита в практической деятельности предприятий. В том числе, методы систематизации и обобщения использованы для анализа существующих подходов к использованию креативного учета и аудита в разных отраслях деятельности предприятий; индукции и дедукции - для обоснования прикладной ценности использования креативного учета и аудита; аналогии - для оценки применения и адаптации креативного учета и аудита к условиям функционирования современных предприятий и его интеллектуального потенциала. Основной *гипотезой исследования* стало предположение, что применение креативного учета и аудита в разных отраслях национальной экономики Украины не должно нарушать установленное законодательство, способствовать правильному формированию и учету финансовых показателей, объективному раскрытию полезной информации и адаптации ее к потребностям пользователей. *Изложение основного материала.* Доказано, что методы креативного учета и аудита на предприятии связаны с личностью, которая ее применяет на основе базового опыта, гибкости и оригинальности мышления, логичности рассуждений и интуитивного проникновения в суть явлений, которые происходят на предприятии. Поэтому важной компонентой деятельности предприятий, где используется креативный учет и аудит, становится создание условий для творчества, как самостоятельной ценности, наличие материальных и моральных стимулов профессионального развития работников (бухгалтеров, аудитором), развитие высокого уровня внутренней культуры предприятия, доступ всех членов трудового коллектива к информации, демократичность и гуманизм деятельности предприятия, возможность карьерного роста, социальная стабильность на предприятии, высокий уровень финансово-экономической безопасности, становления и развитие общего креативного производства во всех формах его проявления; взаимодействие научных, образовательных учреждений с производством; быстрое внедрение новейших, оригинальных способов и методов управления в производство; организация качественного образования, развитая инфраструктура получения знаний; созданная стратегия развития предприятия, которая имеет в наличии программы мотиваций, поощрений и использования широкого спектра стимулов по отношению к инновационной творческой деятельности. Предложенные подходы имеют *оригинальность, практическую ценность* и позволяют направить развитие креативной компетентности по учету и аудиту в разные образовательные программы подготовки будущих специалистов, которые учатся по специальности "Учет и налогообложение"; привлекать молодых научных работников к исследованиям, которые касаются развития учета и аудита субъектов хозяйствования в условиях креативной экономики. Проведенное исследование позволило сформулировать *вывод*, что специалисты по учету и аудиту в условиях креативной экономики должны иметь представление о тех проблемах, которые существуют сегодня на предприятиях разных отраслей; владеть необходимой информацией, понимать и знать каким образом следует применять инновационные, творческие подходы для повышения эффективности деятельности предприятия и достижения поставленных приоритетов; развивать бухгалтерскую и аудиторскую деятельность в направлении творческого донесения бухгалтерской информации и финансовой отчетности ко всем заинтересованным лицам; выявлять резервы производства и применять неординарные, уникальные, инновационные подходы к их раскрытию в рамках каждого отдельного предприятия.

**Ключевые слова:**

креативный учет, аудит, деятельность предприятий, развитие, интеллектуальный потенциал.

**Постановка проблеми.** У доктрині розвитку національної економіки України до 2030 року передбачена креативна модель розвитку економіки [1, с. 112–123]. Саме «креативність» в цьому контексті означає появу нових, інноваційних ідей, наукових відкриттів, технологічних винаходів та технологій її застосування у сфері виробничої діяльності задля підвищення продуктивності праці та економічного зростання. Термін «креативність» набирає широкого застосування у сучасному баченні будь-якого розвитку, асоці-

юється з оригінальною уявою чогось, певними знаннями, творчим сприйняттям, обробкою інформації, вмінням застосувати і поєднувати усі креативні складові із засобами комерціалізації.

Наразі не існує чіткого визначення поняття «креативності», проте можна запропонувати деяке його трактування:

а) здатність генерувати та впливати на розвиток та економічне зростання, виходячи із креативного підґрунтя (активів) [1, с. 114]. Саме такий підхід до креативності більш до-





речно застосовувати при розгляді креативного обліку і аудиту;

б) використання уявлень або оригінальних ідей у роботі або у створенні будь-чого [2, с. 335];

в) розпізнавання та виробництво новизни, уміння продуктивно вирішувати складні проблеми, генерувати нові відкриття та ідеї, рішуче впроваджувати їх у практику [3, с. 253, 254].

Процеси гармонізації національних облікових систем та використання світового досвіду проведення незалежного аудиту породжують необхідність, з одного боку, досить широко застосовувати креативні підходи у економічній діяльності підприємств, а, з іншого, - вміло проявляти креативність до сучасного рівня розвитку бухгалтерського обліку і аудиту на підприємствах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Стосовно креативного обліку і аудиту в Україні опубліковано достатньо робіт і всі їх можна об'єднати у три напрями:

Перший напрям авторів дотримується позицій, що креативний облік і аудит доречно і доцільно використовувати у практичній діяльності [4, 5, 6, 7, 8].

Другий – об'єднує тих, що доводять сприяння креативності існуванню формальності й шахрайству на підприємствах, тому слід запобігати розповсюдженню креативного обліку [9, 10].

Третій – включає ті роботи, де автори доволі лояльно відносяться до використання методів креативного обліку і аудиту і вважають, що їх застосування можливо, хоча вони і породжують механізми шахрайства на підприємствах, проте креативність слід застосовувати у якості прийомів проведення аудиту [11, 12].

Виходячи із вищевказаних підходів, **метою статті** являється обґрунтування головного призначення креативного обліку і аудиту в умовах існування творчої економіки, виробництва; його універсального прояву і використання для розкриття креативного потенціалу підприємств, управління знаннями, продуктивним мисленням та творчим баченням людського капіталу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Нині за Індексом глобальної креативності Україна посідає 45 позицію із 135, де оцінка здійснювалась за трьома параметрами: технологією виробництва, рівнем розвитку таланту та толерантністю [1, с. 118,

119]. Тому першочерговим завданням для України, в напрямі зміцнення рейтингу креативності, є створення умов для розвитку творчості її інтелектуального капіталу. На рівні ЄС виділяють такі види креативної економічної діяльності, що відповідають класифікації, прийнятої Європейським парламентом, а саме сюди входять: видавнича діяльність, комп'ютерне програмування, консультації (до речі, до цього виду діяльності можна віднести облік і аудит), діяльність інформаційних служб, технічні випробування, аналіз, наукові дослідження [1, с. 119, 120] тощо. Ці сектори економічної діяльності мають найвищий прояв творчості, яка стимулює виробництво різних інноваційних матеріальних і духовних благ. Саме в цих сферах діяльності створюється сприятливі умови для розвитку й удосконалення креативного обліку і аудиту.

Узагальнюючи певний погляд науковців, бухгалтерів і аудиторів щодо застосування креативного обліку і аудиту [4–12], слід підкреслити, що це методи і прийоми, котрі не обов'язково відповідають загальній практиці, існуючим стандартам чи прийнятій обліковій політиці підприємств, виходячи із специфіки їх розвитку, проте вони не повинні порушувати встановлене законодавство, сприяти правильному формуванню і обліку фінансових показників, об'єктивному розкриттю корисної інформації та адаптувати її до потреб користувачів.

Сьогодні феномен креативності набуває значної уваги у дослідженні різних аспектів обліку і аудиту, з огляду на те, що носіями креативності є творчі особистості, що володіють новітніми методами і технологіями обліку і аудиту [3, с. 316–321]. Тому однозначно можна стверджувати, що креативність обліку і аудиту на підприємстві пов'язана з особистістю, яка її застосовує на основі ґрунтовної досвідченості, гнучкості та оригінальності мислення, логічності міркувань, інтуїтивного проникнення в суть явищ, що відбуваються на підприємстві. Для реалізації креативного обліку і аудиту має бути достатній інтелектуальний розвиток бухгалтера, суттєві знання, ерудиція не нижче середнього рівня [3, с. 317], що дозволяє побачити явища, котрі відбуваються на підприємстві, в іншій перспективі та мати нестандартні, нестереотипні рішення щодо подолання недоліків, виявлених в процесі аудиту.

Європейський парламент ставить перед Європейською спільнотою мету щодо поси-

лення розвитку креативної особистості та пропонує для цього здійснення певних заходів, котрі можуть бути використані та застосовані з цією ж метою в умовах функціонування українських підприємств. До них мають відношення [3, с. 319]:

підтримка розвитку особистісних, професійних, підприємницьких та соціальних навичок;

створення середовища, сприятливого для інновацій та пристосованого до швидко змінюваного внутрішнього і зовнішнього середовища підприємств;

стимулювання творчого мислення та інтуїції, починаючи з ранніх стадій розвитку особистості;

покращення поінформованості щодо важливості застосування креативності, інновацій, підприємницького мислення не тільки для особистого розвитку, але й економічного зростання підприємств;

поширення доступу особистості до розмаїття креативних форм самовираження, шляхом формальної освіти, неформальної і поза формальної активності;

сприяння усвідомленню в середині і поза ринком праці, що креативність, знання та гнучкість є важливими в час швидких технологічних змін, покращення своїх кар'єрних можливостей, створення спроможності підприємств до інновацій;

заохочення до кращого використання творчого потенціалу і здібностей працівників.

Тому креативний розвиток бухгалтерів та аудиторів - це процес, на який впливає багато факторів, серед яких помітну роль відіграє сфера діяльності з різнорідними й неоднорідними, різноманітними і складними, внутрішніми і зовнішніми, прямими і зворотними зв'язками, що визначають орієнтири перспективного розвитку підприємств. Не маючи чітких орієнтирів досить важко проводити креативний облік і аудит, розповсюджувати їх позитивний досвід та досягати ефективного їх запровадження.

Слід приймати до уваги і той факт, що будь які інноваційні, творчі методи обліку і аудиту (в тому числі креативного) можуть бути запроваджені саме там, де залучається до праці, концентрується увага та стимулюється створення творчого середовища працівників, що може генерувати нові оригінальні ідеї та рішення, змінювати функції, форми і результати своєї діяльності. Виходячи з того, що облік і аудит є логічною складовою зага-

льного менеджменту підприємства, тому важливою компонентою діяльності, де залучається креативний облік і аудит, стає [3, с. 254, 255]:

1. Створення умов для творчості, як самотійної цінності, пріоритету у розвитку підприємства, що має зосереджуватися на питаннях розвитку творчого (інтелектуального) потенціалу, наявності матеріальних і моральних стимулів професійного розвитку працівників (бухгалтерів, аудиторів).

2. Розвиток високого рівня внутрішньої культури підприємства, де в основі лежить плюралізм, різноманітність думок та підходів до управління діяльністю, вільний доступ усіх членів до інформації, що стосується результатів роботи, ресурсів та різних творчих об'єднань, що створюються на виробництві.

3. Демократичність та гуманізація діяльності підприємства, що породжена терпимістю та толерантністю до всього відмінного, свободою висловлення працівниками своєї думки, можливостями кар'єрного росту, соціальною стабільністю на підприємстві, високим рівнем фінансово-економічної безпеки.

4. Становлення і розвиток загального креативного виробництва у всіх формах його прояву на підприємстві, що забезпечується, сприятливим підприємницьким кліматом, торжеством законів, тісною взаємодією наукових, освітніх установ з виробництвом; швидким запровадженням новітніх, оригінальних способів і методів управління у виробництво, управлінську та соціально-економічну діяльність підприємства.

5. Організація якісної освіти, що характеризує вільний доступ до отримання знань, спрямованих виключно на розвиток творчого потенціалу підприємства; наявність експертів, консультантів, тренерів та інших осіб щодо розвитку творчості, розвиненої освітньої інфраструктури; стимулювання активізації творчості, самовираження шляхом створення на підприємстві інтелектуальних груп, колективів, що можуть встановлювати загальні цінності та стратегічні пріоритети розвитку підприємства.

6. Формування стратегій розвитку підприємства, що мають в наявності програми винагород, заохочень та використовують широкий спектр стимулів щодо інноваційної творчої діяльності.

Наразі існує достатньо прикладів і різних стратегій розвитку, що приводять до успішної діяльності підприємства, створюють





гнучкі технології виробництва [13, с. 152–173], завчасно реагують на нові вимоги ринку товарів, послуг, виробничі ситуації і т.п. Проте головним у цьому процесі є наявність та створення креативних знань, використання їх при прийнятті рішень, розповсюдження та генерування нових унікальних для даного підприємства корисних знань.

В цьому контексті актуальності набуває розроблення нових креативних освітніх програм щодо спеціальності 071 «Облік і оподаткування» у вищих навчальних закладах, які здатні розвивати у майбутніх бухгалтерів і аудиторів творче мислення та бачення, можливість проводити творчий діалог в середині виробничого середовища та поза його межами. Створення подібних програм підійме престижність спеціальності та буде сприяти розвиненню гнучкого мислення у майбутніх спеціалістів цього напрямку підготовки. Проте наша система освіти ще не готова до таких змін і впровадження оригінальних форм навчання. Моніторинг сучасної опублікованої навчальної літератури з обліку і аудиту взагалі не вміщують творчого, креативного підходу до підготовки майбутніх спеціалістів з обліку і оподаткування. Більш того, відомі викладачі-професіонали, які видають сучасні посібники з обліку, оподаткування і аудиту [14, с. 3–5; 15, с. 665–669; 16, с. 5–7] не тільки не використовують творчого підходу у своїй освітній діяльності, але й є противниками такої креативності в освіті, бо вони закладають задатки шахрайства й перекручування інформації [17]. А, міжнародні науково-практичні конференції, що проводились з обліку і аудиту останніми роками в Україні [18, 19], навіть, не долучалися до обговорення питань креативності цих аспектів ні в освіті, ні в умовах економічної діяльності підприємств. Тому і не дивно, що за останні роки впала цікавість абітурієнтів до спеціальності «Облік і оподаткування», а до того ж, ще й прийом на бюджетну форму навчання планується Міністерством освіти і науки України в цьому році знизити майже на 10%, виходячи з того, що ринок праці перенасичений випускниками цієї професії. Такий стан речей підкреслює необхідність наголосити на тому, що креативність в обліку і аудиті – це не дань моді, а нові знання, методи й прийоми, якими має користуватись кожен випускник спеціальності «Облік і оподаткування», бо без навичок та вмінь застосовувати творчі

підходи у своїй діяльності, – далі рухатись в сучасній креативній економіці не можливо.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, існуючий погляд на креативний облік і аудит довів, що слід:

1) проводити не тільки удосконалення існуючих методик з обліку і аудиту у напрямі креативності, але й мати креативне уявлення на ті проблеми, що існують сьогодні в системі освіти, підготовки та перепідготовки кадрів для роботи на підприємствах різних галузей національної економіки;

2) креативний облік і аудит має розповсюджувати креативна сучасна особистість на підприємстві, котра володіє необхідною інформацією, розуміє і знає яким чином слід застосовувати свої інноваційні, творчі підходи для досягнення ефективної діяльності підприємства та визначених стратегічних пріоритетів;

3) освітнім установам змінити свої погляди на підготовку фахівців-бухгалтерів і аудиторів згідно існуючої концепції креативної економіки, що розвивається наразі в Україні. Необхідно створювати нові креативні освітні програми щодо підготовки фахівців для такої економічної діяльності на підприємстві, куди рекомендуються включити не тільки отримання компетентності щодо знань національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і аудиту, підготовки фінансової звітності, навколо чого сьогодні зосереджена увага противників введення і застосування креативності, але й прививати етичні, морально-психологічні компетентності, надавати вміння управляти змінами, вводити самостійні інновації та застосовувати отримані креативні знання на виробництві;

4) розвивати бухгалтерську науку не тільки в плані превалювання сутності над формою, бюрократичного, об'єктивного відображення реального стану речей на підприємстві, а і у напрямі творчого донесення бухгалтерської інформації й фінансової звітності до усіх зацікавлених осіб, виявлення резервів виробництва та застосування неординарних, унікальних, інноваційних підходів до їх розкриття в рамках кожного окремого підприємства.

5) зосередити увагу на тому, що бухгалтер – це перша особа, що разом з керівником підприємства підписує усі бухгалтерські, фінансові, прогнозні та стратегічні документи щодо розвитку підприємства. Тому отримання кваліфікації бухгалтера й аудитора, на-

вчаючись на першому рівні (бакалаврському) чи другому (магістерському) має бути престижною і кар'єрною орієнтацією для майбутніх абітурієнтів, не зважаючи на те, що сьогодні стати бухгалтером можна закінчивши будь-які піврічні курси і освоїти користування існуючими планами рахунків, стандартами та іншими законодавчими документами. Проте ніякі курси не дадуть креативні знання майбутньому бухгалтеру – першому керівнику підприємства, який бачить перспективу розвитку, знає як досягати поставлені цілі та залучити до своєї діяльності усіх зацікавлених осіб.

Тому отримані результати дослідження будуть спрямовані саме на розвиток тих креативних компетентностей, які слід розвивати, використовувати та запроваджувати в освітні програми майбутніх фахівців, що навчаються за спеціальністю «Облік і оподаткування» та залучення молодих креативних науковців до досліджень, що стосуються розвитку обліку і аудиту суб'єктів господарювання в умовах кризових явищ.

### Література

1. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. – Львів: Кальварія, 2017. – 168 с.
2. Concise Oxford English Dictionary. Edited by C. Soanes, A. Stevenson. – New York: Oxford University Press, 2009. – 1681 p.
3. Розвиток інформаційного суспільства: колективна монографія в 10-ти томах / Том 9. Правові та соціально-психологічні виміри новітнього інформаційного суспільства. – К.: ВНЗ «Університет економіки і права «Крок», 2015. – 424 с.
4. Хомін П. Я. Креативний податковий облік: методологічні основи уніфікації з фінансовим обліком / П. Я. Хомін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>
5. Левицька С. О. Креативність бухгалтерського обліку на етапах формування збалансованості соціально-економічного розвитку / С.О. Левицька // Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ «ОА», вересень 2017. – №6 (34). – С. 89–94.
6. Кравченко М. А. Розвиток призначення креативного обліку в міжнародних стандартах фінансової звітності / М.А. Кравченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». - Випуск 14. Частина 3, 2015. – С. 152 – 157.
7. Пушкар М. С. Креативний облік – благо для бізнесу і суспільства / М. С. Пушкар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/16096/1/36-39.pdf>
8. Подолянчук О. А. Сутність креативного обліку / О. А. Подолянчук // Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: III Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 27 листопада 2017 р.): тези доповідей. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – С. 8–10.
9. Голов С. Ф. Креативний облік: творчість чи шахрайство? / С. Ф. Голов // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2010. – Випуск 7(25). Ч. 1. – С. 360–367.
10. Мамишев А. В. Ризикоорієнтований підхід до виявлення аудитором фінансових шахрайств і злочинів із відмивання грошей / А.В. Мамишев // Фінанси України. – 2013. – №4. – С. 80–88.
11. Мокринська З. В. Творчий підхід у бухгалтерському обліку чи проблеми етики бухгалтера / З. В. Мокринська // Агросвіт. – 2015. – №6. – С. 31–35.
12. Олійник С. О. Роль креативного обліку та його прояви / С. О. Олійник // Науковий огляд. – 2018. – № 7(50) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2017/797-1537549073.pdf>
13. Калінеску Т. В. Оцінювання гнучкості інноваційного розвитку підприємств та виробничого персоналу: монографія / Т. В. Калінеску, О. Д. Кирилов, А. О. Фоменко. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – 316 с.
14. Плаксієнко В. Я. Облік, оподаткування та аудит. Навч. посіб. / В. Я. Плаксієнко, Ю. А. Верига, В. А. Кулик, Є. А. Карпенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 509 с.
15. Лилишенко О. В. Бухгалтерський облік. Підручник – К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 670 с.
16. Лень В. С. Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика. Навчальний посібник / В.С. Лень, В.В. Гливіченко. - К.: Центр навчальної літератури, 2018. – 608 с.
17. Голов С. Ф. Креативний облік – загроза професії та суспільству / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – №1. – С. 31–40.
18. Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: III Міжнародна науково-практична конференція (Чернігів, 27 листопада 2017 р.): тези доповідей. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 204 с.



19. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 20 річчя кафедри обліку і аудиту ІФНТУНГ «Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку, обліку, контролю та аналізу». Тези доповідей. М. Івано-Франківськ, 16–17 жовтня 2015 р. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ. 2015. – 350 с.

### Reference

1. Ukraine is 2030: Doctrine of the balanced development (2017). Lviv: Kalvaria, 168.

2. Concise Oxford English Dictionary. (2009). By editors C. Soanes, A. Stevenson. New York: Oxford University Press, 1681.

3. Development of informative society: collective monograph in 10-ти volumes. Tom 9. Legal and social and psychological measuring of the newest informative *society*. (2015). Kyiv: HEE "University of economy and legal "Step", 424.

4. *Khomyn, P. Y.* (2014). Creative Tax Accounting: Methodological Foundation Unification Accounting. Electronic source (Web publication). Retrieved from: <http://ena.lp.edu.ua>

5. *Levytska, S.* (2017). Creativity in Accounting at the Stage of the Social-Economic Development Sustainability. Scientific Messages National University of "Ostrozka Academy". Series "Economy": Scientific magazine. Ostrog: Published NU "OA", September, 6 (34), 89–94.

6. *Kravchenko, M. A.* (2015). Development of Setting of Eccentricness account is in the International Standards of the Financial Reporting. Scientific Announcer of the Kherson State University. Series "Economic sciences". Producing 14. Part 3, 152–157.

7. *Pushkar, M. S.* (2014). Creative account – blessing for business and society. Retrieved from: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316436-39.pdf>

8. *Podolianchuk, O. A.* (2017). Essence of creative account. In a book: Record-keeping, taxation, analysis and audit: the modern state, problems and prospects of development: III International scientifically and practical conference (Chernihiv, November, 27): Theses. Chernihiv: CNTU, 8–10.

9. *Gholov, S. F.* (2010). Creative account: creation or swindle? Economic sciences. Series "Account and finance", Producing 7(25), P. 1, 360–367.

10. *Mamyshev, A. V.* (2013). Risk oriented aspects to espousing the auditors the financial swindles and crimes public accountants from washing money. Finances of Ukraine, 4, 80–88.

11. *Mokrynska, Z. V.* (2015). Creativity in Accounting or Issues of Bookkeeper Ethics. Agroworld, 6, 31–35.

12. *Oliynyk, S. O.* (2018). Role of creative account and its displays. The Scientific review. International scientific magazine, 7(50). Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2017/797-1537549073.pdf>

13. *Calinescu, T. V. & Kyrlyov, O. D. & Fomenko, A. O.* (2016). Evaluation of flexibility the innovative development of enterprises and manufacturing personnel. Severodonetsk: Printed Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 316.

14. *Plaksienko, V. I. & Veriga, Y.A. & Kulik, V.A. & Karpenko, E.A.* (2019). Account, taxation and audit. Textbook. Kyiv: Centre of educational literature, 509.

15. *Lyshylenko, O.V.* (2017). Record-keeping. Kyiv: Centre of educational literature, 670.

16. *Len, B. S. & Glyvenko, V. V.* (2018). A record-keeping in Ukraine. Bases and practice. Textbook. Kyiv: Centre of educational literature, 608.

17. *Gholov, S. F.* (2011). Creative account is a threat of profession and society. Record-keeping and audit, 1, 31 – 40.

18. Record-keeping, taxation, analysis and audit: the modern state, problems and prospects of development: III International scientifically and practical conference (Chernihiv, November, 27): Theses. (2017). Chernihiv: CNTU, 204.

19. Materials of international scientific and practice conference to 20 anniversary of account and audit department of IFNTUOG "Modern state, actual problem and prospects of development, account, control and analyze". Theses of reports. Ivano-Frankivsk, October, 16–17. (2015). Ivano-Frankivsk: IFNTUOG, 350.

---

Стаття надійшла  
до редакції : 05.05.2019 р.

---

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

---

### Бібліографічний опис для цитування :

Калінеску Т. В. Креативний облік і аудит економічної діяльності підприємств / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 95 –102.

---



УДК 657

JEL Classification: P17

ЮРЧЕНКО О. С.<sup>1</sup>

## ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

DOI: 10.32620/cher.2019.2.12

*Постановка проблеми.* Орієнтація на забезпечення сталого розвитку підприємств обумовлює необхідність формування ефективної обліково-аналітичної системи управління прибутковістю. У зв'язку з цим, стаття присвячена розкриттю пріоритетних напрямків розвитку теоретичних та методичних засад щодо формування обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю. *Мета статті* – розкриття сучасних проблем та пріоритетних напрямків формування обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств. Предмет дослідження є теоретичні та методичні положення щодо формування обліково-аналітичної системи в управлінні прибутком підприємств. *Об'єкт дослідження* – процес обрання пріоритетів в обліково-аналітичній системі управління прибутковістю підприємств. *Методи, використані в дослідженні:* наукового пізнання, індукції, системного аналізу та теоретичного узагальнення. *Гіпотезою* стало припущення, в умовах підвищення фінансової позиції суб'єктів господарювання необхідна переорієнтація обліково-аналітичної системи з метою виявлення впливу чинників на прибуток, резервів і способів їх мобілізації для нарощування прибутковості підприємств. *Виклад основного матеріалу.* На основі результатів дослідження визначені передумови та проблеми розвитку концептуальних положень обліково-аналітичного забезпечення та окреслено шляхи їх вирішення. Обґрунтовано, що прибуток залежить від вибору методів облікової політики підприємства і процедур оцінки. Доведено, що стратегічний управлінський облік є компонентом обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю підприємств. Розкрито послідовність формування концепції обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств. *Оригінальність та практичне значення дослідження* полягає в розкритті напрямків розвитку теоретичних та методичних засад формування обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю підприємств. *Висновки дослідження.* Впровадження в практику стратегічно орієнтованої обліково-аналітичної системи, надає можливість з одного боку оцінити внутрішній потенціал формування прибутковості підприємств, а з іншого – можливості генерування вартості підприємства на майбутнє.

### Ключові слова:

обліково-аналітична система, управління прибутковістю, підприємство, облікова політика, резерви, аналіз, стратегічний управлінський облік, стратегія.

## FORMATION OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR PROFITABILITY MANAGEMENT

*Formulation of the problem.* The orientation to sustainable development of enterprises necessitates the formation of effective accounting and analytical system of profitability management. In this regard, the article is focused on the disclosure of priority areas for developing of theoretical and methodological foundations for formation accounting and analytical support for profitability management. *The purpose of the research* is the disclosure of current problems and priority areas of the formation of accounting and analytical support for the management of profitability of enterprises. The subject of the research is the theoretical and methodological foundations regarding the formation of the accounting and analytical system in the management of the profits of the enterprises. *The object of research* - the process of selection of priorities of accounting and analytical system in managing the profitability of enterprises. *The methods, used in the research* are scientific knowledge, induction, system analysis and conceptual synthesis. *The hypothesis* was assumption, in the conditions of increasing financial position of business entities, it is necessary the reorientation of the accounting and analytical system in order to identify the influence of factors on profits, reserves and ways of their mobilization for increasing the profitability of enterprises. *The*

<sup>1</sup> Юрченко Олена Сергіївна, завідувач навчально-методичним кабінетом, ДВНЗ «Київський коледж легкої промисловості», м. Київ, Україна.

**Yurchenko Olena**, Head of the educational-methodical office, Kyiv Polytechnical College of Light Industry, Kyiv, Ukraine.

**ORCID ID:** 0000-0002-5028-8968

**e-mail:** elenaurchenko2@gmail.com





*statement of basic materials.* Based on the results of the research, the preconditions and problems of the development of the conceptual positions of the accounting and analytical support are determined and the ways of their solution are outlined. It is substantiated that the profit depends on the choice of methods of enterprise accounting policy and assessment procedures. It is proved that strategic management accounting is a component of the accounting and analytical system in managing profitability of enterprises. The sequence of formation of the concept of accounting and analytical support for profitability management of enterprises is disclosed. *The originality and practical significance of the research* is the disclosure of areas for developing of theoretical and methodical foundations of formation of the accounting and analytical system in the management of profitability of enterprises. *Conclusions of the research.* Introduction in practice of a strategically oriented accounting and analytical system provides the opportunity to assess the internal capacity of the formation of profitability of enterprises, on the one hand, and, on the other hand, the opportunity of generating the value of the enterprise for the future. reserves

**Key words:**

accounting and analytical system, profitability management, enterprise, accounting policy, strategic management accounting, reserves, strategy.

---

**ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРИБЫЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ**

*Постановка проблемы.* Ориентация на обеспечение устойчивого развития предприятий обуславливает необходимость формирования эффективной учетно-аналитической системы управления прибылью. В связи с этим, статья посвящена раскрытию приоритетных направлений развития теоретических и методических основ формирования учетно-аналитического обеспечения управления прибылью. *Цель статьи* – раскрытие современных проблем и приоритетных направлений формирования учетно-аналитического обеспечения управления прибылью предприятий. Предмет исследования являются теоретические и методические положения по формированию учетно-аналитической системы в управлении прибылью предприятий. *Объект исследования* – процесс избрания приоритетов учетно-аналитической системы в управлении прибылью предприятий. *Методы, использованы в исследовании:* научного познания, индукции, системного анализа и теоретического обобщения. *Гипотезой* стало предположение, в условиях повышения финансовой позиции субъектов хозяйствования необходима переориентация учетно-аналитической системы с целью выявления влияния факторов на прибыль, резервов и способов их мобилизации для наращивания прибыльности предприятий. *Изложение основного материала.* На основе результатов исследования определены предпосылки и проблемы развития концептуальных положений учетно-аналитического обеспечения и намечены пути их решения. Обосновано, что прибыль зависит от выбора методов учетной политики предприятия и процедур оценки. Доказано, что стратегический управленческий учет является компонентом учетно-аналитической системы в управлении прибылью предприятий. Раскрыта последовательность формирования концепции учетно-аналитического обеспечения управления прибылью предприятий. *Оригинальность и практическое значение исследования* заключается в раскрытии направлений развития теоретических и методических основ формирования учетно-аналитической системы в управлении прибылью предприятий. *Выводы исследования.* Внедрение в практику стратегически ориентированной учетно-аналитической системы, дает возможность с одной стороны оценить внутренний потенциал формирования прибыльности предприятий, а с другой – возможности генерирования стоимости предприятия на будущее.

**Ключевые слова:**

учетно-аналитическая система, управление доходностью, предприятие, учетная политика, резервы, анализ, стратегический управленческий учет, стратегия.

---

**Постановка проблеми.** Сучасна парадигма формування обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю повинна бути орієнтована на стратегічне бачення успішності розвитку бізнесу з урахуванням оцінки вкладу участі підприємства в економіці. Необхідно акцентувати увагу на взаємозв'язку сукупності компонентів, які формують загальний економічний ефект – ресурси, капітал, заборгованість, доходи та витрати.

Сучасні інформаційні системи управління непристосовані до формування релевантної інформації для здійснення багаторівневого обліку за формуванням прибутку та попереджувального контролю і контролю зі зворотним зв'язком. Підвищення якості інформаційного забезпечення менеджменту підприємства досягається за рахунок комплексного використання облікової і аналітичної складових. Управлінська інформація повинна бути



сформована в контексті задоволення вимог ключових зацікавлених сторін і релевантна поставленим цілям і завданням бізнесу. Тому удосконалення обліково-аналітичної системи стає необхідною умовою виявлення впливу чинників на прибуток, резервів і способів їх мобілізації для нарощування прибутковості підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичні основи обліку фінансових результатів розкриті у наукових працях вітчизняних вчених, серед яких: Орлова В. К. [12], Панченко І. А. [13], Прохар Н. В. [17], Скрипник М. Є. [18] та зарубіжних вчених: Бернстайн Л. А. [4], К. Друрі [5], Хорнгрен Ч. Т. [19].

Методики аналізу та аналітичний інструментарій управління прибутковістю висвітлено у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема: Антонюк О. О. [1], Бабіч В. В. [2], Білик М. Д. [5], Лахтіонова Л.А. [8], Лебедева А. М. [9], Підгірна В. С. [15], Турило А. М. [18], Фролова Л. В. [19].

Ряд питань щодо формування обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю підприємств потребують подальших досліджень, зокрема класифікація індикаторів прибутковості залежно від потреб користувачів та менеджменту; облік і аналіз витрат і доходів за видами діяльності; узагальнення та модифікація обліково-аналітичної інформації для оцінювання резервів прибутковості та потенціалу створення вартості 'єктів господарювання.

**Мета статті.** Розкриття сучасних проблем та пріоритетних напрямків формування обліково-аналітичного забезпечення прибутковістю підприємств.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Фінансовий результат вважається індикатором результативності діяльності та ефективності управління, джерелом подальшого розвитку підприємств. Він є складним об'єктом обліку і аналізу, що вимагає постійного вдосконалення підходів до визначення та оцінки фінансових результатів діяльності підприємств. Сучасні теорії бухгалтерського обліку орієнтують на автономне або інтегроване ведення обліку в різних підсистемах: фінансового, податкового та управлінського обліку. Результати дослідження свідчать про наявність ряду проблем пов'язаних з організацією обліково-аналітичної системи управління прибутковістю підприємств, які потребують вирішення

Перша група проблем пов'язана з формуванням облікової інформації щодо прибутковості з урахуванням інтересів користувачів. Існує велика кількість індикаторів оцінки прибутковості, які впливають на методичне забезпечення обліку і отримання якісної інформації для прийняття управлінських рішень. Виходячи з цього, індикатори прибутковості слід класифікувати наступним чином: 1) відносно підприємства: індикатори для зовнішніх та внутрішніх користувачів; 2) залежно від цілей і задач користувачів: індикатори призначені для вищої ланки, підрозділів, власників, економістів, бухгалтерів, інвесторів, кредиторів; 3) по відношенню до звітності: індикатори звітності і розрахункові на основі даних звітності; 4) за станом: статичні і динамічні; 5) залежно від терміну часу: ретроспективні, прогнозні; 6) за джерелами інформації: індикатори фінансової, управлінської і податкової звітності. Використання такої класифікації індикаторів надає можливість формувати інформацію щодо оцінки фінансового результату для потреб користувачів звітності та визначати напрямки поточного та стратегічного контролю, а також здійснювати аналіз для прийняття управлінських рішень та прогнозування прибутковості.

Друга група проблем пов'язана з підвищенням якості обліку і аналізу фінансових результатів господарюючих суб'єктів. Фінансові результати займають центральне місце в системі показників, що використовуються для аналізу ефективності діяльності підприємств. Прибуток – це абсолютний показник, який розраховується як різниця між доходами і витратами і відображає фінансовий результат діяльності підприємства. За таких умов прибуток в поточному періоді не відображає можливість отримання його в майбутньому та зростання капіталу або вартості підприємства.

В умовах інфляції та невизначеності відтворення капіталу в ринковій економіці не завжди достатньо ресурсів, які тотожні наявним ресурсам попереднього періоду. Тому приріст капіталу це більш об'єктивний показник, що характеризує ефективність діяльності підприємства. Для отримання достовірної інформації щодо взаємозв'язку прибутку і капіталу підприємства необхідно формування раціональної облікової політики. Застосування різних варіантів облікової політики дозволяє маніпулювати фінансовими показниками, що





призводить до невідповідності показників фінансової звітності, створення можливостей приховування фінансового результату, та необ'єктивного відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Тому необхідним при визначенні облікової політики дотримуватися принципів бухгалтерського обліку, зокрема принципу обачливості. У П(с)БО 11 «Зобов'язання» та МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» законодавчо закріплено дотримання принципу обачності при оцінці наслідків непередбачених зобов'язань і розкритті відповідної інформації в бухгалтерській звітності підприємства. Такий принцип проявляється на етапі створення резервів на покриття витрат ймовірних для даного або майбутніх звітних періодів, тобто реєстрацію передбачуваних або ймовірних фактів господарського життя. Створення на підприємстві резервів здійснюється незалежно від наявності прибутку. На необхідність створення резерву відпусток вказують п. 13 П(С)БО 11 та п. 7 П(С)БО 26. Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію, виконання зобов'язань при припиненні діяльності; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо. (п. 13 П(С)БО 11). Виплати за невідпрацьований час, що підлягають накопиченню, визнаються зобов'язанням через створення забезпечення у звітному періоді. (п. 7 П(С)БО 26) Мета створення резервів, є страхування підприємства від майбутніх витрат, та мінімізації ризику, визнання обов'язковими майбутніх витрат в поточному звітному періоді. Тому при виборі облікової політики підприємства необхідно враховувати те, що прибуток залежить від вибору методів і процедур оцінки.

Третя проблема – необхідність переорієнтації обліково-аналітичної системи на інформаційне забезпечення стратегічного управління. Така система повинна бути спрямована на формування облікової і аналітичної інформації для дослідження стратегічних аспектів розвитку наявних і передбачуваних можливостей створення вартості підприємства. Стратегічний управлінський облік повинен бути центральним елементом обліково-аналітичної системи який виконує три підфункції. По-перше, це підфункція стратегічного аналізу, реалізація якої проявляється в процесі розробки та коригування стратегії. По-друге, облікова підфункція підтримки управлінських рішень. Ця функція проявляється на етапі проведення аналізу окремих

видів діяльності, а також участі в формуванні інформації для розробки операційних бюджетів. для здійснення аналізу розвитку підприємства, дослідження фактичних і планових показників, відображення стратегії в системі конкретних фінансових показників підприємства в цілому і його окремих підрозділів. найбільш придатною є збалансована система показників

По-третє, підфункція, стратегічного управлінського обліку, реалізується у формі довгострокової фінансової моделі та розкриває прогностичні макроекономічні і ринкові показники, стратегії, дії конкурентів. Вона охоплює не тільки фінансові, а й не фінансові показники (наприклад, економічна додана вартість підприємства EVA), а також комплексні показники, тобто всі показники, які є необхідними для розробки, коригування та оцінки реалізації стратегії підприємства [5, с. 132]. Таким чином, інформація стратегічного управлінського обліку надає можливість здійснити аналіз впливу факторів зовнішнього середовища на прийняття стратегічних рішень підприємства.

Наступною функцією є аналітична функція стратегічного управлінського обліку, реалізація якої здійснюється на основі інструментів оцінки створення вартості підприємства. На підставі даних стратегічного управлінського обліку здійснюється SWOT-аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, результати якого є основою для визначення чинників, що впливають на фінансовий стан та розвиток господарюючого суб'єкта.

Четверта проблема – розвиток методологічних засад обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств в контексті реалізації фінансової концепції. Послідовність розробки концепції обліково-аналітичної системи забезпечення прибутковості підприємств наведена на рис. 1. Розвиток методології обліково-аналітичного забезпечення прибутковості підприємства розглядається з позиції реалізації концепцій: фінансової, ланцюжка цінностей, ризик-менеджменту, збалансованості інтересів зацікавлених сторін.

Методологічним базисом обліково-аналітичної системи є полідисциплінарний підхід, системний підхід, сценарний підхід, об'єктно-орієнтований підхід, теорії стратегічного управлінського обліку та вартісно-орієнтованого менеджменту. Облік і аналіз прибутковості базується на принципах співвідношення інформації з прийняттям рішень, гнучкості, альтернативності, ризик-менеджменту.

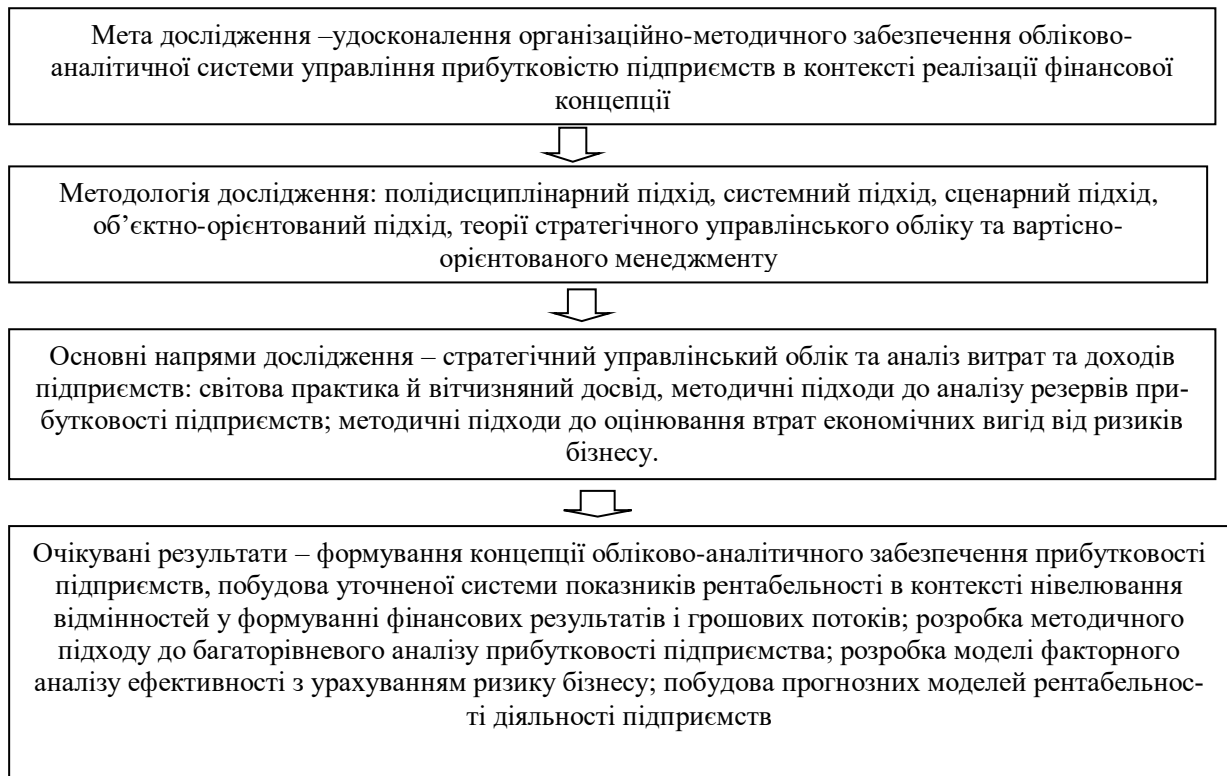


Рис. 1. Послідовність розробки концепції обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю підприємств  
*Джерело:* розроблено автором

Реалізація принципу співвідношення облікової інформації з прийняттям рішень означає: формування системи управлінської звітності залежить від специфіки підприємства; вибір структури показників, способів групування і модифікації облікової інформації залежно від цілей і завдань відповідного рівня менеджменту.

Принцип гнучкості означає забезпечення аналітичності управлінського обліку, тобто формування релевантної інформації для швидкого реагування на зміни факторів що впливають на результативність діяльності бізнес – одиниць та підприємства. Цей принцип слід розглядати через призму формування розподілу і використання прибутку підприємств в умовах змін господарювання підприємств. За наявності змін структура обліково-аналітичної інформації може бути переглянута.

Принцип альтернативності передбачає, що формування інформації залежить від облікової політики та вибору обліково-аналітичного інструментарію. На облікову політику впливають методи оцінки активів, довгострокових фінансових інвестицій, розподілу витрат на продукцію, нарахування амортизації. Підґрунтям реалізації цього принципу є сценарне мислення щодо прийняття управлінських рішень та вибору альтернатив стратегії розвитку підприємства.

Принцип ризик-менеджменту проявляється на етапі формування превентивної інформації для оцінювання впливу фінансових ризиків на прибутковість підприємства та прогнозування ймовірності їх виникнення на майбутнє. Такими ризиками можуть бути: ризик знецінення фінансових вкладень, непогашення дебіторської заборгованості, неплатоспроможність.

Виходячи з потреб користувачів інформації, аналіз прибутковості, як самостійний компонент обліково-аналітичної системи повинен бути сфокусований, по-перше, на взаємозв’язку сукупності показників, які впливають на ефективність підприємства: ресурси, капітал, заборгованість, доходи та витрати; по-друге на успішності розвитку бізнесу з урахуванням вкладу підприємства в економіку регіону і країни в цілому.

Комплексний аналіз базується на інтеграції системи показників рентабельності капіталу, діяльності, грошових потоків та модифікації індикаторів прибутковості з урахуванням ризиків, що дозволяє сформувати інформацію для багаторівневої аналітичної оцінки прибутковості і прогнозування ефективності діяльності підприємства. Результати такого аналізу є основою для здійснення порівняльного аналізу ефективності з аналогами бізнесу і прийняття рішень





щодо підвищення прибутковості підприємства та інвестування розвитку підприємства.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Обліково-аналітична система в управлінні прибутковістю переорієнтована на стратегію розвитку бізнесу та багатоваріантність формування релевантної інформації дозволяє оцінити резерви прибутковості та приймати управлінські рішення щодо підвищення ефективності діяльності підприємств. Запропонована послідовність формування концепції обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств на новій парадигмі розкриває складові її методологічних та методичних засад. Впровадження методики багатоврівневого аналізу прибутковості підприємств на підставі системи показників рентабельності грошових потоків і діяльності підприємств надає можливість здійснювати порівняльний аналіз ефективності діяльності суб'єктів господарювання, та розробляти заходи щодо інвестування їх розвитку.

Подальші дослідження полягають у розкритті методологічних та методичних положень з організації обліково-аналітичної системи в управлінні прибутковістю суб'єктів господарювання.

### Література

1. *Антонюк О. О.* Оцінка рівня прибутковості як важлива складова діагностики кризових явищ підприємства / Вісник «ХНУ». Економічні науки. – 2013. – № 5. – Т. 2. – С. 20–24.
2. *Бабіч В. В.* Удосконалення обліку формування, розподілу й використання прибутку / В. В. Бабіч, А. М. Поддєрьогін // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 103–110.
3. *Баліцька В. В.* Рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України: оцінювання істинних результатів / В. В. Баліцька // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 11. – С. 120–130.
4. *Бернстайн Л. А.* Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн: пер. с англ. / под ред. чл.-корр. РАН И. И. Елисеева; гл. редак. серии проф. Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 624 с.
5. *Білик М. Д.* Фінансові результати діяльності малих підприємств: оцінка та прогнозування: монографія / М. Д. Білик, Т. О. Білик. – Київ: ТОВ «ПанТот», 2012. – 280 с.
6. *Друри К.* Управленческий и производственный учет: / К. Друри: пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 1071 с.
7. *Костирко Р. О.* Система внутрішнього контролю резервів потенціалу прибутковості: методологія, організація, методичне забезпечення / Р. О. Костирко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2008. – Ч. 2. – № 10 (128). – С. 92–103.
8. *Лахтіонова Л. А.* Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
9. *Лебедева А. М.* Методичні аспекти аналізу рентабельності діяльності підприємства / А. М. Лебедева // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. Т. 17 Вип. 3–4. – С. 29–36.
10. *Михайлова Н. В.* Дискусійні підходи до розподілу прибутку підприємств / Н. В. Михайлова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 2(64). – С. 59–63.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. Наказом Міністерства фінансів України: від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
12. *Орлова В. К.* Використаний / розподілений. Оцінка достовірності інформації щодо нерозподіленого прибутку в балансі / В. К. Корпан // Аудитор України. – 2010. – № 7 (179) – С. 48–51.
13. *Панченко І. А.* Класифікація прибутку для цілей бухгалтерського обліку, аналізу та контролю: критичний аналіз існуючих підходів / І. А. Панченко // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2012. – Вип. 1 (22) – С. 224–236.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
15. *Підгірна В. С.* Теоретико-методологічні засади формування прибутку суб'єктів господарювання / В. С. Підгірна // Збірник наукових праць Львівського національного університету імені Івана Франка «Формування ринкової економіки в Україні», 2013. – № 29, Ч.2. – С. 77–84.
16. *Скрипник М. Є.* Облік і аналіз фінансових результатів в управлінні виробничим підприємством : автореф. дис. ... канд. екон. наук / М. Є. Скрипник. – К., 2014. – 23 с.
17. *Прохар Н. В.* Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики: монографія / Н. В. Прохар, Ю. О. Ночовна. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 257 с.
18. *Турило А. М.* Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства / А. М. Турило, О. А. Зін-

ченко // *Фінанси України*. – К., 2008. – № 8. – С. 35–44.

19. *Фролова Л. В.* Діагностика фінансових результатів діяльності підприємства / Л.В. Фролова, М.С. Травкіна // *Торгівля і ринок України: зб. темат. наук. пр. Вип. 31. Т. 1 / Голов. ред. О. О. Шубін.* – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – С. 350–355.

20. *Хорнгрен Ч. Т.* Бухгалтерський учет: управленческий аспект / Ч. Т. Хорнгрен. Дж. Фостер: пер. с англ.; под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 416 с.

**References**

1. *Antonyuk, O. O.* (2013). Estimation of the level of profitability as an important component of the diagnosis of crisis phenomena of the enterprise. *Economic Sciences*, 5, 2, 20–24.

2. *Babich, V. V. & Podderyogin, A. M.* (2012). Improvement of accounting for the formation, distribution and use of profit. *Finances of Ukraine*, 2, 103–110.

3. *Balitskaya, V. V.* (2012). Profitability of business entities in Ukraine: evaluation of true results. *Current problems of the economy*, 11, 120-130.

4. *Bernstein, L. A.* (2003). *Analysis of Financial Statements: Theory, Practice and Interpretation.* Moscow: Finance and Statistics, 624.

5. *Bilyk, M. D. & Bilyk, T. O.* (2012). *Financial Results of Small Businesses: Estimation and Forecasting.* Monograph. Kyiv: "PanTot LLC", 280.

6. *Drury, K.* (2003). *Management and production accounting.* Moscow: UNITI-DANA, 1071.

7. *Kostyrko, R. O.* (2008). System of internal control of reserves of potential for profit: methodology, organization, methodical support. *Bulletin of the East-Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*, 2, 10 (128), 92–103.

8. *Lakhtionova, L. A.* (2001). *Financial analysis of subjects of management: monograph.* Kyiv: KNEU, 387.

9. *Lebedeva, A. M.* (2012). Methodological aspects of enterprise profitability analysis. *Bulletin of the Mechnikov ONU*, 17, 3–4, 29–36.

10. *Mikhailova, N. V.* (2014). Discussion approaches to the distribution of profits of enter-

prises. *Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, 2(64), 59–63.

11. National Accounting Standards (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements": *Zat. By order of the Ministry of Finance of Ukraine: from 07.02.2013 № 73.* Retrieved from : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

12. *Orlov V.K.* Used / Distributed. Validation of information on undistributed profits in the Balance / *VK Corpan // Auditor of Ukraine.* - 2010. - No. 7 (179) - p. 48-51.

13. *Panchenko I.A.* Classification of profit for accounting, analysis and control purposes: a critical analysis of existing approaches / *I.A. Panchenko // Journal of ZHDTU. Economic Sciences.* - 2012. - Exp. 1 (22) - P. 224-236.

14. Regulation (standard) of accounting for accounting 16 "Expenses", pos. By order of the Ministry of Finance of Ukraine dated December 31, 1999, № 318: Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

15. *Pidhirna, V. C.* (2013). Theoretical and methodological principles of profit generation of economic entities. *Collection of scientific works of the Ivan Franko National University of Lviv "Formation of a market economy in Ukraine"*, 29, 2, 77–84.

16. *Skrypnyk, M. E.* (2014). Accounting and analysis of financial results in the production management of the enterprise: author's abstract. dis ... *Candidate econ Sciences.* Kyiv, 23.

17. *Prokhar, N. V.* (2011). Accounting for income, expenses and financial results: problems of theory and practice: monograph. *Poltava: RVV PUET*, 257.

18. *Turilo, A. M. & Zinchenko, O. A.* (2008). Financial and economic aspects of estimation of results and efficiency of enterprise activity. *Finances of Ukraine*, 8, 35–44.

19. *Frolova, L. V. & Travkin, M. S.* (2011). Diagnostics of financial results of the enterprise activity. *Trade and Rick-Ukraine of Ukraine.* Donetsk: Don-NOUT, 350-355.

20. *Horngrin, Ch. T.* (2005). *Accounting: Management Aspect.* Moscow: Finance and Statistics, 416.

**Стаття надійшла до редакції : 05.05.2019 р.**

**Стаття прийнята до друку: 26.06.2019 р.**

**Бібліографічний опис для цитування :**

Юрченко О. С. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління прибутковістю підприємств / О. С. Юрченко // *Часопис економічних реформ.* – 2019. – № 2 (34). – С. 103–109.



УДК 338.24.01

JEL Classification: D78, I28

ASADULLINA N. R.<sup>1</sup>

## THE ISSUES OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE ASPECT OF INCREASING ITS EFFICIENCY

DOI: 10.32620/cher.2019.2.13

*Formulation of the problem.* In the article there considered the issues of theoretical underlying reasons of public administration as an element of management system of society, the issues of combination of self-management and public management, in dependence of forms of participation of the state in economy from head institutions. *The purpose of the research* is the mapping of the main directions of public management and administration, in order to find ways to improve its efficiency and effectiveness. *The object of research* – the process of public administration in the country of state-owned objects, as well as ways to improve its efficiency. *The methods used in the research* – logical, comparative, analytical, scientific and methodological. *The hypothesis of the research* is the ways to improve the efficiency of public administration depend on the qualifications of management personnel and feedback from the local population. *The statement of basic materials.* The economic conversions which carried out in Uzbekistan have been directed to dismantling of the institutes resisting to the market, and active formation of the new institutional structures inherent in preferentially market public systems. Gradualness and sequence of the re-formatory steps excluding shock components for economy and population and providing a necessary social insurance of transformational risks are the feature of transformational model of Uzbekistan. *The originality and practical significance of the research.* The choice of model of public administration in economy is inevitably connected by geopolitical priorities and ideas of the place of the country in the modern world. It means that exert impact on institutes of management and an assessment of management efficiency and political factors which are in turn subdivided on internal political are, first of all, support by the population of the idea of the state independence. *Conclusions of the research.* Further improvement of public administration assumes improvement of legal base of administrative activity (from a position of interests of public servants), necessary guarantees and incentives, standardization of their activity as most complex, responsible and skilled work, and maximum informatization of administrative decisions. Such approach assumes formation of special legislation on public service, development of the quality standards of state services, electronic forms of low-cost and transparent forms of interaction with economic entities and citizens.

### Key words:

government administration, self-government, society, head economic institutes, self-regulation, efficiency of public administration.

## ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОСНО ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

*Формулювання проблеми.* У статті розглянуті питання теоретичних основ державного управління як елемента системи управління суспільством, питання поєднання самоврядування та державного управління в залежності від форм участі держави в економіці від керівних установ. *Метою дослідження* є відображення основних напрямів державного управління та адміністрування, з метою пошуку шляхів підвищення його ефективності та результативності. *Об'єкт дослідження* – процес державного управління в країні державних об'єктів, а також шляхи підвищення його ефективності. *Методи, що використані в дослідженні:* логічні, порівняльні, аналітичні, науково-методичні. *Гіпотеза дослідження* – шляхи підвищення ефективності державного управління залежать від кваліфікації управлінського персоналу та зворотного зв'язку з місцевим населенням. *Вклад основного матеріалу.* Економічні перетворення, які здійснювалися в Узбекистані, спрямовувалися на демонтаж інститутів, що чинять опір ринку, та активне формування нових інституційних структур, притаман-

<sup>1</sup> Асадулліна Наїля Рамілівна, канд. екон. наук, доцент кафедри «Економіка праці та управління», Ташкентська філія «Російський економічний університет ім. Г. В. Плеханова», Ташкент, Узбекистан.

Asadullina Nailya, Ph.D. in Economic, Associate Professor of Economics Labor and Management Department Tashkent branch «Russian Economic University named G. V. Plekhanov», Tashkent, Uzbekistan.

ORCID ID: 0000-0001-7022-3638

e-mail: rasadullina@mail.ru



них переважно ринкових публічних системах. Поступовість і послідовність реформаторських кроків, що виключають шоківі компоненти для економіки та населення і забезпечення необхідного соціального страхування трансформаційних ризиків, є особливістю трансформаційної моделі Узбекистану. *Оригінальність і практичне значення дослідження.* Вибір моделі державного управління в економіці неминуче пов'язаний геополітичними пріоритетами та ідеями місця країни в сучасному світі. Це означає, що вплив на інститути менеджменту та оцінку ефективності управління та політичні фактори, які, у свою чергу, підрозділяються на внутрішньополітичні, є, насамперед, підтримкою населення ідеї державної незалежності. *Висновки дослідження.* Подальше вдосконалення державного управління передбачає поліпшення правової бази адміністративної діяльності (з позиції інтересів державних службовців), необхідних гарантій та стимулів, стандартизації їх діяльності як найбільш складної, відповідальної та кваліфікованої роботи, максимальну інформатизацію управлінських рішень. Такий підхід передбачає формування спеціального законодавства про публічну службу, розробку стандартів якості державних послуг, електронних форм недорогих і прозорих форм взаємодії з суб'єктами господарювання та громадянами.

**Ключові слова:**

державне управління, самоврядування, суспільство, керівник економічних інститутів, саморегулювання, ефективність державного управління.

**ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В АСПЕКТЕ ПОВЫШЕНИЯ ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ**

*Постановка проблемы.* В статье рассмотрены вопросы теоретической подоплеку государственного управления как элемента системы управления обществом, вопросы совмещения самоуправления и государственного управления в зависимости от форм участия государства в экономике от головных институтов. *Целью исследования* является определение основных направлений государственного управления и администрации с целью поиска путей повышения его эффективности и действенности. *Объект исследования* – процесс государственного управления в стране государственными объектами, а также пути повышения его эффективности. *Методы исследования* – логические, сравнительные, аналитические, научно-методические. *Гипотеза исследования* заключается в том, что способы повышения эффективности государственного управления зависят от квалификации управленческого персонала и обратной связи от местного населения. *Изложение основных материалов.* Экономические преобразования, проведенные в Узбекистане, были направлены на демонтаж институтов, противостоящих рынку, и на активное формирование новых институциональных структур, присущих преимущественно рыночным общественным системам. Постепенность и последовательность шагов реформирования, исключая шоковые составляющие для экономики и населения и обеспечивающие необходимое социальное страхование трансформационных рисков, являются особенностью трансформационной модели Узбекистана. *Оригинальность и практическая значимость исследования.* Выбор модели государственного управления в экономике неизбежно связан с геополитическими приоритетами и представлениями о месте страны в современном мире. Это означает, что на институты управления оказывают влияние и оценка эффективности управления и политические факторы, которые в свою очередь подразделяются на внутривнутриполитические, – это поддержка населением идеи государственной независимости. *Выводы исследования.* Дальнейшее совершенствование государственного управления предполагает совершенствование правовой базы административной деятельности (с позиции интересов государственных служащих), необходимых гарантий и стимулов, стандартизацию их деятельности как наиболее сложной, ответственной и квалифицированной работы, и максимальная информатизация управленческих решений. Такой подход предполагает формирование специального законодательства о государственном обслуживании, разработку стандартов качества государственных услуг, электронных форм недорогих и прозрачных форм взаимодействия с хозяйствующими субъектами и гражданами.

**Ключевые слова:**

государственное управление, самоуправление, общество, главные экономические институты, саморегулирование, эффективность государственного управления.

**Formulation of the problem.** Structuring of modern world society, first of all, is connected with concepts "region", "country" and "state". Territorial, national positioning, need of minimi-

zation of risks of their change, and also solution of a number of specific tasks of life support of the state, its citizens, provide maintenance of public administration. In modern conditions it





intends powerful risks of ecology, military shocks, globalization challenges, and also serious defects of self-adjustment of social and market agents as will. It pushes the increasing number of economists both "western" and "eastern" direction to focus this attention on various aspects of the state participation almost in all spheres of activity of the state.

The substance, contents, efficiency of public administration in the theory of control are considered as difficult concepts lying in the space of a row of interdisciplinary sciences (philosophy, sociology, political science, jurisprudence and even psychology). They are often connected to different methodological approaches of science schools. For example, in the science about public administration (state, municipal, and corporate) there are directions which integrate scientists-researchers of genesis of public administration in general, and the control of economy in particular. At the same time different methodological approaches are used: totalitarian, democratic, state and religious, social technologies and others.

**Analysis of recent research and publications.** From the point of view of another the institutional approach using system, dialectic methods of a research of bases of public administration looks rather productive. The approach offered by the Novosibirsk school of sociologists considers as the fundamental principle, defining specifics of functioning and evolution of society as social system, a macro sociological hypothesis of institutional matrixes. From the point of view, of the another it includes the important methodological bases implemented by economic science of management – logical, historical, system, causal investigative, etc. In its framework the institutional matrix of society defines allocation of primary model of interrelated the economic, political and ideological basic institutes on the basis of which the historical developing forms of specific social relations are constantly reproduced [1].

Within this hypothesis the stable basic institutes providing preservation and functioning of society there distinguished. On the other hand, there analyses changeable, mobile institutional forms in which the implemented basic institutes under specific cultural and historical conditions.

**The purpose of the research** is the mapping of the main directions of public management and administration, in order to find ways to improve its efficiency and effectiveness.

**The statement of basic materials.** At the same time economy is considered as projection, a cut, a subsystem of a certain type of society, and specifics of the institutes causing its development are defined by characteristics of this public whole. Therefore, the role of the state in economy is defined by these components. We will remind that the control system of modern society within separately taken country includes, along with public administration and self-government subsystems (formal and informal), self-adjustment of participants of social interrelations. Their interrelations and interdependence are also defined by the same institutional matrix. However it is about the model of life of society as special biosocial formation, which by its system consideration is subordinated to this main backbone sign and providing its elements. The Primary step for defining of domination of this or that institute of management - definition of the main characteristics of society and its economy. It is possible to assume that economy of Uzbekistan from a position of the theory of institutional matrixes can be carried to the category X of systems (unlike Y systems). Traditional society, with strong paternalistic and collectivist components which does not accept the Western European individualism is typical for Uzbekistan. The communal form of social self-organization is inherent to national mentality of the people of Uzbekistan, moreover, many forms of the operating form of the organization of production and labour. Many characteristics of public administration in general and managements of economy in particular are also originated in it [1]. The following step – an assessment of condition of society in concrete periods. As S. G. Kirdina notes: "the corresponding stages of transformation are important for transformational economy. At the first stage, there take place expansion of market mechanisms borrowed from alternative economies and their adaptation. At the second stage the developing redistribution mechanisms pass from latent into an obvious form, begin to dominate distinctly [2]. At the same time, market forms are develop and not as intensively as at the first stage, they are modified, their application carries more and more pronounced pragmatically, but not ideological character. The second stage is characterized by more careful and deep work on real embedding of the borrowed market mechanisms in the public environment which has historically developed and keeping the phenomenological and civilization qualities". The ideas of liberalization have be-



come the priority of all stages of economic conversions of the republic. The economic conversions which carried out in Uzbekistan have been directed to dismantling of the institutes resisting to the market, and active formation of the new institutional structures inherent in preferentially market public systems. Gradualness and sequence of the reformatory steps excluding shock components for economy and population and providing a necessary social insurance of transformational risks are the feature of transformational model of Uzbekistan. This process objectively has long-time character owing to patrimonial features inherent in operating X system, its directivity is caused by liberalization processes, but in the conditions of more strict, flexible and responsible system of state regulation.

The type of model of reforming of Uzbekistan is defined as "the way of regeneration and progress" though still abroad it is rigidly not classified (certain scientists carry it to the Central Asian type of liberal model of gradualist type, the Korean and Japanese economists - to the Chinese model of market socialism). Originality of this way is defined by the particular that Uzbekistan, small to global measures, since the period of finding of its independence at all stages of reforming realizes policy of a primacy of state regulation. We will remind that such territorial giant as Russia at the beginning of reforms had refused many methods of the state impact on economy and only much more later began to restore institutes of state regulation.

The choice of model of public administration in economy is inevitably connected by geopolitical priorities and ideas of the place of the country in the modern world. It means that exert impact on institutes of management and an assessment of management efficiency and political factors which are in turn subdivided on internal political are, first of all, support by the population of the idea of the state independence and sovereignty and foreign policy - extent of economic support of market reforms from developed states and international financial institutions.

In the conditions of transformational economy, there obviously are various types of economic relations inherent in new formats of market interrelations, developed forms of the public and archaic relations caused by a multiformity of economy and characteristics of this or that stage of transformations, and also the mentality and national originality which are shown as in traditions of business circle, and its infor-

mal limiters. For this reason standard schemes of transition to the developed market were insolvent practically in all former Soviet Union. However it doesn't mean the recognition of various approaches to efficiency of public administration. In fact search of recommendations concerning its growth though isn't universal, but is connected first of all with answers to the following questions (at each new stage of development of economy):

1. What is a criteria of efficiency of public administration?
2. What is the level of optimization of a ratio of public administration and institutes of self-regulation adequate to an institutional matrix of society?
3. Is the participation of the state in economy necessary and what modern forms of this participation, including state support of business?
4. Which forms of cooperation of the state and private business are most optimal for this stage?
5. What forms of cooperation of the state and society can be used for improvement of public administration by economy?
6. What are the forms of control of production efficiency of the state services and public products?

Economic approach defines the importance of identification of reasons of domination of this or that mechanism of public administration, level of state power in formation of economic processes and influence on their development.

We believe that the purposes of participation of the state in economic processes are caused not only by well-known criteria of insolvency of granting public benefits by commercial structures or national security, but also by inability or unavailability of public institutes which out specified functions. It is especially actual for transitive economies when new market and providing its relations are only formed and when institutes of self-adjustment reduce social efficiency of economic processes as well. The importance of the state in economy, and the level of his administrative resources are defined by it as well. However, the answer to such question is important here: how the government is interested in emergence and development of public institutes of self-government and what incentives society can be used here?

The fact of need of public administration for economy at the present stage wouldn't raise doubts if not existence of some contradictions





generated by a possibility of ineffective state management (as result of opposition of personal interest of official to public interests), and also decline in quality of the mechanism of the state administration in case of its high cost intensity. Response of economy to their appearance consists in lowering figures of life merit, growth of transactional expenses, positive dynamics of an informal segment and economic crime at all levels of economy, falling of level of a resource component of the budget, low return of the state investments, structural deformations and distortions, overflows of human and financial resources abroad, growth of a public debt, lowering of innovative component motivation of economic authors, etc. As a result they strengthen a status of economic bifurcation and instability of the transient phenomena which are repeatedly strengthened and external shocks.

As the general signals of their activity serves both official statistics, and information of media, public associations of self-government. For this reason special importance is repaid to timeliness and quality of information on such signals that requires special attention to transparency and reliability of administrative information, its availability to public administrative associations.

**Conclusions and prospects for further research.** Thus, development of institutes of catching of such signals is in the sphere of primary basic interests, both society, and the operating structure. The last can be proved by need of accounting moods of electorate and opportunities of activity of administrative personnel in future. These institutes are closely connected with the institutes of accountability forming moods of electorate, their requirement to development of these or those structures of public administration or their replacement (duplication) with public institutes and also interfere with decline in quality of administrative management.

Further improvement of public administration assumes improvement of legal base of administrative activity (from a position of interests of public servants), necessary guarantees and incentives, standardization of their activity as most complex, responsible and skilled work, and

---

Стаття надійшла  
до редакції : 18.01.2019 р.

maximum informatization of administrative decisions. Such approach assumes formation of special legislation on public service, development of the quality standards of state services, electronic forms of low-cost and transparent forms of interaction with economic entities and citizens, gradual transfer of a number of inefficient state functions (including in law enforcement agencies) nonprofit organizations NPO, to initiative groups on the basis of partnership development.

### Reference

1. *Karimov, I.* (2010). The concept of further deepening of democratic reforms and formation of civil society in the country. The report of the First President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov at the joint meeting of Legislative chamber and Senate of Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan from October 13, 2010.
2. *Kirdina, S. G.* (2000). Institutional matrixes and development of Russia. Moscow: IEIOPP of Siberian Branch of Russian Academy of Science, 213.
3. *Popov, V.* Shock therapy against gradualism: the end of discussion. Retrieved from : <http://www.ieras.ru/report>.

### Література

1. *Карімов І.* (2010). Концепція подальшого поглиблення демократичних реформ і формування громадянського суспільства в країні. Доповідь Першого Президента Республіки Узбекистан Іслама Карімова на спільному засіданні Законодавчої палати та Сенату Олій Мажліса Республіки Узбекистан від 13 листопада 2010 р.
2. *Kirdina, S. G.* Институційні матриці та розвиток Росії. – М.: ІЕІОРР Сибірського відділення Російської академії наук, 2000. – 213 с.
3. *Попов, В.* Шокова терапія проти поступовості: закінчення дискусії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ieras.ru/report>

---

Стаття прийнята  
до друку: 26.06.2019 р.

---

### Бібліографічний опис для цитування :

Asadullina N. R The issues of public administration in the aspect of increasing its efficiency / Н. Р. Асадуллина // Часопис економічних реформ. – 2019. – № 2 (34). – С. 110–114.

---

УДК 336.02  
JEL Classification: L73

НОСКОВ В. А.<sup>1</sup>, ШИШЕЛОВ М. А.<sup>2</sup>, ДМИТРИЕВА Т. Е.<sup>3</sup>

**НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕСНОГО КОМПЛЕКСА  
СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ РЕСПУБЛИКИ КОМИ**

DOI: 10.32620/cher.2019.2.14

*Постановка проблемы.* Лесной комплекс играет важную роль в сельской экономике муниципалитетов Республики Коми. Однако в силу особенностей размещения лесных ресурсов и видов лесопромышленной деятельности его эффективность и влияние на социально-экономическое развитие территорий различно. Данное положение актуализирует разработку методики оценки эффективности лесного комплекса сельских территорий Республики Коми и предложений направлений и механизмов ее повышения. *Цель статьи* состоит в разработке направлений повышения эффективности лесного комплекса сельских территорий Республики Коми. *Предметом исследования* является методика оценки эффективности лесного комплекса сельских территорий Республики Коми, а также направления ее повышения. *Гипотеза исследования* заключается в измерении эффективности функционирования лесного комплекса региона на основе структурно-территориальной дифференциации территорий. *Методы, использованные в исследовании.* Методическими особенностями исследования являются: структуризация эффективности лесного комплекса на производственную, социально-экономическую, пространственную и биоэкономическую; использование набора показателей, характеризующих указанные аспекты эффективности; агрегирование показателей в групповые и итоговые рейтинги эффективности по районам; анализ факторов, определивших пространственную дифференциацию эффективности лесного комплекса. *Изложение основного материала.* В результате исследования на структурированном наборе показателей получена картина структурно-территориальной дифференциации эффективности лесопромышленной деятельности, сформированная распределением, соответствующим показателем, характеризующим влияние различных факторов с использованием рейтинговой оценки. Выделены современные ограничения развития лесного комплекса муниципалитетов республики с сельской экономикой. *Оригинальность и практическая значимость исследования* заключается в том, возможности проведения типологии сельских территорий по уровню эффективности лесного комплекса, а также предложения направле-

<sup>1</sup> **Носков Владимир Александрович**, молодший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи «Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі» Уральського відділу Російської академії наук, м. Сиктивкар, Комі, Росія.

**Noskov Vladimir**, Junior Researcher Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0003-1117-5212

**e-mail:** noskov\_VA@iespn.komisc.ru

<sup>2</sup> **Шишелов Максим Александрович**, канд. екон. наук, старший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Уральського відділу Російської академії наук, м. Сиктивкар, Комі, Росія.

**Shishelov Maksim**, Ph.D. in Economic, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0002-9849-8112

**e-mail:** shishelov.maksim@gmail.com

<sup>3</sup> **Дмитрієва Тамара Євгенівна**, канд. геогр. наук, старший науковий співробітник Федеральної державної бюджетної установи Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Уральського відділу Російської академії наук, м. Сиктивкар, Комі, Росія.

**Dmytrieva Tamara**, Ph.D. in Geographical, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural-division of the Russian Academy of Sciences, Syktyvkar, Komi, Russia.

**ORCID ID:** 0000-0001-7192-8860

**e-mail:** dmitrieva@iespn.komisc.ru



ний и механизмов его повышения, применительно к каждой группе районов. *Выводы исследования.* Интегральная оценка эффективности лесного комплекса сельских территорий позволила выявить районы с высоким, средним и низким уровнем эффективности, а также отдельную группу районов с «нелесной» специализации или со слабо развитой лесной промышленностью. Перспективами дальнейшего использования полученных результатов может корректировка стратегии социально-экономического развития территорий, а также новые подходы к размещению производительных сил на Севере.

**Ключевые слова:**

лесной комплекс, сельская экономика, рейтинговая оценка, эффективность.

---

**DIRECTIONS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE FOREST COMPLEX OF THE RURAL TERRITORIES OF THE KOMI REPUBLIC**

*Formulation of the problem.* The forestry complex plays an important role in the rural economy of the municipalities of the Komi Republic. However, due to the nature of the distribution of forest resources and types of forestry activities, its effectiveness and impact on the socio-economic development of territories is different. This provision actualizes the development of a methodology for evaluating the effectiveness of the forest complex in rural areas of the Komi Republic and proposals for directions and mechanisms for its improvement. *The purpose of the research* is to develop ways to improve the efficiency of the forest complex of rural areas of the Komi Republic. *The object of the research* is the methodology for assessing the efficiency of the forest complex in rural areas of the Komi Republic, as well as the directions for its improvement. *The hypothesis of the research* is to measure the effectiveness of the functioning of the forest complex of the region based on the structural-territorial differentiation of territories. *The methods used of the research.* The methodological features of the study are: structuring the efficiency of the forest complex on the production, socio-economic, spatial and bioeconomic; use of a set of indicators characterizing these aspects of efficiency; aggregation of indicators into group and final efficiency ratings by districts; analysis of the factors that determined the spatial differentiation of the efficiency of the forest complex. *The statement of basic materials.* As a result of a study on a structured set of indicators, a picture of the structural and territorial differentiation of the efficiency of timber industry activity was obtained, formed by the distribution of relevant indicators characterizing the influence of various factors using a rating score. The modern limitations of the development of the forest complex of municipalities of the republic with a rural economy are highlighted. *The originality and practical significance of the research* lies in the possibility of conducting a typology of rural areas according to the level of efficiency of the forest complex, as well as proposing directions and mechanisms for its improvement, applicable to each group of districts. *Conclusions of the research.* An integrated assessment of the efficiency of the forest complex of rural areas has allowed to identify areas with high, medium and low levels of efficiency, as well as a separate group of areas with “non-forest” specialization or with a weak forest industry. Prospects for the further use of the results obtained can be adjusted by the strategy of socio-economic development of territories, as well as new approaches to the location of productive forces in the North.

**Key words:**

forest complex, rural economy, rating, efficiency.

---

**НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІСОВОГО КОМПЛЕКСУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕСПУБЛІКИ КОМІ**

*Постановка проблеми.* Лісовий комплекс відіграє важливу роль в сільській економіці муніципалітетів Республіки Комі. Однак в силу особливостей розміщення лісових ресурсів і видів лісопромислової діяльності його ефективність і вплив на соціально-економічний розвиток територій різний. Дане положення актуалізує розробку методики оцінки ефективності лісового комплексу сільських територій Республіки Комі і пропозицій напрямків і механізмів її підвищення. *Мета статті* полягає в розробці напрямків підвищення ефективності лісового комплексу сільських територій Республіки Комі. *Предметом дослідження* є методика оцінки ефективності лісового комплексу сільських територій Республіки Комі, а також напрямки її підвищення. *Гіпотеза дослідження* полягає в вимірі ефективності функціонування лісового комплексу регіону на основі структурно-територіальної диференціації територій. *Методи, використані в дослідженні.* Методичними особливостями дослідження є: структуризація ефективності лісового комплексу на виробничу, соціально-економічну, просторову і біоекономічну; використання набору показників, що характеризу-



ють зазначені аспекти ефективності; агрегування показників в групові та підсумкові рейтинги ефективності по районах; аналіз чинників, що визначили просторову диференціацію ефективності лісового комплексу. *Виклад основного матеріалу.* В результаті дослідження на структурованому наборі показників отримана картина структурно-територіальної диференціації ефективності лісопромислової діяльності, сформована розподілом відповідним показників, що характеризують вплив різних чинників з використанням рейтингової оцінки. Виділено сучасні обмеження розвитку лісового комплексу муніципалітетів республіки з сільської економікою. *Оригінальність і практична значущість дослідження* полягає в тому, можливості проведення типології сільських територій за рівнем ефективності лісового комплексу, а також пропозиції напрямків і механізмів його підвищення, стосовно до кожної групи районів. *Висновки дослідження.* Інтегральна оцінка ефективності лісового комплексу сільських територій дозволила виявити райони з високим, середнім і низьким рівнем ефективності, а також окрему групу районів з «нелісовою» спеціалізації або зі слаборозвиненою лісовою промисловістю. Перспективами подальшого використання отриманих результатів може коригування стратегії соціально-економічного розвитку територій, а також нові підходи до розміщення продуктивних сил на Півночі.

**Ключові слова:**

лісовий комплекс, сільська економіка, рейтингова оцінка, ефективність.

**Постановка проблеми.** Лесной комплекс (ЛК) наряду с аграрным играет важную роль в сельской экономике муниципалитетов Республики Коми (РК), однако в силу особенностей размещения лесных ресурсов и видов лесопромышленной деятельности его эффективность и влияние на социально-экономическое развитие сельских территорий различно:

- на сельских территориях, концентрирующих основные запасы древесины эксплуатационного назначения (Усть-Куломский, Прилузский, Койгородский, Троицко-Печорский, Корткеросский, Удорский, Сысольский и Сыктывдинский районы), более 2/3 пунктов имеют лесозаготовительную основу и соответствующий профиль занятости населения. Однако, преобладание специализации производства на лесопилении обеспечивает лесным районам не более 10% отгруженной продукции регионального ЛК [1];

- в лесодефицитных северных сельских территориях (Ижемский и Усть-Цилемский районы) ЛК имеет характер деятельности сопутствующей и удовлетворяющей потребности населения в топливе и частично в стройматериалах;

- наибольший вклад за счет эффективных производств по глубокой переработке древесины ЛК делает в муниципальную экономику ГО Сыктывкар и сельско-городских территорий Усть-Вымского и Княжпогостского районов.

**Анализ последних исследований и публикаций.** В последние годы вопросы

сельского развития становятся приоритетными не только за рубежом, но и в России. В Европе с 2006 г. актуальна новая парадигма сельского развития. Ее главные аспекты раскрыли снижающуюся роль сельского хозяйства в формировании добавленной стоимости и занятости, выявили подъем несельскохозяйственных видов деятельности в сельских районах, подчеркнули использование местных ресурсов, мультисекторальность и территориальность сельской политики [2-5].

Тенденции перехода к парадигме интегрированного сельского развития нашли отражение в Стратегии устойчивого развития сельских территорий Российской Федерации на период до 2030 года [6]. В российских официальных документах устойчивого развития сельских территорий регионального уровня пока преобладает отраслевая концепция, которая во главу угла ставит развитие сельского хозяйства, подкрепленное усилением инфраструктурного обустройства и комфортности среды проживания сельских жителей [7, 8].

В соответствии с новым подходом к сельскому развитию необходимо рассматривать сельскую экономику как, по меньшей мере, трехсекторную, включающую аграрный, лесной и туристский секторы, использующие во взаимосвязанном развитии все ресурсы территории. Важными аспектами формирования нового содержания сельской экономики являются ее экологизация и информатизация.

Роль сельской экономики в северном регионе при глобальном тренде урбанизации





с одной стороны, и сильных деформационных процессах постсоветской экономики, осложняющихся циклическими кризисами, с другой, состоит в удержании пространства за счет сохранения среды жизнедеятельности сельского населения и самого села как генератора жизненно важных процессов, обеспечивающих устойчивость всего государства. В свою очередь, устойчивость самой сельской экономики непосредственно зависит от эффективности аграрного и лесопромышленного производства и стоимости предлагаемых продуктов внутреннего туризма.

Эпизодические оценки подтверждают высокую себестоимость, низкую рентабельность, убыточность сельскохозяйственных организаций и лесопромышленных предприятий РК. Не проработаны вопросы учета и экономического анализа сферы туризма и информационно-коммуникационной деятельности. Все это подтверждает актуальность полноценного эмпирического и методологического исследования эффективности секторов сельской экономики

РК.

**Цель статьи** состоит в разработке направлений повышения эффективности лесного комплекса сельских территорий Республики Коми

Методика исследования – структурно-территориальная дифференциация эффективности ЛК сельских территорий проведена на основе метода рейтинговой оценки. Ее методическими особенностями являются:

- 1) структуризация эффективности ЛС на производственную, социально-экономическую, пространственную и биоэкономическую;
- 2) использование набора показателей, характеризующих указанные аспекты эффективности (табл. 1);
- 3) агрегирование показателей в групповые и итоговые рейтинги эффективности по районам на основе методики, разработанной в ИСЭ и ЭПС Коми НЦ УрО РАН [9];
- 4) анализ факторов, определивших пространственную дифференциацию эффективности ЛС.

Т а б л и ц а 1

**Показатели оценки эффективности лесного комплекса сельских территорий**

Виды эффективности	Показатели
Социально-экономическая	Доля района в объеме отгруженной продукции ЛС республики, %. Доля ЛС в объеме налоговых отчислений в бюджет района, %. Доля занятых в лесопромышленной деятельности от всех занятых в районе %.
Производственная	Производительность труда (выручка на численность занятых), тыс. руб./чел. Выручка на один куб. м использованной древесины, тыс. руб. Коэффициент переработки древесины (отношение переработанной древесины к фактически заготовленной), %.
Пространственная	Коэффициент локализации лесопромышленной деятельности (отношение доли отгруженной продукции лесной отрасли в составе промышленности муниципалитета к доле лесной отрасли в составе промышленности региона), %. Количество лесопромышленных предприятий (ед.). Количество видов лесопромышленной деятельности (ед.).
Биоэкономическая	Количество объектов коммунальной энергетики, переведенных на биотопливо (ед.). Объемы выпуска биотоплива (пеллеты, брикеты), тыс. т/год

*Источник:* разработано авторами

**Изложение основного материала исследования.** Результаты муниципальной рейтинговой оценки эффективности ЛК представлены в табл. 2. Как видно из таблицы, наиболее эффективными являются Усть-Вымский, Прилузский, Троицко-Печорский и Усть-Куломский районы, где лесопромышленная деятельность доминирует

и играет ведущую роль в социально-экономическом развитии.

Формирование лучших в республике показателей эффективности обеспечено высокими позициями данных районов среди других сельских территорий в развитии лесопереработки. В каждом районе (за исключением Усть-Куломского) успешно

работают деревообрабатывающие производства. Это фанерный комбинат и завод комплексной переработки древесины в Усть-Вымском районе, предприятия, перерабатывающие большую часть заготавливаемой древесины и выпускающие

широкий ассортимент продукции с высокой добавленной стоимостью в Прилузском (ООО «Лузалес») и Троицко-Печорском (ООО «ПечораЭнергоРесурс», ООО «Азимут») районах. Развит в указанных районах и малый лесной бизнес.

Т а б л и ц а 2

**Рейтинговая оценка эффективности лесного комплекса сельских территорий\***

Эффективность лесного комплекса	Усть-Вымский	Прилузский	Троицко-Печорский	Усть-Куломский	Сыктывдинский	Койгородский	Княжпогостский	Удорский	Корткеросский	Сысольский	Усть-Цилемский	Ижемский
Социально-экономическая	2,9	2,2	5,4	5,1	10,7	4,8	10,3	4,3	8,5	6,7	9,7	10,6
Производственная	4,7	8,3	7,4	9,7	7,9	9,0	6,2	10,8	10,6	9,9	7,5	8,6
Пространственная	4,0	3,5	6,6	6,9	6,2	8,6	7,3	7,7	6,0	7,4	11,0	12,0
Биоэкономическая	12,0	10,4	6,9	1,0	7,0	9,7	11,3	10,8	9,1	12,0	12,0	11,7
Интегральная	<b>4,4</b>	<b>5,0</b>	<b>6,0</b>	<b>6,1</b>	<b>7,1</b>	<b>7,2</b>	<b>7,3</b>	<b>7,5</b>	<b>7,6</b>	<b>7,7</b>	<b>8,7</b>	<b>9,5</b>
Уровень эффективности	Высокий – 5,4				Средний – 7,4						Низкий – 9,1	

Источник: обобщено авторами на основе [10, 11].

Усть-Куломский и Троицко-Печорский районы лидируют в республике по уровню развития биоэкономики, ресурсной основой которой являются отходы лесозаготовительного и лесоперерабатывающего производства. На долю Усть-Куломского района приходится половина общего объема производства брикетов и пеллет, Троицко-Печорский район производит 38% биотоплива [12]. Биотопливо производится как на крупных лесоперерабатывающих предприятиях, так и на специализированных малых и средних предприятиях [13, 14]. Помимо использования отходов для энергетических и технологических целей (для сушки) на предприятиях важным фактором эффективности сельской экономики становится использование биотоплива в коммунальной энергетике. И в этом Усть-Куломский район, где на древесном биотопливе (топливные брикеты и пеллеты) работают 8 котельных (каждая третья из таких котельных в сельских муниципалитетах), является передовым среди сельских лесных территорий.

Выгоды от производства и потребления древесного биотоплива извлекают его производители за счет дополнительной

продукции из отходов; конечные потребители-котельные, получающие экономию затрат на персонал, теплоноситель и вывоз твердых бытовых отходов (золы); бюджет района и население через снижение тарифов на отопление.

Анализ факторов эффективности этой группы районов выявил ряд проблем, преодоление которых поможет сделать ЛК более эффективным. Среди них:

- недостаток местного сырья для фанерного производства, перерабатывающего фанерный кряж, заготовленный за пределами республики, а так же отсутствие качественного лесного фонда в объемах, необходимых для удовлетворения потребностей в сырье действующего производства (Лесозавод №1), что влияет на рост транспортных затрат и существенно ограничивает развитие малого и среднего лесного бизнеса;

- снижение товарности древостоев (в Прилузском, Усть-Куломском, Троицко-Печорском районах), что является следствием длительного периода доминирования сплошных концентрированных рубок, приведших к смене лесного фитоценоза, заболачиванию, формированию малопродуктивных





древостоев и, в итоге, к истощению лесных экосистем, требующих для восстановления большого объема лесохозяйственных мероприятий;

- узость товарно-отраслевой структуры и низкая добавленная стоимость продукции большинства лесопромышленных предприятий, которые производят дрова, пиломатериалы естественной влажности и строительный брус, не обеспечивает достаточного уровня заработной платы и налоговых поступлений в бюджеты сельских территорий:

- технологическая отсталость производства, использование для заготовки и переработки древесины устаревшего, изношенного оборудования резко ограничивает возможности разнообразия и роста качества лесных товаров и увеличивает издержки производства.

К районам со средним уровнем эффективности ЛК относятся Сыктывдинский, Койгородский, Княжпогостский, Удорский, Корткеросский и Сысольский, где получили развитие сельское хозяйство, транспорт, строительство, однако значение лесопромышленной деятельности остается существенным.

В данной группе районов есть глубокая переработка древесины в составе плитного производства (Княжпогостский завод ДВП) однако заготовка и преобладающее лесопиление характеризуются более низкими объемами. На начальной стадии в Койгородском и Княжпогостском районах находится биоэкономика.

Основными проблемами, которые необходимо решить для повышения эффективности ЛК, являются:

- преобладание лесных ресурсов с низкой товарностью древостоев (от 30 до 50% от эталонной), что при технологической отсталости малого и среднего бизнеса, преобладающего в ЛК, приводит их к убыточной работе;

- локальные дефициты сырьевой базы обусловлены неблагоприятным сочетанием низкой товарности, снижении объемов расчетной лесосеки и повышенной долей лиственной древесины, не имеющей устойчивого внутреннего потребления в республике;

- невысокое качество и сильная фрагментация лесного фонда существенно ограничивают перспективы развития

традиционного лесопиления на территории всех муниципалитетов группы за исключением Удорского района и ставят задачу использования тонкомерной хвойной, а также лиственной древесины, для производства технологичной продукции с высокой добавленной стоимостью и потребительскими свойствами, например, ориентировано-стружечной плиты (OSB).

Слабый уровень эффективности ЛК характерен для северных Усть-Цилемского и Ижемского районов, где лесопромышленная деятельность не является профильной. В то же время при ограниченных лесных ресурсах, небольших объемах заготовки и переработки в основном для внутреннего потребления населения преимуществом является высокое качество продукции лесопиления, связанное с твердостью, плотностью и прочностью северной древесины. Указанные особенности, а также удаленность от крупных центров переработки и потребления внутри РК, привозное снабжение, удорожающее затраты и себестоимость продукции, определяют локальный характер развития крайне северного лесного комплекса, однако не исключают специализации на производстве продукции, использующей особые свойства древесины, например, экологичной мебели.

Структурно-территориальный анализ эффективности развития лесного комплекса выявил среди основных факторов с положительным влиянием наличие и характер переработки (ее объем по отношению к заготовке, отраслевая и товарная диверсификацию, величина добавленной стоимости продукции), с отрицательным влиянием – истощение лесных ресурсов, в том числе снижение товарности древостоев, особенно в районах давнего освоения, и технологическую отсталость малых и средних лесных предприятий.

Кроме факторов, связанных с состоянием лесных ресурсов и эффективностью самого производства, есть институциональный фактор неблагоприятного режима кредитования, порождающий дефицит финансовых ресурсов и консервирующий технологическую отсталость. Многие предприятия не могут привлечь достаточный объем заемных средств, необходимых для развития, и обслуживать кредиты под 15–20%



годовых, поэтому вынуждены вести хозяйственную деятельность на технически устаревшем и изношенном оборудовании.

Основные направления и механизмы повышения эффективности развития ЛС.

1. Развитие переработки, нацеленное на полное комплексное использование всего объема заготавливаемой древесины и более широкое размещение технологически современных производств:

- совершенствование хорошо зарекомендовавшего себя механизма приоритетных инвестиционных проектов в области освоения лесов на основе смягчения критериев оценки проектов при отборе заявок, а также повышения достоверности расчета сырьевой базы планируемого производства;

- создание второго (после г. Сыктывкара) регионального центра глубокой переработки в пгт. Троицке-Печорске при условии дополнения действующих предприятий производством вискозной целлюлозы (проект «Троицко-Печорская целлюлоза»);

- реализация заявленных проектов и разработка инвестиционных предложений по организации высокотехнологичных предприятий в лесодостаточных районах. Среди них предприятие полной переработки древесины безотходного типа (проект ООО «Промтех-инвест» Сысольский район). Аналогичное предприятие имеет благоприятные предпосылки в Усть-Куломском районе; в Удорском районе есть перспективы создания одного-двух достаточно крупных лесопильных производств, перерабатывающих хвойную тонкомерную древесину; потенциал Койгородского и Корткеросского районов требует технологических решений для вовлечения в деревообрабатывающий сегмент лиственной древесины, которая здесь в избытке.

2. Модернизация является приоритетным направлением развития плитного (Княжпогостский завод ДВП, г. Емва) и фанерного (Жешартский ЛПК, Усть-Вымский район) производств, составляющих градообразующую базу моногородов Емва и Жешарт. Благоприятные перспективы фанерного комбината связаны с реализацией проекта по техническому переоснащению в рамках материнской международной компании. Механизмом повышения

эффективности Княжпогостского завода ДВП может стать перепрофилирование части производств на выпуск новой востребованной продукции.

3. Технологическое перевооружение малых и средних лесных предприятий, преобладающих на сельских территориях, с опорой на:

- государственную поддержку создаваемого регионального Фонда развития промышленности проектов, направленных на разработку высокотехнологичной продукции в части компенсации затрат на новое оборудование, техническое перевооружение, а также инвестиционная поддержка и возможность получения льготных займов [15];

- гранты программ Фонда содействия развитию малых форм предприятий в научно-технической сфере в рамках взаимодействия крупных компаний с малым бизнесом.

4. Биоэкономика должна получить дальнейшее развитие на всех сельских территориях:

- организация производства биотоплива там, где лесные отходы пока не перерабатываются (Прилузский, Корткеросский, Койгородский, Ижемский, Усть-Цилемский) и где есть экономические предпосылки рентабельного функционирования предприятий по выпуску брикетов и пеллет;

- стимулирование спроса на древесное биотопливо через информирование жителей о выгодах его использования, предоставление субсидий населению на приобретение топливных брикетов и пеллет;

- активизация процесса перевода объектов бюджетной энергетики на использование древесного биотоплива при поддержке предприятий-поставщиков оборудования (подключение электричества, установка котлов и т.д.) и использовании бюджетными учреждениями средств отопительного фонда;

- снижение риска нехватки сырья для действующих и новых предприятий через завершение строительства площадок временного хранения древесных отходов.

5. Эффективная сбытовая политика, направленная на расширение спроса и снятие ограничений реализации продукции, предполагает:

- увеличение внутреннего потребления древесины за счет возрождения в сельских





муниципалитетах производства экологически чистой продукции из массива древесины (мебели, дверей, окон, других столярных изделий, необходимых для деревянного домостроения [16];

- оказание государственной поддержки таким производствам в части компенсации затрат на новое оборудование, помощи в инфраструктурном обеспечении деятельности, предоставлении субсидий малому предпринимательству;

- вовлеченность действующего и будущего производства в «продуктовые цепочки» в рамках контрактных или холдинговых отношений, гарантирующих стабильные поставки продукции в крупные торговые сети или для дальнейшей переработки, но с ограничением в последнем случае объемов вывоза для того, чтобы обеспечить переработку на месте.

6. Повышение количества и качества лесных ресурсов для снижения локальных дефицитов сырья для переработки способны обеспечить:

- актуализация лесоуправляющей информации лесничеств, прежде всего, в традиционных и лесодостаточных районах более быстрыми темпами: в ключевых районах – Прилузском, Троицко-Печорском, Усть-Куломском, Удорском – необходимо добиться периодичности обновления данных лесоуправления раз в 10–15 лет (сейчас 20–30 лет);

- переход на выборочные рубки, которые позволят сохранить природную среду будущих древостоев и в перспективе повысят их товарность и экономическую отдачу [17];

- интенсификация лесного хозяйства, включающая эффективное лесовосстановление и выращиванию древостоев с заданными характеристиками, развитие которой в республике требует разработки соответствующего стратегического документа.

**Выводы и перспективы дальнейших исследований.** Анализ ЛК сельских территорий РК показал значительную их дифференциацию как по их значимости для экономики муниципалитетов, так и по их итоговой эффективности. Сложившаяся исторически асимметрия лесной промышленности республики с преобладанием крупного центра переработки и промежуточного потребления в Сыктывкаре привела к тому, что возник

значительный перекос между фактическими объемами заготовки и переработки древесины в сельских районах республики.

Интегральная оценка эффективности ЛК сельских территорий позволила выявить районы с высоким, средним и низким уровнем эффективности, а также отдельную группу районов с «нелесной» специализацией или со слабо развитой лесной промышленностью.

Проблемы, стоящие перед традиционными лесными районами в целом схожи, но они по-разному проявляются в каждой группе и имеют разную остроту. Для эффективных лесных районов необходима дальнейшая модернизация лесоперерабатывающих производств, углубление специализации и увеличение номенклатуры выпускаемой продукции, т.к. запасы древесины в этих районах позволяют значительно увеличить объемы заготовки и переработки.

Районы со средней и низкой эффективностью требуют формирования крупных региональных центров по переработке древесины. Такой проект находится в финишной стадии в Сысольском районе, но потребности есть в них и в Удорском, Корткеросском, Койгородском районах, где они крайне необходимы, т.к. позволяют сразу преодолеть технологическую отсталость существующей в них лесопереработке.

Рост объемов переработки древесины ведет к росту объемов отходов, поэтому развитие биоэкономики становится приоритетной задачей. Необходимо не только наращивание экспорта топливных брикетов и пеллет, но и повсеместный перевод котельных на древесное топливо в части замещения угля и мазута. Это дает значительную экономию для бюджета, а также снижает затраты для местного населения.

Значительное истощение лесов в группах районов со средней и низкой эффективностью требует пересмотра системы рубок и восстановления лесов, т.к. существующая лесопереработка уже не всегда способная компенсировать низкое качество исходного сырья.

Для муниципальных районов «нелесной» специализации или со слабо развитой лесной промышленностью импульсом к повышению эффективности ЛС должно стать направление увеличения внутреннего потребления древесины. Главный упор необходимо сделать на возрождение производств экологически чистой, доступной продукции

из массива древесины в муниципалитетах по опыту промкомбинатов советского времени.

### Литература

1. Модернизация инфраструктуры развития сельских территорий / Коллектив авторов. – Сыктывкар: ООО «Коми республиканская типография», 2016. – 241 с.

2. The New Rural Paradigm. Policies and Governance. OECD Rural Policy Reviews [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://read.oecd-ilibrary.org>

3. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth // EUROPEAN COMMISSION Brussels, 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eurlex.europa.eu>

4. Regulation (EU) № 1305/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 // Official Journal of the European Union 20.12.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mou.gr>

5. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/>

6. Стратегия устойчивого развития сельских территорий Российской Федерации на период до 2030 г.: утверждена Распоряжением Правительства Российской Федерации от 2 февраля 2015 г. № 151-р.

7. Федеральная целевая программа «Устойчивое развитие сельских территорий» на период 2014-2017 гг. с продлением до 2020 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/499034090>

8. Региональный опыт разработки программ устойчивого развития сельских территорий: информ. изд. – М.: ФГБНУ «Росинформротех», 2012. – 112 с.

9. Дмитриева Т. Е. Оценка географических условий строительства в Коми АССР / Т.Е. Дмитриева // Территориальные и межотраслевые проблемы развития Европейского Северо-Востока СССР. – Сыктывкар, 1987. – С. 31-47.

10. Города и районы Республики Коми. Социально-экономические показатели. 2013: стат. сб. / Комистат – Сыктывкар, 2013. – 265 с.

11. Статистический ежегодник Республики Коми, 2014: Стат.сб. / Комистат. – Сыктывкар, 2014. – 412 с.

12. Шестьдесят котельных Республики Коми работают на брикетах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biotoprk.ru/presscenter/news/year>.

13. «Дорожная карта» (план мероприятий) «развитие биоэнергетики в Республике Коми (2016 - 2018 годы)» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biotoprk.ru/files/doc269p.pdf>.

14. В Коми брикеты и гранулы из древесного сора отвозывают котельные угля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biotoprk.ru/presscenter/news/year/2>.

15. Николаева Ю. В Коми появится Фонд развития промышленности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://komiinform.ru/news/155204>.

16. Дмитриева Т. Е. Направления роста эффективности лесопереработки в Республике Коми / Т. Е. Дмитриева, В. А. Носков, М. А. Шишелов // Известия Коми НЦ УрО РАН. – 2014. – №.4. – С. 79–86.

17. Носков В. А. Доступность древесных ресурсов / В. А. Носков. // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера: Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета. – 2013. – № 1. – С. 195-211.

### References

1. Modernization of the infrastructure of rural development. (2016). The team of authors. Syktывkar: Komi Republican Printing House LLC, 241.

2. The New Rural Paradigm. Policies and Governance. OECD Rural Policy Reviews. Retrieved from: <https://read.oecd-ilibrary.org>

3. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. EUROPEAN COMMISSION Brussels, 2010. Retrieved from: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ>

4. Regulation (EU) №. 1305/2013 of the European Parliament and the Council of 17 of December 2013. Official Journal of the European Union 12/20/2013. Retrieved from: [https://www.mou.gr/elibrary/Regulation\\_1305\\_2013%20EAFRD.pdf](https://www.mou.gr/elibrary/Regulation_1305_2013%20EAFRD.pdf)

5. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for the Euro-



pean Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>

6. The strategy of sustainable development of rural territories of the Russian Federation for the period up to 2030. (2015). Approved by Order of the Government of the Russian Federation dated February 2, 151.

7. Federal target program “Sustainable development of rural areas” for the period 2014-2017 with extension until 2020. Retrieved from: <http://docs.cntd.ru/document/499034090>

8. Regional experience in developing programs for sustainable rural development (2012). Moscow: Federal State Scientific Institution Rosinformagrotekh, 112.

9. *Dmitrieva, T. E.* (1987). Evaluation of the geographical conditions of construction in the Komi ASSR. Territorial and intersectoral problems of development of the European North-East of the USSR. *Syktyvkar*, 31-47.

10. Cities and districts of the Republic of Komi. Socio-economic indicators. (2013): stat. *Sat Comistat: Syktyvkar*, 265.

11. Statistical Yearbook of the Republic of Komi. (2014). *Stat.sb. Comistat: Syktyvkar*, 412.

---

**Стаття надійшла**

**до редакції : 02.04.2019 р.**

12. Sixty boiler houses of the Komi Republic work on briquettes Retrieved from: <http://www.biotoprk.ru/presscenter/news/year>

13. “Roadmap” (plan of measures) “development of bioenergy in the Komi Republic (2016-2018)” Retrieved from: <http://www.biotoprk.ru/files/docs.pdf>

14. In Komi, briquettes and pellets from wood litter conquer boilers from coal Retrieved from: <http://www.biotoprk.ru/presscenter/news>

15. *Nikolaev, Y.* The Industry Development Fund will appear in Komi Retrieved from: <https://komiinform.ru/news/155>

16. *Dmitrieva, T. E. & Noskov, V. A. & Shishelov, M. A.* (2014). Directions for increasing the efficiency of wood processing in the Komi Republic. *Proceedings of the Komi SC UB RAS*, 4, 79–86.

17. *Noskov, V. A.* (2013). Availability of wood resources. *Corporate Governance and Innovative Development of the Economy of the North: Bulletin of the Research Center for Corporate Law, Management and Venture Capital Investments of Syktyvkar State University*, 1, 195-211.

---

**Стаття прийнята**

**до друку: 26.06.2019 р.**

---

**Бібліографічний опис для цитування :**

Носков В. А. Направления повышения эффективности лесного комплекса сельских территорий Республики Коми / В. А. Носков, М. А. Шишелов, Т. Е. Дмитриева // *Часопис економічних реформ.* – 2019. – № 2 (34). – С. 115–124.

---



## НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

### ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ОСВІТА, НАУКА, ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ», ЩО ВІДБУЛАСЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ім. ПРОФ. ДОКТОРА АССЕНА ЗЛАТАРОВА, М. БУРГАС, БОЛГАРІЯ

20–21 червня 2019 року в Університеті імені Проф. Доктора Ассена Златарова, м. Бургас (Болгарія), була проведена чергова Міжнародна наукова конференція «Освіта, наука, економіка та технології», яка була організована факультетом соціальних наук, факультетом технічних наук і факультетом природничих наук університету. Міжнародна наукова конференція проводиться в університеті щорічно з 2005 року.

Географія учасників конференції поширюється з кожним роком. У цьому році у конференції взяли участь науковці-фахівці в різних галузях знань з різних країн світу, зокрема: Болгарії, Туреччини, України, Казахстану, Білорусії, Польщі, Ізраїлю, Німеччини, Азербайджану та Туркменістану.

Безпосередніми учасниками Міжнародної наукової конференції були представники редакції науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ». Зокрема, головний редактор журналу д-р екон. наук, проф. Тетяна Калінеску виступила з доповіддю: «Розвиток особистості в українському суспільстві: нерівність, напруга та конфлікт», де окреслила основні аспекти оцінювання ефективності розвитку особистості в сучасних економічних умовах України, а також технології вибору найбільш оптимальних шляхів адаптації особистості до тенденцій розвитку суспільства.

Конференцію відкрив Голова організаційного комітету Проф. Доктор Іван Димитров, який привітав учасників конференції та презентував нові освітньо-технологічні можливості університету.

На пленарному засіданні виступили фахівці з різних країн з власним баченням новітнього освітнього менеджменту та тенденцій розвитку суспільства, зокрема Проф. Роберт Димитровски з доповіддю: «Зміна менеджменту освіти в епоху діджиталізації»; Проф. Веселін Терзієв з доповіддю «Суспільний розвиток та наука як запорука прогресу»; Проф. Албена Андротова з доповіддю «Захист здоров'я в сучасних умовах».



Виходячи з того, що основною метою проведення Міжнародної конференції було проголошено залучення фахівців різних країн до загальних проблем менеджменту вищих навчальних закладів, управління організаціями, впровадження нових інформаційних технологій в сфері освіти, виробництва та в галузі гуманітарних знань, головним редактором журналу, завідувачем кафедри фінансів Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» д-р екон. наук, проф. Тетяною Калінеску було започатковано міжнародні комунікативні зв'язки з провідними фахівцями профільних вищих навчальних закладів Болгарії (Університет імені Проф. Доктора Ассена Златарова, м. Бургас; Технічний університет Габрово, м. Габрово), Казахстану (Желтисуський державний університет ім. Ільяса Жансугурова, м. Талдикорган), Білорусії (Барановицький державний університет, м. Барановичі).

Відповідні досягнення стануть запорукою подальшого плідного співробітництва між Національним аерокосмічним університетом ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» та закладами вищої освіти відповідних країн, забезпечать вільний обмін думками, сприятимуть розвитку міждисциплінарних досліджень і проектів, накопиченню наукового та практичного досвіду, встановленню та поглибленню професійних контактів між аналогічними університетськими і дослідницькими структурами різних країн.



## ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ ВСТУПУ В МАГІСТРАТУРУ

11-12 червня 2019 р. у м. Києві відбулася Міжнародна конференція «Розбудова системи забезпечення якості вищої освіти в Україні», організаторами якої стали Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Спілка ректорів вищих навчальних закладів України, Національний Еразмус+ офіс в Україні та Національна команда експертів з реформування вищої освіти (HERE team), Британська Рада в Україні, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Київський національний торговельно-економічний університет.

Найближчим часом Кабінет Міністрів України розгляне Концепцію реформування юридичної освіти, яка передбачає жорсткіші механізми для поліпшення якості юридичної освіти в Україні. Про це йшлося на презентації аналітичного звіту за результатами вступних іспитів у магістратуру за технологією зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) 2018 року.

«Дослідження, презентоване сьогодні, дає нам з вами важливі сигнали, які ми мусимо враховувати в подальшому плані своєї роботи. Наприклад, ми бачимо, що минулого – 2018 року – контингент вступників став не сильнішим, а слабшим, порівняно з 2017 роком. Ми сподівалися, що 2017 рік стане першим і останнім, коли пороговий бал склав/не склав буде штучно занижений, враховуючи, що тестування було лише на початку свого формування. Однак 2018 року пороговий бал підняти не вдалося, а кількість вступників, яка його не пододала, помітно зросла», – розповіла Лілія Гриневич.

Вона також назвала знаковим низький рівень володіння іноземною мовою серед вступників у магістратуру.

«Програми вивчення іноземних мов потребують поліпшення. Нас комплексно не задовольняє стан володіння іноземною мовою юристами та державними службовцями, що здебільшого вступають на спеціальність «Публічне управління та адміністрування». Під час вступу юристів, які складають іспити вже кілька років, немає жодної позитивної динаміки у володінні мовою.



Наразі намітилася негативна тенденція, що впродовж навчання на бакалавраті студенти подекуди навіть втрачають рівень володіння мовою, який мали після випуску зі школи. І саме на цій конференції вже була презентована спільна робота з Британською Радою, яка спрямована на вирішення цієї ситуації», – відзначила Міністр.

«Зараз є низка вишів, що створили юридичні факультети виключно для заробляння грошей, які мають зовсім інші профілі, з повагою до авіаційних, технічних та кулінарних вишів. За результатами дослідження ми бачимо, що вони не можуть дати якісної освіти студентам. А ті університети, що вкладають час, гроші та зусилля у розвиток цього напрямку, вони випускають фахових юристів, у яких немає проблем з працевлаштуванням. Ми разом з МОН просуваємо Концепцію реформи юридичної освіти у нашому Уряді, вона передбачає механізми, які вплинуть на якість юридичної освіти», – повідомив Павло Петренко.

Так, проєкт Концепції передбачає жорсткіші вимоги до акредитації освітніх програм за спеціальністю «Право». Також мають бути підвищені вимоги до рівня проходного балу для вступу на юридичні спеціальності. Буде змінений і зміст освіти – на базі сучасного професійного стандарту розроблятимуться нові освітні стандарти.

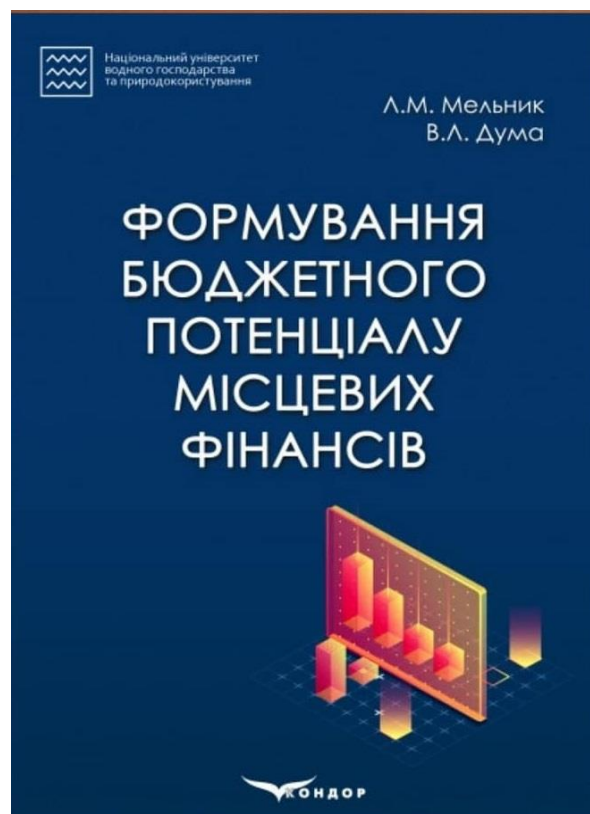
Концепція серед іншого передбачає впровадження єдиного кваліфікаційного іспиту після магістратури. Він перевірятиме підготовку юриста загалом як щодо тих компетентностей, які юрист мав отримати на бакалавраті, так і магістратурі.





Куцмус Н. **Гендерні імперативи розвитку сільської економіки в умовах глобалізації** : монографія / Н. Куцмус. – К: Центр навчальної літератури, 2018. – 291 с.

Досліджено теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку сільської економіки в умовах глобалізації з урахуванням особливостей гендерних відносин; аргументовано багатофункціональність сільської економіки як умову сталого розвитку. Проаналізовано глобалізаційний профіль гендерних проблем сільської економіки. Розроблено методику оцінки та проаналізовано гендерні індикатори розвитку сільської економіки, доведена її асиметричність та виявлено витоки регіональних диспропорцій в гендерних індикаторах сільського розвитку. Обґрунтовані перспективи розвитку сільської економіки на засадах гендерного мейнстрімінгу, інклюзії сільського населення до соціально-економічних процесів, диверсифікації бізнесу та трансферу інновацій. Монографія буде корисною для фахівців-економістів, службовців органів державної влади, науковців, аспірантів та студентів, а також тих хто цікавиться гендерними особливостями процесу сільського розвитку.



Мельник Л. М. **Формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів**: монографія / Л. М. Мельник, В. Л. Дума. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. – 216 с.

У монографії висвітлено теоретико-методичні аспекти формування, оцінки та підвищення ефективності управління бюджетним потенціалом місцевих фінансів. Проведено діагностику стану формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів Рівненської області. Визначено пріоритетні напрямки покращення формування та використання бюджетного потенціалу місцевих фінансів. Запропоновано методику визначення спроможності бюджетного потенціалу місцевих фінансів до забезпечення соціально-економічного зростання регіону.

Видання рекомендовано керівникам та фахівцям органів державного та регіонального управління, місцевого самоврядування, науковим працівникам, викладачам, аспірантам та студентам вищих навчальних закладів а також широкому колу читачів..





**Публічне управління та сучасний менеджмент в інформаційному суспільстві:** кол. моногр. / за заг ред. Михайловської О.В. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. – 188 с.

У колективній монографії узагальнено певні актуальні аспекти трансформаційних процесів публічного управління та менеджменту у сучасному інформаційному суспільстві. Аналізується ретроспектива інформаційного суспільства і процесів глобалізації. Виявлені аспекти змін професійної діяльності управлінців в умовах інформатизації та окреслені перспективи використання існуючого потенціалу єдиного інформаційного простору.

Монографія призначена для широкого кола наукових працівників, викладачів та студентів вищих навчальних закладів, керівників некомерційних установ та бізнесових структур, представників органів публічної влади, усім зацікавленим розвитком інформаційного суспільства. Монографія може бути корисною для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, студентів, фахівців у галузі бухгалтерського обліку, оподаткування, аудиту, економічного аналізу, які творчо ставляться до прийняття управлінських рішень.



**Борисова О. В. Соціальна робота з вимушеними переселенцями в сучасній Україні :** монографія / О. В. Борисова, О. М. Знаткова, О. О. Кульга, В. В. Нікітіна. – : К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. – 468 с.

Монографія присвячена аналізу місця професійної соціальної роботи у сфері соціальної підтримки вимушених переселенців із зони антитерористичної операції (АТО) / районів операції Об'єднаних сил (ООС) в інші регіони України, яка має забезпечити розв'язання їхніх соціальних проблем і забезпечити успішну адаптацію в новому соціальному середовищі. Розглядаючи внутрішньо переміщених осіб як соціальну групу вимушених мігрантів, автори аналізують їхню структуру, загальні й специфічні проблеми життєдіяльності, нормативно-законодавчу базу соціальної підтримки цієї категорії населення України та надають характеристику діяльності основних суб'єктів такої підтримки.

Монографія буде корисною для працівників адміністративних органів влади та самоврядування, фахівців державних соціальних служб; представників громадських об'єднань, викладачів, аспірантів і студентів; усіх, хто цікавиться та займається питаннями соціальної підтримки уразливих верств населення загалом та, зокрема, внутрішньо переміщених осіб.





## *Перелік рецензентів поточного номеру журналу*

- Большаков М. М.** – доктор економічних наук, професор, почесний президент Сиктивкарського лісового інституту, Санкт-Петербурзький державний лісотехнічний університет ім. С. М. Кірова, м. Сиктивкар, Росія.  
*e-mail: bolshakov@sfi.komi.com*
- Васильєв А. Й.** – доктор економічних наук, професор, Президент інженерної академії України, заступник директора з науково-технічної діяльності Інституту проблем машинобудування імені А. М. Підгорного, м. Харків, Україна.  
*e-mail: eau.7788982@gmail.com*
- Даніч В. М.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економічна кібернетика та прикладна економіка», Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна.  
*e-mail: danichvitaly@gmail.com*
- Заблодська І. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу міжрегіонального співробітництва Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ, Україна.  
*e-mail: zablodin@yandex.ua*
- Клюс Ю. І.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік і оподаткування», Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, м. Сєверодонецьк, Україна.  
*e-mail: docentklus@gmail.com*
- Козирєва О. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент і адміністрування», Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна.  
*e-mail: management@nuph.edu.ua*
- Кравченко О. О.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Фінанси і кредит», Державний університет інфраструктури і технологій МОН України, м. Київ, Україна.  
*e-mail: duit.kyiv@ukr.net*
- Лепейко Т. І.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент та бізнес», Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, Харків, Україна.  
*e-mail: kaf\_mb\_hneu@ukr.net*
- Мітрофанова І. В.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Економічна теорія, світова та регіональна економіка», Волгоградський державний університет, м. Волгоград, Росія.  
*e-mail: mitrofanova@volsu.ru*
- Момот Т. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансово-економічна безпека, облік і аудит», Харківська національна академія міського господарства ім. О. М. Бекетова, Харків, Україна.  
*e-mail: tvmomot@gmail.com*
- Найдьонов М. Д.** – доктор економічних наук, професор, керівник напрямку розвитку мономіст Президіуму Комі Республіканської Асоціації незалежних експертів, м. Сиктивкар, Росія.  
*e-mail: ND.Naidenov@mail.ru*
- Нусратуллин В. К.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Загальна економічна теорія» Башкірського державного університету, м. Уфа, Російська Федерація.  
*e-mail: nvk-ufa@rambler.ru*
- Павлов К. В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри «Економіка та управління» Іжевська філія Російського університету кооперації, Заслужений діяч науки Удмурської Республіки, м. Іжевськ, Росія.  
*e-mail: kvp\_ruk@mail.ru*
- Петрова І. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг та поведінкова економіка» Університету «КРОК», м. Київ, Україна.  
*e-mail: petrova@krok.edu.ua*



**Покатаєва О. В.** – доктор економічних наук, доктор юридичних наук, професор, перший проректор, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна.  
*e-mail:* olga.ogarenko@zhu.edu.ua

**Прямухіна Н. В.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка», Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна.  
*e-mail:* pryamuhina@vsau.vin.ua

**Савицька Н. Л.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Маркетинг», Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків, Україна.  
*e-mail:* natalisavitska2010@gmail.com

**Чужмарова С. І.** – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Банківська справа» Сиктивкарський державний університет імені Питирима Сорокіна, м. Сиктивкар, Росія.  
*e-mail:* swetlana\_ch@bk.ru

**Чернова О. А.** – доктор економічних наук, професор кафедри «Інформаційна економіка» Південного федерального університету, м. Ростов-на-Дону, Російська Федерація.  
*e-mail:* chernova.olga71@yandex.ru

**Шалімова Н. С.** – доктор економічних наук, професор, декан факультету обліку та фінансів, Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна.  
*e-mail:* nataliia.shalomova@gmail.com

**Шихвердієв А. П.** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і корпоративне управління», Державний університет Сиктивкара, м. Сиктивкар, Росія.  
*e-mail:* koet@syktsu.ru



**Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі**  
**ВИМОГИ**  
**щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал**  
**«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»**

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

**Наукові спеціальності, за якими можуть бути опубліковані статті:**

- 051 Економіка;
- 071 Облік і оподаткування;
- 072 Фінанси, банківська справа та страхування;
- 073 Менеджмент;
- 074 Публічне управління та адміністрування;
- 075 Маркетинг;
- 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- 232 Соціальне забезпечення;
- 241 Готельно-ресторанна справа.

**Програмні цілі науково-виробничого журналу**  
**«Часопис економічних реформ»:**

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення \*.doc або \*.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 10 сторінок формату А4 (210x297 мм). Шрифт Times New Roman Суг № 14; Міжрядковий інтервал 1,5. Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

**Структура статті повинна відповідати** Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- *JEL classification codes* (за Системою класифікації Американської Економічної Асоціації (АЕА). Керівництво щодо обрання коду наведено в <https://www.aeaweb.org/>)
- *Постановка проблеми* в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
- *Формулювання мети статті*.
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

**ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ**

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва структурного підрозділу), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, ORCID ID, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **угода про передачу авторських прав** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях (зразок розміщено на <https://chasopys.jimdo.com>);
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.



### **Вимоги щодо анотації до статті:**

Анотація повинна мати обсяг 1800-2000 знаків та має бути структурована українською (або мовою статті) та англійською мовами (Times New Roman, 11 пт.); Анотація повинна містити стисле формулювання змісту статті, не повторювати назву статті. Загальна структура анотації повинна містити:

- Постановка проблеми (*Formulation of the problem*);
- Мета дослідження (*The purpose of the research*);
- Об'єкт дослідження (*The object of the research*);
- Методи, використані в дослідженні (*The methods of the research*);
- Гіпотеза дослідження (*The hypothesis of the research*);
- Виклад основного матеріалу (стисло) (*The statement of basic materials*);
- Оригінальність та практична значимість дослідження (*The originality and practical significance of the research*);
- Висновки та перспективи подальших досліджень (*Conclusions and perspectives of further research*).

**Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):**  
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :  
<http://www.apastyle.org/>.

#### **Journal articles with DOI:**

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.  
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

#### **Journal articles without DOI:**

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.  
e.g. Monasturnyi, E.A., & Kulik, J.A. (2005). Social and economic development. Economy of Region, 3, 39-52.  
Monasturnyi, E. A. & Kulik, J.A. & Nulif, K.L. (2008). Social and economic development. Economy, 3, 52-67.

#### **Books:**

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.  
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. Moscow: Nauka, 267.  
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). Consequences of growing up poor. New York, NY: Russell Sage Foundation, 350.  
Plath, S. (2000). The unabridged journals. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

#### **Chapter in a book:**

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.  
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), Innovations (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

#### **Electronic sources (Web publications):**

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.  
e.g. Tatarin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems as the need for Russia's federal development. Economy of Region, 4. Retrieved from <http://economyofregion.com/archive/2013/47/2164/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується згідно розкладу тиражування журналу, а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11
Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів. Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!				

#### **Головний редактор**

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

#### **Відповідальний редактор**

доктор економічних наук, доцент Ліхоносова Ганна Сергіївна

Статті подаються поштою за адресою:  
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»  
вул. Чкалова, 17, м. Харків, Україна, 61000 або надсилаються на e-mail:  
[a.likhonosova@gmail.com](mailto:a.likhonosova@gmail.com); [tetyana.calinescu@gmail.com](mailto:tetyana.calinescu@gmail.com)

<http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher>

<http://chasopys.jimdo.com>

**Сподіваємося на плідну співпрацю!**



# ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 2 (34), 2019

Відповідальний за випуск С. К. Рамазанов  
Оригінал-макет Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 26.06.2019 р.  
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.  
Умов. друк. арк. 17,1 Обл. вид. арк. 16,0  
Наклад 50 пр. Замовлення № 109. Ціна вільна.

## Видавці:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля  
93406, м. Сєвєродонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а  
*Телефон / факс* (06452) 4-03-42  
*E-mail:* uni.snu.edu@gmail.com  
*http://snu.edu.ua*

Національний аерокосмічний університет  
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»  
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17  
*Телефон / факс* (057) 788-48-14  
*E-mail:* khai@khai.edu  
*http://khai.edu.ua*

## Виготовлювач:

Видавничий центр Національного аерокосмічного університету  
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»  
61070, м. Харків, вул. Чкалова, 17  
*izdat@khai.edu*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції: серія ДК № 391 від 30.03.2001 р.

